

Tartalomjegyzék

Bevezetés	7
Szólásszabadság az alkotmányokban Amerikai, angol és magyar áttekintés	9
Az „általános személyiségi jog” azonosítása felé Alkotmányjogi, magánjogi és büntetőjogi vizsgálódás	31
A nagy magyar gyűlöletbeszéd-vita A „gyűlöltre uszítás” alkotmányos mércéjének azonosítása felé	61
A gyűlölet magánjogi korlátozása A Polgári törvénykönyv és a gyakorlat kezdeti tapasztalatai	95
Az emberi méltóság védelmének kérdései a médiaszabályozásban és a joggyakorlatban	121
Dorian Gray képmásához való jog A művészet szabadságának önálló alapjogi jellegéről	175
Opponensi vélemény Cseporán Zsolt: <i>A művészeti élet alkotmányjogi keretei Magyarországon</i> c. disszertációjához	223
A médiatartalmak közzététel előtti korlátozásának lehetőségei Engedélyezés, regisztráció, cenzúra, végzések	239
Az újmédia kapuőreinek hatása a médiaszabályozásra	267
Az internetes kapuőrök és az Emberi Jogok Európai Egyezményének 10. cikke A sajtószabadság új alanyai	293
A tanulmányok eredeti megjelenési helyei	307

Bevezetés

A magyar történelemben példa nélküli, hogy a szólás- és a sajtószabadság mint elismert és védett alapvető emberi jogok csaknem harminc éve megszakítatlanul integráns elemét képezik a jogrendszernek. E jogok a jogalkalmazási gyakorlat által kellő hangsúllyal veendő figyelembe, és ennek köszönhetően nemcsak a tételes jog szintjén, hanem alkotmánybírói, hatósági és bírósági döntések ezreiben értelmeződnek újra és újra, kijelölve érvényesülési területüket és így határaikat is. Nem túlzás tehát a szólás- és a sajtószabadság robbanásszerű fejlődéséről beszélni Magyarországon a rendszerváltozás óta eltelt időszak tekintetében.

Jelen kötet az e jogokkal kapcsolatban felmerülő egyes fontos kérdésekről szól, korántsem kimerítő jelleggel, de a tárgyalt témák tekintetében jelezve a jogrendszer által az elmúlt három évtizedben bejárt utat, felvillantva a jogi gondolkodás és gyakorlat azon – mint említettem, korábban példa nélküli – gazdagságát, amelyet 1989–90 óta élvezhetünk. Ennek az örömteli fejleménynek elsődleges haszonélvezője mindenki, aki a demokratikus nyilvánosság egészséges működésében érdekelt, és minden jogtudományi okoskodás is elsősorban őket kell hogy szolgálja. Mert hiába érheti – mindenkor – kritika a szólásszabadság állapotát, ha hátrább lépünk mindennapi küzdelmeinktől, és az elmúlt évtizedek folyamatait egészében vizsgáljuk, akkor aligha lehetünk elégedetlenek a kimondhatóság e folyamatok által kijelölt határait szemügyre véve, feltéve hogy az öntudatos, bátor, véleményét másokkal megosztó és mások véleményére kíváncsi, de az emberi méltóságot tiszteletben tartó polgárt képzeljük el magunk elé ideálként, a szólásszabadságra vonatkozó joganyag által tételezett emberképként.

A történelem érdekes firtora, hogy ezek azok az évek, amelyekben a korábbi szólásszabadság-dogmák sorra kérdőjeleződnek meg a nyugati világban is. Sorszerű megkésettségünk ezúttal is tetten érhető. A demokratikus döntéshozatalt segítő eszközt szeretnénk látni a szólásszabadságban, miközben a választási kampányok egyre kevésbé a racionálisan gondolkodó embert célozzák. Az igazság felderítését reméljük a szólásszabadságtól a vitás kérdésekben, miközben nem hiszünk már az objektív igazságok létezésében. Az államtól tartunk leginkább, amely a szabadságra veszélyes lehet, miközben a befolyásos, magántulajdonú technológiai óriásvállalatok ma már tömegesen és napi szinten korlátozzák a nyilvánosság működését, széles körben szükségtelenné téve a szólásszabadság cizellált doktrínáinak további finomítását.

A klasszikus kép, a tájékozott, egymással vitatkozó, ‘okoskodó’ közösség képe halványul ugyan, de a szólás- és a sajtószabadság továbbra is a demokratikus társadalom egyik alapköve marad, mint ahogy az állam féken tartásának szüksége sem enyészik el a magáncenzúra árnyékában. E kötetben olvasható tíz tanulmány mindegyike olyan, amely az egyéni szabadság lehetséges terjedelmének kérdéseit feszegeti, mások – a beszéd által megsérthető fél – szabadságának figyelembevétele mellett, az örök egyensúlyozás kényszerét elfogadva. Szerepelnek benne írások, amelyek a szólásszabadság örökzöld kérdéseinek egyes aspektusait és magyar sajátosságait járják körül, a kötet második felében pedig szó esik a sajtószabadság egyes vonatkozásairól is, felvillantva az újabb, küszöbön álló jogi paradigmaváltás, azaz a magáncenzúra és a magánszabályozás megfelelő kezelésének szükségességét.

Milton, Dr. Johnson vagy éppen Kossuth és Széchenyi óta nagy utat járt be e jogok alkalmazása és értelmezése, de helyesen tesszük, ha a folyamatosan változó technológiától függetlenül erre az útra – a szólásszabadság fejlődésére – folyamatként tekintünk, amelyben újra és újra egyazon vagy nagyban hasonló kérdésekkel szembesülünk, amelyek helyes megválaszolása egy jól működő, szabad és az emberek egyenlő méltóságának elvére épülő társadalomhoz visz közelebb minket. Jelen kötet tanulmányai ugyan egy-egy pillanatfelvételt rögzítenek – amely rögzített kép már megírásukhoz képest is szükségszerűen változott –, de mögöttes kérdései nem avulnak el. A pillanatfelvételek mögött pedig mindenkor ott vannak az elmúlt évtizedek küzdelmei, vitái, jó és kevésbé szerencsés közpolitikai, alkotmánybíró-sági vagy bírósági döntései, így szándékaim szerint összességében hiteles képet festenek egy, Magyarország számára túlzás nélkül történelmi időszak igen fontos eleméről, a szólás- és a sajtószabadság formálódásáról.

Budapest, 2018. szeptember 1.

A szerző

Szólásszabadság az alkotmányokban

Amerikai, angol és magyar áttekintés

1. Bevezetés

A szólásszabadság jogának bőséges szakirodalmából a művek legnagyobb tömege a szabadság határainak megvonásával foglalkozik, de e jog kulturális és történelmi determináltsága miatt csak igen kevesen vállalkoznak e korlátok átfogó, összehasonlító, monografikus elemzésére. A jelen tanulmány szempontjából elsődleges fontosságú angolszász szakirodalomból például mindössze két olyan monográfiáról van tudomásom, amelyek különböző jogrendszerek szólásszabadságra vonatkozó szabályait átfogó jelleggel kísérelték meg egymással összevetni,¹ illetve 2017 áprilisára várható egy harmadik, a jog jelentősebb korlátait külön-külön bemutató és mérlegre tevő, több jogrendszert is vizsgáló kötet megjelenése.² A más jogrendszerre pillantásukat vető szerzők jobbára megelégednek egy-egy részkérdés áttekintésével, tekintettel arra, hogy önmagukban e részkérdések megítélése is olyan komplex, az írott jogi normákon túli kulturális és társadalmi ismereteket feltételeznek a vizsgált idegen jogrendszerek tekintetében, hogy ezek hiányában könnyen téves következtetéseket vonhat le a mégoly jószándékú szemlélődő is. Jelen tanulmány célkitűzései óvatosak, de még ezzel együtt sem kockázatmentesek. Nem ígér többet, mint a szólásszabadságnak a címben jelzett három jogrendszerben megtalálható alkotmányos védelmének – magának az alkotmányban, alkotmányos rendszerben található rendelkezésnek – vázlatos ismertetését. E három jogrendszer párhuzamos áttekintését, pontosabban a magyar, az angol, valamint az amerikai alkotmány egymás mellé helyezését indokolják az angol és a magyar alkotmány történeti fejlődésének egybeesései, azaz a kartális alkotmány hiánya és a szokásjog kiemelkedő szerepe. Az amerikai jog ideillesztése két módon is indokolható: érdekes megfigyelni a két *common law* ország által e tekintetben bejárt eltérő utat, illetve tudomásul véve az amerikai alkotmányosság egyre növekvő befolyását más nyugati államok jogrendszerére, a szólásszabadság tárgyának szinte bármely kér-

---

¹ Eric M. BARENDT: *Freedom of Speech*. Oxford – New York, Oxford University Press, [1985] (2. kiadás) 2005, és Ronald J. KROTOSZYNSKI, Jr.: *The First Amendment in Cross-Cultural Perspective*. New York, NYU Press, 2006.

² Kevin W. SAUNDERS: *Free Expression and Democracy*. Cambridge, Cambridge University Press, 2017.

désében elkerülhetetlen annak alapos vizsgálata. Az alkotmány megértéshez szükséges az elfogadásához, kialakulásához vezető út áttekintése is, de azt, majd a rendelkezésre álló normaszöveg(ek) elemzését nem követi azon lépcsőfok, amely az alkotmányi rendelkezés tényleges következményeinek áttekintéséhez vezetne, azaz a jog gyakorlásának határait vizsgálná. Ezúttal csak az első lépést kíséreljük megtenni a szólásszabadság összehasonlító elemzésében, ami azonban remélhetőleg önmagában sem lesz tanulságok nélküli.

2. Az alkotmányi rendelkezés elfogadásának körülményei

A szólásszabadság alkotmányba foglalása elsőként az Egyesült Államokban történt meg. Az 1776. június 12-én kelt Virginiai Nyilatkozat, amely egy hónappal megelőzte a Függetlenségi Nyilatkozat elfogadását, 12. szakaszában szolt a sajtó szabadságáról: „A sajtószabadság a szabadság egyik hatalmas védőbástyája, és azt soha más, mint zsarnoki kormányzatok, nem korlátozhatják.”³ Ez az első írott, alkotmányi rendelkezés e jogról. Ennek ellenére az időközben önállóvá vált szövetségi állam 1787-es alkotmányába nem került alapjogi rendelkezés, sem a szólásszabadságra, sem más szabadságokra vonatkozóan. Ennek legfőbb oka az volt, hogy e szabadságjogok létezését az alapító atyák természetesnek tekintették, olyan jogoknak tekintették ezeket, amelyeket nem az újonnan alakuló szövetségi állam adott a polgárainak, így nem is rendelkezhet felőlük.⁴ A föderalista felfogás szerint az alkotmány csak azon jogokról rendelkezhet, amelyeket a tagállamok átruháznak a szövetségi államra, ebből eredően azon kérdések, amelyekről a szöveg nem szól, a tagállamok hatáskörében maradnak.⁵ Ez magyarázza a tagállami *bill of rights*ok létét; mert azért az egyéni szabadság törvénybe iktatását, éppen az angol koronával kapcsolatos rossz tapasztalataik miatt, nem bízták egészében a *common law* kodifikálatlan szabályaira.

Az alapjogi katalógus hiánya így lényegében a szövetségi állam hatalmának korlátozását célozta. Az alapító atyák közül a legszenvedélyesebben Alexander Hamilton tiltakozott egy szövetségi szintű Bill of Rights ellen. Mint *A Föderalista* 84. számában írta,

„[á]llítom, hogy a jogok jegyzéke [...] nem csupán szükségtelen része lenne az indítványozott alkotmánynak, hanem még veszélyeket is rejtene magában. Kivételeket tartalmazna

---

³ KOVÁCS István – SZABÓ Imre (összeáll.): *Az emberi jogok dokumentumokban*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1976. 608.

⁴ Russell L. WEAVER: *Understanding the First Amendment*. Durham, Carolina Academic Publishers, (5. kiadás) 2014. 6.

⁵ Leonard W. LEVY: *Emergence of a Free Press*. Chicago, Ivan R. Dee, 2004. 225.

olyan jogkörök tekintetében, amelyeket nem is adtak meg, s ennél fogva kézenfekvőbb ürügyet szolgáltatna a megadottaknál számosabb vagy szélesebb jogkörök követelésére. Mert hát ugyan miért kinyilatkoztatni, hogy nem szabad olyasmit tenni, amire a szóban forgó jogkör nem is ad felhatalmazást? Például miért kellene kijelenti, hogy a sajtószabadság nem korlátozható, amikor nem adományoztak olyan jogkört, amely módot adna a korlátozására?”⁶

Ezzel egybecsengően nyilatkozott jóval később William Brennan, a szövetségi Legfelső Bíróság legendás bírása, aki szerint „a Jogok Nyilatkozatának szövegezői nem a jogok »létrehozását« célozták. Sokkal inkább azért alkották meg a Bill of Rightsot, hogy megakadályozzák kormányunkat az olyan jogok és szabadságok megsértésében, amelyeket előzőleg már létezőnek véltek.”⁷

Ugyanakkor nem minden tagállam képviselői gondolták ezt hasonlóan, és jogaik védelme érdekében ragaszkodtak a Jogok Nyilatkozatának szövetségi alkotmányba foglalásához.⁸ A kompromisszum szerint végül valamennyi állam elfogadta és ratifikálta az alkotmányt, de többen csak azzal a feltétellel, hogy az hamarosan bővülni fog az alapjogokat magában foglaló kiegészítéssel.⁹ A Bill of Rights első tervezete 1789. június 8-án látott napvilágot, még abban az évben elfogadták a végleges szöveget, és 1791-ben hatályba lépett az alkotmány első tíz kiegészítése, közöttük a szólás- és vallásszabadságról rendelkező Első Alkotmánykiegészítés.¹⁰ (Történelmi egybeesés, hogy 1789 a szólásszabadság első alkotmányi megjelenésének éve az európai kontinensen is; az augusztusi francia deklaráció ember és polgár jogairól utóbb a forradalmi alkotmányok részévé vált.)

Anglia a mai napig nem rendelkezik egységes dokumentumba szerkesztett, kodifikált (kartális) alkotmánnyal. William Blackstone-nak az angol jogot összefoglaló, 18. század végi művében még nem is a személyes szabadságok felsorolásánál értekezik a szólásszabadságról, hanem a közrend elleni vétségek között, és a rágalmazás *tortja*, valamint az egyéb károkozásokból eredő igényekkel szembeni kifogások között tárgyalja a sajtó szabadságát.¹¹ Albert V. Dicey jó egy évszázaddal későbbi, híres alkotmányjogi művében rögzíti, hogy „Minden jogász tudja, hogy a

---

⁶ Alexander HAMILTON – John JAY – James MADISON: *A Föderalista. Értekezések az amerikai alkotmányról*. Budapest, Európa, 1998. 613. Ford. Balabán Péter.

⁷ *The United States v. Verdugo-Urquidez*, 494 US 259 (1990) 290.

⁸ Paul JOHNSON: *Az amerikai nép története*. Budapest, Akadémiai, 2016. 199–200. Ford. Makovecz Benjámin.

⁹ Stephen M. FELDMAN: *Free Expression and Democracy in America. A History*. Chicago, University of Chicago Press, 2015. 63.

¹⁰ Frede CASTBERG: *Freedom of Speech in the West*. Oslo–London, Oslo University Press – Allen & Unwin, 1960. 136–137.

¹¹ William BLACKSTONE: *Commentaries on the Laws of England*. London, [1765–69] (16. kiadás) 1825. 4. kötet, 151–152.

»véleménymondás szabadsága« vagy »sajtószabadság« kifejezések sem törvénykönyvünkben, sem a *common law* szabályai között nem fordulnak elő. Mint műki-fejezéseket bíróságaink sem ismerik. Angliában a gondolatszabadság vagy a szólásszabadság jogát soha nem jelentették ki.¹² Természetesen Blackstone és Dicey nem tévedett. Amikor az európai országok közül elsőként Angliában megszületett a szólásszabadság, az lényegében a Csillagkamara mint sajtóügyi különbíróság megszüntetésével (1641), illetve később, a dicsőséges forradalom után az engedélyezési törvény (Licensing Act) hatályának lejártával (1694) és meghosszabbítása elmaradásával történt, anélkül, hogy a parlament bármely dokumentumban kimondta volna a jog elismerését. Ahogyan Dicey fogalmazott: a „*censura* [...] nem annyira eltöröltetett, mint inkább véget ért.”¹³ Ennek ellenére sokatmondó, hogy tételes jogi rendelkezés hiányában is külön fejezetet szentelt a szólásszabadságnak címében is deklaráltnak *alkotmányjogi* művében.

De ne gondoljuk azt, hogy a szabadság az angolok ölébe hullott, és kivívásukhoz ne lett volna szükség az elismerésükben ellenérdekelt hatalommal szembeni fellépésre. Az angol polgári forradalom utáni időszak a szólás- és sajtószabadság egyfajta nyitányának tekinthető, de alkotmányos elismerése nem tette szükségtelemmé a több évszázados küzdelmet a határok folyamatos tágításáért.¹⁴ Jeremy Paxman, a BBC újságírójának az „angolság” mibenlétéről írt könyve találóan fogalmazza meg az angol néplélek és a szabadságjogok viszonyát:

„Ha listába kellene gyűjtenem az angolok azon tulajdonságait, amelyek leginkább elképázhatnának, [...] akkor azt hiszem, legtöbbször azon tudatot tartanám, amely egy angollal azt mondatja, hogy »ismerem a jogaimat«. A nehezen kivívott jogokhoz való ragaszkodás mélyen gyökerezik. Ugyanez a szellem vívta ki a Magna Cartát, a Habeas Corpust, az esküdtszéki bíráskodást, a sajtószabadságot és a szabad választásokat. E küzdelmek hősei [...] olyan harcosok soraiban állnak, akik nem féltek olyan szabadságok követelésétől, amelyeket máshol csak teljes forradalmak útján érthettek el.”¹⁵

A törvényi rendelkezés hiánya nem jelentette a szólásszabadság alkotmányos jogának el nem ismerését. A bíróságok eseti döntéseikben idővel egyre gyakrabban hivatkoztak a szólásszabadság *jogára*. Az angol jogrendszerben kiforrott *rule of law* doktrína megfelelő alkalmazása értelmében a szólásszabadság mint az egyéni szabadság egyik alkotóeleme nem a parlament által adott, így annak rendelkeznie sem kell védelméről ahhoz, hogy a bíróságok döntéseikben figyelembe vegyék,

¹² Albert V. DICEY: *Bevezetés az angol alkotmányjogba*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, [1885] 1902. 224. Ford. Tarnai János.

¹³ Uo., 244.

¹⁴ L. James CURRAN – Jean SEATON: *Hatalom felelősség nélkül. A sajtó, a műsorszolgáltatás és az internet Nagy-Britanniában*. Budapest, Wolters Kluwer, 2015.

¹⁵ Jeremy PAXMAN: *The English. A Portrait of a People*. London, Penguin, (3. kiadás) 2007. 133.

még akkor is, ha ezzel a parlament szuverenitása (az angol alkotmányos berendezkedés alapköve) csorbul. Csánk Béla, az angol sajtójog magyar kutatója írja a múlt század harmincas éveiben:

„Angliában [...] a gondolatközlés elemi szabadságjogát mint valami teljesen magától értetődő dolgot fogják fel. [...] A sajtószabadság Angliában tehát nem annyira törvényi, mint inkább iratlan alkotmány- és szokásjogi alapon nyugszik. De viszont olyan természetesen jelenvaló, mint a levegő, amelyet belélekzünk.”¹⁶

Az 1970-es évektől kezdve jelentősen megszorodtak a szólásszabadságra hivatkozó, annak védelmi körét tágító bírói döntések.¹⁷ A múlt század utolsó évtizedében és az új évezred elején aztán a Lordok Házában meghozott egyes bírói döntések már egyértelműen a szólásszabadság alkotmányos jogát rögzítették.¹⁸

Az európai egységesülési folyamat egyik állomásaként, az akkor frissen kormányt alakító New Labour egyik kampányígéretét beváltva, a parlament 1998-ban elfogadta a Human Rights Actet. Ezzel az Egyesült Királyságban is megvalósult az alapvető jogok kifejezett törvényi védelme. A törvény inkorporálta az Emberi Jogok Európai Egyezményét az Egyesült Királyság jogrendszerébe – melléklete révén immár más törvényi és *common law* szabályok kiegészítőjévé vált. Ez az átvétel, ami természetesen az Egyezmény szólásszabadságra vonatkozó 10. cikkére is kiterjed, feltétlenül több kozmetikai beavatkozásnál, és az utóbbi szűk két évtizedben jelentősen formálta az alapjogokat érintő bírósági gyakorlatot és parlamenti döntéshozatalt. A szólásszabadság így jelenleg egyfelől a „*common law* alkotmányon” keresztül része az angol jogrendnek, másfelől az Egyezményt magában foglaló törvény mint alkotmányos rangú jogszabály maga is az angol alkotmány részét képezi,¹⁹ így végeredményben a 10. cikk az egyetlen tételes jogi norma, amely deklarálja a szólásszabadság védelmét Angliában.

A magyar alkotmányos fejlődés bizonyos hasonlóságokat mutat az angollal. A kontinensen Magyarország volt az utolsó állam, amely kartális alkotmányt fogadott el (nem számítva a Tanácsköztársaság alkotmányát és az 1946. évi I. tc.-et, tartósan ez csak 1949-ben történt meg), de ez nem jelenti azt, hogy a szólásszabadság ne élvezett volna már korábban is alkotmányos státust. A magyar jogi hagyomány a Hármaskönyv nemesi jogokat összefoglaló részére (I. rész, 9. cím, 4. §) vezeti vissza az egyéni szabadság védelmét, ami kimondta, hogy az uralkodó

¹⁶ CSÁNK Béla: *Az angol sajtójog vázlatja*. Budapest, [a szerző kiadása], 1941. 5–6.

¹⁷ ALAN BOYLE: Freedom of Expression as a Public Interest in English Law. *Public Law* (1982) 574.

¹⁸ *R. v. Secretary of State for the Home Department, ex parte Simms* [2000] 2 AC 115, 125; *Reynolds v. Times Newspapers Ltd.* [2001] 2 AC 127, 207.

¹⁹ L. pl. RICHARD BELLAMY: Political Constitutionalism and the Human Rights Act. 9 *International Journal of Constitutional Law* 1 (2011) 86.

„közülök senkit, a törvény útján és kihallgatása nélkül, sem személyében, sem vagyónában meg nem háboríthat”.²⁰ A hagyományos felfogás szerint az uralkodói jogkör illetően való korlátozása kiterjed az „eszményi javakra, a gondolatra és annak termékeire is”.²¹ Oly mélyen gyökerezett a nemesi szabadság e kívánalma a magyar jogi hagyományban, hogy Werbőczy István gyűjteményének közreadását követő három évszázad múltán, a reformkor nyitányát közvetlenül megelőző rendi országgyűlésen, amikor első ízben adott hangot egy megyei követ a szólásszabadság igényének, Bars vármegye delegáltja is a Tripartitum fenti passzusára hivatkozott, a feliratában foglalt követeléseket alátámasztandó.²² Fontos kiemelni, hogy a Hármaskönyv szokásjogi gyűjtemény, azaz a benne foglalt jogoknak nem minden esetben létezett törvényi alapjuk, ez pedig az egyéni szabadságok alkotmányos elismerésének magyar megalapozását – az egészen eltérő történelmi körülmények ellenére is – valamelyest hasonlatossá teszi a *common law* angliai fejlődéséhez.

Kartális alkotmány hiányában így az 1848. áprilisi törvények sorában megszületett 1848. évi XVIII. tc. lett az első alkotmányerejű törvény, amely rendelkezett a sajtó szabadságáról: „Az előző vizsgálat eltöröltetvén örökre, s a sajtószabadság visszaállítván, ennek biztosítékául ideiglenesen rendeltetnek: 1. § Gondolatait sajtó útján mindenki szabadon közölheti, és szabadon terjesztheti.” A magyar közjogról alkotott általános felfogás tehát kodifikált alkotmány hiányában is alkotmányos jogként tekintett a szólás- és a sajtószabadságra. A Magyar Alkotmány Kátéja szerint (megjelent 1867-ben): „Mik Magyarországnak az államlakosokra vonatkozó jogai? [...] Szabad-sajtóval s szólás-joggal bírnak.”²³ A Csekey István-féle alkotmányjogi tankönyv 1943-ban azt írta, hogy „Miként nincs alkotmánytörvényünk, a szabadságjogoknak sem szükségképpeni feltétele törvény alakjában való biztosításuk.”²⁴ Ezt követően a könyv felsorolta a szabadságjogok „fajait”, köztük a „szellemi élet és a szellemi érintkezés szabadságát”, mint amilyen a sajtószabadság.²⁵ Ezután a politikai változásoktól függően egyes, az alkotmány funkciójával felruházni kívánt törvények rendelkeztek a szólás (vélemény) szabadságáról, úgy, mint a Tanácsköztársaság alkotmánya (1919) és az 1946. évi I. tc. A közjogi berendezkedést tartósan meghatározó 1949. évi XX. törvény végül papíron kifejezetten is alkotmányos jog rangjára emelte, de a valóságban a magyar történelemben akkor már régóta nem tapasztalt brutális korlátozások alá vetette a szólás- és sajtószabadság jogát.

²⁰ Werbőczy István *Hármaskönyve*. Budapest, Franklin-Társulat, 1897. 67. Ford. Kolosvári Sándor és Óvári Kelemen.

²¹ TARNAI János: *Sajtójogi dolgozatok*. Budapest, Franklin-Társulat, 1913. 86.

²² BÉNYEI Miklós: *Reformkori országgyűlések a sajtószabadságról*. Debrecen, Stúdium, 1994. 22.

²³ BEDŐ Lajos: *A magyar alkotmány kátéja, Magyarország törvényei alapján a nép számára*. Pest, 1867. 27–28.

²⁴ CSEKEY István: *Magyarország alkotmánya*. Budapest, Renaissance, 1943. 240.

²⁵ Uo., 240–241.

3. A szöveg

Az amerikai alkotmány első kiegészítése így rendelkezik:

„1. § A Kongresszus nem alkot törvényt vallás alapítása vagy vallás szabad gyakorlásának eltiltása tárgyában; nem csorbítja a szólás- vagy sajtószabadságot; nem csorbítja a népek a békés gyülekezéshez való jogát, valamint azt, hogy a kormányhoz forduljon panaszok orvoslása céljából.”²⁶

A szólásszabadság alkotmányos védelmének mibenlétére vonatkozóan számos megfejtendő rejtélyt tartalmaz ez a rövid rendelkezés. Miért a Kongresszus (a szövetségi törvényhozó testület) a kötelezett? Mit jelent pontosan a „nem csorbítja” kitétel, az alaposan indokolt és arányos korlátozások csorbításnak minősülnek-e? Mit ért a szöveg az alatt, hogy „nem alkot törvényt” a szólás- és sajtószabadság csorbítása tárgyában? (Az általánosan elterjedt magyar fordítás nem egészen pontos: az eredetiben a „*shall make no law*” nem csak a vallásszabadságra vonatkozik.)²⁷

A Kongresszus kifejezett említése nem jelenti azt, hogy a tagállamok ne lennének kötelesek a szólásszabadság tiszteletben tartására, hiszen saját alkotmányuk nekik azt külön is előírta, a Tizennegyedik Alkotmánykiegészítés (1868) pedig kifejezetten kötelezővé is tette a tagállamok számára az Egyesült Államok polgárait megillető jogok biztosítását. Az ún. textualista – és a szövetségi Legfelső Bíróságban többségre soha szert nem tevő – álláspont szerint a „nem alkot törvényt” és a „nem csorbítja” egyszerűen azt jelenti, amit mond, tehát szó szerint értendő. Az e nézetet leghangsúlyosabban képviselő Hugo Black legfelső bírósági bíró értelmezésének megfelelően tehát a szólásszabadság egyszerűen korlátozhatatlan.²⁸ Arra alapozta elméletét, hogy senkinek, tehát a bírácoknak sincs lehetőségük arra, hogy az Első Alkotmánykiegészítés megszövegezőit felülbírálják, a szavakat jelentésük alapján kell értelmezni, mert egyedül az tükrözi pontosan alkotóinak szándékát. Még saját érvrendszerét alkalmazva is több ellenérv hozható fel Black bíró álláspontjával szemben: ha szó szerint értelmezzük a szöveget, az csak a Kongresszusra – a Tizennegyedik Alkotmánykiegészítés óta pedig vele együtt a tagállami törvényhozásokra – terheli a tartózkodás kötelezettségét, így tehát elvben egyéb állami szervek, a kormány vagy a bíróságok korlátozhatják a szabad szólást.

---

²⁶ KOVÁCS István – SZABÓ Imre (szerk.): *Az emberi jogok dokumentumokban*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, (2. kiadás) 1980. 127.

²⁷ „Congress shall make no law respecting an establishment of religion, or prohibiting the free exercise thereof, or abridging the freedom of speech, or of the press.”

²⁸ Black bírói véleményeiben l. *Barenblatt v. the United States* 360 US 109 (1959) 143–144 és *Smith v. California*, 361 US 147 (1959) 157, cikkekben kifejtve l. Hugo BLACK: The Bill of Rights. 35 *New York University Law Review* (1960) 865; Edmond CAHN: Justice Black and First Amendment ‘Absolutes’: A Public Interview. 37 *New York University Law Review* (1962) 549.

A szövegezők szándékának kiolvasása – az ún. originalista alkotmányértelmezés alkalmazása – sem lehetséges a pusztá szövegből anélkül, hogy a jogalkalmazó valamit „hozzátenne” a szöveghez. Alig néhány évvel a Bill of Rights hatálybaléptése után egy, a First Amendmentet alkotmányba foglalóhoz hasonló összetételű törvényhozás fogadott el egy, a szólásszabadságot alapjaiban korlátozó törvényt (az ún. lázítási törvényt, Sedition Act 1798), ebből pedig az következik, hogy a jogot maguk sem vélték korlátozhatatlannak. Figyelembe kell venni azt a körülményt is, hogy az alkotmány eredetileg nem az emberi jogok védelme szempontjából határozta meg az új szövetségi állam kereteit: a cél sokkal inkább – a tagállamok szabadságát megóvandó – a szövetségi állam túlhatalmának korlátozása volt. Mindez az Első Alkotmánykiegészítés szövegezéséből is kiviláglik.

Az amerikai néplélekből fakad a természetes gyanakvás a kormányzat beavatkozásával szemben, legyen az támogató vagy korlátozó jellegű. E hozzáállás irodalmi megfogalmazása olvasható Harper Lee csaknem hatvan évig a fiókban heverő, végül 2015-ben megjelent, *Menj, állíts őrt!* c. regényében, a főhős apjának szájába adva a következő szavakat: „Egészséges öregember vagyok, aki alkotmányos, sőt zsigeri bizalmatlansággal viszonyul a gyámkodáshoz és a túlzottan nagy mennyiségben adagolt kormányzati támogatáshoz.”²⁹ A regény egy későbbi részében egy másik szereplő arról értekezik, hogy miért kell eltérni a felháborító, zavaró vélemények megjelenését is:

„Édes istenem, [...] bár az emberek nem értenek egyet a [Ku-Klux-] Klannal, semmiképp nem próbálják megakadályozni azt, hogy a tagjai lepedőbe bújjanak, és nyilvánosan bolondot csináljanak magukból. [...] [P]arádézhat a Klan, ahogy csak kedve tartja, de ugye tudod, hogy ki lenne az első ember, aki megpróbálná megállítani őket, ha robbantgatni és verekedni kezdenének? [...] Édesapád a törvény szerint él: mindenáron igyekszik megakadályozni, hogy valaki bántalmazza egy embertársát, aztán megfordul, és magát a szövetségi kormányt próbálja megállítani...”³⁰

Az irodalmi ábrázolás megalapozottságát a jogtudomány is megerősíti. A szélsőséges vélemények képviselői az amerikai jogi felfogás szerint nem a szólásszabadság hősei, hanem elviselendő velejáráói; de megállapításukhoz nincsen szükség az állam óvó – és a szabadságot korlátozó – karjaira. Oliver W. Holmes bíró nem azért írt a szélsőséges politikai vélemények védelmének szabadságát támogató különvéleményt a modern szólásszabadság-védelem nyitányaként szolgáló *Abrams v. US* ügyben,³¹ mert értékesnek, vagy legalábbis megfontolandónak vélte a szórólapot osztogató kommunista agitátor véleményét 1919-ben, hanem azért, mert a

²⁹ Harper LEE: *Menj, állíts őrt!* Budapest, Geopen, 2015. 212. Ford. Pordán Ferenc.

³⁰ Uo., 282–283.

³¹ *Abrams v. the United States* 250 US 616 (1919).

„szegény, szerencsétlen ismeretlen” nem jelenthet veszélyt egy erős, magabiztos társadalomra.³² A bármilyen irányú állami gyámkodástól való távolságtartás tehát az amerikai alkotmányosság ‘alapélménye’, és ez tükröződik az alkotmány szövegének értelmezésében is.

A bíróság többsége egyébként soha nem osztotta Black bíró textualista álláspontját. Azzal élesen ellentétes véleményt fogalmazott meg Felix Frankfurter bíró, aki szerint nincsenek abszolút jogok, és az összeütköző érdekeket az adott tényállásban mérlegre téve a bíróság dönthet a szólásszabadság és más alapvető jogok korlátozásáról. A versengő érdekek közötti döntés jobban szolgálja a köz érdekét, mint az, ha rugalmatlan dogmák alkalmazásával születne meg a bíróság ítélete.³³

A Legfelső Bíróság azonban nem lehet képes a tömören megfogalmazott alkotmányszövegből kiolvasni azt, hogy pontosan milyen korlátozás minősül alkotmányba ütközőnek, és mi az, ami megengedett, ezért lényegében a szövegtől függetlenedett, saját, önálló, csaknem száz éve – az *Abrams*-döntés óta – folyamatosan gazdagodó értelmezési rendszert alkotott meg, egyfajta alkotmányon túli, bírói ítéletekre épülő, „*common law* alkotmányt”.³⁴ Lehet a döntés jó vagy rossz, de biztosan nem következik magából az alkotmány szövegéből.³⁵

Angliában az a furcsa helyzet állt elő, hogy az Emberi Jogok Európai Egyezményének 10. cikke tekinthető az egyetlen, a szólásszabadságra vonatkozó alkotmányos rendelkezésnek. Ettől függetlenül a szólásszabadságot érintő ügyekben a bíróságok továbbra is a *common law* alkotmányt tekintik kiindulópontnak, a Human Rights Act 1998 az új évezredben mégis jelentős változást hozott. A törvény hatálya csak az állami szervekre, hatóságokra terjed ki, magánszemélyekre és magán-szervezetekre nem [6. szakasz (1) bekezdés]. Így a bíróságok számára előírt kötelezettség, hogy biztosítsák a törvényben foglalt jogok érvényesülését a jogviták eldöntésekor. Ily módon közvetve mégis csak érvényesül a törvény az állami szférán kívül is, például a magánszemélyek és a média közötti jogvitákban.³⁶

A sajtószabadság védelme érdekében az Egyezményhez képest még egy garanciát építettek a törvénybe: a 12. szakasz rendelkezése szerint általános alapelv a szólásszabadság kiemelt védelme, a médiára tekintettel. A rendelkezés értelmében a szólásszabadság jogára fokozott figyelemmel kell lenni, mielőtt a bíróság olyan

---

³² Robert A. KAHN: Fleming Rose, the Danish Cartoon Controversy, and the New European Freedom of Speech. 40 *California Western International Law Journal* (2010) 253, 275.

³³ *Dennis v. the United States* 341 US 524 (1951) 525.

³⁴ David A. STRAUSS: Freedom of Speech and the Common-Law Constitution. In: Lee C. BOLLINGER – Geoffrey R. STONE (szerk.): *Eternally Vigilant: Free Speech in the Modern Era*. Chicago, University of Chicago Press, 2002. 32.

³⁵ Philip B. KURLAND: The Irrelevance of the Constitution: the First Amendment’s Freedom of Speech and Freedom of Press Clauses. 29 *Drake Law Review* (1979–1980) 1, 12.

³⁶ Murray HUNT: The ‘Horizontal Effect’ of the Human Rights Act. *Public Law* (1998) 423.

szankciót alkalmazna, amely azt csorbítaná. Előzetes korlátozás (a megjelenés megakadályozása a valószínűsíthető jogsértés miatt) csak akkor lehetséges, ha a kérelmező bizonyítja, hogy megjelenés esetén egy jogi eljárásban nagy valószínűséggel megállapítható lenne a jogsértés. Ez a speciális védelem elsősorban azért került a törvénybe, mert a média egy része attól tartott, hogy az Egyezmény átvételével nemcsak az annak 10. cikkében szereplő szólásszabadság, hanem a 6. cikkben szereplő magánszféra védelme is megerősödik – ez utóbbi a média kárára. A szólásszabadság kiemelt védelme azonban nem jelent korlátozhatatlanságot, hiszen maga az Egyezmény 10. cikk (2) bekezdése is meghatároz számos olyan indokot, amely alapján a szólásszabadság korlátozható.

A bíróságoknak valamennyi jogszabályt úgy kell értelmezniük, hogy azok feltárt jelentése kompatibilis legyen az Egyezményben foglalt jogokkal (3. szakasz). Ha a vizsgált törvénynek nem lehetséges olyan értelmezést adni, amely összefér például a szólásszabadság jogával, a bíróság deklarálja az összeférhetetlenséget (4. szakasz). Ezek után az illetékes miniszter gyorsított eljárásával módosíthatja a szóban forgó törvényt, amennyiben úgy véli, hogy valamely kényszerítő ok (*compelling reason*) ezt kívánja, de ez nem előírt kötelezettség a számára, így hatályban is hagyhatja a korlátozó törvényt [10. szakasz (2)–(3) bekezdés]. A törvény mindazonáltal egy igen érdekes kapcsolatrendszer, szükségszerű dialógus lehetőségét teremtette meg a kormányzat, a parlament és a bíróságok között.³⁷ Mindezen túlmenően, az angol bírói karnak a törvény szerint kötelezően figyelembe kell vennie a strasbourgi bíróság döntéseit [2. szakasz (1) bekezdés *a*) pont], azok azonban nem kötik meg a kezét. Az Egyezmény átvétele nem befolyásolja alapjaiban a *common law* további fejlődését, tehát a szólásszabadság jogának olyan megnyilvánulásai, amelyeket a strasbourgi gyakorlat esetleg az angolhoz képest kevésbé véd, továbbra is a korábbi védelmet élvezhetik (11. szakasz).

Magyarországon az első tartósan fennálló kartális alkotmány, az 1949. évi XX. törvény az 1972-es alkotmányreformig a jellegzetes sztálinista kifejezésekkel és deklaráltan is korlátozott mértékben biztosította a jog gyakorlását: „55. § (1) A Magyar Népköztársaság a dolgozók érdekeinek megfelelően biztosítja a szólásszabadságot, a sajtószabadságot, a gyülekezési szabadságot. (2) Az állam e jogok érvényesítésére a dolgozók rendelkezésére bocsátja a szükséges anyagi eszközöket.” A ‘dolgozókra’ mint a jog gyakorlására egyedülként jogosult társadalmi osztályra, illetve azok érdekeire történő hivatkozás egyébként már korábban, a Tanácsköztársaság 1919-es, rövid életű alkotmányában is megjelent (8. szakasz). Az 1972-es reform után egészen 1989. január 24-ig hatályban maradt szöveg kizárólag stiláris változtatásokat vezetett be, illetve megváltozott a szakaszok szá-

---

³⁷ Tom R. HICKMAN: Constitutional Dialogue, Constitutional Theories and the Human Rights Act 1998. *Public Law* (2005) 306.

mozása is: „64. § A Magyar Népköztársaság a szocializmus, a nép érdekeinek megfelelően biztosítja a szólásszabadságot, a sajtószabadságot és a gyülekezési szabadságot.” A ‘dolgozók’ korábbi köre immár kibővült, és elvileg az egész nép a jogok potenciális gyakorlójává vált.

Még a Népköztársaság idején, 1989 januárjában hatályba lépett új szöveg levetkőzte ezeket az időközben kellemetlenné váló frázisokat: „64. § A Magyar Népköztársaság biztosítja a szólásszabadságot és a sajtószabadságot.” Az alig néhány hónapig hatályban maradt szöveget új váltotta fel (ismét új számozással) az új társadalmi és politikai rendszer kezdőnapján, 1989. október 23-án: „61. § (1) A Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a szabad véleménynyilvánításra, továbbá arra, hogy a közérdekű adatokat megismerje, illetőleg terjessze. (2) A Magyar Köztársaság elismeri és védi a sajtó szabadságát.” Figyelemre méltó, hogy – talán az előző rendszerrel való teljes szakítást hangsúlyozandó – a magyar történelmi hagyományban erőteljesebben gyökerező „szólásszabadság” kifejezést – az 1946. évi I. tc. terminológiáját visszaidézve – ekkor váltotta fel a „szabad véleménynyilvánítás”.

A 2011-ben elfogadott és 2012-ben hatályba lépett Alaptörvény – máris több módosításon átesve – jelenleg hatályos szövege az alkotmány műfajához képest szokatlan bőbeszédűséggel rendelkezik a szólásszabadság (ill. a normaszövegben még mindig a „véleménynyilvánítás szabadsága”) védelméről. A korábbi alkotmányhoz képest újdonságot jelent a „demokratikus közvélemény kialakulásához szükséges szabad tájékoztatás” érdekének elismerése [(2) bekezdés], aminek feltételeit az állam biztosítja; ezzel a sajtószabadság objektív, intézményi oldala, azaz a tevőleges állami kötelezettség elismerése kifejezetten is megjelenik a normaszövegben.³⁸ A (3) bekezdés – alkotmányi szinten szükségtelennek tekinthető módon – a politikai reklámok közzétételének korlátait szabja meg, a (4)–(5) bekezdés pedig a személyiségvédelem erősítésétől a gyűlöletbeszéd szigorúbb korlátozásáig, sőt polgári jogi szabályozásig sok mindenre ‘jó lehet’. E rendelkezések egyfelől nehezen értelmezhetők, másfelől – részkérdéseket rendezni próbálván – ‘műfajilag’ alapvetően kilógnak az alkotmányból. Egy, a (6) bekezdéshez hasonló passzus már 1989 óta része az alkotmányos rendelkezéseknek, és egyes, a sajtószabadsággal szorosan összefüggő törvények sarkalatoságáról rendelkezik.

Magyarországon is jellemző, hogy a szólásszabadsággal kapcsolatos döntések, a jog határainak kijelölése elszakadnak az alkotmány szövegétől. Szinte evidens módon igaz ez az Alaptörvény előtti normaszövegre, amely lakonikusan, csak a deklaráció szintjén szólt a szólás- és sajtószabadságról. Az Alaptörvény hatálybalépése óta eltelt időben egyelőre nem úgy fest, hogy a terjedősebb rendelkezések megléte önmagában jelentős hatást gyakorolna a felsőbbirósági vagy alkotmánybírói gyakorlatra, de túl korai még e tekintetben mérleget vonni.

---

³⁸ L. elsőként a 37/1992. (VI. 10.) AB határozatban.

4. A szólásszabadság és sajtószabadság elválasztása

A szólás- és sajtószabadság az Egyesült Államok jogrendszerében, az Első Alkotmánykiegészítéshez kapcsolódó ítéletekben és jogirodalomban azonos jelentéssel szerepel, annak ellenére, hogy sajtószabadság önálló említést nyer az amerikai alkotmányban (Press Clause).³⁹ A különbségtétel hiánya oda vezet, hogy a szövetségi Legfelső Bíróság a mai napig sem adott önálló tartalmat a sajtószabadság alapjogának.⁴⁰ Ezzel együtt is, tekintettel a szólásszabadság európai szemmel páratlanul széles körű védelmére, a média működése a különbségtétel elmaradása miatt nem szenved hátrányt, azaz nem vonatkozik rá szigorú jogi korlátozás, igaz, többletjogokat sem igen élvezhet.

Ez nem jelenti azt, hogy egyes amerikai szerzők ne érveltek volna a szólás- és sajtószabadság szükséges különválasztása mellett.⁴¹ Potter Stewart, a Legfelső Bíróság bírójának, a múlt század hetvenes éveiben kifejtette, hogy a sajtószabadság – a szólásszabadsággal ellentétben – nem egyéni, individuális jogosultság, hanem a médiát mint intézményt illeti meg.⁴² A média az egyetlen olyan magánvállalkozás, amely konkrétan nevesítve alkotmányos védelemben részesül.⁴³ A sajtószabadság nem a médiában dolgozó egyént, hanem az intézményt védi, így a sajtószabadsághoz kapcsolódó esetleges többletjogok és -kötelezettségek is az intézményt illetik, illetve terhelik.

Egy másik szempontot kiemelve, William Brennan bíró egy beszédében a sajtószabadságot nem tekintette a szólásszabadsághoz hasonlóan széles körben korlátozhatatlannak. Mint mondta, a médianak tudomásul kell vennie, hogy olyan munkát végez, amelyben többféle, egymásnak akár ellentmondó érdekre is tekintettel kell lennie, és teljesítenie kell bizonyos többletkötelezettségeket is.⁴⁴ Brennan – hasonlóan Stewardhoz – a sajtószabadság megalapozásául szolgáló közösségi érdekeket emelte ki mint a szólásszabadsághoz képesti legfőbb különbséget.

---

³⁹ Melville B. NIMMER: Introduction: Is Freedom of the Press a Redundancy? What Does it Add to Freedom of Speech? 26 *Hastings Law Journal* (1975) 640; David LANGE: The Speech and Press Clauses. 23 *UCLA Law Review* (1975) 77; William W. VAN ALSTYNE: The Hazards to the Press of Claiming a 'Preferred Position'. 28 *Hastings Law Journal* (1977) 761.

⁴⁰ Edwin C. BAKER: The Independent Significance of the Press Clause Under Existing Law. 35 *Hofstra Law Review* (2007) 955–959; Eugene VOLOKH: Freedom for the Press as an Industry, or for the Press as a Technology? From the Framing to Today. 160 *University of Pennsylvania Law Review* (2012) 459.

⁴¹ Jerome A. BARRON: Access to the Press: A New First Amendment Right. 80 *Harvard Law Review* (1967) 1641.

⁴² Potter STEWART: Or of the Press. 26 *Hastings Law Journal* (1975) 631.

⁴³ *Zurcher v. Stanford Daily* 436 US 547 (1978) 576, Stewart bíró különvéleménye.

⁴⁴ William J. BRENNAN: Address. 32 *Rutgers Law Review* (1979) 173.

Ha a Legfelső Bíróság gyakorlatában nem is, a fenti nézetek az újabb szakirodalomban is jelen vannak. Sonja West több tanulmányában is a sajtószabadság „különállósága” mellett érvel.⁴⁵ Álláspontja szerint az nem vonatkozhat kizárólag a közzététel és a terjesztés jogára, azaz nem pusztán bizonyos technológiák szabad használatát védi, hanem demokratikus funkciója is van, az Első Alkotmánykiegészítésre vonatkozó gyakorlat mégis vonakodik elismerni e jog különállóságát.⁴⁶ West szerint, ha mindenkit, aki a szólásszabadságát gyakorolja, felruházzunk egyúttal a sajtószabadság – azonos mértékű – védelmével is, az paradox módon a sajtószabadság leértékelődéséhez vezet, mert ez a megközelítés figyelmen kívül hagyja a média sajátos társadalmi szerepét.⁴⁷ A média és a benne dolgozó újságírók ugyanis nem csak közzéteszik az egyes véleményeket: a média a társadalmi nyilvánosság elsősorú mozgatója, motorja és fóruma. A média nem eshet azonos megítélés alá a szólásszabadságát hangosbeszélők segítségével gyakorló egyének csoportjával, még akkor sem, ha az új technológiák alkalmazásával ma már bárki gyűjthet híreket és közzé is teheti azokat.⁴⁸ West szerint a technológiai változást a Press Clause értelmezésekor nem lehet figyelmen kívül hagyni; amíg a 18. század végén a sajtó védelme a nyomtatás technológiájának alkotmányos védelmét jelentette, addig ma a – jóval szélesebb kör számára rendelkezésre álló – technológia védelme mellé a médiára háruló szerep (a demokráciában betöltött funkció) védelmét is bele kell érteni az Első Alkotmánykiegészítés szövegébe.⁴⁹ (Tekintettel azonban arra, hogy az Egyesült Államok joga a szólásszabadságnak széles körű szabadságot nyújt, a sajtószabadság különállása nem feltétlenül a kimondhatóság határainak további tágításában, hanem a média számára fontos előjogok biztosításában nyilvánulna meg, például a forrásvédelemben vagy a különleges belépési jogosultságok biztosításában).

Angliában kell keresni az unalomig idézett mondás gyökereit, amely szerint a média „a negyedik hatalmi ág”. E közhelynek minden valószínűség szerint Thomas Carlyle-nál keresendő az eredője, aki először tette nyomtatásban közzé azt a metaforát, hogy a sajtó a „negyedik rend” (*fourth estate*). Carlyle írásában egyébként Edmund Burke-nek tulajdonítja ezt a később nagy karriert befutó, eközben pedig alaposan eltorzított fordulatot, bár Burke írásaiban sehol nem szerepel, így jobb híján mégis Carlyle-nak kell azt betudnunk:

---

⁴⁵ Sonja R. WEST: Press Exceptionalism. 127 *Harvard Law Review* (2014) 2434; Sonja R. WEST: Awakening the Press Clause. 58 *UCLA Law Review* (2011) 1025.

⁴⁶ WEST (2014) i. m. (45. lj.) 2441.

⁴⁷ Uo., 2442.

⁴⁸ Uo., 2445.

⁴⁹ Sonja R. WEST: The ‘Press’, Then & Now. 77 *Ohio State Law Journal* 1 (2016) 49.

„Burke azt mondta, hogy három rend van a parlamentben; de az újságírók karzatán ott ül a negyedik rend, jelentékenyebb, mint a másik három együttvéve. [...] Parlament nekünk az irodalom is. Gyakran mondom, a nyomtatás, amely szükségszerűleg következik az írás után, egyenértékű a demokráciával; fedezd föl az írás mesterségét, s a demokrácia kikerülhetetlen. [...] Bárki, ha tud beszélni, amint most egy egész nemzethez szól, hatalommá, a kormányzat egyik ágává növi ki magát, elidegeníthetetlen súllyal a törvényalkotásban, a hatalom minden tényében.”⁵⁰

A kép, amely szerint a média a papság, a nemesség és a közemberek melletti „negyedik rend”, illetve még ennél is több, önálló hatalmi ág, kétségkívül megragadó. Hogy tovább fokozzuk a zavart, idézzük fel még a sokoldalú angol politikus, Horace Walpole hasonló gondolatát, aki hatalmának érzékeltetésére „a parlament harmadik kamarájának” nevezte a sajtót.⁵¹ Carlyle metaforájának sikerétől függetlenül, a sajtószabadság és a szólásszabadság joga a nem kodifikált angol alkotmányban sem vált el egymástól. Dicey is felváltva, egymás megfelelőiként használta a két kategóriát, hol „szabad véleménymondásról” (*free expression of opinion*), hol „gondolatszabadságról” (*freedom of thought*), hol – az előbbieket szinonimájaként – „sajtószabadságról” (*liberty of the press*) szól.⁵² Figyelembe véve a törvénybe foglalt alkotmányos rendelkezés hiányát és azt, hogy a *common law* felfogás az egyéni szabadság terjedelmét nem a jogot biztosító tételes jogi rendelkezés értelmezése, hanem a gyakorlatban alkalmazott korlátozások felől közelítve azonosítja (azaz mindent ki szabad mondani/nyomtatni, amit a bíró nem tilt meg), a két jog differenciálódásának elmaradása nem meglepő. Ezen a Human Rights Act 2000-es hatálybalépése sem változtatott, már csak azért sem, mert a 10. cikk (1) bekezdése maga sem választja szét egyértelműen e két jogot, és jogként csak a „kifejezés szabadságáról” (*freedom of expression*) szól, és bár emellett egyes médiumokat konkrétan említ (műsorszolgáltató, televízió, mozi), ezt csak bizonyos, az ezekre vonatkozó engedélyezési rendszerek fenntartására való állami lehetőség elismerése érdekében teszi.

Azon országokban, ahol önálló sajtótörvény létezik, a szólás- és sajtószabadság joga legtöbbször szinte magától értetődően válik el egymástól. A két jog eltérő határokkal, és gyakorlóit eltérő jogosultságokkal rendelkeznek, amelyeket különböző elméleti megfontolások támasztanak alá; különösen a média demokratikus feladata és felelőssége az, ami ezt a szétválasztást indokolja. Magyarországon már az első, 1848-as sajtótörvény – ami különálló alkotmány hiányában alkotmányerejű törvénynek tekinthető – meghatározta a sajtódeliktumokat, amelyeket értelemszerűen csak sajtó útján lehetett elkövetni. Az 1914-es sajtótörvény kihirdetésekor ellenben

⁵⁰ Thomas CARLYLE: *Hősökről*. Budapest, N-Press, [1841] 2003. 191–192. Ford. Végh Arthur.

⁵¹ Idézi LEVY i. m. (5. lj.) 144.

⁵² DICEY i. m. (12. lj.) 223–224.

már régóta hatályos volt a Csemegi-kódex, nem sokkal később pedig kihirdették a becsület védelméről szóló 1914. évi XLI. törvénycikket, tehát egyre több, eltérő tartalmú korlátozás vonatkozott a sajtóra és a sajtón kívüli megszólalóra.

A rendszerváltozás, 1989 után nyílt meg annak lehetősége, hogy a magyar jogrendszer a két jogot modern elvi alapokon állva, a történelmi tapasztalatokat leszűrve különböztesse meg, levonva azokból a jogállamban elfogadható következtetéseket mind a médiaszabályozás, mind a szólásszabadság általános korlátai és az esetleges többletjogok vonatkozásában. Erre ösztökélt az 1989–90-ben alapvetően módosult Alkotmány, illetve ezt teszi a jelenleg hatályos Alaptörvény is, ami szintén külön említi a véleménynyilvánítási (szólás-)⁵³ és sajtószabadságot. A normaszöveg azonban nem ad támpontot arra nézvést, hogy miben is áll a különbség, ellenben elsősorban az Alkotmánybíróság elvi állásfoglalásokat tartalmazó határozataiból e tekintetben összeáll valamiféle kép. A szólásszabadság határaival foglalkozó első, 30/1992. (V. 26.) AB határozat szerint a véleményszabadság a kommunikációs szabadságjogok ‘anyagjoga’, így a sajtószabadság is abból vezethető le. Az anyagjog-konceptió ugyanakkor fenntartással kezelendő, mert az következik belőle, hogy az anyagjog (ezúttal a véleményszabadság) védelmi ereje átszáll a belőle fakadó többi jogra, azaz a sajtószabadság védelme nem lehet annál tágabb körű (a ‘gyermek’ nem lehet erősebb az ‘anyánál’). Győrfi Tamás szerint viszont az anyagjog-konceptiónak csak akkor lenne értelme, ha a ‘gyermek’ túlnőnének ‘szülőjükön’⁵⁴ – erről azonban az Alkotmánybíróság gyakorlata nem szól. Az alaptörvényi szint alatti jogi szabályozásban a sajtószabadság részben bővebb, részben szűkebb jog a véleményszabadsághoz képest, hiszen a média egyfelől bizonyos többletjogokat élvez, másfelől többletkötelezettségekkel is rendelkezik. Így az ‘anyagjog’ az Alkotmánybíróság által használt értelemben inkább elméleti konstrukció marad, különösebb praktikus következmény nélkül.

De akkor mi indokolja a két jognak a differenciálódás irányába ható értelmezését? A 37/1992. (VI. 10.) AB határozat szerint „[a] véleménynyilvánítási szabadság a sajtószabadság vonatkozásában sajátosan érvényesül. A sajtó szabadságát arra figyelemmel kell garantálnia az államnak, hogy a »sajtó« a véleményalkotáshoz szükséges információszerzésnek, a véleménynyilvánításnak és véleményformálásnak kitüntetett fontosságú eszköze.” Az Alkotmánybíróság tehát – megítélésem szerint helyesen – a kezdetektől fogva a funkciója alapján különbözteti meg a szólás- és a sajtószabadságot. Ez a mára kiforrott tétel nyert megerősítést a médiaszabályozás számos alapkérdését alkotmányossági kontroll alá vető 165/2011. (XII. 20.) AB határozatban:

⁵³ A szólás- és a véleménynyilvánítási szabadságot egymás megfelelőjének tekintem.

⁵⁴ GYÖRFI TAMÁS: *Az alkotmánybíráskodás politikai karaktere*. Budapest, Indok, 2001. 103–104.

„[A] sajtószabadság, amennyiben a szólás, a közlés, a vélemény szabad kinyilvánítását szolgálja, védelme szintén kettős meghatározottságú: a szubjektív alanyi jogi jelleg mellett a közösség oldaláról a demokratikus közvélemény megteremtését és fenntartását szolgálja. [...] Az Alkotmánybíróság – a média strukturális elemeinek megkülönböztetése nélkül, árnyalva a sajtószabadság tartalmát – úgy foglalt állást, hogy az egyszerre eszköze a szabad véleménynyilvánításnak, a tájékoztatásnak, valamint a tájékozódásnak.”

Mi több, az Alaptörvény IX. cikk (2) bekezdésének egyik fordulata is e szereppel hozható összefüggésbe: „Magyarország [...] biztosítja a demokratikus közvélemény kialakulásához szükséges szabad tájékoztatás feltételeit.” A magyar alkotmányos rendszerben tehát a sajtószabadság instrumentális jog, jogosultja, a média pedig a demokratikus nyilvánosság alapintézménye. Ezzel párhuzamosan az állam köteles elősegíteni a médiapiac sokszínűségét – ez lenne a sajtószabadsággal kapcsolatos állami intézményvédelmi kötelezettség.⁵⁵

5. A védelem hatóköre

Pusztán az alkotmányok szövegét elemezve nem lehet meghatározni azt, hogy mire terjed ki a szólásszabadság védelme, azaz hogy melyek azok a mások számára érzékelhető, expresszív tartalommal bíró emberi megnyilvánulások, amelyekkel kapcsolatban felmerül az alkotmányos védelem, és amelyek korlátozásakor az alkotmányos rend nyújtotta védelmet figyelembe kell venni. (A tételes rendelkezés nélküli angol alkotmány pedig fogalmilag sem tartalmazhat efféle meghatározást.)

Nyilvánvaló, hogy az írásos, nyomtatott kifejezések is ‘szólásnak’ (véleménynek, kifejezésnek stb.) minősülnek, hasonlóan a különböző médiumok tartalmához vagy a filmalkotásokhoz. Szólásnak minősülhetnek a képek és más, vizuálisan érzékelhető tárgyak, ábrázolások, művészi alkotások. Akadnak ellenben olyan, szóban elhangzó vagy leírt, kinyomtatott megnyilvánulások is, amelyekről fel sem tételezzük, hogy a szólásszabadság védelmét élveznék: a hamis tanúzás a bíróságon, a szerződéskötés aktusa szóban vagy írásban, a házasságkötés során történő nyilatkozat- vagy eskütétel vagy a bűncselekmény elkövetésére való felhívás esetében fel sem merül, hogy az elhangzó szavakat a szólásszabadság védelmi körébe kellene vonni. A jogellenes fenyegetés szavai maguk a tiltott cselekmények; a hamis tanúzás maga a bűncselekmény, amely verbális kifejezések útján valósul meg;

---

⁵⁵ A 64/1991. (XII. 17.) AB határozatban lefektetett elvek szerint „[a]z alapjog jogosultja, illetve az állam különböző szempontjai és feladatai miatt az alapjog alanyi jogi, illetve objektív oldala nem feltétlenül fedi egymást. Az állam – általános és objektív szempontjaiból következően – a szubjektív alapjog által védett körön túlmenően is meghatározhatja ugyanazon alapjog objektív, intézményes védelmi körét.” L. még BALOGH Zsolt: Az Alkotmány fogalmi kultúrája és az alkotmánybíráskodás. *Fundamentum*, 1999/2. 33–37.

az anyakönyvvezető előtt kimondott „igen” maga a házasságkötés aktusa; a felmondás maga a szerződéses jogviszony egyoldalú megszüntetése – bár kivétel nélkül verbális kifejezésekről van szó, mégsem tekinthető egyik sem a szólásszabadság megnyilvánulásának.⁵⁶ Ugyanakkor akadnak olyan cselekmények, amelyek kifejezett szavak nélkül is egyértelműen élvezik a szólásszabadság védelmét: a néma tüntetések, a sztrájkok, a jelvények,⁵⁷ a valamely üzenetet hordozó ruházat (például egyenruha, karszalag,⁵⁸ fejkendő⁵⁹) viselése, a katonai behívó elégetése,⁶⁰ a választáson induló jelöltek támogatása,⁶¹ a tömeges parkban alvás⁶² vagy a tánc.⁶³

A szólásszabadság védett körén belül is akadnak olyan szólások, amelyek fokozottabban védettek. A ‘politikai’ szólást, tehát a közügyekben folytatott vitát, kifejtett véleményt minden jogrendszer kiemelten óvja, még akkor is, ha mások jogainak sérelméhez vezethetnek. E véleményeket tekinthetjük a szólásszabadság legjobban védett ‘belső magjának’. Persze önmagában a politikai kategóriájának meghatározása sem könnyű. Alexander Meiklejohn például kitágította azt az irodalommal és a művészetekkel is,⁶⁴ Eric Barendt szerint pedig politikai szólásnak tekinthető minden olyan vélemény, amely hozzájárulhat a közvélemény alakításához a témák olyan széles körében, amelyre egy gondolkodó állampolgár közügyként tekinthet.⁶⁵

Az alkotmányok szövege nem ad fogódzót a tekintetben, hogy mit kell „*speech*” vagy „vélemény” alatt érteni, ez teljes egészében a jogalkalmazó szervekre bízott kérdés, így az általuk szabadon formálható, bár gyanítható, hogy az amerikai alapító atyák elsősorban az értelmes közéleti viták előmozdítását tartották védendő értéknek (ahogyan az alkotmányos szólásszabadságért folytatott küzdelem magyar hősei is), nem tulajdonítva túlzottan széles értelmet a ‘szólás’ kategóriájának. A hatókör meghatározásának funkciója annak azonosítása, hogy a szólásszabadságot mely típusú emberi cselekvés jogi megítélése tekintetében szükséges figyelembe venni, és kell így az adott típusra vonatkozó szabályokat alkalmazni.⁶⁶

---

⁵⁶ Cass R. SUNSTEIN: Words, Conduct, Caste. 60 *University of Chicago Law Review* (1993) 795, 836–840.

⁵⁷ *Vajnai v. Hungary*, application no. 33629/06, 2008. július 8-i ítélet.

⁵⁸ *Tinker v. Des Moines School District* 393 US 503 (1969).

⁵⁹ *S.A.S. v. France*, application no. 43835/11, 2014. július 1-i ítélet.

⁶⁰ *The United States v. O'Brien* 391 US 367 (1968).

⁶¹ *Buckley v. Valeo* 424 US 1 (1976).

⁶² *Clark v. Community for Creative Non-Violence* 468 US 268 (1984).

⁶³ *Barnes v. Glen Theatre* 501 US 560 (1991); *City of Erie v. Pap's A. M.* 529 US 277 (2000).

⁶⁴ Alexander MEIKLEJOHN: The First Amendment Is an Absolute. *Supreme Court Review* (1961) 245.

⁶⁵ BARENDT i. m. (1. lj.) 162.

⁶⁶ Vö. TÖRÖK Bernát: A közlések alkotmányos alapértéke a szólásszabadság magyar koncepciójában. In: KOLTAY András – TÖRÖK Bernát (szerk.): *Sajtószabadság és médiajog a 21. század elején* 2. Budapest, Wolters Kluwer, 2015. 207.

A jogalkalmazói gyakorlat változásával a jog hatóköre is formálódik, még az alkotmányszöveg változatlansága mellett is: Török Bernát példaként hozza a kereskedelmi célú reklámot és a rágalmozást, amelyek a 20. század első felében az amerikai Legfelső Bíróság gyakorlata alapján a szólásszabadság hatókörén kívül rekedtek, ma pedig már széles körben védelmet élveznek.⁶⁷ Bár ez a két szólástípus a magyar alkotmányos gyakorlat szerint is releváns a szabadság gyakorlása szempontjából, a magyar jogrendszer még nem tart ott, ahol az amerikai, amely bizonyos esetekben az alvást vagy a sztriptíz táncot is véleményként azonosítja: Sólyom László az Alkotmánybíróság első éveit összefoglaló munkájában azt írja, hogy az önkormányzati rendeletet, amely „a közterületen öltözékével és magatartásával nemi vágyat keltő személyeket” szabálysértési bírsággal sújtotta, „nehéz lett volna” a testületnek a szólásszabadsághoz való jog alapján elbírálni.⁶⁸

6. A lehetséges korlátozási szempontok

Különbséget kell tenni a szólás *határainak megvonása* és az így meghatározott kategóriák *védelmének mértéke* között. Első lépésben el kell dönteni, hogy a vizsgált kifejezés/cselekmény tekinthető-e szólásnak, igenlő válasz esetén pedig a következő lépésben meg kell határozni, hogy milyen mértékű védelmet élvez. A kartális vagy történeti alkotmányok ebben sem adnak különösebb eligazítást, az utóbbi (az angol) elvben sem igen tehetné.

Az amerikai alkotmány nem határoz meg szempontokat a szóláskorlátozásra, így a jog határainak megvonása teljes egészében a jogalkalmazásra marad. A közéleti szereplők csökkentett erejű személyiségvédelmét megalapozó *New York Times v. Sullivan* ügy⁶⁹ ítéletében a Legfelső Bíróság által megállapított mérce (a választott köztisztviselők csak akkor perelhetnek sikerrel a megbízatásukkal kapcsolatban tett, jóhírnevet sértő állítások közzététele esetén, ha bizonyítják, hogy a közlő rosszhiszemű volt, azaz tudta, hogy állítása valótlan, vagy azért nem tudott annak valótlanságáról, mert igazságtartalmának vizsgálatakor súlyosan gondatlanul járt el) vagy a *clear and present danger* doktrína (a lázítás, gyűlölködés, jogellenes cselekményre való rábírás csak akkor korlátozható, ha világosan látható és közvetlenül fenyegető a veszély, hogy a kifejtett vélemény hatására annak közönsége azonnali jogsértéseket követ el)⁷⁰ nem olvasható ki az Első Alkotmánykiegészítés szövegéből, mégis az amerikai szólásszabadság talán legismertebb két mércéjének számítanak.

⁶⁷ Uo.

⁶⁸ SÓLYOM László: *Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon*. Budapest, Osiris, 2001. 476.

⁶⁹ *New York Times v. Sullivan* 376 US 254 (1964).

⁷⁰ *Brandenburg v. Ohio* 395 US 444 (1969).

Némileg könnyebb a helyzet, legalábbis szélesebb a lehetséges értelmezések köre, ha olyan alkotmányból akarunk kiolvasni valamit a szólásszabadság korlátozásáról, amelyik nincs egységes dokumentumban rögzítve. Blackstone monumentális Kommentárjai a sajtó szabadságát az előzetes korlátozás, a cenzúra tilalmával azonosították,⁷¹ a bíróság általi utólagos felelősségre vonást megengedhetőnek tekintve, annak korlátairól mit sem szólva. „A sajtójog minden ereje a repressióban összpontosul” – írta Tarnai János e korról értekezve az első magyar összehasonlító sajtójogi munkában.⁷² Bö évszázaddal később Dicey is arról írt, hogy a sajtószabadság voltaképpen a cenzúra tilalmát jelenti, és a kifejtett vélemény korlátozásának kereteit az angol alkotmány nem határozza meg, az a bíróságokra van bízva, pontosabban a sajtóperekben döntő esküdtszékre; mint írta, a jog tartalma „alig áll egyébből, mint hogy jogunk van írni és mondani mindazt, amit egy tizenkét szatocsból álló *jury* helyesnek tart”.⁷³ A képet az újabb kutatások árnyalják: ugyan Blackstone és kortársa, Lord Mansfield főbíró nyomán ez a nézet terjedt el (egészen a 20. századig hatóan), kortársaik számos tekintetben vitatták az utólagos felelősségre vonás során alkalmazott szabályok sajtószabadsággal való összeférhetőségét, a kimondhatóság határainak kiterjesztését követelve.⁷⁴

A cenzúra tilalma a sajtószabadság fogalmával Magyarországon is elválaszthatatlanul összetapadt: az 1848. márciusi, a Landerer-nyomdában cenzori bélyegző nélkül sokszorosított 12 pont első követelése az áprilisi sajtótörvény preambulumban később törvényi szinten is elismerést nyert. Ezt követően, groteszk módon, a tragikus történelmi helyzetekben alkotott, jogállami alkotmányokkal nem rokonítható alkotmányok azok, amelyekben támpontokat találunk a szólásszabadság korlátozásához. Ilyen a „dolgozók” érdekeire és a „munkásság” jogaira való utalás az 1949-es és korábban a Tanácsköztársaság alkotmányában. Az 1989–90-ben kialakult alkotmányszöveg nem tartalmazott korlátozó rendelkezést, és eredeti szövegállapotában a 2011-es Alaptörvény sem.

A hatályos változat azonban részletesen szól a médiabeli politikai reklámok korlátairól [IX. cikk (3) bek.], az emberi méltóság [(4) bek.] és egyes közösségek „méltóságának” a szólásszabadsággal szembeni védelméről [(5) bek.]. Ez utóbbi három szövegrész a szólásszabadság egy-egy fontos kérdését érinti, azaz nem tekinthetők általános érvényű korlátozási szempontoknak. A politikai reklám mint sajátos vélemény alkotmánybeli korlátozása egy jól körülhatárolható, kizárólag kampányidőszakokban, a televízióban, rádióban vagy lekérhető médiaszolgáltatásban közölt, a jelölő szervezetek által megrendelt tartalomra vonatkozóan írt elő pontos

⁷¹ BLACKSTONE i. m. (11. lj.) 151–152.

⁷² TARNAI i. m. (21. lj.)

⁷³ DICEY i. m. (12. lj.) 231–232.

⁷⁴ Wendell BIRD: Liberties of Press and Speech: ‘Evidence Does Not Exist To Contradict the... Blackstonian Sense’ in Late 18th Century England? 36 *Oxford Journal of Legal Studies* 1 (2016) 1.

szabályokat. Ezzel szemben az emberi méltóságot sértő vélemények tilalma elnagyolt, így nehezen értelmezhető. Ha abból indulunk ki, hogy az emberi méltóság minden emberi (és személyiségi) jog eredője, és azonos tartalmú az Alkotmánybíróság által korábban kinyilvánított méltóság-fogalommal,⁷⁵ akkor ezen alkotmányi rendelkezés nem mond mást vagy többet, mint hogy „nem szabad szólás által megsérteni az egyes emberi (személyiségi) jogokat, ideértve a törvényben nem nevesített, de az emberi méltóságból levezethetőeket is.” Ezt a követelményt az alkotmányos rend eddig is előírta, ellenben hogy mi számít a szólásszabadság általi jogsértésnek, azt értelemszerűen végső soron a bíróság dönti el. Azaz eszerint a (4) bekezdés redundáns. Ha a méltóságnak a korábitól eltérő új, önálló jelentést adunk (megszabadítva például a fent említett anyajogi terheitől), akkor a (4) bekezdésre alapozva a bíróságok akár részben újra is rajzolhatják a szólásszabadság korábbi határait – de csak a méltóság új fogalma alá vonható esetekben.

Az (5) bekezdés jogpolitikai célja világos, hiszen az Alaptörvény negyedik módosításával, 2013 márciusában, szűk hónappal a Ptk. kihirdetése után került a szövegbe, és tartalmából arra lehet következtetni, hogy a magánjogi kódexben megteremtett polgári jogi gyűlöletbeszéd-korlátozás [Ptk. 2:54. § (5) bek.] alkotmányi alátámasztásaként kíván szolgálni. Így a hagyományos sorrend megfordult: a Ptk. tartalma determinálta az Alaptörvényét, ami a gyűlölködő kifejezések korlátozását illetően – érdemi joggyakorlat és alkotmányossági kontroll híján – egyelőre nem megjósolható következményekhez vezethet.

7. Következtetés

A szólásszabadság terjedelmével összefüggő kérdésekhez az alkotmányban található rendelkezések áttekintése, elfogadásuk körülményeinek ismerete csak korlátozott segítséget nyújthat. A fentiekben még egy-egy felvillanás erejéig sem merült fel amerikai és egyes európai szólásszabadság-mércék egybevetése, pedig az amerikai és európai megközelítések közötti különbségnek széles szakirodalma van.⁷⁶ A legújabb irodalom szerint a „US vs. Rest of the (Western) World”-hozzáállás mára már meghaladott. Valójában jóval több a közös pont az Egyesült Államok vagy Ausztrália, Kanada és Európa jogrendszerei között a szólásszabadságot illetően, mint az azokat elválasztó; a „nyugati világ” jogrendszerei hasonlóan gondol-

⁷⁵ 8/1990. (IV. 23.) AB határozat.

⁷⁶ Akadnak, akik bombasztikus címadással játszanak rá e különbségre, l. pl. Robert A. SEDLER: An Essay on Freedom of Speech: The United States Versus the Rest of the World. *Michigan State Law Review* (2006) 377; mások higgadtabban, a hasonlóságokat is mérlegre téve nyújtanak alapos elemzést, pl. BARENDT i. m. (1. lj.); KROTOSZYNSKI i. m. (1. lj.); SAUNDERS i. m. (2. lj.).

kodnak a szólásszabadságról. A közéleti viták nyíltságát biztosító szabályok nem térnek el annyira, amennyire a hagyományos megközelítés ezt sulykolni szokta, még ha az Egyesült Államok robusztus szabadságfelfogása ma is unikális e jogrendszerek között.⁷⁷

Jelen tanulmány három, egészen eltérő körülmények között fejlődő alkotmányos rendszer szólásszabadság-védelmi kiindulópontját (magát az alkotmányi rendelkezéseket) próbálta áttekinteni. Mivel a történelem és a nemzeti kultúra egyaránt hatott rájuk, ezeknek inkább csak érdekes egybeesései, mintsem tényleges összehasonlításra és abból következtetések levonására alkalmas hasonlóságai vannak. Ilyen egybeesés például a tételes alkotmányi norma nélküli alkotmányos angol és magyar szólásszabadság-védelem, amelynek eredője mindkét esetben a szokásjog (illetve a *common law*) volt, de amíg ez az angol jogrendszer lényegéből fakad, addig Magyarországon ezt a középkor utáni sajátos történelmi körülmények, a megmaradásért folytatott permanens küzdelem idézte elő. Érdekes egybevetni ebből a szempontból az amerikai és az angol utat is: míg az amerikai elvi alapon tiltakozott a szólásszabadság szabályozása ellen, és elsősorban a szövetségi állam mozgásterének korlátozását látta az Első Alkotmánykiegészítéssel az alkotmány részévé váló szabályban, addig az angol kodifikálatlanul is magától értetődőnek tekintette a politikai szabadságjogok létét, egyszerűen feleslegesnek ítélve holmi kartális alkotmányokkal való öncélú bibelődést. Két, egymáshoz egyébként nagyban hasonlító *common law* jogrendszer tehát – a történelem kanyargós útján elválva egymástól – egészen eltérő következtetésre jutott egy hasonló kérdés megválaszolásakor. E különbségek okai világosan azonosíthatók az eltérő történelmi és kulturális fejlődésből, az Egyesült Államok mint állam születésétől, az amerikai társadalom önszerveződésének első lépéseitől kezdve. Ez nemcsak az angoltól, hanem más európai jogrendszerektől is megkülönbözteti az amerikai szólásszabadság-védelmet, még ha e különbségek – a fentiekben is megfogalmazottak szerint – nem is olyan jelentősek, hogy egymás megértését is ellehetetlenítenék.

Világos, hogy a szabadságot nem az alkotmány adja az embereknek, hanem legfeljebb a már kivívott szabadságot igyekszik elsáncolni, a leírt szavak erejének egyfajta mágikus erőt tulajdonítva, alkalmas fegyvernek véelve azokat a jövőbeni, a szabadság ellen fellépő fenyegetésekkel szembeni küzdelemhez. Az amerikai alkotmány és az angol *common law* már évszázadok óta bizonyítja e tekintetben időtállóságát: előbbi a legszélesebb körű védelmet nyújtja a megszólalás számára a nyugati világban, utóbbi pedig elsőként teremtette meg e jogosultság alkotmányos védelmét. De a szabadságot a mégoly tetszetős vagy dörgedelmes törvényszövegek

---

⁷⁷ Eric HEINZE: *Hate Speech and Democratic Citizenship*. Oxford, Oxford University Press, 2016. 143–144.

nem védhetik meg, ha az államalkotó nép azt nem követeli magának, nem tartja becsben, és nem gyakorolja a közjó érdekében. Nemcsak a jogrendszer fejlődése, hanem az angolszász társadalmak tradicionális szabadságfelfogása is példaként lebeghet a magyar alkotmányos szólásszabadság őrzői előtt is, mivel az csak alig több mint negyedszázada lépett rá arra az útra, amelyen előbbiek már oly régóta járnak.

Az „általános személyiségi jog” azonosítása felé

Alkotmányjogi, magánjogi és büntetőjogi vizsgálódás*

1. Bevezetés

Az „általános személyiségi jog” mibenléte régóta foglalkoztatja a jogélet különböző szereplőit.

Végigkísérte e kérdés a magánjogi kodifikációkat, majd az 1959-es Polgári törvénykönyv (Ptk.) alkalmazását, és mióta 1990-ben az Alkotmánybíróság (AB) e kategóriát az alkotmányjogba is bevezette, már nem csak magánjogi relevanciával bír. Az új Ptk. 2013-as elfogadása, valamint az Alaptörvény hatálybalépése pedig e kérdés megítélésében is új helyzetet teremtett, amelyben a régi megközelítések nem feltétlenül maradtak egészében érvényesek.

A személyiségi jogok védelmének célja az egyén autonómiájának, szabad kibontakozásának, szabad döntési képességének (önrendelkezésének) és magánszférájának biztosítása. De a jog e tekintetben szegényes eszköztárával nem képes az emberi személyiség (és ennek nyomán a jogi konstrukcióként alkotott jogi személyek létezésének) valamennyi védelemre érdemes aspektusát kodifikált alanyi jogok formájában megragadni. Ezért elengedhetetlenül szükség van az általános személyiségi jog kategóriájára. Balás P. Elemér mára klasszikussá vált meghatározása szerint:

„A személyiségi jog »generális klauzulája« az Mt. javaslatában aranyhíd, mely tételes szabály alakjában ad bátorságot a bírói gyakorlatnak arra a szabadabb működésre, mely a magánjogi bírászkodás alaptermészetéhez tartozik, és amely a magyar bírói gyakorlatnak amúgy is jobban felel meg, mint a pozitív joghoz való merev kötöttség elve. Nyugodt lélekkel állíthatjuk tehát, hogy az általános személyiségi jogi oltalom elve a valóságos jogéletet tekintve érvényesül jogrendszerünkben, habár – mint Meszlény Artur hangsúlyozza – nincs olyan törvényi rendelkezésünk, mely a személyiségi jog oltalmát általánosságban rendelné.”¹

---

* A szerző köszöni Lábady Tamás, Navratyil Zoltán, Szomora Zsolt, Téglási András és Török Bernát szakértő megjegyzéseit és kritikáit, amelyeket a kézirat első változatához fűztek.

¹ BALÁS P. ELEMÉR: Személyiségi jog. In: SZLADITS Károly (szerk.): *Magyar magánjog I. Általános rész. Személyi jog.* Budapest, Grill Károly, 1941. 629.

Az általános személyiségi jog mint generálklauzula funkciója a bírói jogalkotás lehetőségének megnyitása a kodifikált jog által nem nevesített személyiségelemek jogi megragadására, így védelmére. Balás idejében nem létezett törvénybe foglalt általános személyiségi jog, manapság pedig, mint látni fogjuk, mintha az lenne a gond, hogy túl sok is van belőle. Az új Ptk. is rendelkezik róla, és az Alaptörvény szövegében is felfedezhetjük e generális jogot, amennyiben e kérdésben a korábbi Alkotmányra épülő AB-gyakorlat az Alaptörvény hatálya alatt is érvényesnek tekinthető. Jelen tanulmány elsősorban az általános személyiségi jog magánjogi fogalmát keresi, de eközben elkerülhetetlenül mellékutakra téved: ha a Ptk.-beli általános személyiségi jogot vizsgáljuk, akkor a becsület és a jóhírnév védelmét sem téveszthetjük szem elől, és – az alkotmányjogi megközelítésen túl – nem hagyhatjuk figyelmen kívül a büntetőjog szempontjait sem.²

2. Az emberi méltóság alkotmányjogi fogalmáról

2.1. Az Alkotmánybíróság gyakorlata az Alaptörvény előtt

Az ember létezése és méltósága mint maga az emberi egység elsősorban nem ‘jog’; az emberi lényeg a jog számára tulajdonképpen hozzáférhetetlen. A méltóság „az emberi léttel eleve együtt járó minőség, amely oszthatatlan és korlátozhatatlan, s ezért minden emberre nézve egyenlő”.³ Definiálni, valamennyi részelemét összefoglalni, a lényegét megragadni a jog technikai értelemben nem tudja, ellenben kimerítő meghatározás hiányában is biztosíthatja a védelmét. Az emberi méltóság jogi értelemben, az AB korábbi értelmezésében a személyiségi jogok ‘anyajoga’:

„Az Alkotmánybíróság az emberi méltósághoz való jogot az ún. »általános személyiségi jog« egyik megfogalmazásának tekinti. A modern alkotmányok, illetve alkotmánybírósági gyakorlat az általános személyiségi jogot különféle aspektusaival nevezik meg, pl. a személyiség szabad kibontakoztatásához való jogként, az önrendelkezés szabadságához való jogként, általános cselekvési szabadságként, avagy a magánszférához való jogként. Az általános személyiségi jog »anyajog«, azaz olyan szubszidiárius alapjog, amelyet mind az Alkotmánybíróság, mind a bíróságok minden esetben felhívhatnak az egyén autonómiájának védelmére, ha az adott tényállásra a konkrét, nevesített alapjogok egyike sem alkalmazható.”⁴

² A szövegben a „személyiségi jog” fogalmát a régi Ptk.-ban szereplő „személyhez fűződő jog” értelmében is használom, míg a „szólásszabadságot” az Alkotmányba/Alaptörvénybe foglalt „véleménynyilvánítási szabadsággal” azonosnak tekintem.

³ LÁBADY Tamás: Az emberi személy az új Polgári törvénykönyvben. *Iustum Aequum Salutare*, 2015/3. 141.

⁴ 8/1990. (IV. 23.) AB határozat, Indokolás, III. pont.

Az emberi méltóság jogának egyik funkciója az autonómia biztosítása, hiszen az emberi méltóság „az egyéni önrendelkezésnek egy mindenki más rendelkezése alól kivont magja, amelynél fogva [...] az ember alany maradhat, és nem válik eszközzé, vagy tárggyá”.⁵ Az emberi méltósághoz való jog az élethez való joggal egy-
ségben minden más alapjog korlátozásának abszolút határa, a lényeges tartalom belül az érinthetetlen lényeg.⁶ A lényeges tartalom fogalmát az AB összekapcsolta az emberi méltóság fogalmával, mintegy abszolút határt létrehozva az alapjogkorlátozás alkotmányosságának megítélése tekintetében.⁷

„Az emberi méltóság, mint a személyiség integritása, az emberi élettel együtt az emberi lényegét jelenti. A méltóság ember voltunknak és értékünknek fölemelő és feltétlen tiszteletet parancsoló volta, emberi lényegünk rangja. [...] Az emberi jogok katalógusában és a modern alkotmányokban az emberi élet és méltóság ezért elsősorban nem is mint alapjogok, hanem mint a jogok forrásai, mint jogon kívüli értékek szerepelnek, amelyek sérthetetlenek.”⁸

Az emberi méltóság az AB értelmezésében nemcsak az általános személyiségi jog megfogalmazása, így valamennyi nevesített személyiségi jog forrása, hanem egyúttal valamennyi alkotmányos alapjog eredője is: „Az emberi méltóság minden tárgyi jog megalkotásánál és alkalmazásánál a legfőbb alkotmányos vezérlő elv, az alkotmányos alapjogok, értékek és kötelezettségek rendszerének a tényleges alapja.”⁹ Az alkotmányjogi és a magánjogi ‘anyajog’ jelleg az emberi méltóság jogi értelmezésében tehát az AB gyakorlatában összekeveredik.

Az emberi méltósághoz való jog és az alapjogok lényeges tartalmának összekapcsolása nyilvánvalóvá tette, hogy az AB az alapjogi rendszert mint értékrendszert veszi figyelembe. Abból az elvi megfontolásból indult ki, hogy az alkotmány alapjogi rendszere nem szétszórta vagy különálló jogok összessége, hanem egységes egész, amelynek alapja és forrása az emberi méltósághoz való jog. Végső soron minden jog visszavezethető rá, és belőle további jogok is levezethetők. Tehát az alapjogok egymást átszövik és feltételezik, de bármilyen alapjogról legyen szó, korlátozásuknak van egy abszolút határa.¹⁰

⁵ 64/1991. (XII. 17.) AB határozat, Indokolás, D) 2. b) alpont.

⁶ Az oszthatatlansági doktrína kritikáját l. TÓTH J. Zoltán: „Oszthatatlan és korlátozhatatlan?” – Gondolatok az emberi élethez és méltósághoz való jogról az eutanáziahatározat kapcsán. *Jogelméleti Szemle*, 2005/1.

⁷ 23/1990. (X. 31.) AB határozat, Indokolás, IV. pont.

⁸ 23/1990. (X. 31.) AB határozat, Lábady Tamás és Tersztyánszky Ödön párhuzamos véleménye.

⁹ 37/2011. (V. 10.) AB határozat, Indokolás, III. 4.2.5. pont.

¹⁰ BALOGH Zsolt: Alapjogi tesztek az Alkotmánybíróság gyakorlatában. In: HALMAI Gábor (szerk.): *A megtalált Alkotmány? A magyar alapjogi bíráskodás első kilenc éve*. Budapest, Indok, 2000. 124.

Az emberi méltóság joga így több más, jogszabályban a döntések idején külön nem nevesített alapjog, illetve személyiségi jog forrásává vált, mint például a vérségi származás kiderítéséhez való jog,¹¹ a testi-lelki integritáshoz való jog,¹² az egészségügyi önrendelkezési jog,¹³ a perbeli rendelkezés szabadsága¹⁴ vagy a magánélethez való jog.¹⁵

Az emberi méltóság mint a jog számára egészében megragadhatatlan érték (Kukorelli István és Deli Gergely szóhasználatában) ún. beszámítási pontokon keresztül jelent meg az AB gyakorlatában, amelyek „jogilag már konkrétabb felületeket képeztek az emberi méltóság elsősorban nem jogi és rendkívül összetett, definiálhatatlan jelenségén, amelyek már eltúrték a jog durva eszközének érintését”.¹⁶ Ilyen, az emberi méltóság fogalmának konkrét alkalmazásakor előkerülő általános jogosultságok voltak az „önrendelkezési jog”, az „általános cselekvési szabadság”, a „magánszférához való jog”, „a személyiség szabad kibontakozásához való jog”, valamint az „önazonosságához való jog”.¹⁷

Pokol Béla álláspontja szerint az AB az „emberi méltóságot” valójában e célra alkalmasabb alkotmányi szabály híján, mintegy a személyiség szabad kibontakozására vonatkozó általános alkotmányi rendelkezés hiányát pótolva azonosította az általános személyiségi joggal.

„Az emberi méltóság sérthetlenségének elve és az »általános személyiségi jog« téves azonosítása aztán a magyar alkotmánybíráskodás kezdetén [...] egy korábbi német alkotmánybírói döntés hibás értelmezéséből eredt. A német alkotmányban egy sor konkrétan rögzített szabadságjog szerepel, amelyek különböző oldalról biztosítják az egyén cselekvési és gondolkodási szabadságát. Az alapjogi rész első cikkelyeiben azonban két olyan rendelkezés is található, amelyek általánosságukban túlmennek a konkrét szabadságjogokon. Az említett 1. cikkely az »emberi méltóság sérthetlenségét« rögzíti, a 2. cikkely (1) bekezdése pedig a »személyiség szabad kifejtéséhez való jogot« deklarálja. A német szövetségi alkotmánybírók 1957-ben az ún. Elfes-ítéletben [...] arra a következtetésre jutott, hogy az utóbbira alapozva, de kiegészítő jelleggel, az emberi méltóság sérthetlenségét is ide vonva, összekapcsolja a két cikkelyt egy »általános cselekvési szabadságjogban«, vagy más elnevezésben »általános személyiségi jogban«. [...] A magyar alkotmánybírók »általános személyiségi jog« elnevezésben vette át ezt a 8/1990.-es határozatában, és mivel a hazai

¹¹ 57/1991. (XI. 8.) AB határozat.

¹² 75/1995. (XII. 21.) és 39/2007. (VI. 20.) AB határozatok.

¹³ 56/2000. (XII. 19.) AB határozat.

¹⁴ 9/1992. (I. 30.), 1/1994. (I. 7.) és 4/1998. (III. 1.) AB határozatok.

¹⁵ 35/2002. (VII. 19.) és 36/2005. (X. 5.) AB határozatok. Az emberi méltóság AB által kimunkált körvonalairól I. BALOGH Zsolt: Az emberi méltóság: jogi absztrakció vagy alanyi jog. *Iustum Aequum Salutare*, 2010/4. 37.

¹⁶ DELI Gergely – KUKORELLI István: Az emberi méltóság alapjoga Magyarországon. *Jogtudományi Közlöny*, 2015/7–8. 342.

¹⁷ Uo.

alkotmányban nem szerepelt a németek számára középponti jelentőségű »személyiség mindenoldalú kifejllesztéséhez való jog«, ezért az általános személyiségi jogot az emberi méltóság sérthetetlenségével azonosította, mivel ez megtalálható volt benne. [...] Ezzel az átértelmezéssel azonban eltorzította ezt, és annak eredeti tartalmát, a megaláztatás tilalmát eltüntetve, egy teljesen más gondolati körbe tolta át.”¹⁸

E következtetésnek a későbbiekben, az általános személyiségi jog magánjogi azonosításakor még jelentős szerepe lesz.

2.2. Az Alaptörvény rendelkezései és a nyomukban formálódó alkotmánybírósági gyakorlat

Az Alaptörvény II. cikke szerint „[a]z emberi méltóság sérthetetlen”. Ezzel a szöveg egyrészt megismétli az I. cikkben az emberi jogokkal kapcsolatban általában megfogalmazottakat, másrészt szóhasználatában megerősíti az emberi méltóság mint védett jog korábbi alkotmányos pozícióját, ahol az Alkotmány csak az élettől és a méltóságtól való „önkéntes megfosztás” tilalmát írta elő [54. § (1) bekezdés]. A „sérthetetlenség” biztosan nem jelent „korlátozhatatlanságot”, sem a méltóság, sem más emberi jogok vonatkozásában. De akkor mit jelent? Varga Zs. András szerint a sérthetetlenségi parancs a méltóság transzcendens dimenziójában nyer értelmet, amennyiben a jog elismeri, hogy a méltóság a tételes jog számára érthetetlen.¹⁹ Azaz, a méltóságot a jog bizonyos esetekben korlátozhatja (az nem korlátozhatatlan alapjog), mások pedig önkényesen meg is sérthetik, de ez nem változtat a méltóság értékének jog vagy más ember általi elérhetetlenségén. Ugyanakkor az Alaptörvény I. cikke általában az alapvető jogokról szintúgy „sérthetetlenként” szól, hasonlóan a korábbi Alkotmány 8. § (1) bekezdéséhez. Mivel az kizárható, hogy valamennyi emberi jog a méltóság szintjére emelhető, akár jogi, akár a transzcendens érték meglétét feltételező értelmezésben, elfogadható értelmezés az, hogy a „sérthetetlen emberi jogok” a maguk absztrakt megjelenésében teljesek, de az állam által korlátozhatóvá válnak, amikor az alkotmányi szinten megjelenő absztrakció ‘testet ölt’, és tételes jogi normaként törvényekben bukkannak fel.²⁰

¹⁸ POKOL Béla: Gondolatok az alkotmánybírósági döntések elvi alapjaihoz. *Jogelméleti Szemle*, 2012/1. 160–171.

¹⁹ VARGA Zs. András: Méltóság és közösség. In: HALUSTYIK Anna – KLICSU László (szerk.): *Cooperatrici veritatis: Ünnepi kötet Tersztyánszkyné Vasadi Éva 80. születésnapja alkalmából*. Budapest, Pázmány Press, 2015. 179.

²⁰ GÁRDOS-OROSZ Fruzsina: „8. §”. In: JAKAB András (szerk.): *Az Alkotmány kommentárja*. Budapest, Századvég, 2009. 1. kötet, 404.

Ami biztos: maga az Alaptörvény és az Alkotmány is lehetővé tette az alapjogok korlátozását [I. cikk (3) bekezdés, 8. § (2) bekezdés].

Az emberi méltóság jelentése körüli polémia megújulhatott az Alaptörvény negyedik módosításakor, amelynek során, 2013 áprilisában a szólásszabadságot biztosító IX. cikk a következő új bekezdésekkel egészült ki:

„(4) A véleménynyilvánítás szabadságának a gyakorlása nem irányulhat mások emberi méltóságának a megsértésére.

(5) A véleménynyilvánítás szabadságának a gyakorlása nem irányulhat a magyar nemzet, a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási közösségek méltóságának a megsértésére. Az ilyen közösséghez tartozó személyek – törvényben meghatározottak szerint – jogosultak a közösséget sértő véleménynyilvánítás ellen, emberi méltóságuk megsértése miatt igényeiket bíróság előtt érvényesíteni.”

Az új (5) bekezdés egyértelműen az új Ptk. [2:54. § (5) bekezdés] rendelkezéseinek, a magánjogi gyűlöletbeszéd-korlátozás alkotmányos alátámasztására szolgált,²¹ amelynek sikere kétséges.²² A kormány által kiadott ‘háttéranyag’ szerint a (4) bekezdés ezzel szemben nem tesz mást, mint „az Alkotmánybíróság korábbi gyakorlatát emeli alkotmányos szintre”.²³ Ha ez valóban így van, akkor lényegében minden maradhat változatlan, az emberi méltóság alkotmányos értelemben általános személyiségi jog, amely azonban korlátozható a megszokott szükségesség/arányosság teszt alapján. Egyes, 2013 óta megszületett AB-döntések valóban ezt az értelmezést támasztják alá. A nemzetiszocialista és a kommunista rendszerek bűneinek tagadását tiltó büntető tényállást alkotmányossági vizsgálat tárgyává tevő 16/2013. (VI. 20.) AB határozat ennek megfelelően azt mondta ki, hogy

„[a] módosítás eredményeképpen tehát most már maga az Alaptörvény is kifejezetten nevesít egy olyan esetkört, ahol a véleménynyilvánítás szabadsága már nem érvényesül, azaz tulajdonképpen megtiltja az alapjoggal való tudatos visszaélést. E tilalom a véleménynyilvánítás szabadságát érintő normák alkotmányos vizsgálatokor elvi kiindulópontnak tekintendő rendelkezés.”²⁴

A 7/2014. (III. 7.) AB határozat (az új Ptk. 2:44. § összefüggésében) is azt állapította meg, hogy

„[a]z emberi méltóság alkotmányos helyéből egyenesen következik, hogy az még a kitüntetett szereppel bíró véleményszabadságnak is korlátja lehet. Az Alaptörvény IX. cikk (4) bekezdése szövegszerűen is egyértelművé tette ezt. Nem vitás tehát, hogy a szólásszabad-

²¹ *Háttéranyag az Alaptörvény negyedik módosításához.* 18.

²² L. KOLTAY András (szerk.): *A gyűlöletbeszéd korlátozása Magyarországon.* Budapest, CompLex, 2013. 106–109.

²³ *Háttéranyag* i. m. (21. lj.) 17.

²⁴ 16/2013. (VI. 20.) AB határozat, (49) bekezdés.

ságnak az emberi méltósággal szemben adott esetben meg kell hajolnia. Az alapjogok korlátozásának az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdésében foglalt általános szabályából következően ugyanakkor az alkotmányossági kérdés ez esetben is mindig az, hogy pontosan mely esetben kell a szólásszabadságnak engednie, azaz annak az emberi méltóság védelmét szolgáló korlátozása mely esetben minősül szükségesnek és arányosnak. Nyilvánvaló ugyanis, hogy az adott szabályozás emberi méltósággal való bármilyen összefüggése önmagában nem igazolhatja a szólásszabadság korlátozását. Ellenkező esetben a szólásszabadság tartalma kiüresedne, mivel az emberi méltósággal, illetve az abból fakadó jogokkal a jogszabályi rendelkezések rendkívül széles köre áll közelebbi vagy távolabbi kapcsolatban. Az emberi méltóság védelméhez való jog csak az emberi státusz jogi meghatározójaként korlátozhatatlan, míg mint általános személyiségi jog és a belőle származó személyiségi jogok korlátozhatók.”²⁵

Ha így állna a helyzet, akkor lényegében csak azt az értelmezési kérdést kellene kezelni, amely alapján a II. cikkben foglalt sérthetlenség nem jelent korlátozhatatlanságot, míg a IX. cikk (4) bekezdésében foglalt „megsértésre irányulás” tilalma nem jelenti azt, hogy bizonyos esetekben a jog ne lenne mégiscsak korlátozható; eközben a méltóság a II. cikkben általános személyiségi jogként,²⁶ a IX. cikkben pedig a szólásszabadság sajátos korlátjaként szerepel, vagyis az utóbbi helyen az előbbihez képest szűkebb értelemben.

Ezeket a nehézségeket felülemelkedni önmagában sem lenne csekély jogértelmezési bravúr. Téglási András cikkében azonban ettől eltérő lehetséges értelmezéseket is vázol, amelyeknek kezdeményei szintén meg-megjelentek az AB 2013 óta gyarapodó gyakorlatában. Ha a IX. cikk (4) bekezdését szigorúan, a szavak nyelvtani értelme szerint értelmezzük, akkor azt jelentheti, amit mond: a szólásszabadság gyakorlása nem (a legkisebb mértékben sem) sértheti az emberi méltóságot (mivel a méltóságot nem szándékos magatartással megsérteni nemigen lehet, az ‘irányulás’ legtöbbször evidens módon megállapítható). Ez pedig Téglási szóhasználatában „az alapjogi teszt kizárását” és „egyértelmű normahierarchia felállítást” jelentené.²⁷ (Ha pedig a méltóságot tág értelemben, az emberi/személyiségi jogok anyajogaként értelmezzük, akkor már csak egy lépésre van az a biztosan

²⁵ 7/2014. (III. 7.) AB határozat, (43) bekezdés.

²⁶ Az AB az Alaptörvény hatálya alatt, 2012 után is fenntartotta az Alkotmánybíróság korábbi határozataiban szereplő érvek és megállapítások alkalmazhatóságát az emberi méltóság értelmezése tekintetében [I. 30/2013. (X. 28.) AB határozat]. E megközelítés kritikájaként I. TÉGLÁSI András: Az Alkotmánybíróság alapjogvédelmi gyakorlata az Alaptörvény hatálybalépése után. *Közjogi Szemle*, 2015/2. 19. Több határozat pedig kifejezetten megerősítette azt is, hogy az emberi méltóság az általános személyiségi jog anyajoga [I. pl. 25/2012. (V. 18.) AB határozat, 7/2014. (III. 7.) AB határozat, 3038/2014. (III. 13.) AB határozat, 24/2014. (VII. 22.) AB határozat].

²⁷ TÉGLÁSI András: Véleményszabadság vs. emberi méltóság – Egy rejtélyes alaptörvény-módosítás nyomában. *Acta Humana*, 2015/6. 33. A hasonló következtetés elvi lehetőségére nézve I. SMUK Péter: Ostrom vagy felújítás alatt? A véleményszabadság új határai. *Közjogi Szemle*, 2013/2. 27.

elfogadhatatlan következtetés, hogy a szólásszabadság gyakorlása soha, semmilyen mértékben nem sérthet meg egyetlen emberi és/vagy személyiségi jogot sem.) Az 1/2015. (I. 16.) AB határozat, amely egy alkotmányjogi panasz nyomán a büntetőjogi becsületsértés kérdését érintette, tesz egy ilyen értelmű utalást:

„Az emberi méltósághoz való jog azonban nem egyszerű versengő alapjogként szerepel, hanem azt az Alaptörvény IV. módosítása értelmében, mintegy kiemelten védett alapjogot a véleménynyilvánítás elé helyezve kimondja, hogy a véleménynyilvánítás szabadságának gyakorlása nem irányulhat mások emberi méltóságának a megsértésére.”²⁸

Az országgyűlési képviselők szólásszabadságát érintő 3206/2013. (XI. 18.) és a 3207/2013. (XI. 18.) AB határozatok többségi indoklásából ilyen értelmezés szintén kiolvasható lehet:

„[A] véleménynyilvánítás szabadságának alaptörvényi védelme eleve nem terjed ki azokra az esetekre, amikor valaki a véleménynyilvánítás szabadságát úgy gyakorolja, hogy az mások emberi méltóságának, továbbá a magyar nemzet, a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási közösségek méltóságának a megsértésére irányul.”²⁹

E két döntés megértéséhez meg kell jegyezni azt, hogy előadó bírójuk Pokol volt, aki – mint fent olvashattuk – az emberi méltóság szűkebb értelmezését tekinti elfogadhatónak. Ebből következően feltehetően az általa jegyzett többségi határozatok indoklásában is e szűkebb értelmében (a megaláztatás tilalmaként azonosítva) alkalmazza a kifejezést. Ez lenne Téglási kategorizálásában a IX. cikk (4) bekezdés harmadik lehetséges értelmezése, azaz a normahierarchia felállítása, de az emberi méltóság szűkebb felfogása mellett.³⁰ Azaz, a méltóság védelmének parancsa ezen értelmezés szerint is – hasonlóan az előzőhöz – minden esetben erősebb a szólásszabadság biztosításánál, de ez csak a méltóság leszűkített értelmezése mellett érvényesül. (Azonban ha ezen értelmezéssel ellentétben a döntés teljes egészében kirekesztené a méltóságot sértő beszédet a szólásszabadság védelmének hatóköre alól, az radikális szakítást jelentene a korábbi AB-gyakorlattal,³¹ illetve a szólásszabadság eddigi alkotmányos felfogásával; erre maguk az érintett határo-

---

²⁸ 1/2015. (I. 16.) AB határozat, (32) bekezdés.

²⁹ 3206/2013. (XI. 18.) AB határozat, (23) bekezdés és 3207/2013. (XI. 18.) AB határozat, (21) bekezdés.

³⁰ TÉGLÁSI i. m. (27. lj.) 37.

³¹ TÖRÖK Bernát: A közlések alkotmányos alapértéke a szólásszabadság magyar koncepciójában. In: KOLTAY András – TÖRÖK Bernát (szerk.): *Sajtószabadság és médiajog a 21. század elején* 2. Budapest, Wolters Kluwer, 2015. 217.

zatok nem utalnak, igaz, a szűkített tartalmú méltóságfogalom sem jelenik meg bennük.) A 7/2014. (III. 7.) AB határozat e tekintetben is tesz egy utalást, amelyben egy mondatban említi a méltóság kétféle lehetséges értelmezését: „Az emberi méltóság védelméhez való jog csak az emberi státusz jogi meghatározójaként korlátozhatatlan, míg mint általános személyiségi jog és a belőle származó személyiségi jogok korlátozhatók.”³²

A 3122/2014. (IV. 24.) AB határozatban a testület szintén az emberi státusz védelmét emelte ki mint a méltóság korlátozhatatlan lényegét. Az ügy előzményeként egy olyan választási reklámfilm közzétételét tagadta meg egy médiaszolgáltató, amelyben „egy katonai egyenruhába bújt majomnak öltözött ember szerepel, aki korábbi magyar miniszterelnökök hangjára tátog”. Az alkotmányjogi panasz indítványozója ezt az elutasítást sérelmezte.

„Az Alkotmánybíróság osztja az NVB és a Kúria álláspontját, miszerint a jelöltek állatokkal való azonosítása dehumanizálja az érintett személyeket, mivel így a megjelenített állathoz kötődő esetleges negatív tulajdonságok közvetlenül a kampányfilmben kritizált személyekhez kötődnek. Bár a fentebb kifejtettek szerint az Alaptörvény által védett véleménynyilvánítás köre a közhatalmat gyakorló személyekkel, valamint a közszereplő politikusokkal kapcsolatos vélemények esetében tágabb, mint más személyeknél, az emberi méltóságuknak az ő esetükben is van egy olyan lényegi, érinthetetlen magja, amelyet az esetleges kritikát megfogalmazó személyek is kötelesek tiszteletben tartani. Jelen választási ügyben az érintetteknek állatokként történő, megalázó módon megvalósított ábrázolása ezt a lényegi tartalmat – és ezzel az Alaptörvény II. cikkét és a IX. cikk (4) bekezdését – sérti meg.”³³

A IX. cikk (4) bekezdése szerinti sérthetetlen emberi méltóság nem jelentheti a méltóság mint anyajog teljes korlátozhatatlanságát. Ebből eredően az is bizonyossá válik, hogy az ott meghatározott méltóság csak szűkebb értelmű lehet (mint például az emberi státus elismerésére, az emberi mivolt tiszteletben tartására vonatkozó jog). Márpedig – mint látni fogjuk – annak, hogy a méltóság milyen tartalommal szerepel az Alaptörvényben, komoly következményei lehetnek a Ptk. értelmezésére nézve is.

³² 7/2014. (III. 7.) AB határozat, (24) és (43) bekezdés.

³³ 3122/2014. (IV. 24.) AB határozat, (17) bekezdés.

3. Az emberi méltóság, a becsület, a jóhírnév és az általános személyiségi jog a polgári jogban

3.1. A régi Ptk. 75–76. §-ai

A régi Ptk. 75. § (1) bekezdése volt az „általános személyiségi jog” megfogalmazásának tekinthető: „A személyhez fűződő jogokat mindenki köteles tiszteletben tartani. E jogok a törvény védelme alatt állnak.” A joggyakorlat ebből a megfogalmazásból azt a következtetést vonta le, hogy az emberi személyiség vagy a jogi személyek létezésének azon, a magánjog védelmét érdemlő aspektusai, amelyek nem szoríthatók be egyetlen, a törvény későbbi szakaszaiban (76–83. §) nevesített személyiségi (személyhez fűződő) jog hatóköre alá sem, a 75. § mint általános személyiségi jog alapján kaphatnak védelmet.

Ilyen, nevesítetlen személyiségi joggá vált többek között a szülőnek gyermeke fejlődéséhez, felneveléséhez fűződő joga, amit a gyermek halála lehetetlenné tesz (BDT2001. 349), a hivatás gyakorlásához fűződő jog (BDT2008. 1757), az emlékekhez, azok ápolásához való jog (BDT2008. 1899), a teljes családban éléshez való jog (BDT2009. 2092), a magánélethez való jog (BH2001. 61), a peres eljárásban a jogorvoslati jog (BH2012. 90). Ugyanakkor, ha egy jogosultságnak a bíróság szerint nem volt meg az emberi személyiséghez való kellően szoros kapcsolódása, úgy nem volt személyhez fűződő jognak tekinthető, így a Ptk. alapján nem lehetett a jogsértővel szemben igényt előterjeszteni (ilyen a tisztességes eljáráshoz való jog a BDT2015. 3337 szerint). A régi Ptk. 76. §-a pedig mindössze néhány személyiségi jog felsorolását tartalmazta, azokat, amelyeket később a 77–83. §-okban a törvény külön nem említett: „A személyhez fűződő jogok sérelmét jelenti különösen az egyenlő bánásmód követelményének megsértése, a lelkiismereti szabadság sérelme és a személyes szabadság jogellenes korlátozása, a testi épség, az egészség, valamint a becsület és az emberi méltóság megsértése.” Ebből számunkra – az általános személyiségi joghoz való kapcsolódásai miatt – a becsület és az emberi méltóság joga fontos, amelyeket, mint látjuk, a törvénysszöveg megfogalmazása összetartozó párként kezel („valamint a becsület és az emberi méltóság megsértése”). Ez az összetartozás azonban csak a kettő közötti szoros összefüggés tényére utal, a szöveg alapján azok semmiképpen nem tekinthetők egymás megfelelőinek, illetve egymástól elválaszthatatlan személyiségi jognak.

A legtöbb e tekintetben releváns bírói döntés azonban mégis csak így, azaz néhol egymás megfelelőiként, máshol pedig elválaszthatatlan – értsd: önmagában állva, külön-külön nem értelmezhető elemekből álló – párként fogta fel a becsület és az emberi méltóság jogait. Az emberi méltóság vonatkozásában így – a becsülethez hasonlóan – az „indokolatlanul bántó”, „megalázó”, „sértő”, „lealázó” kifejezéseket ítélték jogsértőnek (BH1997. 578, BH2000. 293, BH2002. 352, EBH2011. 2408, BDT2006. 1466), vagy éppen megállapították, hogy „az alperes jogszerű eljárásával a felperes becsülete, emberi méltósága, illetve jóhírneve nem sérült” (BH2003. 108).

A Pécsi Ítéltábla BDT2010. 2191 sz. döntése azonban az ítéletek többségével szemben abból indult ki, hogy az emberi méltóság és a becsület joga nem azonos tartalmú, és egy olyan tényállás alapján (a sajtóban engedély nélkül közölt fényképek, amelyek roma gyermekeket hoztak összefüggésbe a Magyar Gárda tüntetésével) állapította meg az emberi méltóság megsértését, amely feltehetően nem valósította meg a becsülethez való jog megsértését. Szintén a Pécsi Ítéltábla állapította meg, hogy ha valakinek az arcképét egy meztelen női testhez montírozzák, és ezáltal azt a látszatot keltik, hogy a képen a felperes (egy iskolai tanárnő) látható, az a jóhírnévhez és a képmáshoz való jog megsértése mellett megvalósítja az emberi méltóság megsértését is (BDT2011. 2549). A bíróság ezen ügyekben az emberi méltóság sérelmét a megalázásban (a tanárnő esetében), illetve az emberek közötti egyenlőség tételének elutasításában (a roma gyermekek esetében) látta. A Fővárosi Ítéltábla (BDT2016. 3441) az emberi méltóság kategóriájába az emberhez méltó bánásmód iránti igényt, az egyén önbecsülésének jogi elismerését értette bele. Korábban pedig, még 1997-ben, a Legfelsőbb Bíróság a nevetségessé tételben, a sajnálat érzésének felkeltésében látta a méltóság sérelmét (BH1997. 578). Az emberi méltóság magánjogi fogalma e döntések alapján tehát elválik a becsület jogától, és a megaláztatás tilalma, illetve az egyenlő emberi státusz elismerésének (egymással szorosán összefüggő) részjogait fedezhetjük fel benne.

Egyes újabb döntések e megközelítéssel összeférően nyilatkoztak, amikor például megállapították, hogy „a bíróság eljárási szabálysértései [...] a fél [...] emberi méltósága megsértésének megállapítására csak akkor adnak alapot, ha az eljárási szabálysértést a fél személyiségének lényegét alkotó ismérvek miatt követte el” (EBH2007. 1598), a gyermek „amiatt, hogy az apja őt az édesanyja sérelmére elkövetett erőszakos közöszlással nemzette”, emberi méltósága megsértésének megállapítását nem kérheti (BH2009. 149), illetve, hogy „a fogvatartott emberi méltóságát sérti, ha a büntetés-végrehajtási intézet a fogvatartás során nem biztosítja a minimális mozgásteret” (BH2016. 240).

Más bírói döntések ennél is tovább mentek az emberi méltóság önálló értelmezésében, és még az új Ptk. elfogadása előtt azonosították általános személyiségi jogként az emberi méltóságot, ami a régi Ptk. szövegére alapozva a törvényértelmezés legalábbis kétséges eredménye. A BDT2013. 2941 szerint „az emberi méltósághoz való jog olyan általános személyiségi jog, amelynek összetevői közé tartoznak pl. a személyiség szabad kibontakoztatásának joga, az önrendelkezési jog és a magánszférához való jog is”, míg a BDT2016. 3543 rögzíti, hogy „a magánlakás sérthetlenségéhez való alapjog az emberi méltósághoz való általános személyiségi jognak az egyik alkotóeleme”.

A régi Ptk. 76. §-ában foglalt emberi méltóság így egymással versengő, eltérő értelmezéseket kapott a joggyakorlatban, hol (a leggyakrabban) a becsülethez való jog elválaszthatatlan párjaként, hol (a Pokol-féle alkotmányjogi értelmezéshez közelebb álló módon) önálló személyiségi jogként, hol pedig (az AB kilencvenes évekbeli többsége által vallottakhoz illeszkedően) általános személyiségi jogként szerepelt.

3.2. A méltóság–becsület–jóhírnév jogainak elhatárolása

Az emberi méltóság magánjogi értelmezéséhez így – a fenti lehetőségek közül leginkább az első elfogadására hajló joggyakorlat okán – szükséges a becsület magánjogi fogalmának értelmezése is. Ha pedig a becsület fogalmát elemezzük, elkerülhetetlenné válik a „jóhírnév” fogalmának körüljárása is. Az utóbbi az egyszerűbb feladat. A jóhírnévhez való jog a közmegegyezés szerint azon érdeket védi, hogy az adott személlyel kapcsolatban kialakult vagy kialakuló társadalmi megítélés valós tényeken alapuljon. Mivel a normaszöveg lényegében változatlan maradt az új Ptk.-ban is [régii Ptk. 78. §, új Ptk. 2:45. § (2) bekezdés], az új törvény hatására sem szükséges e megközelítésen módosítani. A jóhírnév megsértését megalapozza az, ha a valótlan tényállítás alkalmas az érintett személy hátrányos társadalmi megítélésének kiváltására (BH2010. 294). A jóhírnév védelme nem azt célozza, hogy a személyről a társadalomban alkotott kép megfeleljen a személy tényleges ‘értékének’, hanem azt, hogy ez a kép valós tényekből levont következtetések eredményeképpen álljon össze (de attól még lehet téves vagy helytelen). Talán nem tökéletes a példa, de legalább életszerű: amikor a társadalom egy része a „Viszki Rablót” egyfajta népi hősnak tartotta, nem pedig a társadalomra veszélyes bűnözőnek, az a Ptk. szempontjából nem volt diszfunkciónak tekinthető, hiszen a törvény e tekintetben csak azt célozza, hogy a társadalom a valóságnak megfelelően értesüljön a Viszki által elkövetett tettekről. Ugyanakkor persze a ‘társadalmi megítélés’ csupán egy nehézkes jogi fikció; ‘a társadalomnak’ nincs véleménye semmiről, csak az egyes embereknek vannak véleményeik,³⁴ amelyek aztán az azonos vagy legalábbis hasonló vélemények gazdáit különböző csoportokba kényszerítik (azok csoportja, akik az utcára rohantak a magyar labdarúgó válogatott 2016. nyári sikereikor; azoké, akik belül boldogok voltak, de az ünneplés e módját túlzásnak érezték; és azoké, akik felháborodtak a közrend ilyen mértékű veszélyeztetésén – a kérdés megalapozott megítéléséhez mindannyiuknak szükségük van a valós tényekre). Ez a nehézkes jogi fikció mégiscsak szükséges, sőt elengedhetetlen a jóhírnév megfelelő értelmezéséhez és alkalmazásához; a jóhírnév megsértésének megállapítása ugyanis objektív alapon kell hogy történjen, azaz a bírónak a mérlegeléskor a társadalom észszerűen gondolkodó, a tényekre kíváncsi, azok valódiságát elváró tagjára kell gondolnia – ők lennének a magyar „*man on the Clapham omnibus*” vagy „*reasonable man*”.³⁵ Amikor tehát a jog azt kívánja meggátolni, hogy az egyén társadalmi értékelésében megalapozatlanul – valótlan tényállítás útján – következzen be romlás, akkor valójában nem a társadalom egészére figyel (erre nem is volna képes), hanem annak egy fiktív tagjára, aki a valóságban ta-

³⁴ Vö. a „népakarat” alkotmányjogi fikciójával, I. CSINK Lóránt – FRÖHLICH Johanna: ... az alkotmányjogon innen. *Alkotmánybírószági Szemle*, 2011/1. 67.

³⁵ *McQuire v. Western Morning News* [1903] 2 KB 100 (CA); *Hall v. Brooklands Auto-Racing Club* (1933) 1 KB 205; *Lewis v. Daily Telegraph* [1964] AC 234 (HL).

lán nem is létezik, de biztosan alapos számbeli kisebbségben van a többi, ‘non-reasonable’ vagy legalábbis ‘not-so-reasonable’ polgártársához képest. Ennek megfelelően a jóhírnév sérelméhez nem szükséges, hogy ‘a társadalom’ legalább egy bizonyos részében ténylegesen is romoljon az érintett személy megítélése, ahhoz önmagában a valótlan és sérelmes tények közzététele elegendő.

Figyelemre méltó továbbá, hogy a jóhírnévvédelem tényállása a valótlan és sértő tényállítások közlését minősíti jogsértőnek, azaz a ‘csak’ valótlan tényállítások nem korlátozhatók. Ebből a körülményből következik, hogy a személyiségi jog elnevezése méltán a jóhírnévhez, és nem pusztán a hírnévhez való jog: mivel a valakiről állított valótlan, de az illetőre nézve nem sértő tényállítások nem valósítják meg a deliktumot, állítható, hogy a Ptk. egyfajta ‘jó’ hírnevet véd, amennyiben csak a társadalmi megítélésre hátrányos következménnyel járó állításokat rendeli szankcionálni. Ebben az értelemben rokonítható a Büntető törvénykönyvbeli (Btk.) rágalmozás tényállásával, amely abból indul ki, hogy a valós tényállítások is lehetnek rágalmozók, és a törvény csak indokolt esetben engedi a valóságbizonyítás lefolytatását (Btk. 226. § és 229. §), ezzel szintén az egyén ‘jó’ hírnevét, azaz kedvező társadalmi megítélését védi. (Érdekes, hogy a két jogág logikája azonos célra irányul, de ezt szükségszerűen ellentétes utat bejárva tudja érvényre juttatni: a polgári jog nem tiltja önmagában a valótlan tényállítást, míg a büntetőjog nem engedi feltétel nélkül a valós tények közzétételét sem.) A gyakorlatban ennek a felismerésnek viszonylag csekély következménye van: a jóhírnévvédelemre irányuló eljárások értelemszerűen a valótlan és sértő állítások miatt indulnak, a büntetőeljárásban pedig a közügyek vitáját érintő ügyekben engedni szokták a valóság bizonyítását.

A becsülethez való jog tartalmának azonosítása ennél problémásabb. A régi Ptk. szövege e jog esetében nem adott semmiféle kapaszkodót, így a helyes értelmezés megtalálása egészében a bírói gyakorlatra és a jogtudomány képviselőire maradt. A becsület mint elvont – nem jogi – jelenség az emberi személy olyan belső, immansens értékére vonatkozik, amelyet jogi eszközökkel megragadni képtelenség, és mivel mibenléte szükségszerűen egyénenként eltérő, a jog általánosító, standardizáló, objektivizáló törekvéseinek szilárdan ellenáll. Ha a becsület sérelmét az érintett egyén szubjektív becsületessége alapján kellene megítélni (még ha sikerülne is közmegegyezésre jutni a becsületesség mibenlétevel kapcsolatban, ami feletébb kétséges), akkor a jogalkalmazás a lehetetlenre vállalkozna, és szembemenne a személyiségi jogok uniformizálást előírányzó, azaz az egyén jogait vitathatatlan egyedisége és páratlansága ellenére is szükségszerűen általános mérce szerint védő megoldásaival. Székely László ezt így fogalmazta meg 1985-ben: „a jogi dogmatika esetenként kénytelen vélelmezni bizonyos értékek meglétét ott, ahol ezek tényleges meglétének és minőségének adekvát megítélésére lényegénél fogva képtelen.”³⁶

---

³⁶ SZÉKELY László: A személyiségi jogok „érdem szerinti elosztásáról”. *Jogtudományi Közöny*, 1985. május. 281.

A becsület tehát a magánjogban objektív kategória. A következetes bírói gyakorlat szerint a régi Ptk. alkalmazásában azon vélemények, értékítéletek minősültek becsületet sértőnek, amelyek „indokolatlanul bántók”, „megalázók”, „sértők”, „lealázók” voltak; az új Ptk. szövegében e fordulatok némelyike köszön vissza [új Ptk. 2:45. § (1) bekezdés]. Törő Károly szerint míg „a hírnév, a személy híre csupán alapja a személyiség társadalmi értékelésének, a becsület kifejezés viszont magát az értékelést, a személyiség értékének a meghatározását jelenti”.³⁷ Törő, akinek személyiségvédelmi munkásságán jogászgenerációk nevelkedtek, a becsület földhözragadt, erkölcsi töltetétől jórészt megfosztott jogi fogalmát ‘visszahúzná’ annak emelkedettebb köznapi, morális megalapozású fogalmához, amikor a jogi becsületben a személyt érintő értékelést lát. Ebből egyenesen adódik másik következtetése, miszerint

„a személyiség értékelésének a forrása a társadalmi elvárás és elismerés. Alapja a személy magatartása, tettei, cselekedetei, illetve az ezeket tükröző tények, az ezekre vonatkozó ismeretek, adatok. Az értékelés előnyös vagy hátrányos lehet a személyiségre, ezért beszélhetünk becsületről vagy a becsület hiányáról. [...] [E]gészséges társadalomban a személyiség érvényesülésének az alapja a személyiség valódi társadalmi értéke és az ennek megfelelő társadalmi értékelése, azaz becsülete.”³⁸

Törő szerint tehát míg a jóhírnév mint alanyi jog az egyénre vonatkozó tények valóságát igyekszik biztosítani, addig a becsület az ilyen tényeken alapuló – azaz megalapozott, az egyén valós értékének megfelelő – társadalmi értékelés. Petrik Ferenc ugyanígy, Törőhöz hasonlóan nyilatkozik a becsület jogi fogalmát illetően.³⁹

Görög Márta a becsület jogi fogalmában többféle árnyalatot felfedezve úgy fogalmaz, hogy bár a becsület „belső személyiségi érték”, a jogrendszer csak a „kiható jogot, értéket védheti”, így a becsületet „nem a szó szerinti értelmezése alapján kell értékelni”.⁴⁰ Így folytatja: „a becsület a társadalmi megítélés, értékítélet terrénumába tartozik”, a becsület – a Törő és Petrik által kitaposott nyomvonalon haladva – „az érintett személyről a társadalomban kialakult értékítélet, a személy társadalmi megítélése.”⁴¹

---

³⁷ TÖRŐ Károly: *Személyiségvédelem a polgári jogban*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1979. 417.

³⁸ Uo., 418.

³⁹ PETRIK Ferenc: *A személyiség jogi védelme. A sajtó-helyreigazítás*. Budapest, HVG-ORAC, 2001. 87.

⁴⁰ GÖRÖG Márta: A személyiség védelme a becsület és a jóhírnév vonatkozásában. In: CSEHI Zoltán – KOLTAY András – NAVRATYIL Zoltán (szerk.): *A személyiség és a média a polgári és a büntető-jogban*. Budapest, Wolters Kluwer, 2014. 154.

⁴¹ Uo.

Ezt a megközelítést valamelyest kiegészíteném, illetve tovább árnyalnám: megítélésem szerint a – fenti megjegyzésem értelmében fiktív – társadalmi értékítélet vagy társadalmi megítélés nemigen lehet védendő tárgya a becsülethez való jognak. Az egyén számára kétségtelenül értékkel bíró (számára kedvező vagy csak elfogadható, mindenesetre mindig tovább rontható), rá vonatkozó társadalmi megítélés a becsülethez (és a jóhírnévhez) való jog védelme következtében maradhat olyan, amilyen állapotában a sérelmet szenvedett fél azt megóvásra méltónak találta. Más szóval: a becsülethez való jog védelmének fő célja az, hogy az egyénről alkotott társadalmi kép (értékítélet, megítélés stb.) ne „indokolatlanul bántó”, „megalázó”, „sértő”, „lealázó” vélemények nyomán formálódjon. Az új Ptk. egészen pontosan úgy fogalmaz, hogy „a becsület megsértését jelenti különösen a más személy társadalmi megítélésének hátrányos befolyásolására alkalmas, kifejezőmódjában indokolatlanul bántó véleménynyilvánítás” [2:45. § (1) bekezdés]. A normaszövegből immáron egyértelművé is válik, amit Törő és Petrik még legfeljebb csak találgathatott a rendelkezésükre álló bírósági ítéletek vizsgálata alapján, hogy csak azon vélemények sérelmesek, amelyek alkalmasak „más személy társadalmi megítélésének hátrányos befolyásolására”. A jog az ilyen hátrányos befolyásolástól mentes társadalmi megítélés érdekében védi az egyént. Azaz nem magát a társadalmi megítélés korábbi állapotát védi, annak pontos felmérésére objektív okokból nem is vállalkozhat. Székely Lászlóval egyetértve állíthatjuk, hogy az egyén értékét, a valós érték és a tényleges értékelés közötti összhangot vagy diszkrpanciát jobbra szintén figyelmen kívül kell hogy hagyja. Ezen túlmenően a jóhírnév jogánál tapasztaltakhoz hasonlóan a jog itt sem gátolhatja meg annak lehetőségét, hogy ‘a társadalom’ még *nem* megalázó, *nem* indokolatlanul bántó és *nem* sértő vélemények ismeretében is téves következtetésre jusson az egyén megítélését illetően.

A jóhírnévhez és a becsülethez való jog tárgya tehát jórészt azonos, és a valós tényeken, illetve a nem szélsőséges véleményeken alapuló értékítélet lehetőségét, de nem az ilyen értékítélet tényleges manifesztálódását védi. Ugyanakkor a becsülethez való jog ingoványosabb talajon áll, mint a jóhírnév védelme, ennek oka pedig a vélemények szubjektív jellegében keresendő. Világos, hogy mindkét jog szoros összefüggéseket mutat a szólásszabadság jogával, és a leggyakrabban ez utóbbi jog gyakorlása jár a személyiségi jogok sérelmével. Amíg a tényállítás valódisága elvben objektíve eldönthető kérdés, és a valóság bizonyítás tárgya lehet, addig a becsülethez való jogot sérteni képes vélemény fogalmilag szubjektív, ellenáll a bizonyításnak. Mint ilyen, a szólásszabadság általánosan elfogadott elvei szerint szélesebb körű védelmet érdemel, mint a (valótlan) tényállítás.⁴² A bíróságok tehát csak a „kifejezőmódjában indokolatlanul bántó”, nem pedig általában az érintettre nézve sértő véleményeket korlátozhatják. A másik sajátosság, ami elválasztja a

---

⁴² L. pl. 36/1994. (VI. 24.) AB határozat.

jóhírnév és a becsület védelmét, az az, hogy az utóbbinak minden jogi standardizálás ellenére is megmaradt némi szubjektív jellege, ami a sérelmet szenvedett személy belső integritásával kapcsolatos jogi relevancia elismerésében tükröződik. Bár a „kifejezőmódjában indokolatlanul bántó” szófordulat óhatatlanul maga is egy objektív mérce alkalmazását teszi szükségessé (azaz, a „bántalom” megléte nem az egyén érzékenysége, hanem a bíróság által alkalmazott általános mérce szerint ítélandó meg), mégiscsak van valami köze az egyén azon lelki fájdmához, amit a szélsőséges vélemény nyomán érez. A becsülethez való jog az új Ptk.-ba foglalt, de egyértelműen a korábbi bírói gyakorlaton alapuló legtipikusabb megsértése tehát Janus-arcú tényállás: a társadalmi értékítélet megalapozottságát és az egyén megalázásának, megbántásának elkerülését is célozza, és az utóbbi vonatkozásában az emberi méltóság leszűkített értelmezéséhez kapcsolható.

3.3. Az új Ptk. születése és rendelkezései

Mindennek jelentősége az általános személyiségi jog vonatkozásában nem merült fel az új Ptk. elfogadásáig. Az új kódex ugyanis a közvélekedés szerint a régi Ptk. 75. § (1) bekezdésből kiolvasható általános személyiségi jog helyett az emberi méltóság ‘anyajogát’ nevezte meg általános személyiségi jogként [új Ptk. 2:42. § (2) bekezdés]. Ha ez így van, akkor a két Ptk.-ban az emberi méltóság fogalma nem lehet azonos. A régi Ptk.-ra alapozott gyakorlat, ami szoros összefüggésben állónak tekintette a méltóság, a becsület és a jóhírnév jogait, az új kódex hatálya alatt nem tartható fenn.

Persze érdemes közelebbről is megvizsgálni, hogy milyen tartalommal és jelentéssel szerepel az emberi méltóság az új kódexben. A Kodifikációs Főbizottság 2001-ben közreadott koncepciója szerint:

„Az Alkotmánybíróság az általános személyiségi jogot az emberi méltósághoz való jogként fogalmazta meg, e jog tartalmát pedig »a személyiség szabad kibontakoztatásához való jogban«, az »általános cselekvési szabadságban«, a »magánszférához való jogban«, valamint az »önrendelkezés szabadságában« jelölte meg. Álláspontunk szerint az Alkotmánybíróságnak ez a gyakorlata a polgári jogban nehezen követhető. Az »emberi méltóság« a kodifikációban azért nem alkalmas kifejezés, mert e jognak a bírói gyakorlatban bevett, kialakult értelme van (a személyiség egy szeletének lealacsonyító megsértését jelzi).”⁴³

---

⁴³ Az új Ptk. koncepciója. A Kodifikációs Főbizottság 2001. november 8-i ülésén elfogadott formában szakmai vitára előterjesztette: Vékás Lajos egyetemi tanár, a Főbizottság elnöke.

A méltóság így a koncepció szerint a becsület és a jóhírnév jogát magában foglaló, azok körvonalain feltehetően valamelyest túlnyúló – bár a koncepcióban ennek a túlnyúlásnak a mértékére vonatkozó utalás nélküli –, korlátozott hatókörű ‘anyajog’ lett volna.⁴⁴

A Főbizottság által 2006-ban közzétett első szövegjavaslat azonban egyáltalán nem tett említést az emberi méltóságról. Ennek oka abban volt keresendő, hogy

„az emberi méltóság valójában valamennyi más nevesített és nem nevesített magánjogi személyiségi jog mögöttes forrása, »anyajoga«, s mint ilyen a 2:112. § (1) bekezdésben megfogalmazott generálklauzula mellett külön is deklarálva felesleges megkettőződést eredményezne. Ennek oka a Ptk. személyiségi generálklauzulájának léteben keresendő, amely egy konkrét nevesített személyiségi joggá »fokozná le« az emberi méltósághoz való jogosultságot.”⁴⁵

A Kormány által 2008-ban benyújtott törvényjavaslat ennek ellenére magában foglalta az emberi méltóságot a régi Ptk. 75. §-ának szövegébe illesztve, inkább növelve, semmint tisztázva a jelentése körüli zavart. A törvényjavaslat szerint így „[a] törvény védi az ember méltóságát, a személyhez fűződő jogokat. A személyhez fűződő jogokat mindenki köteles tiszteletben tartani.” [2:74. § (1) bekezdés]. A törvényjavaslathoz fűzött indokolás szerint

„a Javaslat a hatályos Ptk.-hoz hasonlóan annak kimondásából indul ki, hogy az ember méltósága, a személyhez fűződő jogok, a törvény védelme alatt állnak, és e jogokat mindenki köteles tiszteletben tartani. Ez a rendelkezés olyan generálklauzula, amely alapján valamennyi személyhez fűződő jog, a nem nevesítettek is, védelem alatt áll.”⁴⁶

Ugyanakkor maga a normaszövegre vonatkozó javaslat nem tisztázta az emberi méltóság és a személyhez fűződő jogok közötti kapcsolat mibenlétét, helyette egy kételemes felsorolás egy-egy elemévé tette őket, nem is utalva a köztük lévő viszonyra. Ennek nagy jelentősége nem lett, mert utóbb a törvényjavaslatból kikerült az emberi méltóság fogalma, hogy aztán az utolsó pillanatban visszakerüljön, ezúttal egy másik helyre. A végül elfogadott, kihirdetett, de hatályba soha nem lépett 2009-es Ptk. 2:75. § szerint: „A személyhez fűződő jogok védelme kiterjed az élet, az emberi méltóság, az egészség és a testi épség védelmére.”⁴⁷ E szöveg szerint a

---

⁴⁴ Uo.

⁴⁵ *Polgári törvénykönyv, Javaslat*. Budapest, 2006. december 31.

⁴⁶ *T/5949. számú törvényjavaslat a Polgári törvénykönyvről*. Előadó: Dr. Draskovics Tibor igazságügyi és rendészeti miniszter. Budapest, 2008. június.

⁴⁷ 2009. évi CXX. törvény a Polgári törvénykönyvről.

méltóság nem ‘anyajog’, hanem egy a nevesített személyiségi jogok közül, amelynek a becsülethez való korábbi kapcsolódásának fenntartása is bizonytalanná vált volna.

Ezt követően az új Ptk. valamennyi, 2011-es és 2012-es javaslata a végül elfogadott tartalommal szövelt az emberi méltóságról. Az új Ptk. kihirdetett 2:42. §-a szerint:

„(1) Mindenkinek joga van ahhoz, hogy törvény és mások jogainak korlátai között személyiségét szabadon érvényesíthesse, és hogy abban őt senki ne gátolja.
(2) Az emberi méltóságot és az abból fakadó személyiségi jogokat mindenki köteles tiszteletben tartani. A személyiségi jogok e törvény védelme alatt állnak.”

A 2:42. § a Kodifikációs Főbizottság tagjai által szerkesztett és írt nagykommentár szerint

„két elemből fogalmazza meg a személyiségi jogi generálklauzulát: egyik elemként a 20. század eleji magánjogi kodifikációs tervezetekből ismert, pontos és gördülékeny, a személyiségi jogok lényegét és rendeltetését kifejező általános szabályt fogad el; második elemként – lényegét tekintve – megismétli az 1959.-es Ptk. indító szabályát.”⁴⁸

Ez a két elem egyaránt az (1) bekezdésben található (személyiségét „szabadon érvényesíthesse” és „abban őt senki ne gátolja”). Ez lenne tehát maga a generálklauzula. Ugyanakkor a kommentárszöveg így folytatódik:

„A Ptk. a személyiség magánjogi védelmének középpontjába az emberi méltósághoz való jogot helyezi; ezt tekinti minden nevesített és nem nevesített személyiségi jog »anyajogának«. Feloldja ezzel a [rég]i Ptk. megoldásából adódó ellentmondást is, amelyben a legáltalánosabb fogalom, az emberi méltóság joga csak egy példálózó felsorolásban említett nevesített személyiségi jogként jelent meg.”⁴⁹

Az új Ptk. tehát mintha ‘mindkét világot’ magába kívánná olvasztani: egyfelől – korszerűbb megfogalmazással, de – lényegében tovább élte a régi Ptk. 75. §-át, másfelől át kívánja emelni az alkotmánybírói gyakorlatban elsőként a 8/1990. (IV. 23.) AB határozatban megfogalmazott általános személyiségi jog koncepciót, amelyet ott és akkor az AB az emberi méltóság (Alkotmányban szereplő) fogalmával azonosított. Erre az AB határozatra a nagykommentár kifejezetten utal is.⁵⁰

⁴⁸ SZÉKELY László: Személyiségi jogok. In: VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter (szerk.): *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. Budapest, Wolters Kluwer, 2014. 1. kötet, 125.

⁴⁹ Uo.

⁵⁰ Uo., 126.

De ez a házasság csak azon az áron lehetséges, hogy a 2:42. § két bekezdésének egymáshoz való viszonyát a törvény nem tisztázza; nem válik világossá, hogy ha az (1) bekezdésben előírt norma már maga a generálklauzula, amelynek alapján a jövőben keletkező új személyiségi jogok vagy az emberi személyiség nevesítés nélkül is védelemre érdemes egyes aspektusai védelmet kaphatnak, akkor volta-képpen mi a szerepe a (2) bekezdésben szereplő emberi méltóságnak, túl azon a kétségekívül meglévő ‘representatív’ funkción, amelyet a valóban fontos és gyakran hivatkozott érték szerepeltetése a normában betölt,⁵¹ illetve azon a szerencsés fejleményen, hogy így ezen érték becsülethez való hozzákötése a normaszöveg szintjén megszűnt.

Az új Ptk. elfogadását kísérő kommentárirási hullám egyéb, egyébként magas színvonalú eredményei nem visznek közelebb ezen ellentmondás feloldásához: az egyik szerint a generálklauzula nem az (1), hanem a (2) bekezdésben található, azaz az emberi méltóság védelme lenne az, de a két bekezdés viszonya ezen elemzésben sem kerül elő,⁵² a másik szerint pedig az emberi méltóság az új Ptk.-ban a régihez képest szélesebb fogalmat takar, „közelít az alaptörvény fogalomhasználá-tához, de nem azonos azzal”⁵³ – a két bekezdés viszonya itt sem képezi elemzés tárgyát.

3.4. A közéleti szereplők személyiségvédelmére vonatkozó különös szabály

Nem sokkal a Ptk. elfogadása előtt tovább bonyolódott a helyzet, amikor a 2:44. §-ban szereplő, a közéleti szereplők személyiségvédelmének csökkentett jellegét rögzítő elv szövegét, ami eredeti formájában valóban csak a bírói gyakorlatot valame-lyest törvényileg megtámogató alapvetés lett volna, egy módosító javaslat alaposan átírta. A módosítás nyomán a norma eredetileg három feltételhez kötötte volna a közügyek szabad megvitatása érdekében a közéleti szereplők jogainak korlátozá-sát: a korlátozás méltányolható közérdekből történjen, szükséges és arányos mér-

---

⁵¹ Ahogyan Navratyil Zoltán fogalmaz: az emberi méltóság „megjelenése és attraktivitása, patetikussága sajátos nyelvi, erkölcsi – természetjogi – környezetet biztosít más személyiségi jogok mellett”. NAVRATYIL Zoltán: Az emberi méltóság magánjogi szerepe és a véleménynyilvánítás szabadsága. In: KOLTAY András – TÖRÖK Bernát (szerk.): *Sajtószabadság és médiajog a 21. század elején* 3. Budapest, Wolters Kluwer, 2016. 230.

⁵² FÉZER Tamás: Személyiségi jogok. In: OSZTOVITS András (szerk.): *A Polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja*. Budapest, Opten, 2014. 255.

⁵³ PETRIK Ferenc: Személyiségi jogok. In: WELLMANN György (szerk.): *Polgári jog. Az új Ptk. magyarázata I/VI*. Budapest, HVG-ORAC, 2013. 148.

tékü legyen, valamint ne sértse a közszereplő emberi méltóságát. A 7/2014. (III. 7.) AB határozat ezek közül az első feltételt megsemmisítette, így a rendelkezés végül a következő szöveggel lépett hatályba: „A közügyek szabad vitatását biztosító alapjogok gyakorlása a közéleti szereplő személyiségi jogainak védelmét szükséges és arányos mértékben, az emberi méltóság sérelme nélkül korlátozhatja.” A módosítást Vékás Lajos vitacikkben bírálta, kiemelve, hogy a szólás- és sajtószabadságot mint a közügyek megvitatását biztosító alapjogokat minden ember személyiségi jogainak védelmének „az emberi méltóság védelmével kell ütköztetni”, de az, hogy a szöveg a méltóságot sérthetlenné teszi, „több mint zavaró”, hiszen „bármely személyiségi jogsérelem sérti [...] az emberi méltóságot”.⁵⁴

Azaz, tehetjük hozzá, ha abból indulunk ki, hogy a 2:42. § (2) bekezdés szerint minden személyiségi jog az emberi méltóság jogából fakad, a 2:42. §-ban és a 2:44. §-ban pedig az emberi méltóság fogalom azonos jelentéssel szerepel, azaz bármely személyiségi jogsérelem egyúttal a méltóság sérelmét is jelenti (még ha arra nem is kell külön hivatkozni, amikor más, nevesített jog is felhívható), akkor a 2:44. §-ben foglalt szabály valójában úgy is olvasható, hogy „a szólásszabadság gyakorlása a közéleti szereplő személyiségi jogainak védelmét [...] személyiségi jogai sérelme nélkül korlátozhatja.” Ekkor további két értelmezési út nyílik: vagy elfogadjuk, hogy a közéleti szereplők személyiségi jogai nem korlátozhatók (holott egészen biztosan nem ez volt a jogalkotói szándék), vagy megpróbáljuk megmagyarázni, hogy a „sérelem” nem azonos a „korlátozással”, azaz lehetséges a jogok sérelme nélkül korlátozni azokat [ha „sérelem” alatt az Alaptörvény-ellenes – azaz az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdésben foglaltak figyelmen kívül hagyása mellett – korlátozást értjük].

Létezik a 2:44. §-nak egy, a fentieknél elfogadhatóbb értelmezése, de ahhoz a kiindulópontot kell megváltoztatni, és elvetni azt, hogy az emberi méltóság a két érintett Ptk.-szakaszban azonos jelentéssel szerepel. Ezen felülemelkedve, ha a méltóság fogalmát a 2:44. § vonatkozásában a régi Ptk. hatálya alatt született bírósági döntésekhez közelítjük (azaz ‘anyajog’ mivoltától távolítjuk), és abban egy, az emberi státus, minőség tiszteletét előíró, valamelyest a becsülethez kapcsolható, nevesített személyiségi jogot látunk, akkor a 2:44. § azt is jelentheti, hogy „a szólásszabadság gyakorlása a közéleti szereplő személyiségi jogainak védelmét [...] emberi minősége tiszteletben tartása mellett korlátozhatja.” Ebbéli törekvéseinket ezúttal megalapozhatja Törő, aki szerint: „Minden ember és minden jogi személy köteles az emberi közösség minden egyes tagjának az emberi mivoltát elismerni, és emberi méltóságát tiszteletben tartani.”⁵⁵ Korábban pedig – a korban nem meg-

⁵⁴ VÉKÁS Lajos: Bírálattal és jobbító észrevételekkel az új Ptk. törvényjavaslatához (a zárószavazás előtt). *Magyar Jog*, 2013/1. 4. Hasonlóan I. SZÉKELY i. m. (48. lj.) 135. és FÉZER i. m. (52. lj.) 278.

⁵⁵ TÖRŐ i. m. (37. lj.) 420.

lepő módon némi, a szövegre rakódott ideológiai máz kíséretében – arról ír, hogy „társadalmunkban az egyetlen rang az emberi méltóság, amit minden ember számára biztosítani kell”.⁵⁶

Bár az AB-hoz címzett indítvány kizárólag a „méltányolható közérdekből” szövegrészt kifogásolta, a rendelkezések szoros tartalmi összefüggése miatt a 7/2014. (III. 7.) AB határozat a Ptk. 2:44. §-ának egészét vizsgálta alkotmányossági szempontból. Az emberi méltóság védelmével kapcsolatban a határozat megállapította, hogy az a véleményszabadság korlátja lehet, de bármely sérelme „nem igazolhatja a szólásszabadság korlátozását. Ellenkező esetben a szólásszabadság tartalma kiüresedne. [...] Az emberi méltóság védelméhez való jog csak az emberi státusz jogi meghatározójaként korlátozhatatlan.”⁵⁷

Az alkotmányos probléma és az Alkotmánybíróság számára rendelkezésre álló nem túl széles mezsgye itt könnyedén azonosítható. Az Alaptörvény és a Ptk. kifejezetten védi az emberi méltóságot, és az előbbi – mint láttuk – kinyilvánítja annak sérthetetlenségét is (II. cikk). A szólásszabadság az emberi méltósághoz hasonlóan alapjog (IX. cikk), azonban nem korlátozhatatlan, de korlátozása – hasonlóan minden más alapjoghoz – csak szűk körben lehetséges [Alaptörvény I. cikk (3) bekezdés]. Az emberi méltóság és a szólásszabadság alkotmányos kollíziója önmagában még nem feloldhatatlan a jogalkalmazás számára, és ütközésük sem új keletű probléma. A Ptk. 2:44. §-a ugyanakkor úgy kíván többletvédelmet nyújtani a szólásszabadság számára (a közügyek megvitatásának szélesebb körét biztosítva), hogy egyúttal – a szélesebb védelem egyik objektív korlátjaként – megtiltja az emberi méltóságot sértő vélemények közzétételét. Ennek megfelelően pedig, ahogy fent már korábban rögzítettük, két értelmezési lehetőség van: az utóbbi rendelkezés vagy alkotmányellenes (mert ellehetleníti a szólásszabadság gyakorlását, hiszen bármely sérelmes vélemény szükségszerűen egyben az emberi méltóságot is sérti), vagy pedig az emberi méltóság védelmének a vizsgált rendelkezéssel kapcsolatban olyan alkotmányos értelmezést kell adni, amely útmutatásul szolgálhat a jogalkalmazás számára is. Az AB ez utóbbi utat választotta, kifejezetten felhíva a figyelmet a bíróságok alkotmánykonform értelmezési felelősségére.⁵⁸ A döntés leszögezi, hogy az „emberi méltóság korlátozhatatlan aspektusa csak az emberi státuszt alapjaiban tagadó véleménynyilvánítások egészen szűk körében jelenti a szólásszabadság abszolút határát”.⁵⁹ A vélemények, értékítéletek – „főszabály szerint”⁶⁰ – nemcsak a büntető-, hanem a polgári jogi felelősségre vonásnak sem lehetnek az alapjai; e tekintetben a 2014-es határozat visszautal a 36/1994. (VI. 24.) AB határo-

---

⁵⁶ Uo.

⁵⁷ 7/2014. (III. 7.) AB határozat, (43) bekezdés.

⁵⁸ Uo., (60) bekezdés.

⁵⁹ Uo.

⁶⁰ Uo., (61) bekezdés.

zatban felállított mérce egyik leglényegesebb elemére, a közszereplőkkel kapcsolatban megfogalmazott vélemények, értékítéletek teljes büntetlenségére. De, ellentétben az 1994-es döntéssel, a testület 2014-ben nem tekintette az értékítéleteket teljes egészében alkotmányosan védettnek, mert megítélése szerint az azok számára biztosított erőteljes védelem

„nem jár az érintettek [a közszereplők] emberi méltósága, magánélete és jó hírneve védelmének [...] kiüresedésével. A közhatalmat gyakorló személyeket és a közszereplő politikusokat is megilleti a személyiségvédelem, ha az értékítélet a személyüket nem a közügyek vitatása körében, nem közéleti tevékenységükkel, hanem magán- vagy családi életükkel kapcsolatban érinti. Indokolt lehet a polgári jogi felelősségre vonás abban a szűk körben is, amikor a megfogalmazott vélemény az érintett személy emberi státuszának teljes, nyilvánvaló és súlyosan becsmérő tagadásaként már nem az új Ptk. 2:43. §-ában foglalt nevesített személyiségi jogokba, hanem a 2:42. §-ban foglalt emberi méltóság korlátozhatatlan aspektusába ütközik. A korábban kifejtettek figyelembevételével továbbá a közéleti szereplők is igényelhetnek jogi védelmet a hamis tényállításokkal szemben.”⁶¹

A határozat külön is kiemeli a közhatalom egyes gyakorlóit, például a bírót, akik sajátos helyzetüknél fogva más közéleti szereplőkhöz képest – az általános személyiségvédelmi mércét el nem érő – többletvédelmet kaphatnak személyiségi jogaik számára.⁶² Ezzel a testület választ ad arra a kérdésre is, hogy miként kell értelmezni alkotmányos szempontból az Alaptörvény IX. cikk (4) bekezdését, amely szerint „a véleménynyilvánítás szabadságának gyakorlása nem irányulhat mások emberi méltóságának megsértésére”. Az Alkotmánybíróság értelmezése alapján ez az alkotmánybeli szabály nem tekinthető a szólásszabadság abszolút korlátjának.

A határozat tehát megkísérel önálló értelmezést adni az emberi méltóság Ptk.-beli jogának; a döntésből e tekintetben az következik, hogy (1) a közügyekre, közéleti szereplőkre vonatkozó vélemények, értékítéletek különleges védelmet élveznek; (2) ami azonban nem terjed ki a közéleti személyiségek magán- vagy családi életére vonatkozó értékítéletekre (ha azok nincsenek összefüggésben a közügyekkel); valamint (3) szintén nem terjed ki azon véleményekre, amelyek közügyek megvitatásával függnek össze, de az érintett emberi státuszának teljes, nyilvánvaló és súlyosan becsmérő tagadását valósítják meg (emberi mivoltát vonják kétségbe, a közügyek megvitatásától elrugaszkodva, emberi minőségében becsmérik, gyalázzák).

Ez utóbbi esetben már nem is a Ptk. 2:45. §-ában foglalt becsülethez való jog sérül (annak megsértése lehetőségét a jövőbeni joggyakorlat a 2:44. § által a közügyekben megfogalmazott vélemények számára biztosított védelem által akár teljes

⁶¹ Uo., (62) bekezdés.

⁶² Uo., (61) bekezdés.

egészében ki is zárhatná a legkevésbé védett közszereplők – politikusok, a közhatalom gyakorlói – vonatkozásában; erre egyértelműen utal a fent említett szövegrész, azaz a polgári jogi felelősség „főszabály szerinti” kizárása), hanem az emberi méltóság joga [Ptk. 2:42. § (2) bekezdés]. Azaz, az emberi méltóságnak – ellentétben a polgári bíróságok korábbi, általánosan érvényesülő felfogásával – az alkotmánybírósági döntés értelmében létezik a becsülethez és a jóhírnévhez való jogon túli, sajátos és önállóan alkalmazható tartalma. Miközben az ‘anyajog’ szükség-szerűen magában foglalja a belőle fakadó jogok összességének tartalmát, azok összességénél önmaga több. A 2:44. § alkalmazásában a döntés indokolása azt illusztrálja, hogy lehetnek helyzetek, amelyekben a közügyek megvitatásakor, közszereplők vonatkozásában az alkotmányosan megnyesegtetett becsülethez való jog már nem képes követni a méltóság körében nyújtott védelem által még bejárható magaslatokat: ahol a becsülethez való jog véget ér, ott a méltóság által nyújtott védelem még tarthat.⁶³

4. A méltóság és a becsület büntetőjogi fogalma

A teljesség kedvéért szükséges kitérőt tenni a méltóság és a becsület büntetőjogi fogalmainak azonosítása érdekében; a magánjog számára is hasznos lehet a teljes körű fogalmi tisztázás. A Btk. szerint rágalmozást a becsület csorbítására alkalmas tény állításával, híresztelésével vagy ilyen tényre közvetlenül utaló kifejezés használatával lehet megvalósítani, amit „valakiről más előtt” tesz az elkövető (226. §). Becsületsértést pedig az követ el, aki a rágalmozás tényállásában meghatározottakon kívül „mással szemben *a*) a sértett munkakörének ellátásával, köz megbízatásának teljesítésével vagy közérdekű tevékenységével összefüggésben vagy *b*) nagy nyilvánosság előtt a becsület csorbítására alkalmas kifejezést használ, vagy egyéb ilyen cselekményt követ el” (227. §). A rágalmozás és a becsületsértés jogi tárgya a Btk. kommentárja szerint azonos, mégpedig a személy társadalmi megbecsülésében, becsületében és méltóságában határozható meg. Ugyanakkor hangsúlybeli különbség érzékelhető: a becsületsértés elsősorban a méltóság és a becsület, kevésbé a társadalmi megbecsülés ellen irányul.⁶⁴

---

⁶³ Navratyil is kiemeli a méltóság kétarcúságát az új Ptk.-ban, amelynek megfelelően egyfelől ‘anyajog’, másfelől önálló jogsértés tárgya is lehet. Ez álláspontja szerint összhangba hozhatná nem csupán a Ptk., hanem az Alaptörvény különféle méltóságfogalmai is. L. NAVRATYIL i. m. (51. l.) 231–232. Fontos körülmény még, hogy a 7/2014. (III. 7.) AB határozat mércéjét büntetőjogi kontextusban nem sokkal később a 13/2014. (IV. 18.) AB határozat megerősítette.

⁶⁴ SZOMORA Zsolt: Az emberi méltóság és egyes alapvető emberi jogok elleni bűncselekmények. In: KARSAI Krisztina (szerk.): *Kommentár a Büntető törvénykönyvhöz*. Budapest, CompLex, 2013. 473., 476. Hasonlóan l. a BELOVICS Ervin – MOLNÁR Gábor Miklós – SINKU Pál-féle büntetőjogi tan-könyvet: *Büntetőjog II. Különös rész*. Budapest, HVG-ORAC, 2013. 256., 261.

A büntetőjogi jogalkalmazói gyakorlat alapján mindkét bűncselekmény védett jogi tárgya a ‘becsület’, ami büntetőjogi értelemben magában foglalja a társadalmi megbecsülés és az emberi méltóság védelmét is. Ez a felfogás tehát az emberi méltóságnak sajátos értelmezést ad, azt a becsület részeként említi, és a gyalázkodó, lekicsinylő megnyilvánulásokat a becsülethez való jogon túl az emberi méltóság megsértéseként is értékeli (lásd például BH1993. 139, BH1998. 412, EBH2000. 181, BH2001. 99, EBH2005. 1194, BH2014. 264). A BH1999. 9 szerint:

„[A] becsület mint büntetőjogi védelemben részesülő jogi tárgy két elemből tevődik össze: egyrészt a társadalmi megbecsülést, másrészt az emberi méltóságot foglalja magában. A társadalmi megbecsülés az emberről, egyéni sajátosságairól, egyéni tulajdonságairól, magatartásáról, személyes értékeiről a környezetében kialakult társadalmi értékítéletet jelenti; az emberi méltóság pedig az egyénnek azt az igényét fejezi ki, hogy olyan elbírálásban részesítsék, amely a társadalomban kialakult érintkezési forma minimális követelményének megfelel.”

A BH2000. 285 szerint az emberi méltóság „az egyén tulajdonságairól, magatartásáról, személyes értékeiről kialakított társadalmi értékítéletet jelenti”, és „az emberi méltóság [...] annak az igénynek a kifejezője, hogy a személyt, az egyént a társadalomban kialakult kulturált érintkezési mód minimális követelményeinek megfelelően kezeljék”. Ezzel összhangban nyilatkozik az EBH2011. 2394 is:

„[A] bűncselekmény jogi tárgya a személyiségi jogok részét képező becsület; ezáltal büntetőjogi védelmet élvez a társadalmi megbecsülés és az emberi méltóság. A társadalmi megbecsülés a személyről kialakult kedvező megítélés, a személy tulajdonságának, magatartásának környezetében meglévő elismertsége. A méltóság az embert – adottságától függetlenül – megillető bánásmód igénye.”

A Btk. mindkét tényállás megvalósulásának feltételévé teszi a „becsület csorbítására alkalmas” közlés (tényállítást vagy egyéb kifejezést) meglétét. A rágalmozás és a becsületsértés nem határolható el olyan pontossággal, mint a polgári jogban a jóhírnév és a becsület megsértése, a két tényállás egymással szorosan összefügg (lásd például a becsületsértés tényállásában a kizáró klauzulát, mely szerint becsületsértést a rágalmozás esetein kívül lehet elkövetni, vagy azt a sajátosságot, hogy ha nem más előtt, csak a sértett jelenlétében állít az elkövető a becsület csorbítására alkalmas tény, akkor nem rágalmozást, hanem becsületsértést követ el). A mindkét tényállásban szereplő „becsület” büntetőjogi fogalma tehát komplexen ítéendő meg. A fenti bírói döntésekből és Szomora Zsoltnak a büntetőjogi becsületfogalomról írt alapos tanulmányából arra juthatunk, hogy a becsület egyik alkotóeleme – a méltóság mellett – a „társadalmi megbecsülés”.⁶⁵ Szomora ezt a felfo-

---

⁶⁵ SZOMORA ZSOLT: A becsület mint jogi tárgy – büntetőjog-dogmatikai és alkotmányjogi fejtegetések. In: MENYHÁRD Attila – GÁRDOS-OROSZ Fruzsina (szerk.): *Személy és személyiség a jogban*. Budapest, Wolters Kluwer, 2016. 259.

gást szépen végigvezeti a Csemegi-kódextől kezdve az 1961-es és az 1978-as Btk.-n át a hatályos kódexig. Mint írja, az 1961-es Btk. indokolása a becsületet „az emberről, tulajdonságairól, magatartásáról a társadalmi környezetben kialakult kedvező ítéletként” azonosítja.⁶⁶ Azaz nem csupán a „társadalmi értékítélet”, hanem a kedvező értékítélet is a becsületfogalom egyik fő eleme. A büntetőjogi becsületfogalom sem a személy tényleges értékét védi, mert az a jog számára megállapíthatatlan, hanem egy fiktív, kedvező értékítéletet; azaz minden olyan közlés, amely az értékítélet romlását idézheti elő, sérti a becsületet, így – az egyéb törvényi feltételek megvalósulása esetén – üldözhető. Ezzel magyarázható az a sajátosság, hogy – a jóhírnévsértés polgári jogi deliktumával ellentétben – valós tények közzététele is megalapozhatja a törvényi tényállás, így a bűncselekmény megvalósulását. Ugyanakkor, ahogyan ezt korábban megjegyeztem, ez a sajátosság rokonítható a polgári jog megközelítésével, amely viszont önmagában a valótlan tényállítást nem tekinti jogsértőnek (ha az nem egyben sértő is). A valótlan, de dicsérő állítás tehát megengedett, bizonyosággal arra, hogy a polgári jognak is csak a hírnév kedvezőtlen befolyásolásával van dolga, nem pedig bármely megalapozatlan, a helyes értékelést elnehezítő befolyásolásával. Ergo a polgári jogi tényállásban is a „kedvező társadalmi értékítélet” védelmének körvonalai sejlenek fel.

Korábban, a Ptk. tényállásainak elemzésénél, igyekeztem amellet érvelni, hogy a ‘társadalmi értékítélet’ olyan jogi fikció, amelynek alkalmazása elengedhetetlen a jóhírnév és a becsület védelméhez, a Ptk. pedig valójában nem magát az értékítéletet, hanem az értékítélet meghozatalához vezető utat, annak zavartalan körülményeit védi (a fenti kiegészítéssel, amiből kiderül, hogy az ellentétes irányú megzavarással, azaz az alaptalan dicsérettel nincsen dolga). Így végeredményben maga a fiktív társadalmi értékítélet még zavartalan körülmények esetén is lehet helytelen, hibás, téves; egy emberről a társadalom gondolhat rosszat akkor is, ha egyéni értékével erre egyébként nem szolgált rá, és valótlan vagy sértőt sem állítottak róla. A büntetőjogi felfogás ki is mondja, hogy nemcsak a társadalmi értékítélet fikciójával dolgozik, hanem a kedvező társadalmi értékítélet fikcióját tartja szem előtt. Ennek legfőbb oka az a már említett sajátosság, hogy a valós tények állítása is alkalmas lehet a rágalmozás megvalósítására – azaz a büntetőjog az egyén megítélését még a valósággal szemben is védi, és ennyiben tényleg igaz, hogy a védett jogi tárgy a kedvező értékítélet, vagyis az értékítélet csorbítása önmagában szankcionálható. Ha ez a sajátosság megszűnne, és kizárólag valótlan tényállítások esetében merülhetne fel a rágalmozás, akkor ott a zavartalan társadalmi értékítéletalkotás válna a védett jogi tárgy (a becsület) fő elemévé, és nem kellene feltételezni egy ‘kedvező’ értékítélet meglétét. A polgári jogban ugyanakkor nem tartanám indokoltnak ezzel párhuzamosan a nem sértő, de valótlan tényállítások tilalmát, ezzel ugyanis elszakadnánk a személyiség védelmétől, és a közlés közönségeinek

---

⁶⁶ Uo.

érdekeit előtérbe helyezve arra bátorítanánk a személyiségi jog jogosultját, hogy lépjen fel az őt alaptalanul jó színben feltüntető közlésekkel szemben – ami nem életszerű elvárás vele szemben.

Azzal azonban, ha ‘a társadalom’ téves következtetést von le egyébként valós tényekből vagy nem sértő véleményekből, megítélésem szerint a büntetőjognak sem lehet dolga – a tényállás módosulása esetén a valós és sérelmes tényállítások szintén általános büntetlenséget élveznének. De a hatályos jogszabálysöveg ismeretében találó Szomora – a bírói gyakorlat és a bevett jogértelmezés tükrében tett – megállapítása, miszerint „a magyar büntetőjog becsületfogalma csak részbeni átfedést mutat a becsület és a jóhírnév alkotmányjogi és polgári jogi felfogásával”.⁶⁷ Az is igaz persze, hogy a Btk. bizonyítási szabályát (229. §) a közügyek megvitatását érintő ügyekben a bíróságok szinte automatikusan alkalmazzák, azaz közéleti szereplők büntetőpereiben a gyakorlatban kevés kivétellel már most is igaz az, hogy csak a valótlan (nem bizonyítható) tényállítások lehetnek rágalmozók. A büntetőjogi és a magánjogi becsületfogalom egymáshoz közelítése tehát a gyakorlatban már megtörtént, a normaszöveg módosulásával pedig általános jelleggel jelenhet meg mindkettőben a társadalmi értékelés (hírnév) megfelelésének védelme és a jogsértés által előidézett belső sérelem megakadályozása, azaz a szűkített jelentéstartalmú emberiméltóság-védelem. Ez ugyan nem teszi alkalmassá a becsület jogát (a becsületsértés tényállását) az ‘általános személyiségi jog’ büntetőjogba való bevezetésére, egyfajta hézagpótló funkció betöltésére, olyan generális tényállásként, amely más tényállások által nem tiltott magatartások büntetésére alkalmas,⁶⁸ de a méltóság–becsület–jóhírnév fogalmi Bermuda-háromszögben való eltévelyedés veszélyét csökkentheti.

5. Jogi személyek becsülete és méltósága?

A jogi személyek és más személyösszességek mind a rágalmozás, mind a becsületsértés bűncselekményének passzív alanyai lehetnek. A büntetőjogi értelemben vett becsület tehát nem csak a természetes személyeket illeti meg (lásd például BH1992. 154, BH1993. 139). Azaz a Btk. kommentárja szerint a becsületsértés tényállásában erősebb a méltóságvédelmi elem, mint a társadalmi megbecsülés védelme, ennek ellenére jogi személyek és más személyösszességek is élvezhetik a tényállás által személyhez fűződő jogaik számára nyújtott védelmet.

A polgári jogi joggyakorlat alapján jóhírneve jogi személynek, illetve más jogalanyak is lehet, így a közhatalmat gyakorló vagy közfeladatot ellátó szervezetek

---

⁶⁷ Uo., 265.

⁶⁸ Uo., 266.

is (például BDT2008. 1860), de a becsület jogát a jogalkalmazás kizárólag a természetes személyekhez köti, és az emberi személyiség sajátosságaként azonosítja. A Ptk. 3:1. § (3) bekezdésében foglalt szabály („A jogi személy személyhez fűződő jogaira a személyiségi jogokra vonatkozó szabályokat kell alkalmazni, kivéve, ha a védelem [a] jellegénél fogva csupán az embert illetheti meg.”) tehát úgy értelmezendő, hogy míg a jóhírnév megilleti, addig a becsülethez való jog nem illeti meg a jogi személyeket. Ugyanakkor a Ptk. szövegéből ez az értelmezés nem következik minden kétséget kizáróan, e kérdésről a törvénykommentárok is hallgatnak, és felsőbbbíróági döntést sem igen találni, amely ebben általános érvennyel állást foglalt volna. Néhány kiragadott ítélet a Fővárosi Ítéltábla gyakorlatából illusztrálja ezt a problémát: az egyik szerint „jogi személyeknél a becsület megsértése nem is értelmezhető”,⁶⁹ a másik szerint ezzel összhangban „jogi személy becsülethez fűződő személyiségi jog[a] megsértésének megállapítására irányuló igénye nem lehet alapos, mert a becsület csak természetes személyhez köthető személyiségi jog, így természetes személyhez kapcsolódóan értelmezhető”,⁷⁰ míg a harmadik nem osztotta azt a nézőpontot, „míserint a jogi személyiség kizárja azt, hogy a jogi személy becsületsértés alanya legyen, miután a becsület a személy társadalmi megítélése, és jogi személyeknek is lehet társadalmi megbecsültségük”.⁷¹ A jogirodalom jellemzően elutasítja a becsülethez való jog elismerését jogi személyek vonatkozásában,⁷² bár Törő már a múlt század hetvenes éveiben polemizált azon, hogy ez az elismerés esetleg mégis elképzelhető lenne.⁷³

A fentiekben az általam felvázolt magánjogi becsületfogalommal nem lenne egészen összeférhetetlen az, ha a jogi személyek becsülethez való jogát a joggyakorlat elismerné. Mert ugyan világos, hogy köznapi értelemben, az erkölcsi megalapozású fogalmat használva egy jogi személynek nem lehet ‘becsülete’, de a becsület jogi fogalma – korábbi érvelésem alapján – az érintettről hozott társadalmi értékítélet megalapozottságát támogatja, emellett megalázásának, megbántásának elkerülését is célozza, és a becsületfogalomban kétségkívül megmaradó morális töltet csak az utóbbi vonatkozásában fedezhető fel, ami a jogi értelemben vett becsületet az emberi méltóság leszűkített értelmezéséhez kapcsolja. Ha úgy véljük, hogy jogi személyt nem lehet megalázni vagy megbántani, akkor ezzel együtt is elutasítható a jog jogi személyekre való kiterjesztése. Az *Uj v. Hungary* ügyben az Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) is szemet szúrt a magyar büntetőjog megközelítése, hogy jogi személyek vonatkozásában nem tartja elfogadhatatlannak

⁶⁹ FIT-H-PJ-2012-645. bírósági határozat.

⁷⁰ FIT-H-PJ-2015-88. bírósági határozat.

⁷¹ FIT-H-PJ-2014-1049. bírósági határozat.

⁷² GÖRÖG i. m. (40. lj.) 151.

⁷³ TÖRÖ i. m. (37. lj.) 353.

a méltóságsértés megvalósulását (amennyiben a becsületsértés jogi személyekkel szemben is elkövethető, és a becsület fogalmába a társadalmi megítélésen túl a méltóság is beletartozik).⁷⁴ Az EJEB ezt a megközelítést elutasította:

„Különbség van azonban egy gazdasági társaság kereskedelmi jó hírnévhez fűződő érdeke, valamint az egyén – társadalmi státuszt érintő – jó hírneve között. Míg ez utóbbi hatással lehet a méltóságra, a Bíróság számára a kereskedelmi jó hírnévhez fűződő érdek nélküli ezt az erkölcsi dimenziót. A jelen kérelemben a kockán forgó, jó hírnévvel kapcsolatos érdek egy állami tulajdonban álló gazdasági társaság érdeke; ilyen módon ez kereskedelmi érdek, amelynek az erkölcsi karakter szempontjából nincs relevanciája.”⁷⁵

Ez azonban semmiképpen nem jelenti azt, hogy a becsületsértés az EJEB szerint ne lehetne jogi személyekkel szemben elkövethető; a testület mindössze annak „hírnévszerű” értelmezésére helyezné a hangsúlyt, azaz a társadalmi értékítélet-alkotás folyamatát megzavaró vélemények elvi korlátozhatóságát a fenti *dictum* (amit a *Magyar Tartalomszolgáltatók Egyesülete and Index.hu Zrt. v. Hungary* ügyben az EJEB utóbb megerősített)⁷⁶ nem veszélyezteti.

Itt érdemes egy pillanatra eltöprengeni az EJEB és a magyar polgári bíróságok megközelítésén. Amikor jogi személyről beszélünk, hajlamosak vagyunk megfedkezni róla, hogy az nem létezhet mögötte álló emberek (természetes személyek) nélkül. Még ha egy jogi személynek nincs is tagsága (például alapítvány), akkor is vannak kezelői, akiket a jogi személlyel kapcsolatos negatív értékítélet sérthet. Ez a sérelem a jogi személyek egyes típusai szerint eltérő intenzitású lehet, illetve az adott típushoz tartozó jogi személyek tényleges működése, tevékenysége, méretei stb. szerint differenciálódhat. Ha egy kis családi kft.-t gyaláz valaki, az súlyosabb bántalmat okozhat tagjai számára, mint ha egy óriáscég kisorszvényese olvas elmarasztaló kritikát a cég tevékenységével kapcsolatban. A fent hivatkozott *MTE-ügy* erre jó példa: a magyar joggyakorlat miatt a felperes jogi személy a magyar bíróságon jóhírnév megsértése miatt perelt, holott az általa vitatott, olvasói kommentekben írt vélemények közül a legdurvább mondat az volt, hogy: „Azért az ilyenek szarjanak sünt és költség az összes bevételüket anyjuk sírjára, amíg meg nem dögölnek.” Világos, hogy egy kft.-nek nincs anyja, de az ügyvezetőnek, tulajdonosnak stb. van, és az is, hogy ez a mondat nem tényállítás, hanem vélemény, így sokkal inkább lehet alapja a becsülethez való jog, semmint a jóhírnév megsértésének. Ha a magyar polgári jog elismerné a jogi személyek becsülethez való jogát és az EJEB elfogadná, hogy egy ilyen szabály nem magát a jogi személyt

⁷⁴ *Uj v. Hungary*, application no. 23954/10, 2011. július 19-i ítélet.

⁷⁵ Uo., (22) bekezdés.

⁷⁶ *Magyar Tartalomszolgáltatók Egyesülete and Index.hu Zrt. v. Hungary*, application no. 22947/13, 2016. február 2-i ítélet. (66) és (84) bekezdések.

(fiktív létezőt), hanem a mögötte álló embereket védi, akkor az *MTE*-ügy kimene-tele is más lehetett volna (persze kissé túlteng a mondatban a feltételezés). Összeségében tehát, amennyiben a becsülethez való jogban erősebbnek tekintjük a hírnévvédelmi elemet, és/vagy a jogi személyek ‘megbántását’ a mögötte álló emberek bántalmaként azonosítjuk, akkor ebből egyenesen következik e jog jogi személyek számára való biztosítása.

Azt azonban már végképp nem gondolhatja senki, hogy a magánjogi emberi méltóság megillette jogi személyeket is. (Miközben a büntetőjog ezt evidensen fogadja el, a méltóságot a becsület fogalma alá szubszumálva.) A polgári jogászok e szilárd meggyőződése rögtön felveti azt a problémát, hogy ha az emberi méltóság az új Ptk. értelmében ‘anyajog’, minden személyiségi jog eredője, akkor a logika szabályait betartva elkerülhetetlen, hogy a jogi személyeknek is legyen méltóságuk. Mert igaz ugyan, hogy a Ptk. 3:1. § aggályosan elkerüli a jogi személyekkel kapcsolatban a „személyiségi jog” kifejezés használatát, az azokat megillető személyhez fűződő jogok voltaképpen ugyanúgy az emberi méltóság jogából erednek; egyazon jognak nemigen lehetnek különböző – emberek és jogi személyek esetében eltérő – forrásai. Ha azonban a méltóság szűkebb értelmezését fogadjuk el (a megaláztatás tilalma, az emberi státus elismerése), akkor nehezebb a méltóság jogi személyekre való kiterjesztése mellett érvelni; ugyanakkor az új Ptk. 2:42. § nem e megközelítésből indul ki, hanem általános generálklauzulaként tételezi a méltóságot, így legalábbis táptalajt ad azon érveknek, amelyek a méltóság jogi személyekre való kiterjesztése mellett hozhatók fel.

6. Következtetések

A fentiekben kísérletet tettem arra, hogy a jóhírnév (polgári jogi) és a becsület (polgári és büntetőjogi) fogalmának pontos azonosításához megfelelő szempontokat gyűjtsek. A végére marad a kérdés, hogy miként azonosítható a magánjogi személyiségvédelemben fontos szerepet játszó „általános személyiségi jog”.

Már csak a régi Ptk. 75. §-ához fűződő szoros kapcsolata miatt sem tagadható, hogy az általános személyiségi jog az új Ptk. 2:42. § (1) bekezdésében szerepel. Ezen az sem változtat, hogy az Alaptörvény VI. cikkének szövege egy 2016-os Ptk.-módosítás következtében beszűremkedett a normaszövegbe, így most az (1) bekezdés a személyiség általános védelmén túl „különösen a magán- és családi élet, az otthon, a másokkal való – bármilyen módon, illetve eszközzel történő – kapcsolattartás és a jóhírnév tiszteletben tartásához való” jogot védi. E példalózó felsorolás zavaró és funkciótlan, hiszen e jogokat a Ptk. már egyébként is – tartalmukat a legtöbbször jóval részletesebben kifejtve – védi.

Voltaképpen a 2:42. § (1) bekezdése már szükségtelenné teszi a 2:42. § (2) bekezdésbe foglalt emberi méltóság kiemelését, anyajogkénti meghatározását. A két bekezdés, ha nem mond is ellent egymásnak, nehezen értelmezhető viszonyban áll

egymással.⁷⁷ Schultz Márton szerint a (2) bekezdés az (1) értelmezésének tekinthető, amely rámutat a személyiségi jogok emberi méltósággal való összefüggésére, de arra önálló normaként hivatkozni nem lehet.⁷⁸ A méltóság mint a jogok forrásának szerepeltetése a normaszövegben ezzel együtt is fontos, bár szimbolikus üzenetet hordoz, de elképzelhető, hogy szerencsésebb lett volna az Alaptörvényre hagyni ezen üzenet kifejeződését. Az emberi méltóság magánjogi anyajogfunkciója ugyanis nemcsak az (1) bekezdéshez fűződő tisztázatlan viszonya miatt problémás, hanem a jogi személyek személyhez fűződő jogai (fakadhatnak azok is az emberi méltóságból?; ha nem, akkor külön eredője van az emberek és a részvénytársaságok jóhírnévvédelmének?; ha igen, ez utóbbit hol keressük?), a 2:44. §-ban szintén említett méltóságértelmezés nehézségei, illetve a magánjogi és alkotmányjogi anyajog-kategória differenciálásának problémája miatt is.

Tulajdonképpen az emberi méltóság a Ptk.-ban olyan jelentéssel bír, amellyel a jogalkotó, illetve utóbb a jogalkalmazó felruházza. Az anyajog jelleg mint mesterséges jogi konstrukció valójában a jogon kívül értelmezett méltósághoz nemigen kapcsolható részjogok (például üzleti titok, *know-how*) jogi méltóságfogalom alá szorítását sem zárja ki. Ellenben – bár a 2:42. § (2) bekezdése ezt most gátolja – szükség lenne egy szűkebb értelmű emberiméltóság-fogalomra, amelynek elismeréséből az emberi státus elismerése, a mindenkivel szemben tanúsítandó emberi bánásmód kötelezettsége fakadna, így önálló, nevesített személyiségi jogként szolgálna [a 2:44. § legalábbis megnyitotta a kaput egy efféle értelmezés felé is, lásd 7/2014. (III. 7.) AB határozat].⁷⁹

Befejezésül megállapíthatjuk, hogy miközben a két igen nagy jelentőségű kodifikáció során az emberi méltóság fogalmának pontos tisztázása volt a cél, a szándékra rácsafolva, az első szövegváltozatok módosításainak is köszönhetően e jog tartalma bizonytalan maradt; mindez valójában nem érinti a Ptk.-beli általános személyiségi jog alkalmazhatóságát, így az emberi személyiség védelmében a bírói jogfejlesztés útjába ezen akadályok nem állhatnak.

---

⁷⁷ Ezzel egyetértőleg I. SCHULTZ Márton: Gondolatok a személyiségi jogok generálklauzulájáról és az emberi méltóságról. *Magyar Jog*, 2016/12. 689.

⁷⁸ Uo.

⁷⁹ Hasonló következtetésre jut pl. NAVRATYIL i. m. (51. lj.) 244.

A nagy magyar gyűlöletbeszéd-vita

A „gyűlöletre uszítás” alkotmányos mércéjének azonosítása felé

A gyűlöletbeszéd korlátozására (és a közösség elleni izgatás büntetőjogi tényállásában szereplő „gyűlöletre uszításra”) nézve irányadó alkotmányos mérce mibenléte a magyar joggyakorlat és a szólásszabadságjog irodalmának egyik nagy és lezáratlan kérdése. Az időről időre megjelenő jogalkotási kísérletek, az egyes társadalmi közösségek tényleges állapotával, valamint a fajgyűlölet társadalmi megnyilvánulásaival kísérve, a jogászok között is éles hangú diskurzusokat generáltak. Ennek áldásos hatásaként számos véleményt fogalmaztak meg, tehát a kutatók és a jogalkalmazók bőséges forrásokból meríthetnek. Tekintettel arra, hogy a jogalkotó a büntetőjogi gyűlöletbeszéd területén 2008 óta tétlen (eltekintve a tényállás ‘kozmetikai’ jellegű pontosításától az új Btk.-ban), és az eltelt öt év a modern kori magyar szólásszabadság perspektívájában akár történelmi távlatnak is nevezhető, indokolt a felmerült kérdéseket, tisztázatlan pontokat ismét elővenni, és – a vita lezáratlanságára is tekintettel – megkísérelni az alkalmazandó alkotmányos mérce azonosítását. Annál is inkább indokolt ez, mert az Alaptörvény, különösen annak negyedik módosítása, a szólásszabadság alkotmányos védelmére nézve is új helyzetet eredményezett. A következőkben – az Alkotmánybíróság (AB) és a Legfelsőbb Bíróság (LB) 1992 óta gyarapodó gyakorlatának, valamint a szakirodalom elemzése útján – a mérce meghatározására teszek kísérletet. Nem szólok ugyanakkor azon gyűlölet-bűncselekményekről (például a „közösség elleni erőszak” tényállásáról), amelyeket nem véleménykifejezéssel lehet elkövetni, azaz nincsen közvetlenül közük a szólás- és sajtószabadsághoz, továbbá a polgári jogi gyűlöletbeszédéről, amelyet az új Ptk. ‘felélesztett’, valamint a gyűlöletbeszédhez szorosan kapcsolódó más büntetőjogi tényállásokról (például önkényuralmi jelképek tiltott használata, nemzetiszocialista és kommunista rendszerek bűneinek tagadása).

1. Az alkotmánybírósági határozatokban foglalt mércék

1.1. A 30/1992. (V. 26.) AB határozat

A 30/1992. (V. 26.) AB határozat (a továbbiakban: ABh. 1992), az első gyűlöletbeszéd-határozat, számos fontos megállapítást tartalmaz a „gyűlöletre uszítás” alkotmányos értelmezésével kapcsolatban. Figyelemre méltó, hogy az indokolás

IV. pontjában a Btk. szövegében szereplő „gyűlöletre uszítást” a Btk.-ban szöveg-szerűen nem szereplő „gyűlöletkeltéssel” azonos értelműnek tekintette. Az ABh. 1992 indokolás IV. pontjában a Btk. 269. § (1) bekezdésében foglalt „gyűlöletre uszítás” alkotmányosságáról esik szó. A „gyűlöletre uszítás” pontos jelentésének megállapításával kapcsolatban a döntés így szól:

„A gyűlölet az egyik legszélsőségesebb negatív, a *Magyar Nyelv Értelmező Szótára* szerint [...] nagyfokú ellenséges indulat. Aki uszít, az valamely személy, csoport, szervezet, intézkedés ellen ellenséges magatartásra, ellenséges, kárt okozó tevékenységre biztat, ingerel, lázít. [...] Tekintettel arra, hogy már a Csemegi-kódexben is a gyűlöletre izgatás volt az elkövetési magatartás, a jogalkalmazók a konkrét esetek megítélésében több mint 100 év értelmezési gyakorlatára támaszkodhatnak. A Curia már a századfordulón több döntésében nagy szabotossággal határozta meg az izgatás fogalmát. A törvény eme kifejezés alatt: »izgat« nem valamely kedvezőtlen és sértő véleménynek nyilvánítása, hanem olyan lázongó kifakadások értendők, amelyek alkalmasak arra, hogy az emberek nagyobb tömegében a szenvedélyeket oly magas fokra lobbantsák, amelyből gyűlölet keletkezvén, a társadalmi rend és béke megzavarására vezethet. [...] Nem izgatás tehát a bíráló, helytelenítés, kifogásolás, sőt még a sértő nyilatkozat sem; izgatásról csak akkor van szó, midőn a kifejezések, megjegyzések stb. nem az értelemhez szólnak, hanem az érzelmi világra akarnak hatni, s szenvedélyek, ellenséges indulatok felkeltésére alkalmasak. Az izgatás fogalmát illetően egyébként teljesen közömbös, hogy az állított tények valók-e, vagy sem; a lényeges az, hogy bár való vagy valótlán adatoknak csoportosítása a gyűlölet felkeltésére alkalmas legyen.” (ABH 1992, 167, 177)

Az ABh. 1992 indokolás V. pontja a Btk. 269. § (2) bekezdésében szereplő „gyalázkodás” tényállásának megsemmisítését indokolta, és mindeközben fontos megállapításokat tett az alkotmányosnak talált 269. § (1) bekezdéssel („gyűlöletre uszítás”) kapcsolatban is. Eszerint:

„Az (1) bekezdésben szankcionált magatartás olyan veszélyt hordoz egyéni jogokra is, amelyek a közvetlen tárgyként szereplő köznyugalomnak olyan súlyt adnak, hogy – a IV. pontban történt kifejtés szerint – a vélemény szabadság korlátozása szükségesnek és arányosnak tekinthető. Noha a mérlegelés gyakorlati eredménye hasonló, ebben a gondolatmenetben nem csupán a köznyugalom megzavarásának intenzitásáról van szó, amely egy bizonyos mérték fölött (*»clear and present danger«*) igazolja a szabad véleménynyilvánításhoz való jog korlátozását. Itt az a döntő, hogy mi került veszélybe: az uszítás az alkotmányos érték-rendben szintén igen magasán álló alanyi jogokat veszélyeztet.” (ABH 1992, 167, 179)

Utóbbi szövegrész – és így a „gyűlöletre uszítás” – jelentése felől 1992 óta lezáratlan viták folynak. Ezek rövid áttekintése elengedhetetlenül szükséges mind az ABh. 1992, mind a Btk. 269. § (1) bekezdés alkotmányos értelmezéséhez.

Három csoportra oszthatók az ABh. 1992 indokolását értelmező egyes szakmai álláspontok. Az első csoportba azon szerzők írásai tartoznak, akik abból az egyesült államokbeli *clear and present danger* (vagy egy ahhoz nagyon hasonló) mérce

kötelező alkalmazását vélik kiolvasni;¹ a másik csoportban azok találhatók, akik úgy vélik, hogy bár az ABh. 1992 nem vezette be az említett amerikai mércét, a „gyűlöltre uszítás” megvalósulásához valamilyen (reális, tényleges, valós stb.) veszélyhelyzetnek kell keletkeznie a kinyilvánított vélemény nyomán; a harmadik csoportba a büntetőjog ‘tradicionalista’ hívei tartoznak, akik szerint a tényállásszerűséghez elegendő a közlés gyűlöletkeltésre alkalmas volta.

Az első csoportba tartozó írások közül időrendben az első Halmai Gáboré, aki szerint a „»clear and present danger« tesztjének alkalmazásával [minősítették] a magyar alkotmányörök alkotmányosnak a közösség elleni izgatás súlyosabb, gyűlöltre uszítást megvalósító tényállását”.² Meg kell azonban jegyezni, hogy Halmai a későbbi írásaiban ettől eltérően nyilatkozik: „[A] magyar bírák által a szabályozás alkotmányosságának feltételül szabott veszély távolabbi és esetlegesebb, mint az, amire amerikai kollégáik gondoltak.”³

Molnár Péter szerint:

„Az Egyesült Államok Legfelső Bírósága által alkalmazott híres mérce, a közvetlen és nyilvánvaló veszély fogalma [...] döntő ponton jelenik meg a határozat indokolásában, de első olvasásra nem egyértelmű, hogy mire vonatkozik. [...] [V]alójában a köznyugalom megzavarásának részeként fenyegetett alanyi jogoknak kell nyilvánvaló és közvetlen veszélybe kerülniük ahhoz, hogy az uszítás alkotmányosan tiltható tényállása megvalósuljon. Az

---

¹ A *clear and present danger* doktrína megszületése lényegében két amerikai legfelső bírósági bíró, Oliver Wendell Holmes és Louis D. Brandeis nevéhez köthető. A *Schenk v. the United States* ügy (249 US 47 [1919]) Holmes jegyezte ítéletében jelenik meg első megfogalmazása: „a kérdés minden esetben az, hogy a használt szavak vajon olyan körülmények közepette kerültek-e nyilvánosságra, és olyan jellegűek-e, hogy jelentős károk nyilvánvaló és közvetlen veszélyét idézik elő, amit a kongresszusnak joga van megelőzni.” Ezt követően Holmes az *Abrams v. the United States* ügy (250 US 616 [1919]) ítéletéhez írt különvéleményében azon véleményének adott hangot, hogy bár háborús körülmények közepette bizonyos esetekben megengedhető a szólásszabadság szigorúbb korlátozása, minden esetben a közlés által okozott veszély közvetlensége a mérce. A *clear and present danger* doktrína új és máig érvényes megfogalmazása végül az 1969-es *Brandenburg v. Ohio* ügyben (395 US 444 [1969]) született meg. Az indokolásban meghatározott új teszt alapján azok a közlések, amelyek erőszakra vagy más jogsértésekre hívnak fel, csak akkor korlátozhatók, ha kifejezetten az azonnali erőszakra vagy jogsértésre való rábírásra irányulnak, arra kifejezetten felhívnak, és annak bekövetkezése valószínűsíthető. Az eredeti teszt tehát alaposan leszűkült a *Brandenburg*-tesztnak nevezett új mércében: a veszély valószínűsége mellett már a jogsértés előidézésére irányuló szándék, illetve a jogsértésre irányuló kifejezett felhívás is szükséges a korlátozáshoz. Bővebben I. KOLTAY András: *A szólásszabadság alapvonalai – magyar, angol, amerikai és európai összehasonlításban*. Budapest, Századvég, 2009. 488–494.

² HALMAI Gábor: „Az előző vizsgálat eltöröltetvén örökre...?” *Fundamentum*, 1997/1. 63.

³ HALMAI Gábor: Hátramenetben az alapjogvédelem? *Fundamentum*, 2000/3. 69. L. még hasonlóképpen HALMAI Gábor: „Gyűlöletbeszéd” és uniós csatlakozás. *Fundamentum*, 2003/2. 112; valamint HALMAI Gábor: Túl kevés és túl sok szólásszabadság – egy utilitarista megközelítés. *Fundamentum*, 2005/3. 190.

1992-ben született alkotmánybíróági határozat szerint szükségesnek ítelt – valóban nélkülözhetetlen – esetenkénti mérlegelés csak így állapíthatja meg, hogy egy gyűlölködő kifejezés a véleményszabadság korlátozását indokoló mértékben megzavarta-e a köznyugalmat, azaz egyéni jogok is veszélybe, még hozzá nyilvánvaló és közvetlen veszélybe kerültek-e.”⁴

Kis János szerint ugyan a „mérce részletes kidolgozására nem vállalkoztak a bírák, egy zárójeles megjegyzés azért utal rá, hogy az amerikai legfelső bíróság »nyilvánvaló és közvetlen veszély« próbáját (*clear and present danger test*) tartják irányadónak.”⁵

Kis és Sólyom László ezt követően, közösen írt cikkükben kerülik annak kimondását, hogy az ABh. 1992 által bevezetett mérce azonos volna a *clear and present danger*rel, a szövegből mégis arra lehet következtetni, hogy ezt olvassák ki a döntésből:

„Az AB alaphatározatában három [a gyűlöltre uszítás alkotmányosságának megállapításához elvezető] teszt van: először egy materiális türekszűz, azaz a véleménnyel előidézett veszély mértéke és közvetlensége; másodsor a veszélyeztetett jogok konkrét volta; s végül, hogy a veszély nem csupán feltételezett. A türekszűzöt jól fejezi ki a gyűlöltre uszítás vagy izgatás százévnnyi bírói gyakorlatban kialakult mércéje, amelynek lényege az uralhatatlanná váló indulatok elszabadítása, amely közvetlenül erőszakkal fenyeget.”

A cikkben később leszögezik, hogy a törvény „a jogsértő cselekmények nyilvánvaló és közvetlen veszélyéhez kötik a büntethetőséget”⁶

Hanák András érzékeltette az ABh. 1992 indokolás IV. és V. pontja között feszülő ellentmondás lehetőségét, amely abban az esetben áll fenn, ha úgy véljük, hogy az indokolás V. pontja szerint valóban a *clear and present danger* mércét alkalmazta a gyűlöltre uszítás alkotmányosságának megítélésével kapcsolatban a testület, miközben a IV. pontban e mércéről nem tett említést. Hanák szerint ez az ellentmondás fennáll, mert az V. pontban a döntés

„úgy érvelt, hogy csak abban az esetben indokolt a büntetés, ha a vélemény vagy kommunikáció alkalmas arra, hogy nyilvánvalóan és közvetlen módon a köznyugalom vagy mások jogainak konkrét sérelmét idézze elő. Az indoklás a köznyugalom megzavarásának intenzitására és a beálló veszély közelségére hivatkozott. Arra, hogy a szólásszabadsággal való összhangban, alkotmányos módon kizárólag egy bizonyos mérték fölött, amelyet a csak angol szavakkal megnevezett »*clear and present danger*« türekszűzrel azonosított, igazolható és megengedhető a büntetés.”⁷

---

⁴ MOLNÁR Péter: Uszítás vagy gyalázkodás? *Fundamentum*, 2001/4. 114; MOLNÁR Péter: Az alkotmányos mérce világosabb értelmezése felé. *Fundamentum*, 2004/1. 144.

⁵ Kis János: A szólásszabadság próbája. *Magyar Narancs*, 2002. február 7. Megerősítését l. Kis János: A bírói döntéstől a törvény fölötti döntésig. *Élet és Irodalom*, 2003/47.

⁶ Kis János – SÓLYOM László: Az alkotmány és a szólásszabadság. *Népszabadság*, 2003. október 11.

⁷ HANÁK András: Hegedűs a háztetőn. *Élet és Irodalom*, 2003/50.

A második csoportba azok a vélemények tartoznak, amelyek tagadják a *clear and present danger* mérce meghatározó jellegét, de a gyűlöletre uszítás megállapításához a sértett közösségeket fenyegető veszély fokozott mértékét követelik meg. Sólyom az alkotmánybíráskodás kezdeteiről írt összefoglaló művében elveti a *clear and present danger* alkalmazását:

„A határozat ugyan említi a »*clear and present danger*«-tesztet, de csupán ebből nem vezethető le, miért alkotmányos a »gyűlöletre uszítás« és miért alkotmányellenes a »gyalázkodás« tényállása. A lényeg ugyanis az volt, hogy a »gyalázkodás« nem kívánja meg a cselekmény köznyugalom megzavarására való alkalmasságát, illetve a köznyugalom tényleges megzavarását.”⁸

Egy hírlapi cikkében Sólyom később úgy nyilatkozott, hogy „emberek csoportjai ellen irányuló gyalázkodást büntetni csak akkor szabad, ha annak következtében konkrét egyének kerülnek valóságos veszélybe.”⁹ Ugyan ez a mondat nem az ABh. 1992 alapos elemzése alkalmával íródott, a benne foglalt mérce („valóságos veszély”) útmutatást adhat Sólyom felfogására nézve.

Mádl Ferenc köztársasági elnök az utóbb a 18/2004. (V. 25.) AB határozat (ABH 2004, 303–320) alapjául szolgáló alkotmánybíróági indítványában a következőképpen fogalmazott:

„A korlátozáshoz szükséges veszélyeztetés mértékét – bár utalt az amerikai Legfelső Bíróság tesztjének elhíresült »*clear and present danger* kifejezésére« – az Alkotmánybíróság pontosan nem definiálta. Értelmezésem szerint nyilvánvaló azonban, hogy az Alkotmánybíróság ugyan nem szabja az alkotmányosság mércéjéül, hogy a gyűlöletre uszítás nyilvánvaló és közvetlen veszélyeztetést idézzen elő, de a konkrét alapvető jogok veszélyeztetettségének reálisan, ténylegesen fenn kell állnia.”¹⁰

Török Bernát a Sólyom említett cikkében, illetve Mádl alkotmánybíróági indítványában szereplőhöz hasonló következtetésre jutott, amennyiben az ABh. 1992 mércéje a közösségek tagjainak egyéni jogaira leselkedő „valós, reális, tényleges, belátható” veszély. Miközben leszögezi, hogy az uszításnak nem a „nyilvánvaló és közvetlen veszély [...] a tesztje, [...] tekintettel arra, hogy az uszító alanyi jogokat hoz veszélybe, [ezért] ebben az esetben már a veszély valamivel enyhébb alakzata is korlátozásokat indokolhat”.¹¹

---

⁸ SÓLYOM László: *Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon*. Budapest, Osiris, 2001. 477–478.

⁹ SÓLYOM László: Szeretetbeszéd, tiszteletbeszéd. *Népszabadság*, 2001. december 24.

¹⁰ A gyűlöletbeszéd büntethetősége. A köztársasági elnök indítványa az Alkotmánybírósághoz. *Fundamentum*, 2003/1. 132.

¹¹ TÖRÖK Bernát: A gyűlöletbeszéd tilalmának médiajogi mércéi. *Jogtudományi Közöny*, 2013/2. 67.

A harmadik csoportba az általam ‘tradicionalista büntetőjogi’ felfogásnak nevezett véleménnyel rendelkező jogászok tartoznak, köztük az ABh. 1992 – Sólyomon kívüli másik – előadó bírāja, Szabó András.

Szeder Gyula álláspontja szerint:

„A közösség elleni izgatás absztrakt veszélyeztető büntett, tehát sértő eredmény vagy közvetlen veszélyhelyzet nem tartozik a törvényi tényálláshoz; nincs tehát jelentősége annak, hogy az uszításra a jelenlévők hogyan reagálnak. Az Alkotmánybíróság azt is kiemelte, hogy a tényállás nem célzatos, azaz a bűnösség megállapításához nem szükséges a gyűlöletkeltés kifejezett, egyenes szándéka, elegendő csupán az, hogy az elkövető tudatában legyen: magatartása a gyűlölet kiváltására alkalmas.”¹²

Szeder egyetértőleg idéz egy büntetőjogi tankönyvet, mely szerint a közösség elleni izgatás „immateriális jellegű. A gyűlölet aktivizálódása a cselekvés, a közösség elleni izgatás megvalósulása szempontjából azonban ennek már nincs jelentősége, mert még az is közömbös, hogy az elkövető gerjesztett-e gyűlöletet, avagy sem.”¹³

Bócz Endre és Györgyi Kálmán a fent idézett Kis–Sólyom-cikkben foglaltakkal száll vitába:

„A »*clear and present danger*« (a nyilvánvaló és közvetlen veszélyre) való utalás az 1992. évi alkotmánybírósági határozat szövegében mellékes és közvetett. [... Az indokolás által egyébként említett] veszély értelemszerűen reális, hiszen az elhárítani kívánt folyamat elemeinek leírt kapcsolata összhangban van a köztapasztalattal és a tudomány ismeretanyagával, de nem nyilvánvaló és közvetlen (»*clear and present*«), hanem közvetett és távoli, mert a befolyásoló közléstől a jogsérelem bekövetkezéséig vezető folyamat számos eleme láncszerűen kapcsolódik egymáshoz, és már az első következmény: a gyűlölet tényleges kialakulása is kétséges szokott lenni.”¹⁴

Szabó 2003-as írásaiban szintén Kissel és Sólyommal vitatkozik:

„A határozat nem azt mondja, hogy a gyűlöletre uszítás csak akkor állapítható meg, ha a megzavarás veszélye azonnali és világos, hanem azt, hogy a gyalázkodásnál nincs megzavarási veszély, mivel nem fenyeget tömeges egyéni jogokat, viszont az uszításnál éppen azért, mert magas intenzitású és egyéni jogokat tömegesen fenyeget, a veszély azonnali és egyértelmű. Mégpedig az Alkotmánybíróság mérlegelésében. A határozat tehát a veszély jellegének mérlegelését nem teszi a bíróságok feladatává, hanem a törvényi rendelkezés alkotmányos alapjának tekinti az uszítás intenzitása folytán a közbéke konkrét veszélyét.”¹⁵

¹² SZEDER Gyula: A társadalom békéjének büntetőjogi védelméről. *Magyar Jog*, 2002/1. 7.

¹³ BELOVICS Ervin – MOLNÁR Gábor – SINKU Pál: *Büntetőjog. Különös rész.* Budapest, HVG-ORAC, 2001. 331.

¹⁴ BÓCZ Endre – GYÖRGYI Kálmán: Hol az alkotmányosság határa? *Népszabadság*, 2003. október 30.

¹⁵ SZABÓ András: Eső után köpönyeg? *Népszabadság*, 2003. november 6. L. még SZABÓ András: A szólás szabadsága és a jogértelmezés kötöttsége. *Hetek*, 2003/48.

Bárándy Gergely hasonló álláspontra helyezkedik:

„[A] veszély *clear and present*, azaz világos és jelenvaló, vagy közvetlen, tehát azonnali bekövetkezéssel fenyegető volta az Alkotmánybíróság értelmezésében az »eredeti« fogalomnál kevésbé egzakt, annál kevesebbet jelent, ugyanis a szabályozás alkotmányosságához elegendő az egyéni jogok megsértésének potenciális valószínűsége, tehát az, ha a közlés annak előidézésére alkalmas.”¹⁶

A következőkben megkísérlem pontokba szedni a határozattal kapcsolatban felmerült legfontosabb értelmezési kérdéseket. A pontok elején egy-egy állítást fogalmazok meg, amelyet ezt követően igyekezni fogok bizonyítani.

1.1.1. A 30/1992. (V. 26.) számú AB határozat valójában nem alkalmazta a *clear and present danger* doktrínáját

Molnár megítélése szerint az ABh. 1992 a *clear and present danger* doktrína talaján állva tekintette alkotmányosnak a Btk. 269. § (1) bekezdését. Részben már idézett álláspontja szerint:

„Bár a határozat a köznyugalom megzavarásáról szóló mondatban használja a közvetlen és nyilvánvaló veszély mércéjét, hangsúlyozza, hogy az egyéni jogok veszélyeztetése a döntő. Ha a köznyugalom megzavarása bekövetkezik, akkor a köznyugalom megzavarásának veszélyéről már bajosan lehet beszélni, ezért valójában a köznyugalom megzavarásának részeként fenyegetett alanyi jogoknak kell nyilvánvaló és közvetlen veszélybe kerülniük ahhoz, hogy az uszítás alkotmányosan tiltható tényállása megvalósuljon.”¹⁷

Ez vitatható megállapítás. Az ABh. 1992 indokolásának érintett V. pontja ugyanis törekszik arra, hogy a bűncselekményben egyaránt védett jogi tárgyként szereplő köznyugalmat és az egyéni jogokat egymástól elválassa. Az indokolás logikája arra épül, hogy a köznyugalom nem olyan konkrét jog vagy érdek, amely általában véve indoka lehet a szólásszabadság korlátozásának. Erre csak akkor van alkotmányos módon lehetőség, ha a köznyugalom megzavarásának intenzitása eléri a *clear and present danger* mértékét, azaz a köznyugalom sérelme nyilvánvalóan és közvetlenül fenyeget.

Megítélésem szerint az ABh. 1992 indokolásának V. pontja helyes értelmezés alapján azt jelenti, hogy míg a köznyugalom védelme önmagában csak akkor lenne alkotmányos alapja a szólásszabadság korlátozásának, ha sérelmének veszélye

¹⁶ BÁRÁNDY Gergely: *A gyűlöletbeszéd Magyarországon*. Budapest, Scolar, 2009. 84.

¹⁷ MOLNÁR (2001) i. m. (4. l.) 114.

nyilvánvaló és közvetlen, addig a szólásszabadság gyakorlása által érintett egyéni jogok esetében a mérce ennél alacsonyabb, de azok veszélybe kerülése a bűncselekmény megvalósulásának feltétele. Nyitott kérdés marad ugyanakkor e veszély mibenléte és a büntethetőséghez ‘szükséges’ mértéke.

A jogalkalmazás során egy konkrét élethelyzet megítélésekor egyébként sem lehet elválasztani egymástól a köznyugalmat, illetve az egyéni jogokat sértő vagy veszélyeztető cselekményeket; az egyéni jogok veszélybe kerülése magával hozza a köznyugalom veszélybe kerülését is, és fordítva: a köznyugalom úgy kerülhet veszélybe, hogy a szólásszabadság gyakorlója egyéni jogokat fenyeget. Azaz a köznyugalom és az egyéni jogok védelme egymástól nem választható el, ami azt is jelenti, hogy e két védett jogi tárgyra nézve, az alapjog-korlátozás szempontjából a gyakorlatban felesleges eltérő mércét alkalmazni, mert az egymástól való elválaszthatatlanságuk miatt a kettő közül az alacsonyabb (a szólásszabadságot inkább korlátozó) mércét kell alkalmazni a bűncselekmény elkövetésének megállapításához. Tehát mivel az egyéni jogokat (mivel azok konkrétak) a *clear and present danger* mércéhez képest alacsonyabbra helyezett mérce alapján lehet a kifejtett véleménytől alkotmányosan megvédeni, azon megállapítás, miszerint a köznyugalmat (ha az önmagában, kizárólagosan képezne a bűncselekmény védett jogi tárgyát) egyébként csak a *clear and present danger* mérce alkalmazását követően tartaná az AB alkalmaznak arra, hogy védelme érdekében a szólásszabadságot korlátozzák, indifferens, így nem kell figyelembe venni a jogalkalmazáskor.

Nézzük csak meg ismét az ABh. 1992 releváns mondatát: „[a]z (1) bekezdésben szankcionált magatartás olyan veszélyt hordoz egyéni jogokra is, amelyek a közvetlen tárgyként szereplő köznyugalomnak olyan súlyt adnak, hogy – a IV. pontban történt kifejtés szerint – a véleményszabadság korlátozása szükségesnek és arányosnak tekinthető” (ABH 1992, 167, 179). Ebben a mondatban is szerepel a köznyugalom és az egyéni jogok szoros kapcsolódása, egymástól való elválaszthatatlansága. A szöveg szerint az egyéni jogok veszélye kihat a köznyugalomra (‘súlyt ad’ neki, azaz indokolttá teszi védelmét), a két védett jogi tárgy egymástól el nem választható. Így folytatódik az idézet:

„Noha a mérlegelés gyakorlati eredménye hasonló, ebben a gondolatmenetben nem csupán a köznyugalom megzavarásának intenzitásáról van szó, amely egy bizonyos mérték fölött (»*clear and present danger*«) igazolja a szabad véleménynyilvánításhoz való jog korlátozását. Itt az a döntő, hogy mi került veszélybe: az uszítás az alkotmányos értékrendben szintén igen magasán álló alanyi jogokat veszélyeztet.” (ABH 1992, 167, 179)

Ebből én a következőket olvasom ki: ha ‘csupán’ a köznyugalom megzavarásáról van szó, akkor *clear and present danger* kellene a szólásszabadság korlátozásához. De nem csak erről van szó, a döntő az, hogy alanyi (egyéni) jogok is veszélybe (de nem feltétlenül *clear and present danger*be) kerültek. Tehát a köznyugalom veszélyének önálló vizsgálata szükségtelen, és az a mondat, amelyikben a *clear and present danger* doktrína említése szerepel, nem járul hozzá a „gyűlöltre uszítás” alkalmazható mércéjének megállapításához.

1.1.2. A „köznyugalom” védelmének szempontja a „gyűlöletre uszítás” tényállásában a mérce megállapítása szempontjából mellékes, figyelmen kívül hagyható

Az előző alpont végén amellet érveltem, hogy a köznyugalom sérelmének, veszélyének önálló vizsgálata szükségtelen a mérce megállapításához. Itt azonban Molnár egy újabb mondatához fűznék megjegyzést. Idézett cikkében azt írja, hogy

„[p]usztán a köznyugalom megzavarását vizsgálva nem lehetne megállapítani a gyűlöletbeszéd határait, hiszen ha az egyéni jogok nyilvánvaló és közvetlen veszélyeztetését nem szabnánk a büntetőjogi tilalom feltételül, akkor például egy település »köznyugalmát« nem megzavaró, bevett cigányozást védhetne a szólás szabadságához való jog, a romák nem roma többséget felkavaró válaszát viszont nem.”¹⁸

A „köznyugalom” mint védett jogi tárgy ilyen értelmezése vitatható. A köznyugalom ugyanis objektív, állandónak tekinthető érték, és veszélye vagy sérelme nem az adott, vizsgált cselekményben részt vevők (elkövetők) személyétől, nézeteitől, felfogásától függ. Azaz, ha a példa szerint a „cigányozás bevett” egy adott településen, olyannyira, hogy egyetlen lakó sem ütközik meg rajta, attól még az (objektíve megállapított) köznyugalom sérülhet, mert az nem elsősorban a sértő vélemény befogadójának gondolkodásától, felfogásától függ. Ha a köznyugalom fogalmát nem így értelmezzük, akkor például a „gyűlöletre uszítás” nem lenne megállapítható olyan esetben, ahol a szónok egy, az általa szidalmazott közösséget már egyébként is gyűlölő közönség előtt beszél, mert a szónok már objektíve nem lehet képes a gyűlölet felkeltésére (a hallgatóság tagjai már eleve gyűlölettel szívükben érkeztek a rendezvényre). Ha ezt elfogadjuk, ingoványos talajra lépünk, mert az adott esetben jelentős létszámú közönség ‘általános’ tudatállapotát – utólag – felmérni szinte lehetetlen vállalkozás. Kiváltképpen nehézzé válik a jogalkalmazó feladata, ha nemcsak a gyűlölet felkeltését, hanem a megtámadott közösségre leselkedő veszély fennálltát is fel kellene mérnie a beszéd közönségének előzetes tudatállapotát tekintetbe véve.

Említést érdemel azonban az a körülmény, hogy a köznyugalom pontos fogalma a büntetőjogászok között sem egyértelmű. Hornyák Szabolcs áttekinti e fogalom változásait a szakirodalom alapján, majd arra a következtetésre jut, hogy

„a köznyugalom [...] a közösség tagjainak a közrendhez és a köznyugalomhoz fűződő kollektív pozitív érzelmi kapcsolata, egy olyan közösségi hangulat, amely abban jelenik meg, hogy a közösség tagjai saját maguk, illetve egymás személyét és javait biztonságban tudják, és meg vannak győződve arról, hogy jogaik gyakorlása és kötelezettségeik teljesítése nem ütközik külső akadályba.”¹⁹

¹⁸ Uo.

¹⁹ HORNYÁK Szabolcs: *A köznyugalom elleni bűncselekmények*. Doktori értekezés, Pécs, PTE ÁJK, 2010. 81.

Igaz, ez az értelmezés nem feltétlenül segít a „gyűlöletre uszítás” mércéjének megállapításában, de enyhítheti ebbéli fájdalunkat az, hogy Hornyák később megállapítja: „a közösség tagjainak kollektív érzése [...] [n]em lehet [a büntetőjogi] védelem tárgya.”²⁰ Függetlenül attól, hogy e következtetést elfogadjuk-e vagy sem, megállapítható, hogy a gyűlöletre uszítás mércéjét az egyéni jogok védelme felől közelítve lehet csak azonosítani, és mivel a köznyugalom értelmezésének vagy védelme mércéjének nincs jelentősége a gyűlöletre uszítás megállapításánál, a fenti vitám Molnár Péterrel elsősorban elméleti jelentőségű.²¹ Azt azonban ettől függetlenül is el kell ismerni, hogy amennyiben a tényleges, valós veszélyt a bűncselekmény elkövetése feltételének tekintenénk (tehát nem ‘csak’ a társadalmi-történelmi tapasztalatok által bizonyított hipotetikus veszélyt tekintenénk annak), akkor a fenti, Molnárral vitatkozó érvelésem akár tévesnek is tekinthető.

Vaskuti András cikke világít rá arra, hogy a Curia hivatkozott gyakorlata „abban látta az izgatás társadalomra veszélyességét, hogy az uszító által kiváltott gyűlölet megzavarhatja a köznyugalmat. Az alkotmánybíróság ebből vezeti le azt, hogy a köznyugalom ilyen megzavarása mögött ott van nagyszámú egyéni jog megsértésének a veszélye is.”²² Ebből a megállapításból egy nagyon fontos következtetés adódik. A Curia kizárólag a köznyugalom védelméről szólt, azt tekintette egyedüli védett jogi tárgynak a gyűlöletre izgatás bűncselekménye vonatkozásában. Bócz is megjegyzi, hogy a „Csemegi-kódexben szereplő eredeti szöveg szerint az izgatás lényege az volt, hogy a tettes valamely csoport tagjait igyekezett befolyásoló közlések révén egy másik csoport gyűlöletében maga mellé állítani, s ez által a közbéke megbontására tört.”²³ Az AB ezzel szemben azt mondja, hogy a Btk. 269. § (1) bekezdésének alkalmazásakor fontosabb a veszélybe kerülő egyéni jogok védelme (hiszen a köznyugalomhoz képest alacsonyabb intenzitású veszélytől is megóvandók). Tehát az AB úgy hivatkozott a Curia gyakorlatára, hogy a hangsúlyt a gyűlöletre uszítás alkotmányosságának megállapításakor máshova helyezte. Ez nem feltétlenül hiba vagy tévedés, de hozzájárulhatott ahhoz, hogy a köznyugalommal kapcsolatban említett (hírbe hozott) mérce (*clear and present danger*) az egyéni jogok védelme kapcsán terjedjen el a szakmai közvélemény egy részében.

---

²⁰ HORNYÁK i. m. (19. lj.) 82.

²¹ Megjegyzendő azonban, hogy a védett tárgyak megkülönböztetésének – más összefüggésben – mégis lehet jelentősége. Ugyan a fenti érvelésem szerint az AB alkotmányos mércéjének meghatározásában a „köznyugalom” és az „egyéni jogok” védelme közötti különbségtételnek nincs jelentősége, a jogalkalmazást és akár a jogalkotást is érintheti. Ennek bizonyosága az a körülmény, hogy az e területeket érintő vitákban szinte kizárólag az egyéni jogok (azaz a közösségek) védelméről esik szó, a köznyugalom védelme pedig háttérbe szorul.

²² VASKUTI András: A közösség elleni izgatás bírói gyakorlata. In: LIGETI Katalin (szerk.): *Wiener A. Imre ünnepi kötet*. Budapest, HVG-ORAC, 2005. 189.

²³ BÓCZ Endre: A gyűlöletbeszéd és a büntetőjog. *Kriminológiai Közlemények*, 2002/60. 78.

A *clear and present danger* amerikai mércéje és a köznyugalom magyar büntetőjog szerinti védelme talán azért is keveredhetett össze, mert Oliver W. Holmes bíró klasszikussá vált példája tipikusan a köznyugalom megzavarására vonatkozik. A *Schenk v. the United States* ügy²⁴ Holmes főbíró által fogalmazott ítéletében szereplő példa szerint *clear and present dangert* jelent, és „a szólásszabadság leg-szigorúbb védelme sem terjed ki arra az emberre, aki tévesen tüzet kiált egy színházban, és ezzel pánikot kelt.”

1.1.3. A *clear and present danger* mércéhez képest kevésbé szigorú, de a tradicionális büntetőjogi felfogástól eltérő mércék nincsenek részletesen kidolgozva

A fenti második csoportban említett vélemények elhatárolódnak a *clear and present danger* mércéjének alkalmazásától, miközben arra utalnak, hogy a mérce azért szigorúbb, mint amire a ‘tradicionalista’ büntetőjogászok gondolnak. E vélemények némelyikének sajátossága, hogy értelmezésüket nem az ABh. 1992 konkrét szövegéből, hanem a jogalkalmazásból és az egyéb, kapcsolódó jogi dokumentumokból, esetleg a döntést utóbb magyarázó publikációkból kiindulva igyekeznek egy új mércét meghatározni. (Ez alapvetően nem jelent problémát mindaddig, amíg világos, hogy nem az ABh. 1992 által kötelezővé tett értelmezéssel van dolgunk.) Bár ezen álláspontok jelentősen eltérnek, közös bennük, hogy az ABh. 1992 indokolásából kiindulva nem vezetnek le egy, a gyakorlatban alkalmazható, világos tartalmú mércét, amely a jogalkalmazói mérlegelést a *clear and present danger* mérce alkalmazásához hasonlóan leszűkítené.

1.1.4. A ‘tradicionális’ büntetőjog mércéje azonosítható és koherens lehet a 30/1992. (V. 26.) számú AB határozattal

Előrebocsátom, hogy e kérdésben ‘hagyományos’ büntetőjogi felfogásról beszélni elnagyoltnak tűnhet, hiszen a büntetőjogászok véleményén belül is több hangsúlybeli eltolódás tapasztalható. Ugyanakkor abban egységesek ezek az álláspontok, hogy elutasítják mind a *clear and present danger*, mind az annál valamivel enyhébb, de még mindig elég szigorú (az előző pontban foglaltak szerint pontosan nem azonosítható) mérce alkalmazását.

Szeder szerint a gyűlöletre uszítás akkor valósul meg, ha a közlő véleménye alkalmas az adott közösséggel szembeni gyűlölet felkeltésére („[a] közösség elleni

---

²⁴ *Schenk v. the United States* 249 US 47 (1919).

izgatás elkövetője olyan magatartást tanúsít, amely alkalmas lehet ilyen érzelmek felkeltésére”). A büntethetőséghez nem szükséges, hogy a közönségben a gyűlölet ténylegesen felkeltődjék, az pedig végképp nem, hogy abból az érintett közösséggel szembeni erőszakos cselekmények veszélye következzen („még az is közömbös, hogy az elkövető gerjesztett-e gyűlöletet, vagy sem”).

A Bócz–Györgyi szerzőpáros már idézett véleménye szerint:

„Soha senki nem követelte meg, hogy ez [ti. a közösséggel szembeni erőszakos, ellenséges cselekedet] ténylegesen megtörténjen. Ennek veszélye is elegendő a bűncselekmény megállapításához. Ez a veszély értelemszerűen reális, hiszen az elhárítani kívánt folyamat elemeinek leírt kapcsolata összhangban van a köztapasztalattal és a tudomány ismeretanyagával, de nem nyilvánvaló és közvetlen (*»clear and present«*), hanem közvetett és távoli, mert a befolyásoló közléstől a jogsérelem bekövetkezéséig vezető folyamat számos eleme láncszélesen kapcsolódik egymáshoz, és már az első következmény: a gyűlölet tényleges kialakulása is kétséges szokott lenni.”²⁵

Azaz Bóczék veszélyről beszélnek, de ez a veszély pusztán a Btk.-beli törvényi tényállás alapja, létének indoka, de nem olyan, amelyet esetről esetre vizsgálni kéne. Azaz a jogalkotó azért rendelte büntetni a gyűlöletre uszítást, mert van arról történelmi-társadalmi tapasztalat, hogy mi történhet, ha uszító (gyűlöletkeltő) véleményeket tesznek közzé, de ez nem jelenti azt, hogy ilyen eseményeknek, illetve azok nyilvánvaló vagy csak valós veszélyének is fenn kell állnia minden olyan esetben, ahol az állam a büntető hatalmát gyakorolni kívánja.

Ezzel egybeesik Szabó véleménye, aki szerint

„a gyűlöletre uszítás egyéni jogokra nézve veszélyt hordoz (lévén szó az érintett közösségek tagjainak egyéni jogáról, tehát tömegesen érintett egyéni jogokról), az uszítás izzó indulati és érzelmi előkészítése a tömegesség miatt igen valószínűvé teszi megsértésüket, ezért indokolt a büntetőjogi szankcionálás.”²⁶

Szabó gondolata is arra épül, hogy a „veszély” nem a jogalkalmazáskor, hanem a jogalkotáskor volt vizsgálandó, és mivel a gyűlöletre uszítás olyan cselekedet, amelyből jogok sérelme következhet (Szabónál: valószínűleg következik, de fontos, hogy ez a valószínűség nem a jogalkalmazás során vizsgálandó), észszerű – és alkotmányos – tett a parlament részéről ennek törvényi tiltása: „[a] határozat tehát a veszély jellegének mérlegelését nem teszi a bíróságok feladatává, hanem a törvényi rendelkezés alkotmányos alapjának tekinti az uszítás intenzitása folytán a közbéke konkrét veszélyét.”²⁷

²⁵ BÓCZ–GYÖRGYI i. m. (14. lj.)

²⁶ SZABÓ (2003) i. m. (15. lj.)

²⁷ Uo.

Megítélésem szerint a harmadik csoportba sorolt szerzők álláspontja koherens lehet az ABh. 1992 egyik értelmezésével. A fentiekben elvetettük a *clear and present danger* mércéjének alkalmazását, bizonytalannak véltük az attól egy fokkal enyhébb, de még mindig tényleges veszélyt megkövetelő mérce tartalmát, de a ‘tradicionalista’ felfogás koherens lehet, és választ adhat az alkalmazható mérce mibenlétével kapcsolatos kérdésre, és nemcsak a büntetőjog (az AB gyakorlatától több vonatkozásban is független), hanem az ABh. 1992 szempontjai szerint is. Ez az állítás akkor igaz, ha elfogadjuk a büntetőjogászok azon álláspontját, miszerint az a ‘veszély’, amiről az ABh. 1992 indokolása szól, nem jelent mást vagy többet, mint azt, amit a jogalkotó a tényállás törvénybe iktatásakor (történelmi és társadalmi tapasztalatok alapján) felismert, és a jogalkalmazás során megítélendő tényállások vizsgálatakor automatikusnak tekint, függetlenül attól, hogy a közlés nyomán létrejött-e tényleges, valós, konkrét veszély. Ez a felfogás teljes egészében összefér az ABh. 1992 indokolásának IV. pontjával, de kell ahhoz némi kreativitás, hogy minden feszültség nélkül összeférhetőnek tekintsük az V. pontban foglaltakkal (ahol ugyebár „alanyi jogok veszélyeztetéséről” van szó, de e veszély mibenlétére és mértékére történő kitérés nélkül, azonban a gondolkodásunkat óhatatlanul megzavaró *clear and present danger*re utalás közvetlen közelében). Azaz, ha az ABh. 1992 ‘veszélyét’ szükségszerűen ‘valós’, ‘tényleges’ veszélynek tekintjük, akkor a hagyományos büntetőjogi felfogás mégsem kompatibilis az ABh. 1992-vel.

1.1.5. A *clear and present danger* mérce és a magyar „közvetlen veszély” egymáshoz való viszonya tisztázatlan

Nem világos, hogy a retorikai jelentőségen túl az amerikai mércének lehet-e relevanciája a magyar jogrendszerben. Szerencsésebb lenne a „közvetlen veszély”, a magyar jogban is kidolgozott konstrukcióját használni, ha ez elkerülhetetlen. A büntetőjogi dogmatika alapján a veszély olyan helyzet, amelyben fennáll valamely védett jogi tárgy sérelmének lehetősége. A veszély jellege folytán lehet absztrakt és konkrét, illetve egy másféle csoportosítás szerint távoli és közvetlen. „Közvetlen a veszély, ha térben és időben konkretizálódik, és így már meghatározott személyt vagy személyeket fenyeget.”²⁸ A közvetlen veszély „meghatározott személyre és helyzetre konkretizált veszélyt, vagyis olyan helyzetet jelent, amikor az

---

²⁸ BELOVICS ERVIN – MOLNÁR GÁBOR MIKLÓS – SINKU PÁL: *Büntetőjog II. Különös rész. A 2012. évi C. törvény alapján*. Budapest, HVG-ORAC, 2012. 99 (a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés bűncselekményének bemutatásánál).

élet és a testi épség vagy egészség sérelmének a reális veszélye – a veszély általános jellegéből kilépve – határozott és külsőleg is felismerhető formában, egyes személyekhez vagy meghatározott személyhez kapcsolódva jelentkezik”.²⁹

Ebből az a következtetés adódik, hogy a magyar közvetlenveszély-fogalom sok tekintetben hasonló az amerikai *clear and present danger* mércéhez. Azaz amennyiben az kiolvasható lenne a Btk. 269. § rendelkezéseiből, az amerikai mérce figyelmen kívül hagyása mellett is alkalmas lenne arra, hogy a szólásszabadság korlátozását szűkre szabó, szigorú mérce legyen. Ugyanakkor a fenti 1.1.1., 1.1.2. és 1.1.4. pontban foglalt érvelésem alapján az ABh. 1992-ből a közvetlen veszély mércéjének alkalmazandósága sem olvasható ki.

Ugyan az 1.1.1. pontban korábban elvettem a *clear and present danger* mérce alkalmazását, fontos leszögezni, hogy mindez egyelőre csak az ABh. 1992 kontextusában történt meg. A későbbi alkotmánybíróági döntések némelyike ugyanis mégis erre a mércére (is) támaszkodott, úgy téve, mintha az egyenesen következne az ABh. 1992 értelmezéséből, így a kérdés e ponton még nem vehető le a napirendről.

1.1.6. A 30/1992. (V. 26.) számú AB határozat indokolása

IV. és V. pontjának utólagos értelmezései között ki nem mondott ellentmondás feszül

Hanák megállapítása szerint az ABh. 1992 értelmezése körüli „alkotmányjogi probléma és [...] jogi természetű vita jelentős részben abból származik, hogy a határozatban két különálló döntés és két eltérő szemléletű indokolás található”.³⁰ Ezzel az állítással csak némi megszorítással értek valamelyest egyet. Korábban utaltam rá, hogy az ABh. 1992 indokolásának IV. pontja (ami a „gyűlöletre uszítás” alkotmányosságát indokolta) és V. pontja (ami a „gyalázkodás” alkotmányellenessége mellett érvelt) felfogásában nem egészen koherens. Ennek az az állítólagos (az érintettek által nyilvánosan, leírva meg nem erősített) oka, hogy az előbbi javarészt Szabó, az utóbbi javarészt Sólyom (a határozat két előadó bírása) írta. Kétségtelen, hogy amennyiben az V. pontból a *clear and present danger* vagy a „tényleges, valós, reális veszély” mércéjének szükséges alkalmazását olvassuk ki, akkor a IV. ponttal szemben fennálló ellentmondás megállapítható, hiszen az utóbbi a gyűlöletre uszítást a gyűlöletkeltésre való alkalmassággal azonosítja (azaz, a fenti

²⁹ RABÓCZKI Ede – BERKES György (szerk.): *Magyar büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára.* Budapest, HVG-ORAC, 2012. 536/1 (a közúti veszélyeztetés bűncselekményének bemutatásánál).

³⁰ HANÁK i. m. (7. lj.).

1.1.4. pontban bemutatott tradicionális büntetőjogi felfogást vallja). Azon körülmény is erre utal, hogy a IV. pont nyolc alkalommal használja a „gyűlöletkeltés” szót, legtöbbször a „gyűlöletre uszítás” szinonimájaként.

Azonban, ha elvetjük a *clear and present danger* és más hasonló mércék alkalmazását a „gyűlöletre uszítás” értelmezésekor, és a „veszélyt” a tradicionalista büntetőjogászok álláspontja alapján értelmezzük, akkor az ABh. 1992 indokolása koherensnek tekinthető, és az amerikai mérce szerepeltetése a szövegben csak zavaró (az értelmezést nehezítő), de jelentőséggel nem bíró utalássá válik.

1.1.7. Értelmelem és érzelem, avagy lehet-e gyűlöletre uszítani az értelemre, és nem az érzelmekre ható vélemény közzététele útján

Az ABh. 1992 indokolásának IV. és V. pontja is hivatkozik a Curia százéves gyakorlatára, ami szerint a Csemegi-kódexben szereplő „izgatáson» olyan lázongó kifakadások értendők, amelyek alkalmasak arra, hogy az emberek nagyobb tömegében a szenvedélyeket oly magas fokra lobbantsák, amelyből gyűlölet keletkezőn, a társadalmi rend és béke megzavarására vezethet.” Ebből több szerző azt a következtetést vonta le, hogy a Btk.-beli „gyűlöletre uszítás” csak az érzelmekre ható, az értelemhez nem szóló, azaz irracionális, az érvelést nélkülöző véleménynyilvánítással valósítható meg. Vaskuti leszögezi, hogy

„[az indokolás V. pontja] szerint izgatásról csak akkor van szó, midőn a kifejezések, megjegyzések stb. nem az értelemhez szólnak, hanem az érzelmek világára akarnak hatni s szenvedélyek, indulatok felkeltésére alkalmasak. Az idézett döntés tökéletesen mutat rá a közösség elleni izgatás lényegére: adva van egy – tipikus esetben – nagyobb tömeg előtt elmondott beszéd, amely a hallgatóság már meglévő ellenséges indulatait felerősíti, és az így keletkezett gyűlölet veszélyeztetheti a köznyugalmat.”³¹

Török szerint:

„[A] szélsőséges beszédnek az érzelmekre kell hatnia. [...] [O]lyan megszólalásoknál, amelyek nem az érzelmekre játszanak, fel sem merülhet az uszítás mércéjének alkalmazása. Az érzelmekre ható véleménynyilvánítás – szemben az értelem meggyőzését célzóval – az ösztönökre, érzelmekre alapoz, mozgósít. Súlyosabb magatartás, mint az, amelyik mások gondolkodását mégoly sulykoló módon, érvek sorozatával igyekszik befolyásolni, és ezzel nyilvánvalóan érzelmi hatást is kiválthat.”³²

³¹ VASKUTI i. m. (22. lj.) 189.

³² TÖRÖK i. m. (11. lj.) 69.

Nem vitatom azt, hogy a Vaskuti által hozott példa a gyűlöletre uszítás klasszikus, tankönyvi példája, és nem vitatkozom Törökkel sem arról, hogy az érzelmekre ható magatartás általában véve súlyosabb lehet, mint az, amelyik érveket sorakoztat fel, mégis elvetem az ABh. 1992 indokolásában szereplő, a Curia ítélkezési gyakorlatára történő erős támaszkodást. Inkább Szederrel értek egyet, aki szerint a Btk. 269. § szövegéből nem olvasható ki az, hogy gyűlöletre uszítani csak az érzelmekre ható vélemények közlése útján lehet. Szeder szerint a gyűlöletre uszítás

„legveszélyesebb formája nem közvetlenül a »primer ösztönöket célozza meg«, hanem az emberek gondolkodásában meglévő erkölcsi gátlások lerombolása útján készíti elő a talajt a társadalom egyes csoportjai ellen irányuló erőszakos cselekedetek számára. [...] A gyűlöletre uszítás [...] nem feltétlenül pillanatnyi feszültséget gerjesztő, az embereket irracionális, primitív lázongásra készítő magatartás, hanem annál több: ellenséges érzelmekre kondicionáló gondolatközlés is lehet.”³³

Hasonlóképpen érvel Szabó is, aki szerint

„[a Btk. 269. § gyakorlati értelmezésének] hibája [...] abban van, hogy [...] a gyűlölet[et] episztemológiailag úgy értelmezi, mint a cselekvésbe csapó agressziót, mint erőszakba átcsapni hajlamos érzelmi-indulati állapotot. Erre az értelmezésre van némi alap. Ugyanis az AB határozat a jogtörténeti előzményekre részletesen kitér, és ez a korabeli jogi helyzetre tekintettel valóban ilyen értelmet nyert. Ma azonban ilyen dogmatikai értelmezésre nincs jogi alapunk, mert a törvényi tényállás nem a cselekvésre felhívást tartalmaz, hanem a gyűlölet felkeltését önmagában bünteti. Önmagában, mint immateriális, alkalmas és eredményt nem kívánó tevékenységet.”³⁴

Bócz szerint a gyűlöletre uszítás

„lehet [...] bonyolult, összetett, időben széthúzódó, sőt többek közreműködését feltételező gondolatközlési folyamat is. [...] [M]ind a pszichológia tudománya, mind az alkotmánybíró-sági határozatban idézett kúriai döntés utáni időkből származó tömeges történelmi tapasztalatok kétségtelenné tették, hogy nemcsak az indulati, hanem az értelmi (intellektuális) alapon, ideológiai meggyőződésen nyugvó gyűlölet is létezik.”³⁵

Álláspontom szerint amennyiben „gyűlöletre uszításon” a gyűlölet felkeltésére való alkalmasságot értjük, „gyűlöleten” pedig – az ABh. 1992 és az értelmező szótár nyomán – „az egyik legszélsőségesebben negatív [...] nagyfokú ellenséges indulatot”, akkor ebből nem következik az, hogy ilyen szélsőséges, nagyfokú,

³³ SZEDER i. m. (12. lj.) 9.

³⁴ SZABÓ András: Gyűlöletbeszéd és gyűlöletre uszítás. *Kriminológiai Közlemények*, 2002/60. 64.

³⁵ BÓCZ i. m. (23. lj.) 80–81. Hasonlóképpen I. MÁRKI Zoltán: Jogok és szavak. *Kriminológiai Közlemények*, 2002/60. 95.

ellenséges indulatot csak a racionalitást nélkülöző, érveket nem tartalmazó, a szenvedélyek felkorbácsolását célzó közléssel lehet kelteni. A gyűlölet nemcsak a nyilvános rendezvényen feltűzelt tömeg tagjában, hanem egy könyv olvasójában is felkeltődhet. Példát adhatnak erre a holokauszttagadó művek (például Ernst Zündel, Robert Faurisson, David Irving könyvei), amelyek több száz oldala arra ugyan nem képes, amire egy gyújtó hangú, jelszavakat sulykoló köztéri beszéd, de arra igen, hogy a szerzők szerint a 'holokauszt mítosztát' megalkotó zsidóságot az erre fogékony olvasó a beszéd közönségéhez hasonlóan meggyűlölje (azaz „szélsőséges, nagyfokú ellenséges indulat” alakuljon ki vagy erősödjön meg benne). Ugyanakkor itt is szükséges egy fenntartás rögzítése: ha azt fogadjuk el, hogy a gyűlöletre uszításhoz valós, tényleges veszély kialakulása is szükséges, akkor e néhez olvasmányok nyomán ennek lehetősége valóban sokkal szűkebb lehet, mint a köztéri szónoklat esetében.

1.2. A 12/1999. (V. 21.) AB határozat

A 12/1999. (V. 21.) AB határozat (a továbbiakban: ABh. 1999) indokolása két helyen tartalmaz a „gyűlöletre uszítás” értelmezéséhez releváns gondolatot. Egyfelől az indokolás megjegyzi, hogy az ABh. 1992 szerint „csakis az uszítás foglalja magában azt a »bizonyos mérték« fölötti veszélyt, amely a véleménynyilvánításhoz való jog korlátozását megengedhetővé teszi” (ABH 1999, 106, 110). Ez a megállapítás egyrészt az ABh. 1992 szövegéből nem kiolvasható, a korlátozás lehetőségét igen szűkre szabó mérce felé tereli el az értelmezést, másrészt szemérmesen hallgat a *clear and present danger* doktrína alkalmazásának kérdésében, és csak „bizonyos mértékről” beszél, amivel érdemben nem járul hozzá a vita eldöntéséhez. Másfelől az ABh. 1999 azt is leszögezi, hogy „az Alkotmánybíróság a büntethetőség alkotmányos korlátját [az ABh. 1992-ben] a gyűlöletre uszításban, és nem általában a »gyűlölet keltésében« határozta meg” (ABH 1999, 106, 112). Ezzel ellentmond az ABh. 1992-nek (tévesen értelmezi azt), hiszen ahogyan korábban már említettem, annak indokolása a „gyűlöletre uszítást” és a „gyűlöletkeltést” szinonimaként használta.

1.3. A 18/2004. (V. 25.) AB határozat

Az igazán nagy lépést a *clear and present danger* mérce bevezetésében a 18/2004. (V. 25.) AB határozat (a továbbiakban: ABh. 2004) tette meg. Az indokolás megállapítja, hogy

„[a] szabad véleménynyilvánítás jogának korlátozására a »gyűlöletre uszítás« esetében az egyéni alapjoggyakorlás sérelme, illetve annak közvetlen veszélye miatt kerül sor. Végül fontos, hogy a köznyugalomban okozott veszély ne csupán feltételezés legyen, és a legalább

hipotetikus visszacsatolás (a közlés alkalmas a köznyugalom megzavarására) elengedhetetlen. A köznyugalom megzavarásának intenzitása ugyanis »egy bizonyos mérték fölött (*'clear and present danger'*) igazolja a szabad véleménynyilvánításhoz való jog korlátozását.« (ABH 2004, 303, 309)

E szövegrész az én olvasatomban azt jelenti, hogy az egyéni jogok esetében legalább azok közvetlen veszélye, a köznyugalom esetében annak megzavarására való alkalmasság szükséges a gyűlésre uszításhoz, és e két feltételnek együttesen kell fennállnia a bűncselekmény megállapításához. A *clear and present danger* mérce említése az idézett szövegrészben a szöveg belső ellentmondását okozza, mert közben megállapítja, hogy a köznyugalom megzavarására való alkalmasság elengedő a szólásszabadság korlátozásához, a következő mondatban azt jelzi, hogy a köznyugalom *clear and present danger*-je, azaz nyilvánvaló és közvetlen veszélye szükségeltetik ahhoz. Ez két okból vitatható: egyfelől a fenti érvelésem szerint az ABh. 1992 az egyéni jogok közvetlen veszélyét sem szabta a szóláskorlátozás feltételül, másfelől pedig az ABh. 2004 indokolása úgy idézi az ABh. 1992 indokolásának leginkább vitatott, bizonytalan tartalmú részét, hogy – rossz helyen elvágván az idézetet – akaratlanul is megmásítja annak jelentését. Az ABh. 2004 tehát a köznyugalommal kapcsolatban kétféle mércét említ (a megzavarására való alkalmasságot és annak nyilvánvaló és közvetlen veszélyét), továbbá a köznyugalom veszélyeztetését az egyéni jogok veszélyeztetésével együtt a gyűlésre uszítás megállapíthatóságának feltételévé teszi.

Arra nézve, hogy a kétféle lehetőség közül az ABh. 2004 szerint melyik a szóláskorlátozás alkalmazandó mércéje, az indokolás későbbi részei adnak útmutatást. A szöveg szerint

„[a]z Alkotmánybíróságnak az Abh1.-ben, majd az Abh2.-ben megjelenő álláspontja alapján az olyan ún. legveszélyesebb magatartások esetében korlátozhatja a jogalkotó a kifejezés szabadságát büntetőjogi eszközökkel, amelyek elérik »az emberek nagyobb tömegében a szenvedélyeket magas fokra lobbantó lázongó kifakadás« szintjét, az alkotmányos értékrendben igen magasan álló alanyi alapjogokat veszélyeztetnek, ami egyben a köznyugalom megzavarásához vezethet (e veszély közvetlen és nyilvánvaló).» (ABH 2004, 303, 312)

E rész tehát ismételtelen arra utal, hogy közvetlen és nyilvánvaló veszély, azaz *clear and present danger* szükséges a bűncselekmény megállapításához. Ugyanakkor nem világos, hogy a „veszély” itt a köznyugalomra, vagy az „alanyi alapjogokra” vonatkozik-e. Mivel az idézett mondat a „veszély” szót első ízben az utóbbiakra vonatkoztatva használja, feltehetőleg a második használatkor erre utal vissza, azaz az egyéni alapjogok közvetlen és nyilvánvaló veszélyéről szól. Az indokolás egy későbbi helyen hasonlóan félreérthető. A szöveg szerint:

„Az Alkotmánybíróság töretlen gyakorlata alapján tehát az uszítás szintjét el nem érő gyalázkodó, becsmérlő típusú véleményközlés, minthogy az Alkotmány 61. § (1) bekezdésének

védelme alatt áll, nem büntethető. A megvetés kinyilvánítása önmagában nem jár erőszakcselekmény nyilvánvaló és közvetlen veszélyével, és sok esetben egyéni jogok sérelmével sem fenyeget.” (ABH 2004, 303, 318)

Ebből az idézetből az is kiolvasható, hogy az erőszakcselekmény és az egyéni jogok sérelme két különböző megelőzendő jogi érdek, vagyis az előbbi nem feltétlenül az egyéni jogok megsértése útján történik. Ha ez a mondat helyes értelmezése, akkor itt az indokolás (az előbbi idézett szövegrésszel feltehetően ellentétesen) az egyéni jogok sérelmével nem járó erőszakcselekmény fenyegetéséről, azaz a köznyugalom nyilvánvaló és közvetlen veszélyéről szól. Az idézett szövegrészek legalábbis félreérthetők.

Figyelemre méltó, hogy az ABh. 2004 részletesen bemutatja a kialakult felsőbbírási gyakorlatot, közülük utolsónak azt a 2003-as ítélőtáblai döntést, amelyet két évvel később a BH 2005. 46. sz. alatt elvi iránymutatásként közzé is tettek. Az AB és a Fővárosi Ítéltábla döntése így furcsa viszonyba került egymással: az utóbbi hivatkozott az előbbire, a későbbi nyomozhatósági és bírósági gyakorlat pedig az ítélőtábla mércéjét – az ABh. 2004 alapján joggal – már mint alkotmányos mércét használta és idézte. Szomora Zsolt szerint az AB itt hibát követett el, mert egy „büntetőjog-dogmatikailag egyértelműen téves, és az addigi bírói gyakorlattól is eltérő eseti döntést vett figyelembe”, így „annak kimondásával, hogy ez az alkotmányos büntethetőség alsó határa, a bírói gyakorlat, sőt a jogalkotó számára is kőbe véste a Büntető törvénykönyvvel legkevésbé sem összeegyeztethető értelmezési eredményt”.³⁶

A döntést értékelve megállapítható, hogy az ABh. 2004 ténylegesen a *clear and present danger* mércéjét vezette be az alkotmánybírósági gyakorlatba, igaz, abban a tudatban, hogy mindezt az ABh. 1992 alapján teszi. Ebben egyetért velem Vaskuti³⁷ és Sajó András is. Sajó szerint e „pontatlan idézet segítségével emeli mércévé a 2004-es döntés a *clear and present danger* – állítólag mindig is követett – követelményét.”³⁸

---

³⁶ SZOMORA Zsolt: Az alkotmánykonform normaértelmezés és a büntetőjog – problémafelvetés. In: JUHÁSZ Zsuzsanna – NAGY Ferenc – FANTOLY Zsanett (szerk.): *Sapientia sat. Ünnepi kötet Dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára*. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2012. 464–465.

³⁷ VASKUTI i. m. (22. l.j.) 202–203.

³⁸ SAJÓ András: „...A faji gyűlölet igazolása büntetendő”. *Fundamentum*, 2004/4. 25.

1.4. A 95/2008. (VII. 3.) AB határozat

A 95/2008. (VII. 3.) AB határozat (a továbbiakban: ABh. 2008) – az ABh. 2004 nyomán tovább haladva – már az alkotmánybírósági gyakorlat magától értetődő részeként említette a *clear and present danger* doktrínáját, még akkor is, ha az amerikai mérce kifejezett említését elmulasztotta. Az indokolás felidézi, hogy „[a]z Alkotmánybíróság az Abh1.-ben, az Abh2.-ben és az Abh3.-ban [alkotmányosnak tartotta] az erőszakcselekmény nyilvánvaló, közvetlen veszélyével és az egyéni jogok sérelmével fenyegető cselekmények (*gyűlöletre uszítás*) büntetőjogi szankcionálását” (ABH 2008, 782, 786). Ezt a tételt később az indokolás meg is erősíti:

„A büntetőjog jelenleg biztosít eszközöket arra az esetre, ha a rasszista kijelentés az elhangzás körülményei folytán erőszak közvetlenül jelen lévő, világos veszélyével, és egyéni jogok sérelmével fenyeget. Az uszító beszéd és az erőszakos tett ma sem maradhat büntetlenül. Ha konkrét személy becsületét valamely csoporthoz vagy közösséghez tartozása miatt éri sérelem, becsülete védelmében a Btk. 179. §-a és 180. §-a alapján magánindítvánnyal kezdeményezhet eljárást. Abban az esetben pedig, ha a rasszista beszéd az elhangzás körülményei folytán erőszakcselekmény veszélyével, egyéni jogok sérelmével fenyeget, és a jog-sérelem a személyek pontosan meg nem határozható, nagyobb csoportját érinti, az elkövető a Btk. 269. §-a alapján, közösség elleni izgatás miatt felelősségre vonható.” (ABH 2008, 782, 792.)

Az ABh. 2008 mércéje szerint tehát a gyűlöletre uszítás megállapításához a véleményközlés által érintett közösség valamely tagjával (tagjaival) szembeni erőszakos cselekmények nyilvánvaló és közvetlen, a közlés következtében kialakuló veszélye szükséges. Az alapos áttekintés után leszögezhető, hogy ez a mérce meglehetősen távol van az ABh. 1992 eredeti mércéjétől.

2. A Legfelsőbb Bíróság gyakorlata

2.1. BH1997. 165

A BH1997. 165 eseti döntés felmentette a vádlottakat (többek között) a közösség elleni izgatás vádja alól. Az elsőrendű vádlott Szabó Albert, a Világnemzeti Néppuralmista Párt elnöke volt, az eljárás pedig a párt egyes összejövetelein, rendezvényein elhangzottak miatt indult. Az ítélet hosszasan idéz az ott kifejtett véleményekből, amelyek kétségtelenül kimerítik a közösség (a zsidóság) becsmélésének korábban létezett tényállását. A bíróságoknak azt kellett eldöntenie, hogy elérik-e ezek a közösség elleni izgatás (azaz a gyűlöletre uszítás) szintjét, és hogy milyen módon kell az AB által meghatározott mércét a gyakorlatban alkalmazni.

Az LB nem csupán az adott tényállásra alkalmazta az említett mércét, hanem annak szűkítő értelmezését adta meg. Mint az ítélet leszögezi: „a közösség elleni izgatás törvényi tényállását megvalósító gyűlöletre uszítás olyan gyűlölet felkeltésére irányul, amely aktív tevékenységbe megy át, azaz aktív, tevékeny gyűlöletre izgatást jelent.” Az elvi jelentőségű megállapítás egyrészt félreérthető, másrészt nem kompatibilis az ABh. 1992-ben foglaltakkal. Félreérthető, mert azt – amint implicite kiderül az indokolás más részeiből – az LB sem gondolta, hogy csak akkor büntethető az uszítás, ha az ténylegesen aktív tevékenységet eredményez („aktív tevékenységbe megy át”). Ugyanakkor az AB által meghatározott mérce megelégszik azzal, hogy a magatartás *alkalmas* a gyűlölet felkeltésére, míg az LB az aktív gyűlölet felkeltésére *irányuló* magatartásokat minősíti büntethetőnek, eszerint tehát az elkövető szándékában kell állnia, hogy magatartása eredményeképpen tevékeny gyűlölet alakuljon ki.

A gyűlölet aktív jellege mint a bűncselekmény elkövetésének feltétele az LB döntésében az ABh. 1992-hez képest újdonság. Maga az LB az aktív gyűlölet kategóriáját az ABh. 1992 indokolásából kísérli meg levezetni, az ítélet indokolásának szövege szerint a bíróság annak értelmezésével bírálta el az ügyet. Az aktív gyűlölet kategóriája valóban rokon az AB által idézett curiai döntéssel, valamint a „gyűlölet” és az „uszítás” értelmező szótári – az AB és az LB által is idézett – definíciójából is levezethető. (Eszerint „a gyűlölet az egyik legszélsőségesebb, negatív, [...] nagyfokú ellenséges indulat”, illetve „aki uszít, az valamely személy, csoport, szervezet, intézkedés ellen ellenséges magatartásra, kárt okozó tevékenységre biztat, ingerel, lázít.”) Ugyanakkor tévesnek minősíthető a bírósági döntés konklúziója, miszerint „ebből következik, hogy az uszítás nem egyszerűen gyűlölet, hanem olyan gyűlölet felkeltésére irányul, amely aktív tevékenységbe megy át. Aki »gyűlöletre uszít«, az másokat aktív, tevékeny gyűlöletre ingerel.” Mint korábban láthattuk, az ABh. 1992 nem követelte meg sem az „aktív tevékenységbe átmenő gyűlölet felkeltését” mint eredményt, sem pedig az „aktív, tevékeny gyűlöletre ingerlést”, hanem a Curia nyomán beírta a közzétett vélemény a szenvedélyek magasra lobbantására való alkalmasságával. Vagyis az ABh. 1992 szerint az is elkövetheti a gyűlöletre uszítást, aki nem buzdít (ingerel, lázít, agitál) másokat „aktív, tevékeny” gyűlöletre, azaz másoknak kárt okozó tevékenységre.

A BH1997. 165 még akkor is felemelte ezzel a korlátozás mércéjét, ha az imént idézett két mondatból nyilvánvalóvá válik, hogy azért ezen aktív tevékenység tényleges megvalósulását nem tekintette a bűncselekmény feltételének (ez alapvető dogmatikai hiba lett volna, hiszen a közösség elleni izgatás nem eredmény-bűncselekmény). Bár az indokolás egyik mondata (amelyik a BH fejlécében kiemelve is szerepel) erre utal („aktív tevékenységbe megy át”), rögtön a következő mondat rögzíti, hogy az „aktív, tevékeny gyűlöletre ingerlés” eredmény nélkül is elegendő. Az indokolás később ezt megismétli, és újfent rögzíti, hogy a „vádlottak kijelentései – elsősorban az elsőrendű vádlotté – az uszítás határát »súrolták«, de nem lép-

ték túl azt, mert gyűlölet keltésére esetleg alkalmasak voltak, de nem ingereltek aktív gyűlöletre.” Az indokolás teljes szövegének elemzése után megállapítható, hogy a BH mércéje ez utóbbi, azaz a bíróság a gyűlöletre uszításhoz az „aktív, tevékeny gyűlöletre izgatást” követelte meg, ami feltehetően a jogsértő, károkozó cselekményekre való nyílt felhívással lehet azonos (ennek később még lesz jelentősége, mert a BH2005. 46. sz. döntésben ez a feltétel újból megjelenik).

Szeder szintén vitatja az „aktív, tevőleges gyűlölet” jogi konstrukcióját:

„A bírói gyakorlat által meghonosítani kívánt »aktív gyűlölet« kategóriája olyan fikció, amely a közösség elleni izgatás büntetésének megállapítását lehetetlenné vagy önkényessé teszi. Ezzel a döntéssel a Legfelsőbb Bíróság a diszpozíciót olyan megszorító módon értelmezte, amely az Alkotmánybíróság határozataiból sem következett. Azok ugyanis csak a jogalkotó kezét kötötték meg azzal, hogy a büncselekménnyel nyilvánítás során a vélemény nyilvánítás szabadsága mérték nélkül nem korlátozható, s ez a mérték az izgató magatartás gyűlölet keltésére való alkalmassága. A Legfelsőbb Bíróság viszont azt mondta ki, hogy a jogalkalmazói gyakorlat során csak a »minősített« (vagyis az aktív gyűlölet keltésére alkalmas) izgatás tekinthető uszításnak.”³⁹

Fontos megállapítani, hogy a döntésben nem esik szó a büntetőjogi „veszélyről”, azaz a jogsértő cselekmények bekövetkeztének realitása, valószínűsége nem szerepel az LB mércéjében.

Az LB egyetértett az ügyben korábban eljáró alsóbb fokú bírósággal, és megállapította, hogy a vádlottak nem valósították meg a közösség elleni izgatás tényállását. Ez helytálló, amennyiben az LB-nek a döntésben meghatározott új tesztjét vesszük irányadónak. Ugyanakkor kérdéses, hogy az AB tesztje alapján el lehetett volna-e ítélni a vádlottakat – ezt az LB nem vizsgálta. Tény, hogy az idézett kijelentések a zsidóságra nézve degradáló, megalázó, lekicsinylő állítások voltak, de nem buzdítottak ellenük irányuló tevőleges magatartásra. Az ABh. 1992 azonban ezt nem is követeli meg. Az ítélet kimondja, hogy „a vádlottak kijelentései [...] az uszítás határát »súrolták«, de nem lépték túl azt, mert gyűlölet keltésére esetleg alkalmasak voltak, de nem ingereltek aktív gyűlöletre.” (Megjegyzendő, hogy Vaskuti e döntés elemzésekor a gyűlöletre uszításnak a döntésben meghatározott mércéjét így adja meg, azaz az ő olvasatában a tényállást azon közlés meríti ki, amely „gyűlöletre mozgósító[nak], ösztönös agresszivitásra serkentő[nek]” tekinthető.)⁴⁰ Ha az ingerlést azonosnak tekintjük az irányulással, akkor egyértelműen megállapítható: annak vizsgálatára, hogy az adott körülmények között a kijelen-

³⁹ SZEDER i. m. (12. lj.) 9. Hasonlóan kritikus a döntéssel szemben Bócz Endre is, l. Bócz Endre: A Közgazdasági Egyetemtől Tatárszentgyörgyig. *Magyar Jog*, 2009/11. 647–649.

⁴⁰ VASKUTI i. m. (22. lj.) 196.

tések vajon *alkalmasak* voltak-e a gyűlölet kialakulására (tehát az ABh. 1992 mércéje által megszabottak bekövetkeztére), az ítélet indokolása nem tért ki kellő részletességgel. Ha az aktív gyűlöletre ingerlés erre irányuló szándék nélkül is megvalósítható, akkor viszont a mérce nem tér el az AB határozat mércéjétől. Mivel azonban az LB az eltérő (irányulást elváró) mércét a BH fejlécében is kiemelte, vélhetően – akár szándékosan, akár az AB határozatát félreértve – új, az AB határozatából nem következő mércét alkalmazott az ügy eldöntésekor.

2.2. BH1998. 521 (EBH1999. 6)

Szabó a következő, ellene indult bírósági eljárást már nem úszta meg elítélés nélkül. A BH1998. 521. szám alatt közzétett határozat (illetve a szövegében azzal jó részt egyező, EBH1999. 6. szám alatt közzétett elvi bírósági határozat) egyévi – de háromévi próbaidőre felfüggesztett – börtönbüntetésre ítélte közösség elleni izgatás miatt. Az indokolás szintén részletesen felsorolja a vádlott által tett kijelentéseket, amelyek ezúttal egy nyilvános budapesti – Szabadság téri – gyűlésen hangoztak el. Itt már valóban erőteljesebb a szóban forgó megnyilvánulások tartalma (például „takarodjon ki”, „ki kell vágni őket”, „rugdossuk ki őket” stb.).

Bár ez a bírósági döntés is úgy hangzik, mintha az indokolása teljes egészében következne az ABh. 1992-ből, az utóbbi alkalmazását tekintve a szövegben előfordulnak kisebb következetlenségek. Az indokolás például egy helyütt azt mondja, „az uszító a kialakult köznyugalmat zavarja meg”, holott a bűncselekmény megvalósulásának ez az eredmény valójában nem lehet feltétele. A döntésben alkalmazott mérce azonban megfelel az ABh. 1992 mércéjének. Az indokolás – hivatkozás nélkül – az ABh. 1992-höz hasonlóan idézi a Curia mércéjét, ami szerint a szenvedélyek felszítására, ezáltal a gyűlölet kiváltására alkalmas közléseket kell e tényállás alapján büntetni. Az indokolás nem szól a BH1997. 165 által említett „aktív gyűlölet” kategóriájáról, azaz a jogsértő cselekményekre való felhívás itt nem része a mércének.

Az indokolás legfontosabb részlete a következő:

„Aki tehát nagy nyilvánosság előtt az emberek egyes csoportjai ellen gyűlöletre uszít, nem pusztán az ellenérzéseit, kedvezőtlen vagy sértő nézeteit, netán aggodalmat keltő gondolatait osztja meg hangulatkeltő módon másokkal, hanem – miként az a jogállamiság követelményeivel összhangban álló ítélkezési gyakorlatból kitűnik – olyan feszültséget gerjesztő, lázongó magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy az emberek nagyobb tömegében a szenvedélyeket oly mértékben szítsa fel, amely gyűlölet kiváltására és ezzel a társadalmi rend és béke, a harmonikus és toleráns emberi kapcsolatok megzavarásához vezethet. A Btk. 269. §-a nem egyszerűen a gyűlöletkeltést, a gyűlölet felébresztését rendeli büntetni, hanem ennél többet: a gyűlöletre uszítást, amely – túl azon, hogy durva visszaélés a véleménynyilvánítás szabadságával – nem más, mint az erőszak érzelmi előkészítése.”

A szövegből sajnálatos módon nem derül ki a gyűlöletre uszítás mércéjének mi-
benléte. A definíciószerűen alkalmazott meghatározás („a gyűlöletre uszítás [...] az erőszak érzelmi előkészítése”) nem visz közelebb minket a megoldáshoz, mert az is egyértelmű, hogy a döntés alapján nemhogy tényleges erőszak, hanem még annak közvetlen vagy konkrét veszélye sem szükséges a bűncselekmény megvalósulásához, tehát az „érzelmi előkészítés” intenzitása, jellege nem azonosítható. Az indokolás egyfelől azt állítja, hogy a „Btk. 269. §-a nem egyszerűen a gyűlöletkeltést [...] rendeli büntetni”, másfelől a BH fejléce szerint „a cselekmény megvalósulásához elegendő, hogy az elkövető tudatában legyen annak: a nagyobb nyilvánosság előtt tett kijelentései gyűlölet keltésére objektíve alkalmasak.” Ez nehezen feloldható ellentmondás. Ráadásul az indokolás egy másik helyén úgy szól, hogy „a cselekmény megvalósulásához elegendő, hogy az elkövető tudatában legyen annak: a nagyobb nyilvánosság előtt tett kijelentései a gyűlölet szítására alkalmasak”; nem világos, hogy a gyűlölet itt szereplő „szítása” mást jelent-e, mint a fejlécben szereplő „keltés” (a magyar nyelvben a „szít” és a „kelt” szinonimák).

Mivel az ABh. 1992 indokolása sem egyértelmű, illetve egyes pontjai egymással nem koherensek, a BH1998. 521 végeredményben vagy így, vagy úgy, de megfeleltethető az ABh. 1992-nek. A bírósági döntésnek a korlátozás magasabb mércéjét meghatározó értelmezése inkább az ABh. 1992 indokolásának V. pontjához, az alacsonyabb mérce (amely a gyűlöletkeltésre vonatkozó alkalmassággal is beérné) annak IV. pontjához áll közel.

Vaskuti „tökéletes összhangot” lát az ABh. 1992 és a BH1998. 521. számú döntés között; álláspontja szerint az ABh. 1992 alapján a gyűlöletre uszítás akkor valósul meg, ha „a felszított indulat fenyegeti a csoporthoz tartozók becsületét, méltóságát, szélsőséges esetben az életét is”, az elemzett bírósági döntés pedig „az uszító magatartását: kirekesztő, jogfosztó magatartás, végső esetben erőszakos cselekmény” lehetősége esetén látja tényállásszerűnek.⁴¹ Vaskuti álláspontjának elfogadása vagy elvetése az ABh. 1992-vel kapcsolatos értelmezéstől függ; ennek lehetőségeit a fentiekben már bemutattam.

2.3. EBH1999. 5

E döntés a BH1997. 165. szám alatt közzétett legfelsőbb bírósági döntés bírósági felülvizsgálata nyomán született. Az indokolásában foglalt érvelés hasonló a BH1998. 521. (EBH1999. 6.) szám alatti döntések érveléséhez. A felülvizsgált ítéletben szereplő „aktív, tevékeny gyűlöletre” való ingerlés e döntésben csak a korábbi ítélet összefoglalásaként jelenik meg. A bíróság a felülvizsgálati indítványt

---

⁴¹ Uo., 197.

elutasította, a BH1997. 165 mércéjét pedig – az indokok részletes magyarázata nélkül – a BH1998. 521 (EBH 1999. 6) mércéjéhez igazította néhány, nem jelentéktelen módosítás mellett. Az EBH1999. 5 fejlécében ugyanis a korábbi döntések fejlődésében szereplő „gyűlölet keltésére” való alkalmasság ugyanis „gyűlölet szítására” való alkalmassággá alakult. (A bíróság nem magyarázta meg az eltérést, de a korábbi, 1998-as BH fent idézett szövegéből arra lehet következtetni, hogy ezzel magasabbra kívánta helyezni a korlátozás mércéjét; ugyanakkor, ahogyan azt fent említettem, a „kelt” és a „szít” pontos jogászai meghatározás nélkül, köznyelvi jelentésük szerint szinonimák.) Az EBH fejléce ugyanakkor kiegészült egy fontos mondattal – egészében így szól:

„A közösség elleni izgatás veszélyeztető – a köznyugalmat, a társadalmi békét veszélyeztető – bűncselekmény, melynek törvényi tényállása célzatot (tehát egyenes szándékot) nem követel meg. A bűncselekmény megvalósulásához elegendő, ha az elkövető tudatában van annak, hogy sokak előtt tett megnyilvánulása gyűlölet szítására alkalmas. Ez azonban – még ha eshetőleges szándékról van is szó – feltétlenül magában foglalja annak felismerését is, hogy a felhevített gyűlölet szélsőséges aktivitásba (intoleráns, kirekesztő, jogfosztó magatartásba, végső esetben – erőszakos jellegű – cselekvésbe) csaphat át.”

Az utolsó (a BH1998. 521-ből eredő) mondat beszúrása szintén annak a jele, hogy a bíróság a gyűlölet keltésére való alkalmassághoz képest magasabbra kívánta helyezni a korlátozás mércéjét. Azonban a fogalmi pontatlanságok miatt ez nem biztos, hogy sikerült. Túl azon, hogy a „kelt” és a „szít” azonos jelentésűek is lehetnek, a mérce kiegészítése („annak felismerése, hogy a felhevített gyűlölet szélsőséges aktivitásba [...] csaphat át”) újfent nem járul hozzá annak pontosításához; a szöveg alapján a bűncselekmény elkövetésének nem feltétele az említett szélsőséges aktivitás bármely fokú veszélye. Miközben a bíróság szándéka vélhetően a mérce magasra helyezésére irányult, az általa használt megfogalmazás kompatibilis lehet az ABh. 1992 vonatkozásában említett tradicionalista büntetőjogi felfogással is: ez utóbbi szerint a szélsőséges aktivitás vagy bármely, a közzétett vélemény nyomán elkövetett jogsértés veszélye a társadalmi tapasztalat alapján, általában áll fenn, és ez képezi indokát a tényállás büntetendőségének, így egy konkrét élethelyzetben ez a veszély nem vizsgálendő, és nem is vizsgálható.

Az 1997–1999 között közzétett BH-k és EBH-k közös vonása, hogy kivétel nélkül az ABh. 1992-ből indulnak ki, de mindannyian ahhoz képest eltérő mércét határoznak meg, és egymással összevetve sem tekinthetők következetesnek. Nem az okozza a nehézséget, hogy eltérő mércéket alkalmaznak, hiszen ez – korábbi, egyértelmű jogalkalmazói gyakorlat hiányában – nem megbocsáthatatlan, hanem az, hogy az (ABh. 1992-höz, illetve egymáshoz képesti) eltéréseket nem magyarázzák meg, illetve úgy tesznek, mintha ezek a különbségek nem is léteznének. Közös vonásuk ugyanakkor, hogy a (konkrét, közvetlen stb.) veszélyt nem tekintik a tényállás elemének.

2.4. BH2005. 46

2001 augusztusában jelent meg a Magyar Igazság és Élet Pártja Budapest XVI. kerületi szervezetének Ébresztő című lapjában ifj. Hegedűs Lóránt, a párt alelnöke és országgyűlési képviselője tollából a „Keresztyén Magyar Állam” című írás, amelyet a szerző később az egyik rádióban fel is olvasott. A cikk a zsidóságnak a magyar társadalomban betöltött szerepével foglalkozik, arról elítélően nyilatkozik, majd felszólítja az olvasót: „Rekeszd ki őket! Mert ha te nem teszed meg, ők teszik meg veled!” A Fővárosi Bíróság elsőfokú ítéletében megállapította a szerző és a lap főszerkesztőjének bűnösségét közösség elleni izgatás büntetében. Az indokolás leszögezi, hogy az izgatás *immateriális* veszélyeztető bűncselekmény, tehát a büntethetőség az elkövetési magatartás végrehajtásával lehetségessé válik, annak semmiféle sérelem bekövetkezte és semmiféle erre irányuló célzatosság nem feltétele. A bíróság szintén meghatározta az általa követendőnek tartott mércét, eszerint gyűlöletre uszításnak tekintendő az a magatartás, amely „alkalmas arra, hogy az emberek nagyobb tömegében a szenvedélyeket olyan mértékűre szítsa, amely gyűlöletet vált ki, és a társadalmi rend, a köznyugalom, valamint a béke megzavarására vezethet”. A mérce itt tehát az alkalmasság, a bíróság pedig úgy látta, hogy a kirekesztésre való felhívás ennek a követelménynek eleget tesz. A kirekesztésnek lehetnek törvényes és törvénytelen eszközei is, és bár a cikk nem szólít fel semmiféle törvénytelen eszköz alkalmazására, a kirekesztés valakit mindenképpen megakadályoz valamilyen jogának érvényesítésében. A ‘törvényes kirekesztésre’ példák a harmincas évek zsidótörvényei; mindegyre figyelemmel a kirekesztésre való felhívás megvalósítja a gyűlöletre uszítás tényállását.

A Fővárosi Ítéletábrla megváltoztatta az elsőfokú döntést. A bíróság úgy vélte, a bűncselekmény nem valósult meg, indokolásul pedig egy újabb mércét állított fel. Ezúttal is úgy hangzik az indokolás, mintha a mérce egyenesen következne a korábbi döntésekből, sőt azokkal azonos lenne:

„Az Alkotmánybíróság határozatainak jogi indoklásában és a Legfelsőbb Bíróság BH1997. 165. és BH1998. 521. számú eseti döntéseiben határozott iránymutatást adott arra, hogy a gyűlöletre uszítást miként kell értelmezni. Ezt összefoglalva: nem a véleménynyilvánítás szabadságával él, hanem gyűlöletre uszít az, aki erőszakos cselekedetre, ilyen magatartás vagy tevékenység kifejtésére hív fel, akkor, ha a veszély nem csupán feltételezett, hanem a veszélyeztetett jogok konkrétak, és az erőszakos cselekedet közvetlenül fenyeget.”⁴²

Az indoklás később részletesen is kitér a veszély jelentőségére a tényállás megvalósulásának vizsgálatában:

„A bűncselekmény (immateriális) veszélyeztető jellegéből következik, hogy a megvalósulásához nem elegendő csupán a veszély feltételezett volta (absztrakt veszély). A veszély a

⁴² A téves hivatkozás a korábbi gyakorlatra Vaskuti Andrásnak is szemet szúrt, l. uo., 198.

sérelem bekövetkezésének reális lehetőségét jelenti, vagyis olyan helyzet fennállását, amikor a folyamatnak a sérelem bekövetkezése irányába ható továbbfejlődése lehetőségével számolni kell.”

Megjegyzendő, hogy itt már nem szerepel kritériumként a veszély közvetlensége, pusztán annak realitása.

Mivel azonban a fenti, hármas mércét a BH fejlécében is kiemelték, egyértelmű, hogy az ítéletábra szerint a közvetlen fenyegetés is a mérce részét képezi:

„A közösség elleni izgatás törvényi tényállásában gyűlöltre uszít, aki másokat aktív, tevékeny gyűlöltre ingerel. A bűncselekmény (immateriális) veszélyeztető jellegéből következik, hogy a megvalósuláshoz nem elegendő csupán a veszély feltételezett volta (absztrakt veszély). A veszély a sérelem bekövetkezésének reális lehetőségét jelenti, vagyis olyan helyzet fennállását, amikor a folyamatnak a sérelem bekövetkezése irányába ható továbbfejlődése lehetőségével számolni kell. Nem elegendő az elkövető részéről annak előrelátása, hogy a felkeltett gyűlölet akár kiléphet az érzelmek zárt világából és mások számára is érzékelhetővé válik. Nem a véleménynyilvánítás szabadságával él, hanem gyűlöltre uszít az, aki erőszakos cselekedetre, ilyen magatartás vagy tevékenység kifejtésére hív fel akkor, ha a veszély nem csupán feltételezett, hanem a veszélyeztetett jogok konkrétak, és az erőszakos cselekedet közvetlenül fenyeget. A bűncselekmény megvalósulásához a fenti hármas követelmény megvalósulása elengedhetetlen.”

Ez a mérce jóval szigorúbb bármely korábnál. Nem csupán a gyűlölet felkeltésére való alkalmasságot, és nem is csak az aktív gyűlöltre irányulást, hanem az arra való kifejezett felhívást határozza meg; de még ez is csak akkor lenne büntethető, ha az erőszak közvetlenül fenyeget. Ez gyakorlatilag a korábban (1992 óta) csak emlegetett *clear and present danger*hez hasonló, a magyar büntetőjogi dogmatikába illeszkedő „közvetlen veszélyt” magában foglaló mérce.

Ezt alkalmazva a vádlott felmentése valóban szükségszerű volt, mivel a cikk megjelenése, illetve felolvasása után ilyesfajta veszélyhelyzet nem alakult ki, sőt erőszakos cselekedetre sem hívott fel senkit a szerző. Mivel két évvel meghozatala után BH2005. 46. szám alatt a döntést – címében kiemelve a fent említett új mércét – elvi határozatként nyilvánosságra hozták, feltételezhető, hogy e közzététel azal a szándékkal történt, hogy a jövőben az ítélezési gyakorlat új alapjává váljon.

2.5. BH2011. 242 (EBH2010. 2215)

A legutóbbi, 2011-ben közzétett BH (illetve a hasonló tartalommal 2010-ben közzétett EBH) a korábbi döntések egyes elemeit válogatja össze, és alkot belőlük egy félig-meddig új mércét. Idézi az 1997–1999 között született döntéseket, említést tesz arról, hogy a gyűlöltre uszítás az „erőszak érzelmi előkészítése”, és idézi a Curia – már az ABh. 1992-ben is szereplő – döntését. A BH2005. 46-ot azonban félreértelmezi, amikor rögzíti, hogy a „kialakult veszélyhelyzetnek azonban konk-

rétnek kell lennie. Mindez a veszély, a sérelem bekövetkezésének reális lehetőségét jelenti, vagyis olyan helyzet fennállását, amikor a folyamat a sérelem bekövetkezése irányába ható továbbfejlődésének lehetőségével számolni kell (BH2005. 46. szám).” Azaz közvetlen veszély helyett reális veszélyről szól, ami – a veszély intenzitásának kisebb mértéke miatt – ellentétes a 2005-ös döntéssel, ellenben közelít az ABh. 1992 fent bemutatott, Mádl- és Török-féle értelmezéséhez (lásd 1.1. pont), vagyis azon álláspontokat elfogadva kompatibilis lehet az ABh. 1992-vel (megjegyzendő, hogy amíg a „közvetlen veszély” büntetőjogi értelmezése a magyar jogrendszerben többé-kevésbé kialakult, a „reális” vagy a „valós” veszélynek egzakt meghatározása nincs). Egy későbbi részben a határozat azonban már nem is reális, hanem konkrét veszélyről szól („[t]évedett azonban akkor, amikor mindezt úgy értékelte, hogy ezzel a vádlott a cigány nemzetiség ellen gyűlöletre uszított. A vádlottnak ugyanis cselekménye elkövetésekor nem kellett azzal számolnia, hogy az általa felgerjesztett indulatok hatására konkrét veszély keletkezik”). A konkrét és a reális veszély közötti különbségről, azok esetleges azonosságáról az indokolás nem ejt szót.

Megint másik helyen idézi az 1998–99-es BH-kat: „[a] cselekmény [a gyűlöletre uszítás] megvalósulásához az is elegendő, ha az elkövető tudatában van annak, miszerint sokak előtt tett megnyilvánulása a gyűlölet szítására alkalmas, és ebbe a lehetséges következménybe belenyugszik.” Az indokolás vége felé váratlanul előkerül a *clear and present danger* mérce is; itt már nem pusztán a közvetlen veszély (ami önmagában is ellentmondana az indokolás korábbi okfejtéseinek), hanem a közvetlenül jelen lévő, világos veszély jelenik meg, ami konkrét említés nélkül is félreérthetetlen utalás az amerikai mércére: „[a] büntetőjog – a közösség elleni izgatás törvényi tényállásával – jelenleg biztosít eszközöket arra az esetre, ha a rasszista kijelentés az elhangzás körülményei folytán erőszak közvetlenül jelen lévő, világos veszélyével és egyéni jogok sérelmével fenyeget.”

Hogy teljes legyen a kavalkád, megjelenik az „erőszakos cselekedetekre” való felhívás is, bár hatása az alkalmazott mérce tartalmára nem egyértelmű:

„[A] kérdéses újságcikk a fenti kitételrel együtt, összességében sem alkalmas arra, hogy a benne foglaltakat ma megismerőket erőszakos cselekedetekre hívja fel. Így az, hogy erőszakos cselekmény közvetlen kiváltásával fenyegető lenne, nem állapítható meg. A terhelt pedig az eredeti formájában és szövegével közzétett cikkhez sem megjegyzéseket, sem bármilyen konkrét magatartásra vonatkozó felhívást nem fűzött.”

Ebből a szövegrészből nem világos, hogy a felhívás a gyűlöletre uszítás tényállási eleme-e a bíróság szerint, de ez szinte mindegy is, mert a bemutatott zavaros helyzetben a döntés során alkalmazott mérce az ítélet szövegéből szinte kibogozhatatlan.

Talán célszerű csak a BH fejlécében szereplő mondatokból kiindulni:

„A közösség elleni izgatás elkövetési magatartása, a gyűlöletre uszítás, a védett nemzeti vagy népcsoportok elleni erőszak érzelmi előkészítése. Ez tárgyi értelemben a szenvedé-

lyek oly mérvű felszítását feltételezi, amely magában hordja a gyűlölet önfejlődésével erőszakos jellegű konkrét sérelem reális lehetőségét; alanyi értelemben pedig az elkövetőtől annak felismerését követeli meg, hogy az általa másokban felhevített szenvedély – a gyűlölet – bármikor szélsőséges aktivitásba, végső soron erőszakos cselekvésbe csaphat át.”

Ez a mérce a szóláskorlátozás egy, a korábbi legfelsőbb bírósági döntésekben ismeretlen, új szintjét határozza meg, mégpedig „az erőszakos jellegű konkrét sérelem reális lehetőségét” elvárva a bűncselekmény megállapításához (de, mint említettük, bizonyos értelmezés mellett ez összeférhet az ABh. 1992-vel). Teszi mind ezt úgy, hogy megkísérel egyfajta kontinuitást kiépíteni a múltbeli döntésekkel – nem túl nagy sikerrel.

A 2011-es „reális veszély” messze van a BH2005. 46-ban meghatározott veszély mértékétől, és messze van a *clear and present danger*től is, még messzebb az 1997–99-es BH-któl és EBH-któl, amelyek „veszélyről” nem is igen szóltak. A büntetőbíróságok (és a nyomozóhatóságok) által alkalmazott jelenlegi mérce tartalma tehát bizonytalannak tekinthető.

2.6. A bíróságok alkotmánykonform normaértelmezése és az ‘élő jog’ doktrínája

Az önmagáról sokszínű képet festő joggyakorlat nem könnyíti meg az alkotmányos mérce azonosítását megkísérlő elemző dolgát. Önmagában nem jelent alkotmányos szempontból problémát, ha a büntetőjogi jogalkalmazás szigorúbb – a szólás-szabadságot szélesebb körben védő – mércét határoz meg a gyűlöletbeszéd korlátozására vonatkozóan, mint az ahhoz kapcsolódó alkotmánybírósági gyakorlat, tekintettel arra, hogy az AB legtöbbször nem az adott, általa vizsgált norma egyetlen alkotmányos értelmezését határozza meg – ahogyan a közösség elleni izgatás alkotmányosságának vizsgálatakor sem tett így. Azonban a szigorúbb jogalkalmazási mérce alkotmányosságának feltétele az, hogy ez a szigor nem idézi elő más alapjogok érvényesülésének alkotmányellenes szűkítését, nem ellentétes a vizsgált szabály vonatkozásában érvényesülő dogmatikai megalapozással, illetve hogy a bíróságok által használt mérce konzisztens.

Az LB gyakorlatának ellentmondásait felismerve érdemes rövid kitérőt tenni az AB élő jog doktrínájához a vizsgált kérdést tekintve. A – 2009-ben meghozott – 918/B/2006. AB határozat olyan indítvány nyomán született, amely arra hivatkozott, hogy a 2004-ig hozott AB határozatok (ABh. 1992, ABh. 1999 és ABh. 2004), valamint az azokkal összefüggésben kialakuló bírósági gyakorlat alapján „a normaszöveg alkotmányosértő formában hatályosul”, azaz sérti az AB élő jog doktrínáját, amely szerint egy jogszabályi rendelkezés alkotmányossága az egységes és állandó jogalkalmazási gyakorlat fényében ítélandó meg, nem kizárólag a tételes jogi normák figyelembevételével [lásd 57/1991. (XI. 8.) AB határozat, ABH 1991,

273–284]. Az AB azonban úgy látta, hogy a rendelkezésre álló néhány bírósági döntésben – bár „megállapítható [...] bizonyos, egységességre mutató tendencia” – nem jelenik meg „olyan egységes és állandó jogalkalmazási gyakorlat, mely mint »élő jog« alkotmányossági vizsgálat alá vethető lenne” (ABH 2009, 2002, 2008). Ami a különböző alkotmánybírósági határozatok ellentmondásait illeti, nem áll fenn mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenesség, és az ilyen esetekre vonatkozó törvényi rendezés hiányában sem sérül a jogbiztonság elve: „az alkotmánybírói határozatok – vélt vagy valós – ellentmondásainak feloldására irányuló jogalkotási felhatalmazás hiányában jogalkotási kötelezettség sem keletkezik (ABH 2009, 2002, 2012).” Amennyiben az AB álláspontja egy kérdésben megváltozik, új eljárásban, új határozatban eltérhet korábbi véleményétől.

Szomora tanulmányában ugyanakkor amellet érvel, hogy a büntetőbíróságok döntéseiben meghatározott új mérce (vagy inkább, tekintettel a következetesség hiányára: mércék) a Btk. alkotmányellenes értelmezéséhez vezettek, mert ezen ítéletek által a közösség elleni izgatás absztrakt veszélyeztető bűncselekményből „konkrét veszélyeztető, azaz eredmény-bűncselekménnyé vált”.⁴³ Ez pedig, tekintettel a büntetőjogi dogmatikára, valamint a köznyugalom mint védett jogi tárgy háttérbe szorulására (mint láttuk, a tényállás értelmezésében valójában már csak az egyéni jogok védelmének maradt szerepe), nem tartható.⁴⁴ Ennek eredménye pedig az, hogy a nyomozóhatóságok a bírói gyakorlatra alapozva a közösség elleni izgatás (uszítás) gyanúja esetén legtöbbször – a mércének a gyakorlatban megugorhatatlan volta alapján – vádemelés nélkül megszüntetik az eljárást, ha pedig bíróság elé kerül az ügy, nemigen születnek jogerős, marasztaló döntések.⁴⁵

3. Az új Btk. és az Alaptörvény negyedik módosítása

A 2013. július 1. napjától hatályos új Btk. (2012. évi C. törvény) kisebb korrekciókat végzett a Btk. 269. §-ban található bűncselekmény szabályozásán. Megváltozott a bűncselekmény elnevezése „közösség elleni izgatásról” „közösség elleni uszításra” (új Btk. 332. §). Ez a változtatás üdvözlendő, hiszen egyértelműsíti, hogy nincs különösebb értelme az „uszítás” és az „izgatás” szó között értelmezési különbségeket keresni. A tényállásban annyi a változás, hogy a védett közösségek

⁴³ SZOMORA i. m. (36. lj.) 464.

⁴⁴ Uo.

⁴⁵ L. pl. UTASI Judit: A gyűlöletbűncselekmények elemzése – esettanulmányok, I., II. *Belügyi Szemle*, 2012/1. és 2012/2. Ritka kivételnek számít Polgár „Tomcat” Tamás 2013 elején történt elítélése, ami jogerőre is emelkedett, az ítéletet ugyanakkor nem tették közzé.

között kiemelték a fogyatékoság, nemi identitás és a szexuális irányultság alapján szerveződő közösségek, de ennek gyakorlati következménye aligha lesz, a „lakosság egyes csoportjai” (az új törvényben is szereplő) szövegrész ugyanis eddig is lefedte e csoportokat.

Az elkövetési magatartás változatlanul maradása arra utal, hogy a jogalkotó – az AB döntései nyomán leszűkült jogalkotói mozgástér ismeretében – nem kívánt óvatlanul kétséges alkotmányosságú új szabályt kreálni; az új Btk. alapjául szolgáló tervezet indokolásában az előterjesztő meg is jegyzi, hogy álláspontja szerint szigorúbb szabály elfogadásához alkotmánymódosításra lenne szükség.⁴⁶

Az Alaptörvény – 2013. áprilisi – negyedik módosítása során a szólásszabadságot biztosító IX. cikk a következő új bekezdésekkel egészült ki:

„(4) A véleménynyilvánítás szabadságának a gyakorlása nem irányulhat mások emberi méltóságának a megsértésére.

(5) A véleménynyilvánítás szabadságának a gyakorlása nem irányulhat a magyar nemzet, a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási közösségek méltóságának a megsértésére. Az ilyen közösséghez tartozó személyek – törvényben meghatározottak szerint – jogosultak a közösséget sértő véleménynyilvánítás ellen, emberi méltóságuk megsértése miatt igényeiket bíróság előtt érvényesíteni.”

A módosítás szándéka szerint egyértelműen az új Ptk. [2013. évi V. törvény, 2:54. § (5) bek.] rendelkezéseinek alkotmányos alátámasztására szolgál, de kérdéses, hogy mennyiben érinti a büntetőjogi jogalkalmazást, illetve a korábbi AB határozatokból kinyerhető alkotmányos értelmezés érvényét. A IX. cikk új (4) bekezdésének normatív tartalma nem egyértelmű, hiszen a véleménynyilvánítás szabadsága és az emberi méltóság eddig is – számos helyzetben – egymással versengő jogoknak számítottak. Kérdéses, hogy ez az alkotmányos rendelkezés alkalmas-e az eddigi *status quo* felborítására, következik-e abból, hogy a versengő jogok között – a méltóság javára – egyértelmű, a jogalkalmazás számára mozgástérrel nem hagyó hierarchia áll fenn. Az Alkotmánybíróság közvetve választ adott erre a kérdésre 16/2013. (VI. 20.) AB határozatában, amelyben kimondta:

„A módosítás eredményeképpen tehát most már maga az Alaptörvény is kifejezetten nevesít egy olyan esetkört, ahol a véleménynyilvánítás szabadsága már nem érvényesül, azaz tulajdonképpen megtiltja az alapjoggal való tudatos visszaélést. E tilalom a véleménynyilvánítás szabadságát érintő normák alkotmányos vizsgálatakor elvi kiindulópontnak tekintendő rendelkezés.” [(49) bek.; ABK 2013, 688, 695]

---

⁴⁶ T/6958. sz. törvényjavaslat a Büntető törvénykönyvről (2012. április), 415; www.parlament.hu/irom39/06958/06958.pdf

Azaz ebből következően a méltóságot tudatosan, szándékosan sértő vélemények nem élvezik a IX. cikk védelmét, és ezek joggal való visszaélésnek minősülnek, de a szándékosság nélkül, ilyen hatást elérő vélemények esetében a jogalkalmazói mérlegelés a korábbiak szerinti terjedelemben szükséges marad.

Ezen túlmenően az Alaptörvény negyedik módosítása a záró rendelkezések közé, az 5. pontba illesztette be azon rendelkezést, amely szerint az Alaptörvény hatályba lépése (2012. január 1.) előtt meghozott alkotmánybírósági határozatok hatályukat veszítik. Ugyanakkor e rendelkezés nem érinti az ezen határozatok által kifejtett joghatásokat.

A módosítás felveti a kérdést, hogy lehet-e a jövőben a korábbi alkotmánybírósági határozatokra közvetlenül hivatkozni a médiahatóság, illetve a bíróságok határozataiban, e döntések alapja lehet-e a korábbi alkotmánybírósági gyakorlat. Az Alkotmánybíróság reakciója az Alaptörvény e módosítására már ismert. Kifejezetten általános érvényű állásfoglalást tartalmaz a 13/2013. (VI. 17.) AB határozat indokolása, ami alapján a korábbi alkotmánybírósági gyakorlat a jövőben is irányadó lehet (miközben természetesen az eltérés lehetősége is adott):

„[31] Az Alaptörvény negyedik módosítása következtében – a Záró és vegyes rendelkezések 5. pontja alapján – azonban az Alkotmánybíróságnak ezen összevetés eredményeképpen az Alaptörvény hatálybalépése előtt meghozott határozataiban foglalt érvek felhasználását kellő részletességgel indokolni kell. A korábbi alkotmánybírósági döntésben megjelenő jogelvek figyelmen kívül hagyása ugyanakkor az előző Alkotmány és az Alaptörvény egyes rendelkezései tartalmi egyezősége esetén is lehetségessé vált, a szabályozás változása a felvetett alkotmányjogi probléma újraértékelését hordozhatja.

[32] A hazai és európai alkotmányjogi fejlődés eddig megtett útja, az alkotmányjog szabályszerűségei szükségképpen hatással vannak az Alaptörvény értelmezésére is. Az Alkotmánybíróság az újabb ügyekben vizsgálendő alkotmányjogi kérdések kapcsán felhasználhatja a korábbi határozataiban kidolgozott érveket, jogelveket és alkotmányossági összefüggéseket, ha az Alaptörvény adott szakaszának az Alkotmánnyal fennálló tartalmi egyezése, az Alaptörvény egészét illető kontextuális egyezősége, az Alaptörvény értelmezési szabályainak figyelembevétele és a konkrét ügy alapján a megállapítások alkalmazhatóságának nincs akadálya, és szükségesnek mutatkozik azoknak a meghozandó döntése indokolásába történő beillesztése.” (ABK 2013, 618, 623.)

Azaz a gyűlöletbeszéd alkotmányosságának megítélése tekintetében sem lesz a jövőben teljes alkotmánybírósági *tabula rasa*, a korábbi döntéseket a testület nem fogja figyelmen kívül hagyni, így a gyűlöletbeszédrel kapcsolatban hozott korábbi döntések is relevánsak maradnak.

4. Összegzés

Ebben a nagy kavalkádban hol található meg a közösség elleni uszítás büntethetőségét meghatározó alkotmányos mérce? Ennek keresésekor megítélésem szerint célszerű lehet a meglévő kínálatból választani, és kijelölni egy olyan arkhimédeszi pontot, amely – helyes értelmezés mellett – a jövőbeni jogalkalmazás alapja lehet. E szerepre leginkább az ABh. 1992 lehet alkalmas, tekintettel arra, hogy a későbbi AB-döntések, valamint számos bírósági döntés is e határozat elemzése útján kísérelte meg megállapítani az alkalmazandó mércét, de mint láttuk, eközben számos alkalommal valójában új mérce született. Ugyanakkor az 1992-es AB határozat nimbusza, illetve alkotmányos szempontból mérve, élemedett kora alkalmassá teszi arra, hogy egy új szakmai konszenzus kiindulópontja legyen. (A negyedik Alaptörvény-módosítás ugyan e döntés hatályát is elveszejtette, de mint láttuk, az AB ezt követő döntése alapján a korábbi döntések mégis csak alkalmazhatók és hivatkozhatók maradtak.)

Ugyanakkor ahhoz, hogy a jogalkalmazás számára pontos iránytű álljon rendelkezésre, elengedhetetlenül szükséges lenne az ABh. 1992 értelmezése felőli egyetértés; e tanulmányban amellet érvelek, hogy ez az értelmezés mindenképpen alacsonyabbra helyezi a büntethetőség kritériumait, mint ahogy az a jogi gondolkodásban – a *clear and present danger* mérce terjedésével – rögzült, de a viták továbbra is folynak, és nehezen feloldható ellentmondások alakultak ki. Az eddigi elemzésem szerint a jelenlegi alkotmányos gyakorlatból a Btk. érintett rendelkezésének két lehetséges értelmezése is következhet: az egyik alapján a szólásszabadság korlátozásához a gyűlölködő vélemény nyomán a megtámadott közösség sérelmének reális, valós veszélye szükséges, a másik alapján a gyűlölet felkeltésére való alkalmasság – bármiféle többletelem, azaz kiváltott veszély nélkül – elegendő ahhoz. Azaz már jelenleg is – jogszabály-módosítás nélkül is – két, meglehetősen eltérő irányba indulhat el a jogalkalmazás, amelyek közül az egyik jelenősen leszűkíti a bűncselekmény megállapításának lehetőségét, a másik pedig ahhoz képest tágra nyitja a megtámadott közösségek védelmének kapuját.

A gyűlölet magánjogi korlátozása

A Polgári törvénykönyv és a gyakorlat kezdeti tapasztalatai

Egykori tanítványaként nagy szeretettel köszöntöm a hetvenéves Varga Zoltán Bíró Urat, aki emberségével, humorával, szakmai tapasztalatával és nem utolsósorban az elesettek (üljenek akár tárgyalótermi padsorokban vagy egyetemi szék-sorokban) iránti mély empátiájával a Pázmány frissen alakult jogi karán összegyűlt legendás büntetőjogász-közösség tagja volt. Ez a csapat – akik közül Békés Imre, Bólya Lajos és Pálinkás György tanár urak már nem ünnepelhetnek velünk – mély nyomokat hagyott hallgatóinkban, alapvetően formálva szemléletüket, szeretettelve meg velük tárgyát. (Régi felismerés, hogy a joghallgatók igazából csak a büntetőjog iránt érdeklődnek teljes őszinteséggel, még ha kénytelenek mással is bajlódni...) Köszönet és hála illeti őket ezért! Az ehhez hasonló tisztelgő kötetek alkalmat nyújtanak ezek méltó kifejezésére, de ennél fontosabb a megalapozott várakozás, ami arra indítja e kötet szerzőit is, hogy az Ünnepeket is még igen sokáig az universitas közösségébe tartozónak reméljék.

1. Bevezetés – a gyűlöletbeszéd tilalmai a jogrendszerben

A gyűlölködő megnyilvánulásokra összefoglalóan használt „gyűlöletbeszéd” kifejezés az amerikai terminológia (*hate speech*) tükörfordításaként honosodott meg a magyar nyelvben. A „gyűlöletbeszéd” szót magát a jogszabályok nem használják, e kifejezés ma a közösség elleni uszítás (Btk. 332. §), az önkényuralmi jelkép használata (335. §), a nemzetiszocialista vagy kommunista rendszerek bűneinek nyilvános tagadása (333. §) és a nemzeti jelkép megsértésének (334. §) bűncselekményeire, a médiaszabályozásban szereplő gyűlöletkeltés és kirekesztés tilalmára [2010. évi CIV. törvény (a továbbiakban: Smtv.) 17. § (1)–(2) bekezdése], valamint a Polgári törvénykönyvben (Ptl.) nevesített „súlyosan sértő vagy kifejezés módjában indokolatlanul bántó” közösségi jogsérelem bekövetkeztének [Ptk. 2:54. § (5) bekezdés] esetére vonatkoztatható.

Az Európa Tanács gyűlöletbeszédről szóló ajánlása szerint:

„[A] »gyűlöletbeszéd« úgy értendő, mint ami a véleménynyilvánítás minden olyan formáját lefedi, amely fajgyűlöletet, xenofóbiát, antiszemitizmust vagy az intolerancián alapuló gyűlölet más formáit terjeszti, arra buzdít vagy igazolja, magában foglalva az erőszakos nacionalizmus és népközpontúság, megkülönböztetés és a kisebbségek, bevándorlók vagy bevándorló származású emberekkel szembeni ellenségesség révén kifejezett intoleranciát is.”¹

A gyűlöletbeszéd tehát az egyes társadalmi csoportokkal szembeni vagy azok tagjaival szemben az adott csoporthoz való tartozásuk miatt kialakuló gyűlölet nyilvános kifejezését jelenti. Egyfelől sérti a csoport tagjait, másfelől a legtöbb esetben fontos közügyekkel kapcsolatos véleménynek számít – a gyűlöletbeszéd jogi megítélését e kettősség teszi különösen nehézé. (A gyűlöletbeszéd korlátozása körüli elvi vitákkal, az e kérdés tekintetében alkalmazott európai és amerikai jogi megközelítések alapvető eltéréseivel jelen tanulmány nem foglalkozik.)

A Btk. 332. §-a szerint „közösség elleni uszítást” az követ el, aki „nagy nyilvánosság előtt *a*) a magyar nemzet ellen; *b*) valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoport, illetve annak tagja ellen, vagy *c*) a lakosság egyes csoportjai, illetve azok tagjai ellen – különösen fogyatékosra, nemi identitásra, szexuális irányultságra tekintettel – erőszakra vagy gyűlöletre uszít”. Fontos körülmény, hogy 2016-ig csak a gyűlöletre uszítás szerepelt elkövetési magatartásként a tényállásban, így a joggyakorlat minden megállapítása (1990-től 2016-ig) csak e magatartásra vonatkozatható.

A 30/1992. (V. 26.) AB határozat alapján gyűlöletre uszítás miatt azok a gyűlölködő kifejezések büntethetők, amelyek aktív, ellenséges magatartás, indulat felkeltésére alkalmasak. A gyűlölet felkeltésének szándéka irreleváns, és az sem kell a bűncselekmény megvalósulásához, hogy a tényállásban elkövetési magatartásként szereplő uszítás kifejezetten tevékeny gyűlöletre mozgósítson, de az elkövető tudatának át kell fognia azt, hogy magatartása eredményeképpen erőszakos cselekményeket követhetnek el.

A védett jogi tárgy kettős: egyfelől a veszély ilyen fokú intenzitása sérti a köznyugalmat, másfelől az aktív magatartásra ösztönzés egyéni jogok sérelmének veszélyével jár. A gyűlölet felkeltése önmagában nem valósítja meg a bűncselekményt, ha nem alkalmas arra, hogy eredményeképpen tevékeny jogsértés következzen be. A veszély mértékét, ami igazolja a véleményszabadság korlátozását, nem határozta meg az AB: annyi bizonyos, hogy – veszélyeztető, immateriális bűncselekmény lévén – akkor is megvalósulhat a tényállás, ha a közlés címzettjeiben még csak a gyűlölet érzése sem alakul ki, és végképp nem szükséges a te-

---

¹ Európa Tanács: Recommendation No. R (97) 20 of the Committee of Ministers to Member States on ‘Hate Speech’ (Appendix – ‘Scope’).

völeges ártó magatartás tanúsítása, vagy annak megkezdése, előkészülete. A büntethetőséghez elegendő csupán ennek objektív lehetősége, a közlés erre való alkalmassága, ami magában hordozza a közösség tagjait érő konkrét sérelem veszélyét.

Az AB később, a 18/2004. (V. 25.) és a 95/2008. (VII. 3.) AB határozataiban úgy döntött, hogy – hasonlóan az amerikai Legfelső Bíróság által kidolgozott *clear and present danger* doktrína lényegéhez² – kizárólag „az erőszakcselekmény nyilvánvaló, közvetlen veszélyével és az egyéni jogok sérelmével fenyegető cselekmények” büntetőjogi szankcionálását tekinti alkotmányosan megengedettnek. Amennyiben az eddigiekben a gyűlöletre uszítás magatartásával kapcsolatban kialakult értelmezéseket a jövőben az erőszakra uszítás új elkövetési magatartására kell alkalmazni (ezt célozza a 2016-os törvénymódosító javaslat a csatolt miniszteri indokolás szerint), akkor kérdéses lesz, hogy a „gyűlöletre uszításnak” a joggyakorlat milyen új értelmet fog adni, és miként határolja el azt az „erőszakra uszítástól”.

Annak idején Varga Zoltán Bíró Úr is megnyilvánult a közösség elleni uszítás (izgatás) értelmezése körüli szakmai-tudományos vitákban.³ Tanulmányában ‘tradicionalista’ büntetőjogi álláspontra helyezkedett, a gyűlöletre uszításban azon gyűlölködő véleményeket látva, amelyek a gyűlölet pusztá felkeltésének szándékán túllépnek, és a megtámadott közösséget érő károkozásra próbálják rávenni közönségüket:

„Aki tudatosan arra törekszik, hogy mások érzelmi, indulati világát saját befolyása alá kerítve gyűlöletet ébresszen az emberek meghatározott csoportjával szemben, az gyűlöletet kelt. Ebből viszont az következik, hogy ha ez a magatartás ellenséges, kárt okozó tevékenységre biztatással, ingerléssel vagy lázítással is párosul, akkor a cselekmény már nem csupán a passzív gyűlölet felkeltésére irányul, hanem arra, hogy a meglévő vagy a már felkeltett gyűlölet a külvilágban mások számára is felismerhetően megjelenjen, tehát gyűlöletre uszít.”⁴

Úgy képzem, hogy a „gyűlöletre uszítás” jelentésének a 2004-es és a 2008-as AB határozat, illetve a Fővárosi Ítéltábla BH2005. 46. számon közzétett ítélete óta teret hódító – az általa kívánatosnak gondolt, a büntetőjog hagyományos dogmatikájába illeszkedő értelmezéshez képest erőteljesen szűkítő, így a büntethetőséget szinte kizáró – meghatározását Varga nem fogadhatta megelekedéssel. Ezek fényében feltehetően idegenkedhet az uszítás büntetésének alternatív – a büntetőjogi és a polgári jogi szabályozási rendszert sajátosan vegyíteni kívánó – megoldásától,

---

² L. KOLTAY András: A „*clear and present danger*” elv fordultatos története az Egyesült Államokban és Magyarországon. *Magyar Jog*, 2009/7.

³ VARGA Zoltán: A közösség elleni izgatás. *Magyar Jog*, 2002/12.

⁴ Uo., 715.

így a 2013-as Ptk.-ba foglalt ‘polgári jogi gyűlöletbeszéd’ szabálytól is, amibe lényegében az AB és a jogalkotó nézetkülönbsége áthidalásának szándéka sodorta bele a törvényhozót. Ha azonban már megszületett az említett szabály, érdemes közelebbről is megvizsgálni, és ez a szemügyre vétel talán érdekességeket villantathat fel az Ünnepelet számára is.

2. Előzmények: mi köze a polgári jognak a gyűlöletbeszéd tilalmazásához?

A 30/1992. (V. 26.) AB határozat indokolásának zárógondolata kifejezetten hitet tesz a polgári jogi védelmi eszközök, konkrétan a nem vagyoni kártérítés alkalmazhatósága mellett, miközben a büntetőjogi védelem kiegészítésének is nyitva hagyja a kaput:

„A közösségek méltósága a véleménynyilvánítási szabadság alkotmányos korlátja lehet. Nem zárja ki tehát a határozat azt, hogy erről a törvényhozó akár a gyűlöletre uszítás tényállásán túlmenő büntetőjogi védelemmel is gondoskodjék. A közösségek méltóságának hatékony védelmére azonban más jogi eszköz, például a nem vagyoni kártérítés alkalmazási lehetőségeinek bővítése is alkalmas.”⁵

Az Európa Tanács gyűlöletbeszédéről szóló, a fentiekben is idézett ajánlása is kifejezetten bátorítja a tagállamokat, hogy a polgári jog eszközeivel – közérdekű kereset, kártérítés, válaszdási jog – is felvegye a küzdelmet a gyűlölködés ellen.⁶ Ezzel együtt is, talán az AB maga sem gondolta 1992-ben, hogy határozata indokolásában odavetett megjegyzése egyszer Ptk.-módosításban fog testet ölteni.

Miután az AB 2004-ben újból megsemmisítette a közösség elleni izgatás tényállásának módosítását, és mielőtt a parlament 2008 elején újból megpróbálkozott volna egy újabb Btk.-módosítással [amit aztán a 95/2008. (VII. 3.) AB határozat semmisített meg], az Országgyűlés 2007 októberében fogadta el a Ptk. módosítását. A módosítás arra irányult, hogy megteremtse a gyűlölködés elleni fellépés lehetőségét a polgári jogban.

A köztársasági elnöki aláírás elmaradását és az ezzel párhuzamos elnöki normakontrollra bocsátást követően a 96/2008. (VII. 3.) AB határozat megsemmisítette a hatályba sem lépett tényállást. A testület többsége a szólásszabadság alkotmányellenes korlátozásának minősítette a jogszabályt. Az indokolás szerint a törvény által meghatározott védett csoportok köre egyfelől túlságosan tág (bármely

⁵ 30/1992. (V. 26.) AB határozat, Indokolás, V. 4. pont.

⁶ Európa Tanács i. m. (1. lj.) Principle 2.

kisebbségben lévő csoportra vonatkozik, ezek köre, mennyisége pedig beláthatatlan), másfelől túl szűk és diszkriminatív, hiszen a többségi közösségek tagjainak védelmét kizárja.

A törvény nem korlátozta a perindítás lehetőségét, ezért lehetséges lett volna, hogy egy adott közösség tagjainak jelentős része pert indítson, ami az igazságszolgáltatás teljes megbénulásának rémképét vetítette előre, a megszülető ítéletek pedig a jogsértő alperes aránytalan szankcionálását jelentették volna. A bevezetni kívánt közérdekű kereset lehetősége (a közösségek érdekvédelmét ellátó szervezetek jogaként) az AB szerint az önrendelkezési jog alkotmányellenes korlátját képezte, tekintettel arra, hogy míg a fogyasztóvédelmi közérdekű keresetek olyan közös társadalmi érdekek védelmét szolgálják, amelyek alanyi jogok egyéni érvényesítése útján nem, vagy nem a kellő hatékonysággal védhetők, addig jelen esetben nem a közérdek, hanem a közvetett módon megsértett alanyi jog védelméről van szó. Mindenki csak a saját megsértett jogát érvényesítheti tehát.

Ezenfelül egy közösség elleni támadás nem feltétlenül 'sugárzik át' az azt alkotó egyénekre, és a Ptk. bevezetni kívánt tényállására is igaz, hogy alkalmazása során konkrét személyiségi jogi sérelem hiányában is jogsértőnek minősülhetett volna valamely tényállásszerű magatartás. A sérelem bekövetkeztének megdönthetetlen vélelme alkotmányellenes. Az indokolás nem zárja ki egyértelműen annak lehetőségét, hogy a közösségeket ért sérelem egy polgári jogi tényállás által meghatározottan a közösség tagjaira mint egyénekre sugározzon át, azaz a közösség sérelme az egyén sérelmének minősüljön a tényállás által. A vizsgált Ptk.-módosítás azonban ezt az átsugárzást alkotmányellenes módon szabályozta, különös tekintettel az alperesi ellenbizonyítás kizártságára, valamint a párhuzamos perlések és szankcionálások lehetőségére.

A határozat arra enged következtetni, hogy a szólásszabadság polgári jogi eszközökkel való korlátozása a gyűlöletbeszéddel szembeni fellépés érdekében nem eleve megengedhetetlen:

„A természetes személynek az Alkotmány 54. § (1) bekezdése alapján elidegeníthetetlen joga, hogy másokkal egyenlő méltóságúként kezeljék, és ez a joga a jogrend által is védelemben részesüljön. Egy közösséghez tartozás az ember személyiségének meghatározó jelentőségű eleme lehet. Ha a véleménynyilvánítás a közösség egészére vonatkoztatott, a közösség tagjainak megkérdőjelezhetetlen, lényeges tulajdonságával áll összefüggésben, és akár a közösség létét is megkérdőjelezően szélsőséges, akkor a közösséghez tartozó személy joggal várhatja a jogrend által biztosított védelmet. Ez a véleménynyilvánítás szükséges korlátozását jelentheti, amely azonban csak akkor alkotmányos, amennyiben arányos az elérni kívánt céllal.”⁷

⁷ 96/2008. (VII. 3.) AB határozat, Indokolás, III. 3. pont.

A testület a polgári jog területén eltért a büntetőjogi tárgyú döntéseiben megfogalmazott felfogástól, miszerint a korlátozás alkotmányosságához a védett közösség tagjait érő sérelem valamiféle veszélye lenne szükséges; a Ptk. kontextusában a korlátozás elsődleges alapja a (közösség tagjának számító) egyén méltóságának védelme.

Az Országgyűlés 2008 novemberében fogadta el a T/6219. számú törvényjavaslatot az ember méltóságát súlyosan sértő egyes magatartásokkal szembeni védelem érdekében szükséges jogérvényesítési eszközök biztosításáról. A jogalkotó a 2007-es, megsemmisített Ptk.-módosítás szövegéhez képest több változtatást is eszközölt, például megpróbálta pontosítani, illetve leszűkíteni a védendő csoportok körét. A szabály így mindössze a meghatározott négyféle csoportalkotó jelleg valamelyike alapján verbuválódó közösségeket védte, azaz csak a nemzeti, az etnikai, a vallási, valamint a szexuális irányultság alapján elkülönülő közösségek tagjai igényelhetnek jogvédelmet. Ezúttal nemcsak a kisebbségek, hanem a többség, adott esetben a magyar nemzet tagjai is védelmet kaphattak volna.

A törvény mentesülést adott volna annak, aki – bár elköveti a meghatározott cselekményt – bizonyítja, hogy „a csoportot sértő magatartása [...] nem volt olyan súlyú, hogy az a csoport tagja személyhez fűződő jogának sérelmét okozza.” Tehát egyfelől azt mondta ki, hogy a tényállásszerű magatartás automatikusan személyhez fűződő jogot sért, másfelől azt, hogy amennyiben az alperes tudja, bizonyítsa be, hogy mégsem sértett személyhez fűződő jogot. A vélelem a jogsértés mellett szól, de megdönthető. A szöveg igyekezett kiküszöbölni az aránytalan szankció kiszabásának lehetősége által előidézett korábbi alkotmányossági problémát is: a tervezett megoldás szerint a jogsértés lehetséges szankciói között nem szerepelt a kártérítés.

A köztársasági elnök megtagadta a törvény aláírását, indítványával az AB-hoz fordult. Érdemben végül a testület nem bírálta el azt, mert „az új Ptk. hatálybalépése okafogyottá teszi az Alkotmánybíróság eljárását.”⁸

3. A 2013-as Ptk. és az Alaptörvény negyedik módosítása

A készülő új Ptk. egyes tervezeteinek különböző előkészítői eltérően viszonyultak a gyűlöletbeszéd kérdéséhez. Ezen kodifikációs munkálatok részben az előbbieken említett, a régi Ptk.-ra vonatkozó módosításokkal párhuzamosan zajlottak, így olykor a Ptk. különböző tervezetei is reflektáltak a régivel kapcsolatos eseményekre.

---

⁸ 3109/2014. (IV. 17.) AB végzés.

A 2005 decemberében közzétett első szakértői tervezet a tervek szerint nem konstruált volna új tényállást, de nem is hagyta szó nélkül a problémát. A törvény-szöveg-tervezetet kísérő indokolás amellett érvelt, hogy „gyűlöletbeszéd esetén a [hatályos] Ptk. szabályaiból levezethető az egyéni fellépés lehetősége.” Bár az akkori normaszöveg valóban nem zárta ki kifejezetten ezt az értelmezést, a bírói gyakorlat az elvtelve előforduló, a közösség sérelmére hivatkozó egyéni kezdeményezésre indított eljárásokban nem fogadta el.⁹ A szóbeszéd szerint ezen újszerű értelmezés az előkészítő bizottság tudtán kívül került bele a tervezet indokolásába. A 2008-ban végül könyv alakban is megjelent, ‘eredeti’ bizottsági tervezet nem is ejtett szót a gyűlöletbeszéd Ptk.-beli korlátozásának kérdéséről.¹⁰

Az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium honlapján 2007-ben közzétett Ptk.-ra vonatkozó újabb tervezet az azonos év októberében elfogadott, az 1959-es Ptk.-t módosító törvény szövegével egyezően szabályozta volna a gyűlöletbeszéd tényállását. Mivel a módosítást az AB 2008-ban megsemmisítette, világossá vált, hogy a kódex előkészítőinek új megoldást kell keresniük. A kormány 2008 júniusában benyújtotta az Országgyűléshez a Ptk.-ra vonatkozó javaslatát, ami szintén tartalmazott rendelkezést a gyűlöletbeszéd polgári jogi rendezésére vonatkozóan, de a végül elfogadott (hatályba nem lépett, majd később, 2010-ben vissza is vont) Ptk., a 2009. évi CXX. törvény – a benyújtott javaslattal ellentétben – nem foglalt magában a gyűlöletbeszédre vonatkozó szabályt.

A 2013 februárjában elfogadott és 2014 óta hatályos Ptk., a 2013. évi V. törvény újból kísérletet tesz a gyűlöletbeszéd polgári jogi korlátozására:

„2:54. § (5) A közösség bármely tagja jogosult a személyisége lényeges vonásának minősülő, a magyar nemzethez, illetve valamely nemzeti, etnikai, faji vagy vallási közösséghez tartozásával összefüggésben a közösséget nagy nyilvánosság előtt súlyosan sértő vagy kifejezőmódjában indokolatlanul bántó jogsérelem esetén a jogsértés megtörténtétől számított harmincnapos jogvesztő határidőn belül személyiségi jogát érvényesíteni. A közösség bármely tagja a jogsértéssel elért vagyoni előny átengedésének kivételével a személyiségi jogok megsértésének valamennyi szankcióját érvényesítheti.”

A rendelkezés szűkítően határozza meg a védett közösségek körét (magyar nemzet, illetve valamely nemzeti, etnikai, faji vagy vallási közösség), illetve rögzíti, hogy a sérelem akkor következik be, ha az adott közösséghez tartozás a jogot érvényesítő fél „személyisége lényeges vonásának” minősül. Ugyanakkor – mint arra az AB 2008-ban rámutatott – a közösséghez tartozás jogi eszközökkel nem

⁹ MURÁNYI Katalin et al.: A Ptk. és a gyűlöletbeszéd (vita). *De Jure*, 2006/3.; illetve 1. az ifj. Hegedűs Lóránt polgári perében született ítéletet: PKKB 29.P.90.907/2001/12.

¹⁰ L. VÉKÁS Lajos (szerk.): *Szakértői javaslat az új Polgári törvénykönyv tervezetéhez*. Budapest, CompLex, 2008.

vizsgálható, olykor egyáltalán nem is bizonyítható, és úgyszintén igaz ez arra a körülményre, hogy a közösséghez tartozást a személyiség lényeges vonásaként kell értékelni. Valójában az utóbbi a tényállás által védett közösségek meghatározásán túli, felesleges (nem bizonyítható, így a szóláskorlátozás körét a feltehető jogalkotói szándék ellenére sem szűkítő) kiegészítésnek tűnik. A tényállás a súlyosan sértő vagy kifejezőmódjában indokolatlanul bántó jogsérelmet tiltja; a korlátozáshoz megkívánt jogsértő magatartás jóval kevésbé súlyos, mint a Btk.-beli „gyűlöletre uszítás”. A jogérvényesítés korlátja az arra nyitva álló 30 napos jogvesztő határidő.

Az Alaptörvény negyedik módosítása, ami időben néhány nappal követte a Ptk. elfogadását, a IX. cikket a következő új bekezdésekkel egészítette ki:

„(4) A véleménynyilvánítás szabadságának a gyakorlása nem irányulhat mások emberi méltóságának a megsértésére.

(5) A véleménynyilvánítás szabadságának a gyakorlása nem irányulhat a magyar nemzet, a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási közösségek méltóságának a megsértésére. Az ilyen közösséghez tartozó személyek – törvényben meghatározottak szerint – jogosultak a közösséget sértő véleménynyilvánítás ellen, emberi méltóságuk megsértése miatt igényeiket bíróság előtt érvényesíteni.”

A módosítás az új Ptk. rendelkezéseinek alkotmányos alátámasztására szolgál,¹¹ de nem egyértelmű, hogy az ezzel kapcsolatos, 2008 óta meglévő alkotmányossági kételyeket képes-e eloszlatni.

4. A polgári jogi gyűlöletbeszéd-tilalom nagy elvi kérdése

Mielőtt a Ptk. 2:54. § (5) bekezdésében foglaltakat értelmezni próbálnánk, fel kell tenni az elvi jelentőségű kérdést: van-e egyáltalán keresnivalója a polgári jognak a gyűlöletbeszédrel szembeni fellépésben, védheti-e a polgári jog az egyének azonosítatlan közösségét, konkrétan azonosítható, sérelmet szenvedett fél hiányában? A személyiségi jogok hagyományos dogmatikai rendje, ami azonosítható, sérelmet szenvedett felet kíván meg, akinek jogában áll dönteni személyiségi jogai védelméről vagy a sérelem következmények nélkül hagyásáról, idegenkedik a nehezen meghatározható és azonosítható közösségek védelmétől. Önmagában azonban az, hogy egy új jogi megoldás nem illik bele a korábbi gyakorlatok és rögzült értelmezési formulák közé, még nem érv annak helytelensége mellett.

---

¹¹ L. Háttéranyag az Alaptörvény negyedik módosításához, 18–19, <http://tinyurl.hu/H1eb/>

Mielőtt a közösségek védelmére rátérnénk, vizsgáljuk meg röviden az egyéni polgári jogi becsületvédelem mibenlétét! A jóhírnévhez és a becsülethez való személyiségi jogok (Ptk. 2:45. §) tárgya jórészt azonos, a tényállások az egyénről valós tényeken, illetve nem szélsőséges véleményeken alapuló külső értékítélet lehetőségét védik. Ugyanakkor a becsülethez való jog valamelyest ingoványosabb talajon áll, mint a jóhírnév védelme, ennek oka pedig a vélemények (értékítéletek) szükségszerűen szubjektív jellegében keresendő. Amíg a tényállítás valóságos elvben objektíve eldönthető kérdés, és a valóság bizonyítás tárgya lehet, addig a becsülethez való jogot sérteni képes vélemény fogalmilag szubjektív, ellenáll a bizonyításnak. Mint ilyen, a szólásszabadság általánosan elfogadott elvei szerint szélesebb körű védelmet érdemel, mint a (valótlan) tényállítás.¹² A bíróságok a Ptk. értelmében a „kifejezőmódjukban indokolatlanul bántó”, nem pedig általában az érintettre nézve sértő véleményeket korlátozhatják.

A másik, a jóhírnév és a becsület védelmét elválasztó sajátosság az, hogy ez utóbbinak minden jogi standardizálás ellenére is maradt némi szubjektív jellege, ami a sérelmet szenvedett személy belső integritásával kapcsolatos jogi relevancia elismerésében tükröződik. Bár a „kifejezőmódjában indokolatlanul bántó” szófordulat óhatatlanul maga is objektív mérce alkalmazását teszi szükségessé (azaz, a bántalom megléte nem az egyén érzékenysége, hanem a bíróság által alkalmazott általános mérce szerint ítélandó meg), mégiscsak van valami köze az egyén azon lelki fájdalmahoz, amit ő a szélsőséges vélemény nyomán érez, még ha az a konkrét, jogorvoslatot kereső egyén belső érzékenységétől elszakított módon is ítélandó meg. A becsülethez való jog Ptk.-ba foglalt, de egyértelműen a korábbi bírói gyakorlaton alapuló legtipikusabb megsértése tehát Janus-arcú tényállás: a társadalmi értékítélet megalapozottságát és az egyén megalázásának, megbántásának elkerülését egyszerre célozza.

Rátérve a közösségek sérelme okán való egyéni jogérvényesítés megítélésére, mivel az egyén sérelme a személyiségi jogok körében mindenféleképpen objektív mércék alapján ítélandó meg, azaz jórészt eltávolodik a jogorvoslatot ténylegesen kereső egyén tényleges (szubjektív) sérelmétől, végeredményben nem feltétlenül megengedhetetlen dogmatikai bakugrás az, ha a közösség megtámadása esetében a törvény lehetővé teszi annak megállapítását, hogy az a közösségbe tartozó egyén sérelmét okozhatja. Hiszen a konkrétan azonosítható egyén személyiségi jogi sérelme is egy személyes adottságaitól, képességeitől, helyzetétől jórészt elválasztott mérce alapján nyer védelmet, ami nem feltétlenül kapcsolódik szorosan hozzá mint felpereshez.

A ‘sértődékeny’ és az ‘érzékeny’ közéleti szereplő becsületének védelmét azonos szempontok alapján ítélik meg, pedig az előbbi tényleges érzelmi megrázkód-

---

¹² L. pl. 36/1994. (VI. 24.) AB határozat, 7/2014. (III. 7.) AB határozat.

tatása miatt keres kompenzációt, az utóbbi pedig csak rideg számításból fakadóan perel, és valójában pszichés szempontból nem zavarja az objektíve bántónak minősíthető vélemény. Ennek megfelelően nem zárható ki, hogy a közösséget ért durva támadás az egyén sérelmét okozza, és e sérelem ugyanúgy az egyéntől elválasztva ítélendő meg. Igaz ugyan, hogy a távolság közte (szubjektív sérelme) és a bíróság által alkalmazandó (objektívizált) mérce között értelemszerűen nagyobb, mint abban az esetben, ha személyének konkrét azonosíthatósága mellett éri támadás, de az egyén és az alkalmazandó mérce közötti viszony *jellegét tekintve* nem tér el ebben az esetben sem.

Az objektívizálás elmulaszthatatlan teendőjére utal a Polgári perrendtartás (Pp.) kiegészítő (és inkább anyagi jogi, értelmező jellegű) szabálya, amely szerint „[a] bíróság a személyiség lényeges vonásának minősülő, a közösséghez tartozással összefüggő személyiségjegyre vonatkozásában azt vizsgálja, hogy a közösséget bántó jogsérelem *alkalmas lehet-e arra, hogy általában véve a közösséghez tartozó személy személyiségi jogának a sérelmét is okozza.*”¹³ Az egyénnek okozott sérelmet tehát általános mérce alapján kell megítélni, amely a közösség bármely tagjára ugyanúgy alkalmazandó, és ugyanazon következtetés levonását teszi lehetővé (történet-e jogsérelem vagy sem), a felperes személyétől függetlenül.

Tehát a sérelem megtörténtének vizsgálatakor a bíróságnak hasonló szempontokat kell mérlegelnie az egyéni becsület és a közösség sérelmére való felperesi hivatkozáskor: alkalmas volt-e a közlés a sérelemokozásra (átsugárzott-e a közösséget ért támadás az egyénre), illetve a közlés az alkotmányosan védett szólások közé tartozik-e? Amint Török Bernát megállapítja, a 96/2008. (VII. 3.) AB határozat ez utóbbi tekintetben arra utal, hogy

„[a szóláskorlátozás] kivételesen szűk körben képzelhető csak el, amikor (1) a véleménynyilvánítás a közösség egészére vonatkoztatott, (2) a közösség tagjainak megkérdőjelezhetetlen, lényeges tulajdonságával áll összefüggésben, és (3) akár a közösség létét is megkérdőjelezően szélsőséges. Kizárólag ez az az esetkör, amikor az általánosító beszéd a közösséghez tartozók bármelyikére vonatkozatható, így az alanyi jogokat érintő hatása keltően intenzív ahhoz, hogy az egyéni jogsérelemek szintjére léphessünk. Meggyőződésem, hogy ennek az értelmezésnek a komolyan vétele a jogintézmény alkalmazását az emberi méltóság korlátozhatatlan magját érintő esetekre szorítja, amikor a véleményt nyilvánító mások emberi minőségét adott közösséghez tartozásuk miatt alapjaiban tagadja, emberi mi voltuk legbensőbb lényegét támadva.”¹⁴

Felmerül egy, a közösséget ért támadások megítélésének új szempontjaként jelentkező, az előző kettőt megelőző kérdés is: egyáltalán tagja-e a felperes a meg-támadott közösségnek? Ennek megítélése lehet a szabályozás egyik gyenge pontja.

¹³ Pp. 507. § (2) bekezdés [kiemelés tőlem – K. A.]

¹⁴ TÖRÖK Bernát: *A szólásszabadság magyar doktrínája az amerikai jogirodalom tükrében.* Doktori disszertáció, Szeged, SZTE ÁJK, 2018. 122.

A közösségbe tartozás számos esetben objektíve nem állapítható meg, illetve szentitív jellegére tekintettel egyáltalán nem is vizsgálható a bíróság által, így a Pp. jobb híján úgy rendelkezik, hogy a bizonyítás körében a felperes keresetlevélbe foglalt nyilatkozata az egyetlen eszköz (ha a felperes e nyilatkozattételt elmulasztja, a bíróság elutasítja a keresetet).¹⁵

A közösségeket érő sérelemnek a magánjogi dogmatikával nem összeegyeztethetetlen és alkotmányos értelmezésének keresésekor óhatatlanul felmerül a többségi–kisebbségi közösség dichotómiájának kérdése. Egyes álláspontok szerint a gyűlölködéssel szemben kizárólag a számarányuknál, társadalmi reprezentációjuknál fogva eredendően gyengébb, sérülékenyebb kisebbségi közösségeket kell védeni. (Ezt akár a büntetőjogi gyűlöletbeszéd-tilalmakra is alkalmazandó szempontnak tekinthetnénk, bár nincs tudomásom olyan európai gyűlöletbeszéd-szabályról, amely csak a kisebbségekkel szembeni gyűlölködés esetére vonatkozna.) Gárdos-Orosz Fruzsina gondolatgazdag tanulmánya a Ptk. értelmezési lehetőségeit boncolgatja: „arra kell jutni, hogy a Ptk. vizsgált szabálya csak a sérülékeny kisebbségeket érintő, és az egyénre így átsugárzó jogsérelem esetében lesz alkotmányos módon értelmezhető és alkalmazható.”¹⁶ Ezzel szemben én a 96/2008. (VII. 3.) AB határozattal és az azt megelőző köztársasági elnöki indítvánnyal értek egyet, amelyek a többség védelmének kizárásában megengedhetetlen diszkriminációt láttak (igaz, a 2007-es Ptk.-módosítás a többség védelmét már eleve a tényállásban zárta ki). Sólyom László példája szerint: „[h]a például 49% a társadalomban a férfiak aránya – s ez a [törvény] által nevesített »nemi identitás« által képzett »kör« –, minden férfi személyiségi jogséremlé megvalósul. Ugyanazon sértő magatartás viszont az 51%-ot kitevő másik nem tagjainak nem sértene személyiségi jogát.”¹⁷ Könnyen belátható e következmény abszurditása.

De ezen túl is lennének érveim. Elsőként, a többségi közösség védelme valójában nem a közösség, hanem az abba tartozó egyén védelmét célozza. A többségi közösségbe tartozás jelentősége az egyén védelmekor már elhalványul, bántó, azaz objektíve sértő vélemény a többséggel szemben is megfogalmazható, ami aztán az egyént sérti anélkül is, hogy annak fizikai biztonsága veszélybe kerülne, vagy jogai gyakorlásának lehetőségei szűkülnének. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a többség–kisebbség kérdését a konkrét megszólalás sérelmes jellegének

---

¹⁵ Pp. 507. § (1) bekezdés. Ezzel egybevégezően nyilatkozott az 59/1991. (XI. 8.) AB határozat, valamint a 45/2005. (XII. 14.) AB határozat is. A nemzetiségek jogairól szóló 2011. évi CLXXIX. törvény 1. § (1) bekezdése pedig – más feltételek mellett – azon közösségeket tekinti nemzetiségnek, amelyek „összertartozás-tudatról tesz[nek] bizonyosságot”.

¹⁶ GÁRDOS-OROSZ Fruzsina: Az új polgári jogi gyűlöletbeszéd-szabályozásról. *Fundamentum*, 2013/3. 31. L. még GÁRDOS-OROSZ Fruzsina – PAP András: Gondolatok a gyűlöletbeszéd polgári jogi szabályozásának jogi és jogpolitikai környezetéről. *Állam- és Jogtudomány*, 2014/2. 24.

¹⁷ Sólyom László köztársasági elnök indítványa, 2007. november 13. http://www.solyomlaszlo.hu/archiv/admin/data/file/2771_20071113abinditvany_ptk_modositas_gyuloletbeszed_cimerrel.pdf

mérlegelésekor ne lehetne számításba venni; a vizsgált megszólalás körülményei lehetnek olyanok, amelyek azt alkalmatlanná teszik a többségi (vagy akár a kisebbségi) közösség tagjainak megsértésére, a törvényi tényállásban szereplő jogsérelem bekövetkezése pedig természetesen a szólásszabadság védelmének szempontjára tekintettel állapítandó meg. De ez nem jelenti azt, hogy a többségi közösségek megsértése esetén az egyéni jogérvényesítés lehetősége eleve kizárható – nem a közösségek, hanem az egyének között tennénk ilyen módon különbséget, és ez nem megengedhető.

Másodikként, az egyének méltósága értelemszerűen egyenlő, függetlenül attól, hogy milyen közösségekbe tartoznak. A méltóság védelméből a többségi közösség tagja sem rekeszthető ki, de igaz, hogy az emberi méltóság értelmezése a magyar alkotmányjogban e tekintetben okoz némi zavart. Mivel az AB által alkotott alapjogi dogmatika szerint a méltóság minden alapjogok anyajoga, és így minden alapjog abból vezethető le,¹⁸ a méltóság és a szólásszabadság szembeállítása az utóbbi határainak megvonásakor valóban nem szerencsés, mert maga is az előbbiből fakad, tehát nehezen lehetnek egymással viaskodó ellenfelek.¹⁹ Ezzel együtt is, a szólásszabadság és a személyiségi jogok ütközésénél a méltóságot mint védett jogi tárgyat (Európa-szerte) szokás az előbbivel szembeállítani.

E tekintetben szerencsésebb lenne, ha az alapjogok anyajoga a magyar alkotmányjogi terminológia szerint a méltóság helyett például az emberi személyiség szabad kibontakoztatásához való jog lenne, de ez utóbbi sajnálatos módon nem szerepel az Alaptörvényben (és nem szerepelt a korábbi Alkotmányban sem).²⁰ Ugyanakkor a méltóságfogalom elasztikussága miatt, aminek következtében még egyazon törvényben sem ugyanazt a jelentést hordozza,²¹ ez nem okoz valódi zavart. Világos, hogy a szólásszabadság gyakorlása az egyén személyiségi jogainak sérelmét okozhatja, e jogok védelme pedig mindenki vonatkozásában egyenlő mértékű kell hogy legyen, beleértve természetesen a többségi közösségekbe tartozó egyéneket is.

Harmadikként egy praktikus érv: a többséghez tartozás megítélése relatív, helyzetfüggő. A Központi Statisztikai Hivatal adatai szerint – adott beszédhelyzetben – az általában véve a többségbe tartozó egyén könnyen kerülhet számbeli ki-

---

¹⁸ Elsőként I. 8/1990. (IV. 23.) AB határozat, Indokolás, III., az Alaptörvény előtti időszak zárásaként pedig: 37/2011. (V. 10.) AB határozat, Indokolás, III. 4.2.5. pont.

¹⁹ Hasonló következtetésként I. GÁRDOS-OROSZ i. m. (16. lj.) 30.

²⁰ POKOL Béla: Gondolatok az alkotmánybírói döntések elvi alapjaihoz. *Jogelméleti Szemle*, 2012/1. 160–171.

²¹ L. Alaptörvény II. cikk és IX. cikk (4) bekezdés, Ptk. 2:42. § és 2:44. §, illetve I. KOLTAY András: Az „általános személyiségi jog” azonosítása felé. Alkotmányjogi, magánjogi és büntetőjogi vizsgálódás. In: KOLTAY András – TÖRÖK Bernát (szerk.): *Sajtószabadság és médiajog a 21. század elején*, 4. Budapest, Wolters Kluwer, 2017. 267–296.

sebbségbe. Ugyanez igaz lehet egy adott település, településrész vonatkozásában is, ahol az egyébként többségi közösségbe tartozó egyén jogai adott esetben fokozottabb veszélynek vannak kitéve, mint az országos szinten kisebbségi közösségbe tartozóé. Ez minden esetben az adott helyzetben ítélendő meg, azaz nem lehet a többségiket eleve kizárni a jogvédelemből.

5. A Ptk. tényállásának értelmezése

5.1. „A közösség bármely tagja jogosult...”

A szabály egyéni személyiségi jogot védő jellegéből szükségszerűen következik, hogy a közösség valamennyi tagjának biztosítani kell a jogot a fellépésre. Ez ugyanakkor – jogsértés megvalósulása esetén – a szóláskorlátozás aránytalanságát vetíti előre, kiváltképpen, ha az alkalmazható szankciók között szerepel vagyoni jellegű is (szerepel, lásd később). Az Opten Ptk.-kommentárja szerint „lényegében határtalan azon személyek száma, akik magukat a közösséghez tartozónak vallva, igényt érvényesíthetnek a jogsértővel szemben.”²² A Pp. – ahogyan már említettem – csak nyilatkozatot vár el a közösséghez tartozás igazolásaként, és nem is igen tehetne mást. Bár az eddig felmerült ügyekben nem volt több néhánynál, a potenciálisan mégis igen nagyszámú, több ezer, tízezer vagy akár százezer felperes lehetősége elrettentő perspektíva.

5.2. „[A] személyisége lényeges vonásának minősülő, a magyar nemzethez, illetve valamely nemzeti, etnikai, faji vagy vallási közösséghez tartozásával összefüggésben...”

A védett közösségek köre a törvényben igen szűken van meghatározva, messze nem terjed ki valamennyi, alkotmányosan védett tulajdonság alapján szerveződő közösségre. Ez pedig alkotmányos szempontból aggályos. A közösségek körének meghatározási kísérlete önmagában üdvözlendő; valahol (észszerű) határt kell húzni, a védelem nem lehet teljesen parttalan. Általános ismérveket állíthatunk: a védett közösség tagjai érezzék – általában véve, nem feltétlenül erőteljes mértékben, akár tudatosan, akár érzelmi alapon – összetartozónak magukat; észrevehetően

---

²² FÉZER Tamás: Személyiségi jogok. In: OSZTOVITS András (szerk.): *A Polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja*. Budapest, Opten, 2014. 351.

különüljenek el más csoportoktól; rendelkezzenek bizonyos belső, csak a tagjaikra vonatkozó szabályokkal, és azok minden tagjukra egyaránt vonatkozzanak; a csoportalkotó tulajdonságok legyenek a külvilág számára is jól felismerhetők. Ennyi azonban nem elegendő ahhoz, hogy megfelelően szűkre szabjuk a védendő közösségek körét. Kérdéses, hogy mi az a fő csoportalkotó jelleg, aminek mentén a védett közösségeket meghatározhatjuk.

Egy legfelsőbb bírósági ítéletben (BH2004. 171) szereplő „kollektív társadalmi kötelezettség” nem lehet megfelelő ennek eldöntésére, mert túlságosan leszűkíti a védelem körét. Talán az olyan tulajdonságok környékén kell keresni a választ, amelyek a csoport tagjai nem tudnak levétközni, mint például a testi fogyatékoság vagy a szexuális preferencia? Vagy azon tulajdonságok mentén szerveződő közösségeket kell megtalálni, amelyek tagjai személyiségének teljességét alapvetően, minden élethelyzetben *meghatározzák*? Ez utóbbi megfelelő szempont lehet a differenciáláshoz, mert annak mérlegelésével állapítható meg, hogy van-e a közösség egyes tagjai között olyan erős kötelék, amely a közösség megsértése esetén tagjainak vagy azok jelentős hányadának sérelmet okozhat. Azokat a közösségeket kell tehát megtalálni, amelyek tagjai személyiségének a leginkább elválaszthatatlan, integráns, meghatározó részeit érintik.

Az Alkotmánybíróság eddig két ilyen, a személyiség lényegét, teljességét meghatározó csoportot nevezett meg, e kettő a vallási közösség [4/1993. (II. 12.) AB határozat: „a vallás a hívő számára a teljes személyiséget és az élet minden területét érinti és meghatározza”] és a nemzeti vagy etnikai kisebbség [22/1997. (IV. 25.) AB határozat]. E két csoportidentitásra alapozta a testület a pozitív diszkrimináció megengedettségét: csak az egyházi és nemzetiségi iskolák jogosultak az állami intézményekkel megegyező mértékű finanszírozásra, a más alapon szerveződők nem.²³

A 96/2008. (VII. 3.) AB határozat kísérletet tett a védendő csoportok behatárolására.²⁴ Ahhoz, hogy védelmet kapjon, az adott csoportnak, közösségnek olyan alapon kell szerveződnie, amely tagjai személyiségének lényegét határozza meg, mint például a testület saját gyakorlatában korábban nevesített vallási meggyőződés és a nemzeti, etnikai kisebbséghez tartozás. Megjegyzendő még, hogy a T/6219. számú, 2008 novemberében elfogadott, hatályba végül nem lépett törvényjavaslat – az EBH2005. 1216. sz. legfelsőbb bírósági döntés nyomán – a szexuális irányultságot tekintette a harmadik fontos, védelemre érdemes csoportalkotó jellegnek.

---

²³ A vallással kapcsolatban l. még pl. a katonai szolgálat megtagadásának lehetőségét, aminek esetében szintén a csoportba tartozás alapján került sor többletjogosultság megállapításra, vö. 46/1994. (X. 24.) AB határozat.

²⁴ 96/2008. (VII. 3.) AB határozat, Indokolás, IV. 1.1. pont.

A 13/2000. (V. 12.) és a 14/2000. (V. 12.) sz. AB határozatokat követően a 96/2008. (VII. 3.) AB határozat is szólt a közösségek méltóságáról [ami időközben az Alaptörvény IX. cikk (5) bekezdésébe is bekerült]. Az Alkotmánybíróság leszögezte, hogy az önálló alapjokként nem értelmezhető, csak az egyénnek lehet méltósága, ugyanakkor maga a közösséghez tartozó egyén méltósága a közösség megsértésével is sérülhet. Ha a véleménynyilvánítás a közösséget sérti, „a közösség egészére vonatkoztatott, a közösség tagjainak megkérdőjelezhetetlen, lényeges tulajdonságával áll összefüggésben, és akár a közösség létét is megkérdőjelezően szélsőséges, akkor a közösséghez tartozó személy joggal várhatja a jogrend által biztosított védelmet”.²⁵ Az átsugárzás, azaz az egyén sérelmének megdönthetetlen véelme a közösség megtámadása esetén csak akkor valósul meg, ha a közösség a tagjai lényeges, esetleg levetkőzhetetlen tulajdonságai alapján szerveződik, és a sértés e tulajdonságra irányul, illetve kellően súlyos mértékű.

5.3. „[A] közösséget nagy nyilvánosság előtt...”

A polgári jogban eddig ismeretlen volt a nagy nyilvánosság kategóriája, ami a büntetőjogban kiforrott jelentéstartalommal bír. E tekintetben a legkézenfekvőbb az lenne, ha a polgári bíróságok e jelentéssel használnák a továbbiakban a fogalmat.

5.4. „[S]úlyosan sértő vagy kifejezésmódjában indokolatlanul bántó jogsérelem esetén [...] személyiségi jogát érvényesíteni”

A Ptk. rendelkezésének egyik gyenge pontja az, hogy nem nevesít konkrét, védendő személyiségi jogot, csak jogsérelemről, illetve általában személyiségi jogról beszél. A Wolters Kluwer-féle *Kommentár* szerint a tényállás „egyik alapvető hiányossága, hogy nem derül ki belőle: valójában mi is a tilalmazott elkövetési magatartás”.²⁶ A „kifejezésmódjában indokolatlanul bántó” fordulat a becsület védelmét rögzítő tényállásból lehet ismerős, de ebből nem következik az, hogy kizárólag a becsülethez való jog megsértése szankcionálható az 2:54. § (5) bekezdés alapján. A tényállás másik fordulata szerint ugyanis a „súlyosan sértő [...] jogsérelem” is szankcionálható, ami világossá teszi, hogy a rendelkezés nem kapcsolható kizárólag a becsületvédelemhez, még ha nem tekinthető is stilisztikailag bravúros-

²⁵ Uo., III. 3. pont.

²⁶ SZÉKELY László: Személyiségi jogok. In: VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter (szerk.): *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. Budapest, Wolters Kluwer, 2014. 1. kötet, 178.

nak e megfogalmazás. Tehát nem csupán a szólásszabadság gyakorlása során valósítható meg a tényállás, hanem elképzelhető például, hogy egy – valamely védett közösséggel szembeni, nagy nyilvánosság előtti – magánlakás- vagy magántitok-sértés, hátrányos megkülönböztetés is alapot adhat a fellépésre. A hivatkozható személyiségi jogok rögzítése hiányában megnyílik azon lehetőség, hogy egyszerre többet, lényegében bármely személyiségi jogot megpróbálhassanak e szakasz alapján érvényesíteni, beleértve a Ptk.-ban nem nevesített jogokat is.

5.5. „[A] jogsértés megtörténtétől számított harmincnapos jogvesztő határidőn belül”

A harmincnapos határidő értelmezése a folyamatosan (például az interneten) elérhető, sérelmet okozó tartalmak vonatkozásában szorul értelmezésre. A gyakorlatnak döntenie kell majd abban, hogy online közzététel esetén a 30 napot – amely az ügyész keresetindítási lehetőségére nem vonatkozik – a közzététel napjától számítja, vagy folyamatos elérhetőség esetén a határidő-számítás esetleg el sem indul.

5.6. „A közösség bármely tagja a jogsértéssel elért vagyoni előny átengedésének kivételével a személyiségi jogok megsértésének valamennyi szankcióját érvényesítheti”

Az itt felvethető kérdés visszautal a tényállás kezdetére („bármely tagja”). A 2008. novemberi (T/6219. sz.) törvényjavaslat megítélésem szerint ügyesen próbálta elkerülni az aránytalan szankcionálás lehetőségét, és a nem vagyoni kártérítés alkalmazását törvényi úton zárta volna ki. A 2013-as Ptk. ilyen megszorítást nem tartalmaz, így féltő, hogy nagyszámú felperes esetén a vagyoni szankció (sérelemdíj) kiszabása túlzott korlátozást valósít meg, sőt valójában már ennek lehetősége is felveti az Alaptörvény-ellenesség gyanúját. A Pp. 507. § (4) bekezdése ugyan igyekszik meghatározni a sérelemdíj mértékét befolyásoló szempontokat (a jogsértés súlya, ismétlődő jellege, a felrőhatóság mértéke, a jogsértés közösségre gyakorolt hatása), illetve rögzíti azt az alapvetően anyagi jogi jellegű szabályt, miszerint a megítélt sérelemdíj az igényt érvényesítő felpereseket egyetemlegesen illeti meg, de ez a rendelkezés önmagában nem alkalmas az aggályok eloszlatására. Az egyetemleges jogosultság önmagában nem feltétlenül szünteti meg az aránytalan szankcionálás lehetőségét, egyúttal bizonytalan helyzetet teremt. Kérdés, hogy a több felperes által a kereseti kérelmükben megjelölt sérelemdíjigények összeadódnak-e, illetve hogy eltérő igények esetén milyen szempontok szerint kell a megítélt sérelemdíjat a felperesek között szétosztani. A kereseti kérelemhez kötöttség elve alapján senki nem kaphat többet, mint amit kért, de ha egy másik felperes többet (vagy

kevesebbet) kért, a megítélt összeg nem feltétlenül kell hogy felperesenként azonos legyen. A Ptk. 6:33. § (5) szerint „[a] jogosultakat – ha jogviszonyukból más nem következik – a követelés egymás között egyenlő arányban illeti meg”. A felperesek közötti viszony jogviszonynak tekinthető, és a bíró – eltérő felperesi igények esetén – megjelölheti az egyösszegben megítélt sérelemdíj szétosztásának arányát. Eleve szerencsétlennek tűnik a felpereseket – akik nem szükségszerűen ismerik egymást – az egyetemleges jogosultak közösségébe kényszeríteni, hogy aztán adott esetben egymással szemben is igénnyel léphessenek fel. Ha pedig abból indulunk ki, hogy az ilyen ügyekben valamennyi felperes a saját személyiségi jogi sérelmére keres orvoslást, és azt olyan mértékű sérelemdíjjal szükséges kompenzálni, amely alkalmas erre, akkor a keresetekben megjelölt sérelemdíjak összeadódhatnak (ha a bíróság túlzónak találja azokat, vagy közülük valamelyiket, akkor csak részben), és így az alperest aránytalan szankció sújthatja. Ezzel ellentétes értelmezés szerint, ha egyetlen jogsértés egyösszegű kompenzációjáról van szó, és a bíróság ennek megfelelő összegű sérelemdíjat ítél meg, akkor a jogsérelemre adott orvoslás nem lesz a felperesek számára megfelelő, és minél többen vannak, annál kevésbé lehet az. A szabályozás tehát egyik értelmezés szerint sem aggálytalanul elfogadható.

6. A 2014 óta gyarapodó joggyakorlat

6.1. A „nagy nyilvánosság” mibenléte

A Ptk. 2:54. § (5) bekezdése alapján elsőként induló ügyben a felperes egy bírósági ítélethirdetésen a bíróság által mondottakat sérelmezte, és arra hivatkozott, hogy a bíróság a Szebb Jövőért Egyesület feloszlata érdekében indított perben hozott ítéletének indokolásában foglaltakkal a roma közösségnek jogsérelemet okozott.²⁷ Az írásba foglalt indokolás az egyesület által alkalmazott „cigánybűnözés” kifejezés alkalmazását nem tekintette egészen alaptalannak.

A jogsérelem a kereset szerint nem az írásba foglalt ítéletben, hanem az inkriminált részek ítélethirdetésen történő felolvasása által valósult meg. A másodfokon eljáró Szegedi Ítéltábla rögzítette, hogy

„[a]z ítélethirdetés úgy értékelendő, hogy arra nagy nyilvánosság előtt került sor. Helytállóan utaltak ugyanakkor a felperesek arra, kétséges, hogy a határozathirdetés 35 perces időtartama alatt a bíró teljes terjedelmében felolvasta volna a 20 oldalas ítéletet. Ilyen ténnyt a határozathirdetésről készült jegyzőkönyv sem rögzít, és ez a bíróságnak nem is feladata.

²⁷ 17.P.20.691/2014/13. (Szolnoki Törvényszék); Pf.II.20.986/2014/4. (Szegedi Ítéltábla); Pfv. IV. 20.840/2015/7. (Kúria).

[...] Ha ugyanis az ítélet kihirdetésekor nem hangzott el a kifogásolt megállapítás, ez alkalommal jogsértés sem történhetett, ha viszont elhangzott, ekkor történt a felperesek álláspontja szerinti közösséget ért jogsértés, ezért ebben az esetben a határozathirdetés időpontjától számít az igényérvényesítésre nyitva álló 30 napos jogvesztő határidő, amit a felperesek elmulasztottak.”

Ezzel egybevégoan a Kúria később kitért a nagy nyilvánosság tényálláselemének értelmezési kérdésére is, miszerint a „peres felekkel vagy a beavatkozást kérővel való közlés nem minősül nagy nyilvánosság előtti közlésnek. [...] A »nagy nyilvánosság« polgári jogi fogalmának kidolgozása a bírói gyakorlatra vár, ennek egyik eszköze lehet a büntetőjogban már ismert fogalom analóg alkalmazása.” Fontos körülmény továbbá, hogy a határozat anonimizált formában is csak a kihirdetés után több mint 30 nappal került fel az internetre, az egyéb módokon való kiszivárgás pedig nem minősül a bíróság általi nyilvánosságra hozatalnak.

6.2. A védendő közösség meghatározása

A védendő közösség meghatározását az időrendben másodikként indult eljárásban mind az első-, mind a másodfokon eljáró bíróság a törvényszöveggel ellentétesen állapította meg.²⁸ Az ügy Pintér Sándor belügyminiszter nyilatkozata után indult, aki kordedvezményes szolgálati nyugdíjakkal való gyakori visszaélésekre hívta fel a figyelmet, azt is állítva, hogy „minden egyes esetet megvizsgáltattam”. A felperes ezt vitatta, és közösséget ért jogsérelem miatt perelt. Az első fokon eljáró Fővárosi Törvényszék szerint „a felperes egészségügyi okból szolgálati nyugdíjba került rendőrök közösségének tagjaként alappal léphet fel a személyében és jelen perben a jogsértés megállapítása iránt”, és meg is ítélte neki 500 ezer forint sérelemdíjat. Az ítéletábra másodfokon elutasította a kereseti kérelmet, mert

„a személyiségi jog érvényesítése az új Ptk. 2:54. § (5) bekezdésben foglalt esetben sem korlátlan, mert a közösséget ért sértésnek összefüggésben kell állnia a közösség tagja személyiségének lényeges vonásával, különösen a magyar nemzethez, vagy valamely nemzeti, faji, vagy vallási közösséghez tartozásával, ennek hiányában a kollektív személyiségi jogi sérelem nem szankcionálható. Az elsőfokú bíróság álláspontjától eltérően az egészségügyi okból szolgálati nyugdíjba került rendőrök ezen szempont alapján a kollektív személyiségi jogi sérelem védelmét nem élvezik, mert ez a jogi tényen alapuló ismérv lehet ugyan közös, de a személyiség lényeges vonását nem képezi.”

²⁸ 5.P.21.919/2014/11. (Fővárosi Törvényszék), 1.Pf.20.131/2015/6. (Fővárosi Ítéletábra), Pfv. IV.20.168/2016/5. – közzétéve: BH2017. 117 (Kúria).

A Kúria felülvizsgálati eljárásában született határozatában – BH-ként is közzétéve – rögzítette a tényállásból egyébként világosan kiolvasható következtetést:

„Közösségi sérelem esetén a közösség tagja abban az esetben jogosult személyiségi jogi jogsértés miatti igényérvényesítésre, ha az a személyisége lényegét érintő, a Ptk.-ban nevesített csoportot képző tulajdonság miatt éri. A fegyveres szervek szolgálati nyugdíjba vonult hivatásos állományú tagjai nem alkotnak olyan közösséget, akiknek e csoporthoz tartozása személyiségük lényeges vonását képezi. Ennek hiányában csak a sérelmezett közléssel közvetlenül, egyedileg érintett személy rendelkezik keresetösségi joggal.”

Egy másik ügyben eljárva a Debreceni Törvényszék a tényállás védett közösségre vonatkozó értelmezését egy lényeges ponton egyértelművé tette.²⁹ A roma közösséget ért sértő kijelentés kapcsán szögezte le, hogy

„[e]gy etnikai csoport tekintetében a deportálás lehetőségének megfogalmazása, felvetése és nyilvánosság előtti kinyilatkoztatása súlyos jogsértést valósít meg az adott közösséggel szemben, és a jogsértés átsugárzása folytán súlyos személyiségi jogsértést valósít meg az érintett közösség tagjainak oldalán. A perbeli jogsértéssel pedig az egész magyarországi [oma] közösség érintett, így a személyiségi jogsértés a [hajdúhadház]i kötődéssel nem rendelkező felperes oldalán is megvalósult.”

Azaz bár a kijelentés a hadházi romákra vonatkozott, ténylegesen bármely romát sérthetett.

6.3. A jogsérelem mércéje, a sértett személyiségi jogok

Az előbb hivatkozott eljárás volt az első, amelyben a bíróság jogerősen is megállapította a jogsérelemet.³⁰ A másodfokú ítélet szerint: „[a] kifejezésnek egy adott etnikai csoport vonatkozásában bármilyen céllal – így akár az alperes által állított munkanélküliség enyhítésére alkalmas céllal – megtevesztő értelmezésre alkalmas módon történő megemlíttése nyilvánvalóan alkalmas a közösség tagjaiban félelemérzet keltésére, ezáltal a közösségen átsugárzó tartalma folytán a személyiségi jog megsértésére.”

A félelemérzet keltése a polgári jogban – mint a személyiségi jog sérelméhez szükséges feltétel – alapvető újdonság, inkább ‘büntetőjogias’ hangulatot áraszt. A 2:54. § (5) bekezdésből nehezen is olvasható ki ennek megkövetelése, és inkább kapcsolható a közösség elleni uszítás Btk.-s tényállásához. Ezt követően a bíróság

²⁹ 6.P.20.750/2015/9. (Debreceni Törvényszék).

³⁰ 6.P.20.750/2015/9. (Debreceni Törvényszék); Pf.I.20.623/2015/7. (Debreceni Ítéltábla).

az emberi méltóság, a becsület és a hátrányos megkülönböztetés tilalmának megsértését állapította meg, amelyek közül egyiknek sem lehet feltétele a félelemkeltés.

A megsértett személyiségi jogok meghatározása – mivel a tényállásban nincsenek rögzítve – a bíróság feladata, és ennek az ítélet úgy tesz eleget, mintha a személyiségi jogok Ptk.-ban található (2:42–43. §) ‘étlapjáról’ válogatva kellene azonosítani a jogsérelem által érintett jogokat. E tekintetben az emberi méltóság sérelmének megállapítása indokolatlan. Ugyanis ha az valamennyi személyiségi jog ‘anyajoga’, funkciója pedig ennek megfelelően általános személyiségi jogként a személyiségben okozott nevesítetlen sérelmek esetén a fellépés lehetőségének biztosítása, akkor bármely személyiségi jog megsértése egyúttal az emberi méltóság sérelmét is okozza, a becsület sérelme esetén sérelmének külön megállapítása pedig szükségtelen, sőt megtévesztő, és az emberi méltóság védelmét a korábbi – a 2013-as Ptk. által e tekintetben elhagyni kívánt – ítélkezési gyakorlatnak megfelelő mederbe tereli.³¹

Az Alaptörvény IX. cikk (5) bekezdése sem nyújt további segítséget e kérdés megválaszolásához, amikor az „emberi méltóságuk megsértése” miatti igények érvényesíthetőségének megteremtését rendeli el. A Ptk.-ban szereplő emberi méltóság ugyanis valamennyi más, nevesített személyiségi jogot magában foglal. Persze nem könnyíti meg az értelmezést végző dolgát az a körülmény, hogy az emberi méltóság jogának mibenléte a 2013-as Ptk.-ban sem minden tekintetben tisztázott. A 2:42. § a Wolters Kluwer-féle *Kommentár* szerint „két elemből fogalmazza meg a személyiségi jogi generálklauzulát: egyik elemként a 20. század eleji magánjogi kodifikációs tervezetekből ismert, pontos és gördülékeny, a személyiségi jogok lényegét és rendeltetését kifejező általános szabályt fogad el, második elemként – lényegét tekintve – megismétli az 1959-es Ptk. indító szabályát.”³² Ez a két elem egyaránt az (1) bekezdésben található (személyiségét „szabadon érvényesíthesse” és „abban őt senki ne gátolja”). Ez lenne tehát maga a generálklauzula. Ugyanakkor

„[a] Ptk. a személyiség magánjogi védelmének középpontjába az emberi méltósághoz való jogot helyezi; ezt tekinti minden nevesített és nem nevesített személyiségi jog »anyajogá-

---

³¹ Az 1959-es Ptk. égisze alatt a legtöbb, e tekintetben releváns bírói döntés hol egymás megfelelőiként, hol pedig elválaszthatatlan – értsd: önmagában állva, külön-külön nem értelmezhető elemekből álló – párként értelmezte a becsület és az emberi méltóság jogait. Az emberi méltóság vonatkozásában így – a becsülethez hasonlóan – az „indokolatlanul bántó”, „megalázó”, „sértő”, „lealázó” kifejezéseket ítélték jogsértőnek (l. BH1997. 578, BH2000. 293, BH2002. 352, EBH2011. 2408, BDT2006. 1466), vagy éppen megállapították, hogy „az alperes jogszerű eljárásával a felperes becsülete, emberi méltósága, illetve jó hírneve nem sérült” (BH2003. 108).

³² SZÉKELY i. m. (26. lj.) 125.

nak«. Feloldja ezzel a [rég]i Ptk. megoldásából adódó ellentmondást is, amelyben a legáltalánosabb fogalom, az emberi méltóság joga csak egy példálózó felsorolásban említett nevesített személyiségi jogként jelent meg.”³³

Az új Ptk. tehát mintha ‘mindkét világot’ magába kívánná olvasztani: egyfelől – korszerűbb megfogalmazással, de – lényegében tovább élte a régi Ptk. 75. §-át, másfelől át kívánja emelni az alkotmánybírói gyakorlatban elsőként a 8/1990. (IV. 23.) AB határozatban megfogalmazott általános személyiségi jog koncepciót, amit ott és akkor az AB az emberi méltóság (Alkotmányban szereplő) fogalmával azonosított – erre az AB határozatra a *Kommentár* kifejezetten utal is.³⁴ De ez a házasítás csak azon az áron lehetséges, hogy a 2:42. § két bekezdésének egymáshoz való viszonyát a törvény nem tisztázza.

Az eddig ismeretes másik olyan ügyben, amelyben a jogerős ítélet jogsértést állapított meg, szintén egyszerre több személyiségi jog sérelmét is bizonyítottak láta a bíróság. A tényállás a következő volt: a budapesti lengyel nagykövetség előtt az alperesek tüntetést szerveztek a lengyel abortusztörvény ellen, amelyen az I. r. alperes – nagy nyilvánosság előtt – püspöki ruhában „Járuljatok szentáldozáshoz!” felhívást intézett a jelenlévőkhöz, majd áldoztató papi tevékenységet imitálva egy jól láthatóan címkézett, „abortusztabletta” feliratú zacskóból, „Krisztus teste” kijelentés kíséretében, fehér tablettákat helyezett az „eléje járuló” II. r. alperes, valamint mások nyelvére; III. r. alperes kezében megafonnal asszisztálta végig a jelenetet. A Fővárosi Ítéletábra utóbb közzétett ítéletében az emberi méltóság és a vallásszabadsághoz fűződő jog sérelmét állapította meg.³⁵ Az indokolás szerint:

„A sérelmezett magatartást objektív szemléletmóddal volt szükséges megítélni, az alperesek részéről kifejtett fenti magatartás egyértelműen a vallás meggyalázásának minősül. Ugyanakkor a gúnyolódó cselekmény nem mutatta meg az alperesek abortusz kérdésben elfoglalt álláspontját, az előadás részeként az abortusztabletta nyelvre helyezése a Krisztus teste közlés kíséretében nem volt értelmezhető az egyház abortuszvitában elfoglalt álláspontjának a kritikájaként sem. Ezért az abortusztablettával történő »áldoztatás« kifejezetten a felperesek vallását gyalázó alperesi magatartásként volt értékelhető, amely a Ptk. 2:54. § (5) bekezdésében meghatározott feltételeket kimerítette, a katolikus közösséget nagy nyilvánosság előtt súlyosan sértette. A jogsértőnek bizonyult magatartás egyben a felperesek Ptk. 2:42. § (2) bekezdésében védett emberi méltósághoz fűződő jogát is megsértette.”

Az emberi méltóság sérelmének megállapítása ezen ügyben csak akkor lehetne indokolt, ha a Ptk.-ban nevesített más személyiségi jog sérelmét a bíróság nem lát-

³³ Uo.

³⁴ Uo., 126.

³⁵ 2.Pf.20.151/2017/3/II. – közzétéve: ÍH2017. 53 (Fővárosi Ítéletábra), előzménye: 70.P.22.286/2016/13. (Fővárosi Törvényszék).

ná megállapíthatónak, de ez esetben utalnia kellett volna a szubszidiárius jelleggel alkalmazott méltóságvédelemre. (Ugyanakkor a becsülethez való jog sérelme, „a más személy társadalmi megítélésének hátrányos befolyásolására” való alkalmazás hiányában aligha valósulhatott meg, így önmagában nem kifogásolható a bíróság méltóságsértés felé fordulása.)

A vallásszabadsághoz fűződő jog sérelmének megállapítása több szempontból is érdekes. Egyfelől a „lelkiismereti szabadság sérelme” (1959-es Ptk. 76. §), ami a vallásszabadság jogával legalábbis erősen rokonítható, elsősorban alapjogi jellege miatt nem került be nevesített személyiségi jogként a 2013-as Ptk.-ba; a bíróság ítéletében mégis – e jogalkotói törekvéssel ellentétesen – egy alapjogot csempészett a polgári jogi jogviszonyok területére, ami az alapjogi dogmatika szempontjából is kérdéseket vet fel. Természetesen nem zárható ki, hogy a vallásszabadsághoz fűződő jogot nemcsak az állam szervei, hanem magánszemélyek is képesek lehetnek megsérteni, de ennek eddig elsősorban büntetőjogi következményei lehettek (lásd Btk. 215. §, illetve BH1999. 292). Az sem világos, hogy a vallási dogmák (az élet kezdetéről alkotott felfogás, illetve az áldozás szentsége) meggyalázása, ami az ügyben kétségkívül megvalósult, alkalmas-e mások (a hívek) vallásszabadságának akadályozására, korlátozására. Az efféle gyalázkodó cselekményektől függetlenül a katolikus hívek szabadon gyakorolhatják vallásukat; esetleg a vallásgyakorlástól, a társadalmi életben való részvételüktől való elrettentő erőre lehetne hivatkozni, de a kérdéses cselekmény ilyen következményre önmagában aligha vezethető.

Figyelemre méltó azonban, hogy a strasbourgi Emberi Jogok Európai Bírósága – az ítéletáblával egyezően – többször is megállapította már a vallásgyalázó véleményeknek a vallásszabadság jogával való összeegyeztethetlenségét; az első ilyen döntést, amelyet a felperesek is felhoztak kérelmük alátámasztásaként,³⁶ az ítéletábla figyelembe is vette saját döntése meghozatalakor. Fontos azonban azt is látni, hogy a strasbourgi bíróság nem személyiségi jogi sérelem tárgyában döntött, amikor a kérelmezők szólásszabadságának esetleges megsértését vizsgálta.

Az eddigi két ügyből levonható az a következtetés, hogy egymás mellett egyszerre több személyiségi jog megsértésének megállapítása – bár nem ellentétes a 2:54. § (5) bekezdés rendelkezéseivel – nem szerencsés, illetve az egyes jogsértések indokolása a döntésekben túlzottan elnagyolt. Ezenfelül a közösség sérelme nyomán indult ügyekben is fontos lenne egyértelművé tenni, illetve a normaszöveggel összhangba hozni az emberi méltóság polgári jogi értelmezését, a személyiségi jogok védelmén túli alapjogvédelem beszüremkedése a Ptk. területére pedig legalábbis aggályos.

---

³⁶ *Otto-Preminger-Institut v. Austria*, application no. 13470/87, 1994. szeptember 20-i ítélet. L. még *Wingrove v. the United Kingdom*, application no. 19/1995/525/611, 1996. november 25-i ítélet; *İ.A. v. Turkey*, application no. 42571/98, 2005. szeptember 13-i ítélet.

6.4. A politikai-közéleti vélemények védelme – a szólásszabadság terjedelme

A közügyek vitatásának érdeke a 2:54. § (5) bekezdés alkalmazásakor sem szoríthat háttérbe. A *HVG* című közéleti hetilap 2014. évi karácsonyi száma „Nagy Harácsony” felirattal a címlapján jelent meg, a mellékelt képen pedig vezető kormánypárti politikusok képmásai egy 17. századi németalföldi festmény átalakított változatán voltak láthatók. A középpontban egy nagy halom arany pénzérme, az egyik központi alak Orbán Viktor, előtte az újraértelmezett Máriaként ábrázolt Vida Ildikó, tőle jobbra Rogán Antal, aki egy szarvasmarha fején támaszkodik, balra pedig Habony Árpád, Lázár János, Szijjártó Péter és Giró-Szász András arcképeit viselő palástos alakok láthatók. A címlapkép Gerard von Honthorst *A pásztorok imádása* címet viselő festményének felhasználásával készült; vélelmezhető üzenete a képen szereplő alakok anyagi javakat hajszoló jellemére kívánhatott utalni.

A keresetet ebben az ügyben a katolikus közösség egyik tagja nyújtotta be (aki azonban a címlapon támadott kormánypárt korábbi politikusa volt, gyengítve ezzel az ‘átsugárzás’ megvalósulására hivatkozást).³⁷ A Kúria a címlapot politikai véleménynek tekintette, amely nem irányult a vallási közösség megsértésére:

„A kérdéses címlap alapvetően azt fejezi ki, hogy a szerző(k) véleménye szerint az ábrázolt személyek olyan magatartást tanúsítottak, amely a véleménynyilvánítás szintjén is oly módon értékelhető, hogy az ábrázoltak már-már vallásos áhitattal viseltetnek az anyagi gyarapodás, a vagyonszerzés és annak különböző lehetőségei iránt és az anyagi javak által is összetartozó közösséget alkotnak. Ez a kifejtett vélemény és annak ábrázolásmódja nem irányult a keresztény vallás, a hívők közösségének megalázására. Tehát alapvetően és meghatározóan politikai véleménynyilvánításról, értékítéletről van szó, sem a címlap, sem pedig a lap belső tartalma nem foglalkozik a vallásos étellel, a hívők magatartásával vagy megítélésével.”

Ugyan nem lenne kizárható az, hogy egy politikai vélemény valamely, a tényállás által védett közösség tagjainak sérelmet okozzon (a sérelemokozásra ‘irányulás’ pedig – dacára a Kúria erre utaló megjegyzésének – nem feltétele a jogsérelem bekövetkeztének), de a közügyek szabad vitatása mindenképpen a tényállás alkalmazását korlátozó fontos szempont.

A már érintett abortusztablettás-áldoztatás ügy tényállása is fontos közügy vitatásához volt kapcsolható (a születésszabályozás), ott azonban az ítéletábla úgy vélte, hogy a kifejezőmódjában indokolatlanul bántó, sértő vélemény szankcionál-

---

³⁷ 22.P.20.171/2015/4. (Fővárosi Törvényszék); 7.Pf.20.862/2015/5. (Fővárosi Ítéletábla); Pfv. IV.20.636/2016/4. (Kúria).

ható. A közzétett elvi jelentőségű határozat (ÍH2017. 53) egyenesen arra a következtetésre jutott, hogy a vizsgált vélemény a szólásszabadság védelmi körén kívül esik:

„Nem értelmezhető az egyház abortuszvitában elfoglalt álláspontjának kritikájaként, s így a véleménynyilvánítási szabadság megnyilvánulásaként az a performansz, amelyben a résztvevők a katolikus egyház szentáldozás szertartását gyakorló híveit utánozva a Krisztus testét jelképező ostyát »abortusztablettára« cserélik, amit a pap szerepét eljátszó személy a résztvevők nyelvére helyez a »Krisztus teste« kijelentés kíséretében. Ez a magatartás a közéleti vita keretein kívül esik és megalázó tartalommal bír, ezért a katolikus egyház tagjainak személyiségségjét súlyosan sérti, a vallás meggyalázásának minősül.”

A vallásgyalázásra való hivatkozással a blaszfémia szólásszabadságjogi problémaköre is képbe került. A vallásgyalázó véleményekkel kapcsolatban általános a konszenzus abban a tekintetben, hogy azokat – az ítéltábla megállapításával ellentétben – a szólásszabadság hatókörén belül kell értelmezni.³⁸ Különbséget kell ugyanis tenni a szólásszabadság terjedelme, hatóköre és az e hatókörbe tartozó szólás vagy vélemény védelmének ereje, határai között.³⁹ Amelyik szólás nem tartozik a hatókörbe, arra a szólásszabadság alkotmányos védelme nem terjed ki, a személyiségi joggal (vagy más jogokkal) való ütközés kérdése fel sem merül. Amelyik vélemény viszont beletartozik, ott alapos, de a szólás tartalmához, jellegéhez képest eltérő elemekből álló vizsgálat tárgyává kell tenni az alkalmazott korlátozás alkotmánnyal való összeegyeztethetőségét.⁴⁰

Az ítéltábla tehát tévedett akkor, amikor a vallásgyalázást kirekesztette a véleményszabadság köréből, és nem tekintette véleménynek a performansz során előadottakat. Tévedése fontos elvi jelentőséggel bír: a hatókörön kívüli megnyilvánulások (amelyek alkotmányjogi szempontból tehát nem tekinthetők szólásnak vagy véleménynek) esetében az alapjog és a vele ütköző személyiségi jogok mérlegelését el sem kell végezni. Az ítéltábla is így jutott arra a következtetésre, hogy a felperecek emberi méltósága, illetve vallásszabadsága sérült. Megjegyzendő azonban, hogy e következtetésre a szólásszabadság hatókörén belül, annak korlátai felől közelítve is eljuthatott volna, mint ahogyan természetesen az is igaz, hogy e mérlegelés – ha azt elvégzi egy erre hivatott szerv – alapot adhat az ítéltábláéval ellentétes következtetés levonására is.

---

³⁸ L. Jeroen TEMPERMAN – KOLTAY András (szerk.): *Blasphemy and Freedom Expression. Comparative Theoretical and Historical Reflections after Charlie Hebdo Massacre*. Cambridge, Cambridge University Press, 2017.

³⁹ L. TÖRÖK Bernát: A közlések alkotmányos alapértéke a szólásszabadság magyar koncepciójában. In: KOLTAY András – TÖRÖK Bernát (szerk.): *Sajtószabadság és médiajog a 21. század elején*, 2. Budapest, Wolters Kluwer, 2015.

⁴⁰ Mark TUSHNET: The Coverage/Protection Distinction in the Law of Freedom of Speech: An Essay on Meta-Doctrine in Constitutional Law. 25 *William & Mary Bill of Rights Journal* 3 (2017) 1073, 1083–1088.

6.5. Az alkalmazható szankciók

Az eddigi két, jogerősen marasztalással végződő ügyben jogsértéstől való eltiltás, elégtételadás és sérelemdíj szankciókat alkalmazott a bíróság, mindkét ügyben valamennyit egyszerre. A roma közösség megsértése esetében az elégtételadásnak napilapban kellett megtörténnie, a sérelemdíj összege pedig 100 ezer forint volt, az abortusztáblatás-áldoztatós ügyben az elégtételadás meghatározott módja magánlevél küldése volt, a sérelemdíj mértéke pedig 600 ezer forint (ami az alpereseket egyetemlegesen kötelezi, és a felpereseket is egyetemlegesen illeti meg). Az ítélőtábla szerint „a sérelemdíj vonatkozásában a felperesek által igényelt összeg a kifogásolt magatartásra, a jogsértés súlyosságára, a nagy nyilvánosság tényére és a jogsértéssel okozott következményekre tekintettel nem volt eltúlzott”. Mivel a felperesek közösen léptek fel, és mindhárman 200-200 ezer forint sérelemdíjat követeltek, a fenti 5.6. alpontban feltett értelmezési kérdés megválaszolásához e döntés nem járulhatott hozzá. A vagyoni szankció lehetséges aránytalanságával kapcsolatos aggodalmak eleddig tehát nem találtak táptalajra az alperes(ek)re rótt súlyos szankciók formájában.

7. Összegzés

A szólásszabadság védelme a Ptk. 2:54. § (5) bekezdés alkalmazásakor sem lehet enerváltabb, mint a bíróságok által már jól ismert, ‘hagyományos’ tényállások (például jóhírnév és becsülethez való jog megsértése) esetében, főleg, ha maga az új tényállás jelentős kapcsolódásokkal rendelkezik az utóbbi jog tipikus megsértését rögzítő tényálláshoz. Bár a közéleti szereplők csökkentett személyiségvédelmének elvét rögzítő Ptk.-rendelet (2:44. §) – közéleti szereplő hiányában – nem alkalmazható, a közügyek szabad megvitatásának alkotmányos szabálya a közösséget ért jogsérelem megítélésére is vonatkozik. A közösségek védelméről rendelkező új tényállás valójában a közösség soraiba tartozó egyéneket igyekszik oltalmazni, nekik pedig el kell tűrniük az egyébként sértő véleményeket is, legalábbis a szólásszabadság alkotmányos védelmi szintjéig terjedően. A szólásszabadság korlátozása csak a közösséget ért sérelem egyénekre történő átsugárzása esetén indokolható, amit a perben álló, jogait érvényesíteni kívánó konkrét egyén sérelmétől jobbra elvonatkoztatva szükséges megítélni.

A Ptk. bemutatott tényállásának alkotmányossága, illetve a polgári jogi dogmatikai rendbe illeszthetősége ettől függetlenül erősen kérdőjeles, aminek elsődleges oka nem az átsugárzás-doktrína alkalmazása (ha elfogadjuk, hogy a közösséget érő sérelem az odatartozó egyént sértheti), hanem (1) a közösségbe tartozás bizonyíthatatlansága; (2) a tényállás meghatározatlansága, a megsérthető személyiségi jogok körének bizonytalanságai, illetve (3) az aránytalan (vagyoni) szankcionálás – a Pp. jogosulti egyetemlegességet előíró szabálya dacára fennálló – lehetősége.

Az emberi méltóság védelmének kérdései a médiaszabályozásban és a joggyakorlatban*

1. Bevezetés

Az ember létezése és méltósága, mint maga az emberi egység, valójában nem is jog. Az emberi lényeg a jog számára teljes egészében nem hozzáférhető. Az emberi méltóság az Alkotmánybíróság értelmezésében a személyiségi jogok ‘anyajoga’, így valamennyi más, konkrét személyiségi jog eredője.¹ Az emberi méltóság kiemelkedő érték, a jog számára jobbára megközelíthetetlen. Definiálni, valamennyi részlemét összefoglalni, lényegét megragadni a jog technikai értelemben nem tudja, védelmét ellenben a kimerítő meghatározás hiányában is biztosíthatja. „Az emberi méltóság minden tárgyi jog megalkotásánál és alkalmazásánál a legfőbb alkotmányos vezérlő elv, az alkotmányos alapjogok, értékek és kötelezettségek rendszerének a tényleges alapja.”²

Az emberi méltósághoz való jog tehát az élethez való joggal egységben minden más alapjog korlátozásának abszolút határa, a lényeges tartalom belül az érinthetetlen lényeg. A lényeges tartalom fogalmát az Alkotmánybíróság összekapcsolta az emberi méltóságéval, mintegy abszolút határt létrehozva az alapjog-korlátozás alkotmányosságának megítélése tekintetében.³

„Az emberi méltóság, mint a személyiség integritása, az emberi élettel együtt az emberi lényegét jelenti. A méltóság ember voltunknak és értékünknek fölemelő és feltétlen tiszteletet parancsoló volta, emberi lényegünk rangja. [...] Az emberi jogok katalógusában és a modern alkotmányokban az emberi élet és méltóság ezért elsősorban nem is mint alapjogok, hanem mint a jogok forrásai, mint jagon kívüli értékek szerepelnek, amelyek sérthetetlenek.”⁴

---

* A szerző köszöni Török Bernát lektori észrevételeit, és Szikora Tamásnak a hatósági gyakorlat feltárása érdekében végzett kutatómunkáját.

¹ 8/1990. (IV. 23.) AB határozat, ABH 1990, 42, 45.

² 37/2011. (V. 10.) AB határozat, ABH 2011, 225, 245.

³ 23/1990. (X. 31.) AB határozat, ABH 1990, 88, 103; Sólyom László párhuzamos véleménye.

⁴ 23/1990. (X. 31.) AB határozat, ABH 1990, 88, 95; Lábady Tamás és Tersztyánszky Ödön párhuzamos véleménye.

Az emberi méltósághoz való jog és az alapjogok lényeges tartalmának összekapcsolása nyilvánvalóvá tette, hogy az Alkotmánybíróság az alapjogi rendszert mint értékrendszert veszi figyelembe. Abból az elvi megfontolásból indult ki, hogy az Alkotmány alapjogi rendszere nem szétszórta vagy különálló jogok összessége, hanem egységes egész, amelynek alapja és forrása az emberi méltósághoz való jog. Végső soron minden jog visszavezethető rá, belőle további jogok is levezethetők. Tehát az alapjogok egymást átszövik és feltételezik, de bármilyen alapjogról legyen is szó, korlátozásuknak van egy abszolút határa.⁵

Az emberi méltóság jogának egyik funkciója az autonómia biztosítása, hiszen az emberi méltóság „az egyéni önrendelkezésnek egy mindenki más rendelkezése alól kivont magja, amelynél fogva [...] az ember alany maradhat, és nem válik eszközzé vagy tárggyá”.⁶ A jog másik funkciója az egyenlőség biztosítása azáltal, hogy a méltóság mindenkit egyenlően megillet. Az Alkotmánybíróság értelmezése szerint az anyajog-jellegből az is következik, hogy az emberi méltóság „olyan szubszidiárius alapjog, amelyet mind az Alkotmánybíróság, mind a bíróságok minden esetben felhívhatnak az egyén autonómiájának védelmére, ha az adott tényállásra a konkrét, nevesített alapjogok egyike sem alkalmazható.”⁷

Az emberi méltóság csak az élethez való joggal összefüggésben, azzal egységet képezve korlátozhatatlan (az Alkotmánybíróság bizonyos esetekben egymás mellett, szinte egységes alapjogként szerepeltette e kettőt, lásd a halálbüntetés,⁸ abortusz,⁹ eutanázia¹⁰ kérdéseit; ebből bizonyosan nem következik az emberi méltóság teljes korlátozhatatlansága), ha attól elválik, az egyes, belőle származó részjogosítványok már korlátozhatók; ellenkező esetben, az Alkotmánybíróság anyajog-konceptióját elfogadva, az emberi méltóság korlátozhatatlansága esetén e részjogosítványok is korlátozhatatlanok lennének.

A polgári jog, illetve a Polgári törvénykönyv kifejezetten is említi az emberi méltóság jogát [a Polgári törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban: 1959-es Ptk.) 76. §, a Polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 2:42. §], míg a büntetőjog, illetve a Büntető törvénykönyv ezt kifejezetten nem teszi meg, a büntető bírósági gyakorlat azonban mégis használja a kifejezést. Ugyanakkor ez a bírói gyakorlat a méltóságot általában a becsülethez való jog részeként említi,¹¹ a polgári bíróságok pedig – a törvényi rendelkezés dacára is – a legtöbb

---

⁵ BALOGH Zsolt: Alapjogi tesztek az Alkotmánybíróság gyakorlatában. In: HALMAI Gábor (szerk.): *A megtalált Alkotmány? A magyar alapjogi bíráskodás első kilenc éve*. Budapest, Indok, 2000. 124.

⁶ 64/1991. (XII. 17.) AB határozat, ABH 1991, 297, 308.

⁷ 8/1990. (IV. 23.) AB határozat, ABH 1990, 42, 45.

⁸ 23/1990. (X. 31.) AB határozat, ABH 1990, 88, 93.

⁹ 64/1991. (XII. 17.) AB határozat, ABH 1991, 297, 309.

¹⁰ 22/2003. (IV. 28.) AB határozat, ABH 2003, 235, 260.

¹¹ BH1993. 139, BH1998. 412, EBH2000. 181, BH2001. 99, EBH2005. 1194.

esetben egymás megfelelőiként értelmezik a becsülethez való jogot és az emberi méltóság jogát.¹² E sajátosságok részletes vizsgálata most nem célunk. Annak felismerése azonban mégis fontos, hogy az emberi méltóság értelmezése és tartalma jogáganként, jogterületenként eltérő lehet. Indokolt tehát annak elemzése, hogy miként valósul meg az emberi méltósághoz való jog védelme a médiaszabályozásban.

2. Az emberi méltóság védelme a magyar médiaszabályozásban

Az 1996-tól 2011. január 1-ig hatályos, a rádiózásról és televíziózásról szóló 1996. évi I. törvény 3. § (2) bekezdése kimondta, hogy „a műsorszolgáltató [...] tevékenysége nem sértheti az emberi jogokat.” A szabály kizárólag a műsorszolgáltatókra, tehát a (hatályos szabályozás szóhasználatában) audiovizuális és a rádiós médiaszolgáltatókra vonatkozott. Az Alkotmánybíróság a 46/2007. (VI. 27.) AB határozatában vizsgálta az emberi jogok (azon belül az emberi méltóság) médiaszabályozásbeli védelmének alkotmányosságát is, és kimondta, hogy

„ha a műsorszolgáltató személyhez fűződő jogot sért, a jogsérelmet szenvedett személy dönt arról, hogy a jogsértést elkövető műsorszolgáltatóval szemben érvényesíti-e személyiségi jogait, például indít-e pert. A Médiatörvény [1996. évi I. törvény] 112. § (1) bekezdése és 136. § (1) bekezdése e bírói út mellett közigazgatási eljárást intézményesít. Az ORTT – a Médiatörvény 3.§ (1) bekezdése alapján eljárva – e közigazgatási eljárásban nem az egyes jogalanyokat ért jogsérelmekről dönt. A Médiatörvény 3. § (1) bekezdése alapvető rendelkezés. Az ORTT ennek megfelelően a közigazgatási eljárás során annak megállapítására jogosult, hogy a műsorszolgáltató az emberi jogok tiszteletben tartásával tevékenykedik-e, és az egyes műsorainak témája, jellege, nézőpontja nem sérti-e az emberi jogokban megjelenő alapvető értéket.”¹³

Az Alkotmánybíróság határozatában szereplő „emberi jogokban megjelenő alapvető érték” kifejezés többféleképpen értelmezhető. Nem világos, hogy ez alapján bármely emberi jog mögött álló bármely érték (megalapozás) okot adhat-e a hatósági eljárásra, és tisztázatlan, hogy mit tekintünk az emberi jogok mögött álló értékeknek, illetve hogy ezek bekerülhetnek-e a jogalkalmazói gyakorlatba. Az idézett szöveg feltehetően arra kívánt utalni, hogy a médiaszabályozás számára az emberi jogok intézményének védelme a feladat, tehát a társadalom számára elengedhetetlenül fontos intézményt védi, és nem a megsértett emberi jogok nyomán konkrét sérelmet szenvedett egyént.

¹² BH1997. 578, BH2000. 293, BH2002. 352, BDT2006. 1466.

¹³ 46/2007. (VI. 27.) AB határozat, ABH 2007, 592, 606.

Az Alkotmánybíróság az önrendelkezési jog vonatkozásában azt is kimondta, hogy

„fontos tartalmi eleme – egyebek között – az egyén joga arra, hogy az igény állapotába került alanyi jogait a különböző állami szervek, így a bíróság előtt is érvényesítse. Az önrendelkezési jog azonban, mint általános cselekvési szabadsághoz való jog, a jogérvényesítéstől való tartózkodás, a nem cselekvés jogát is magában foglalja. Mivel ez a jog az egyén autonómiájának védelmére szolgál, általában mindenkinek szabadságában áll eldönteni, hogy a jogai és törvényes érdekei védelmére nyitva álló és alkotmányosan biztosított hatósági igényérvényesítési utat igénybe veszi-e, vagy attól tartózkodik.”¹⁴

Az önrendelkezési jog tehát azt a jogot is magában foglalja, hogy valaki jogsérelem esetén ne vegyen igénybe bírói utat, illetve jogait más módon ne érvényesítse. „Ha a műsorszolgáltató személyhez fűződő jogot sért, a jogsérelmet szenvedett személy dönt arról, hogy a jogsértést elkövető műsorszolgáltatóval szemben érvényesíti személyiségi jogait.”

Az Alkotmánybíróság 46/2007. (VI. 27.) AB határozatában foglaltak alapján tehát megállapítható, hogy a médiaszabályozásban van alkotmányos lehetőség az emberi méltóság védelmére, azonban ezen eljárások során az alapjogi sérelem bekövetkeztét csak azt mintegy eljárásjogilag ‘alanytalanná téve’ ítélni meg. Véleményünk szerint az Alkotmánybíróság határozata – arra figyelemmel, hogy a médiaszabályozás a közönséget, és nem közvetlenül a médiatartalmak által érintett személy(ek)e)t védi – úgy értelmezhető megfelelően, hogy a jogsértések esetén a jogalkalmazónak ketté kell tudnia választani a kizárólag az egyéni jog, valamint az emberi jogok (emberi méltóság) intézményes tartalmának sérelmét megvalósító eseteket, és – a köz érdekében fellépve – az utóbbiak védelmében járhat csak el.

A médiaszabályozás 2011. január 1-i hatállyal megváltozott, így lehetőség nyílt a korábbi szabályozás alkalmazása során már felmerült, de megnyugtató módon nem rendezett kérdések újbóli megválaszolására is. A sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól szóló 2010. évi CIV. törvény tárgyi hatálya már kiterjed a lekérhető médiaszolgáltatásokra, valamint a nyomtatott és az internetes sajtótermékekre is. A tárgyi hatályon túlmenően a rendelkezés tartalma is alaposan megváltozott. A 14. § eredeti szövege a következőképpen rendelkezett: „(1) A médiatartalom-szolgáltatónak az általa közzétett médiatartalmakban, illetve azok készítése során tiszteletben kell tartania az emberi méltóságot. (2) Tilos a megalázó, kiszolgáltató helyzetben lévő személyek médiatartalomban történő, öncélú és sérelmes bemutatása.” A 16. § pedig kimondta, hogy „a médiatartalom-szolgáltató [...] tevékenysége során nem sértheti az emberi jogokat.” A szöveg tehát a korábbi

¹⁴ 1/1994. (I. 7.) AB határozat, ABH 1994, 29, 35–36.

szabályozáshoz hasonlóan tartalmazta az emberi jogok védelmét, de külön tényállásban szerepeltette az emberi méltóság védelmét, azon belül pedig egy újabb, speciális tényállás, az emberi méltóság megsértésének konkrét esetéről szolt (a megálázó, kiszolgáltatott helyzetben lévők esetében).

Fontos változás volt a 2011-ben hatályba lépett szabályozásban, hogy a műsorszámok készítésekor történt méltóságsértések is tiltottá váltak. [Az erre irányuló korábbi Országos Rádió és Televízió Testület (ORTT) határozatait a bíróság a felülvizsgálat során a korábbi szabályozásra tekintettel rendszerint megsemmisítette;¹⁵ a Testület például a 113/2002. (I. 10.) sz. határozatában a *Bár* című műsorszám szereplőivel kötött magánjogi szerződések tartalmát kifogásolta, amelyek – álláspontja szerint – a résztvevők alapvető és személyhez fűződő jogait sértették. A jogerős bírósági ítélet kimondta, hogy a műsorszolgáltató és a szereplők között létrejött szerződések tartalmának vizsgálatára a hatóság nem jogosult. Szintén a műsorszolgáltató műsorkészítési gyakorlatának sérelmes volta miatt állapította meg az ORTT az 1996. évi I. törvény 3. § (2) bekezdés sérelmét a 697/2005. (IV. 20.) sz. határozatában, amely döntésében a *Mónika show* című műsorszámmal kapcsolatos szerződések tartalma miatt szankcionálta a műsorszolgáltatót. A bíróság azonban azt az álláspontot erősítette meg, amely szerint a médiatörvény alapján nem vizsgálható sem a műsorkészítés folyamata, sem a műsorszám utóélete; a hatóság kizárólag a műsorszámban látottak és elhangzottak alapján állapíthatja meg az emberi jogok sérelmét.]

A 2010. évi CIV. törvény tehát eredeti állapotában lehetővé tette azt, hogy a műsorkészítés során elkövetett méltóságsértések esetében is el lehessen járni. Azon műsorszámok esetében, amelyek szereplőit szerződésben – beleegyezésükkel, de kétséges körülmények között – ‘megfosztják’ a későbbi jogérvényesítés, jogorvoslat lehetőségétől, vagy amelyeknél – szintén szerződésben – kizárják az elkészített felvétel közlésének megakadályozását (még akkor is, ha a közzététel egyértelműen sérelmes a szerződő félre nézve, és a közzétételhez történt hozzájárulás visszavonása nem okozna a médiaszolgáltató számára aránytalan sérelmet), megnyílt a hatósági eljárás lehetősége. (Megjegyzendő, hogy a közzétételhez történt hozzájárulás visszavonása tekintetében elsősorban a 2010. évi CIV. törvény 15. §-át kellett volna alkalmazni.) A hatóság e jogszabályi eszközzel nem élt, a 165/2011. (XII. 20.) AB határozat nyomán szükségessé vált törvénymódosítás során pedig – az Alkotmánybíróság döntéséből nem kötelezően következően – ez a rendelkezés 2012. június 19-i hatállyal kikerült a törvény szövegéből. Ennek indoka az volt, hogy az Alkotmánybíróság az emberi méltóság megsértésének tilalmát a médiaszolgáltatások vonatkozásában azok társadalomra gyakorolt jelentős mértékű ha-

¹⁵ Az a korábbi médiahatóság, ami 1996 és 2010 között működött.

tása miatt tartotta alkotmányos rendelkezésnek. A testület szerint tehát a médiaszolgáltatásokban közzétett médiatartalom korlátozása az, ami alkotmányosan megengedett, nem pedig annak készítési módja, vagy a készítés folyamata során tanúsított magatartás hatósági felügyelete. Erre pedig a jogalkotó figyelemmel volt, és módosította az érintett rendelkezést (annak ellenére, hogy az AB konkrétan e kérdéssel döntésében nem foglalkozott).

Az emberi méltóság védelme kapcsán a jogalkalmazásnak a jogalkotó eredeti szándéka szerint egységes, koherens álláspontra kellett volna helyezkednie, amely a hatósági ügyben szereplő adott médium jellegétől független. Az Alkotmánybíróság 165/2011. (XII. 20.) AB határozata alkotmányellenesnek ítélte a 2011. január 1. óta hatályos 2010. évi CIV. törvényben foglalt emberiméltóság-védelem sajtótermékekre való alkalmazását, és az alkotmányvétsést a törvény tárgyi hatályának *pro futuro* megsemmisítésével orvosolta. Az Alkotmánybíróság döntése egyetértőleg idézi a testület 2007-es – korábban tárgyalt – határozatát. Az Alkotmánybíróság az emberi méltósághoz való jog általános védelmét a médiaszolgáltatásokkal kapcsolatban továbbra is alkotmányosnak tartja. Ennek – illetve a sajtótermékek vonatkozásában megállapított alkotmányellenesség – fő indoka a korábbi alkotmánybírósági gyakorlatban már többször feltűnt médiahatás-teória. A testület határozatában megerősíti korábbi álláspontját, miszerint

„az emberi gondolkodásra, a társadalmi folyamatokra különleges hatással bíró audiovizuális média esetében szükséges és arányos korlátozás az effajta sajátos hatósági fellépés biztosítása. [...] Ez a nézők, hallgatók érdekében biztosított hatósági eljárás a közönségre gyakorolt különösen erős befolyásra tekintettel minősül szükséges és arányos beavatkozásnak. A hatásában ettől eltérő nyomtatott és internetes sajtó esetében azonban ez a fellépési lehetőség – ebben, az emberi jogokra generálisan kiterjedő formában – már aránytalan korlátozásnak minősül.”¹⁶

Megjegyzendő, hogy a hatáselméletet sokan vitatják, és valóban felvethető, hogy a mai konvergens médiavilágban a televízió és a rádió éles megkülönböztetése a sajtótól a szabályozásban már nem indokolható.¹⁷ Ennek ellenére egyértelmű, hogy a médiafogyasztási adatok ismeretében ma is ezen előbbi két médium a leginkább meghatározó. A különbségtétel indokolatlanságából kiindulva pedig nemcsak a szabályozás teljes hiányának elfogadását lehet levezetni, hanem el lehet jutni a közös minimumszabályozás támogatásához is. A 2010. évi CIV. törvény azon a koncepción alapult, hogy bizonyos tartalmi kötelezettségek valamennyi médium

¹⁶ 165/2011. (XII. 20.) AB határozat; ABH 2011, 478, 512.

¹⁷ L. pl. BAJOMI-LÁZÁR Péter: Manipulál-e a média? *Médiakutató*, 2006. nyár; POLYÁK Gábor – MAJTÉNYI László: A szabadság hazai hagyományának megtagadása – új médiatörvények Magyarországon. *Közjogi Szemle*, 2011/1.

számára előírhatók (miközben a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvény tartalmi előírásai már csak a médiaszolgáltatásokra terjednek ki), és a gyűlöletbeszéd (17. §), az alkotmányos rend (16. §), a kiskorúak védelme (19. §), valamint a reklámszabályok (20. §) tekintetében az Alkotmánybíróság e megközelítést döntésében alkotmányosnak ismerte el a fent említett határozatában. Noha a testület elfogadta azt az érvelést, miszerint a médiaszabályozás az alapjogok intézményes védelmén keresztül a közérdeket, és nem a megsértett egyén jogait védi, a sajtó vonatkozásában elegendőnek tartotta a hatásmélet alapulvételét az alkotmányos sértés megállapításához. Hangsúlyozta emellett az egyéni jogokat védő polgári és büntetőjogi eljárások igénybevételének lehetőségét az egyéni jogsérelem orvoslására. Ez kétségek nélkül koherens érvelés; elfogadhatósága azonban a médiahatás-teória elfogadásán áll vagy bukik.

Alláspontom szerint a hatásmélet a médiajog számára egyfajta olyan adu, amely bármikor előhúzható, és általa akár egymással ellentétes állítások igazsága is alátámasztható. A hatásmélet azon elvi alapok egyike, amelyen a televízió (és kisebb részben a rádió) – sajtóhoz képesti – szigorúbb és részletesebb szabályozása máig nyugszik.¹⁸ Ugyanakkor még a jogász számára is feltűnő, hogy valójában nem tudjuk teljesen pontosan (mert nem mérhető a megszokott eszközökkel), hogy a média milyen hatást gyakorol a közönségre. Azon állítás elfogadható, hogy az egykor egyeduralgó rádió, majd a meghatározó szerepet tőle átvevő televízió hatása szükségszerűen csökkent, hiszen a lekérhető médiaszolgáltatások és különösen az internet megbolygatta a több évtizedes mediapiaci *status quot*. Ráadásul a korábbi monolit állami tévék és rádiók helyett ma már százával érhető el a különböző csatornák. De attól még, hogy ma nem egyetlen magyar nyelvű televíziós médiaszolgáltatás létezik, hanem akár száz, tehát a korábbi monopóliumhelyzetben lévő egyetlen veszített a hatásából, még nem következik az, hogy a száz csatorna együttesen csekélyebb hatást ér el, mint a korábbi egy. Feltehetően egyébként igen, hiszen a korábbi nézők egy része biztosan elfordult a televíziótól, de Magyarországon, valamint szerte Európában is megállapítható, hogy még mindig messze a televízió (majd utána a rádió) a legtöbbit 'fogyasztott' médium, és csak ezeket követi a print média és az internet. De az mégis nagyon fontos észrevétel, hogy a korábbi szabályozásnak nem az volt az indoka, hogy csak egyetlen szolgáltató létezett, tehát attól az egytől 'meg kellett védeni' a közönséget, így az nem fogadható el axiómaként, hogy ha a piac többszereplőssé válik, akkor e védelem már szükségtelen. Ami a leginkább elfogadható az Alkotmánybíróság idevágó érveléséből, az az audiovizuális média speciális módon megjelenő hatásának felemlítése, ami a mozgóképek erejéből fakad. A közvélekedés szerint a mozgóképek jelentősebb hatást gyakorolnak a nézőre, mint bármely más médium a közönségre, és ez speciális

---

¹⁸ Eric BARENDT: *Broadcasting Law: A Comparative Study*. Oxford, Clarendon Press, 1995. 5–9.

szabályozási megoldásokat igényel. [Ez elfogadható, más kérdés, hogy így megkérdőjeleződhet a rádiós és televíziós médiaszolgáltatások egységes szabályozása is, ami nem volt tárgya ennek az AB-döntésnek. Ugyanakkor az 1/2007. (I. 18.) AB határozat korábban egységesen értékelte a „mozgóképek, hangok, élő tudósítások meggyőző erejét”.]

Továbbá, egy adott platform piacának szétaprózódása nem feltétlenül jelenti a platform jelentőségének csökkenését, a sajátos magyar körülmények pedig még hosszú ideig biztosítják a televízió vezető szerepét. Még egy körülmény érdemes a kiemelésre: a médiavilág ma egészen máshogy működik, mint 20-30 évvel ezelőtt – ma sokkal több impulzus éri az egyes embert, sokkal több helyen és többféle módon juthat hozzá a médiatartalmakhoz, összességében tehát sokkal nagyobb és ravaszabb hatásmechanizmussal is érvényesül a piaci szereplők részéről a fogyasztókra gyakorolt nyomás. Ebből az is fakadhat (bár mérhetőség hiányában ez csak hipotézis), hogy ma a médiapiac egésze – teljes arzenáljával, tehát tévé, rádió, újság, internet összesen – nagyobb hatást gyakorol a közönségre, mint korábban, amikor az ember otthon kapcsolta be a tévét, a munkahelyén hallgatta a rádiót, és a buszon olvasta az újságot. E hipotézis szerint a médiahatás tehát összességében nem csökkent, sőt jelentősen megnőtt, csak az egyes platformok közötti eloszlás változott meg, ám ennek arányai kétségesek. Ami bizonyos: pontos adatok nélkül a hatáselemlet alkalmazása az Alkotmánybíróság részéről is elsősorban egy hipotézis elfogadása, amely – feltételezve azt, hogy az emberi jogok és az emberi méltóság védelme valóban az állam intézményvédelmi kötelezettségéből fakad – nem indokolja kellően azt, hogy e kötelezettségeket miért ne lehetne a sajtótermékekre nézve is alkotmányosan előírni.

Térjünk vissza az egyéni jog és az intézményes védelem közötti megkülönböztetéshez. A „hatóság [...] egyedi esetben is fellép” szövegrészletből nem következik azon értelmezés, hogy a hatóság egyéni jogsérelem alapján is eljárhatna. A jogok intézményes védelmében történő fellépés legtöbbször egyedi esetekkel (konkrét műsorszámok, és nem feltétlenül egy médiaszolgáltató szellemisége, irányultsága vagy állandó gyakorlata) összefüggésben valósul meg, a hatósági fellépés lehetősége tehát ezekben az esetekben biztosított.

A 2011. decemberi alkotmánybírósági döntés megállapítja: „indokolt, hogy a hatóság – e jogok intézményes tartalmát érintő körben – [...] a közösség érdekében felléphessen a jogsértővel szemben.”¹⁹ Ebből a 2007-es AB-döntéshez képest már világosabban kirajzolódik az egyéni jogok védelmét ellátó jogágak és a médiaszabályozás szétválasztásának szükségessége. A döntés meghatározza azt is, hogy az emberi méltóság bármely médiatartalom tekintetében védhető, így bizonyos fel-

---

¹⁹ 165/2011. (XII. 20.) AB határozat, ABH 2011, 478, 512.

tételekkel bármely médiatartalom-szolgáltatás vonatkozásában a sajtószabadság korlátja lehet, ha a szabályozásban nem általános megfogalmazással, hanem konkrét tényállásként szerepel. Ebből eredően a 2010. évi CIV. törvény 14. § (2) bekezdésében foglalt rendelkezés a megalázó, kiszolgáltatott helyzetben lévő személyek védelméről a sajtótermékekre alkalmazva is alkotmányos. Az indokolás szerint:

„Az Smtv. [2010. évi CIV. törvény] 14. § (2) bekezdése ezzel szemben olyan speciális tényállási elemet tartalmaz, amely kellően szűk körű, különösen nyomós közérdeken alapuló médiahatósági fellépést biztosít. A megalázó, kiszolgáltatott helyzetben lévő emberekkel való bánásmódot szabályozó rendelkezés – amellett, hogy a személyiségi jogvédelmi képesség hiányára vagy korlátozottságára is utal – az emberi jogok megsértésének olyan eseteit fedi le, amelyek súlyosan veszélyeztethetik az emberi méltóság intézménye tartalmának érvényesülését. A hatósági jogvédelem ezért ebben a körben valamennyi médium esetében arányos korlátozást jelent.”²⁰

A testület leszögezi, hogy ezen eset – túl az önrendelkezési jog korlátozott állapotán – azért is indokolja a fellépést, mert súlyosan veszélyeztetheti „az emberi méltóság intézménye tartalmának érvényesülését” – tehát az Alkotmánybíróság szerint a szabályozás célja és indoka az emberi méltóság intézményének, pontosabban „intézményes tartalmának”, nem pedig az egyéni jognak a védelme. Az indokolás e részéből arra lehet következtetni, hogy az Alkotmánybíróság más hasonlóan konkrét, az emberi méltóságot vitathatatlanul sértő tényállásokat is alkotmányosnak fogadna el, ha azok kellően szűk körűek, különösen nyomós közérdeken alapulnak, és a tényállás olyan esetre vonatkozik, ahol a személyiségi jogvédelmi képesség hiányzik vagy korlátozott.

A jogalkotó mindenesetre a jogalkotási kényszerhelyzetben a legegyszerűbb megoldást választotta: a 2010. évi CIV. törvény 14. § (1) bekezdés 2012. június 19. napjától hatályos új szövege szerint: „a médiaszolgáltatónak az általa közzétett médiatartalomban tiszteletben kell tartania az emberi méltóságot.” Azaz a szöveg csak a (lineáris és lekérhető) médiaszolgáltatásokra és a képernyőn megjelenő, illetve az éterben hallható tartalomra terjed ki. A jogalkotó törölte továbbá az „emberi jogok” védelmét a 16. §-ból, pontot téve így egy régi, megoldatlan vitára, amely akörül forgott, hogy vajon mely emberi jogok védendők a médiaszabályozás által – az új szöveg értelmében ez csak a 2010. évi CIV. törvényben konkrétan is nevesített jog lehet (mint amilyen az emberi méltóság).

---

²⁰ 165/2011. (XII. 20.) AB határozat, ABH 2011, 478, 513.

3. Az emberi méltóság médiaszabályozásbeli védelmének körvonalai

3.1. Intézményes védelem vs. egyéni jog

A médiaszabályozás európai alapmodellje két alapvető értéken nyugszik: a sajtószabadság biztosításán és a közérdek szükséges védelmén a sajtószabadsággal szemben. A médiaszabályozás által védett egyéni érdek a médiaszabályozásban tehát a sajtószabadság gyakorlásával, és nem annak korlátaival kapcsolatban jelenik meg.

A sajtószabadság elsősorban azért védett érték, mert egy demokratikus társadalom szabad sajtó nélkül nem létezhet; a közösség vitáit csak a médián keresztül, a média közvetítésével lehet lefolytatni. Csak első látásra paradoxon, hogy éppen ezen érdek indokolja a sajtószabadság korlátozását is, hiszen a nyílt vita érdekében a média bizonyos jogszabályi kötelezettségek alanya lehet. A tartalomszabályozásban található pozitív jellegű (tevéleges magatartást előíró) normák ennek megfelelően jellemzően a demokratikus közvélemény kialakulását (elsősorban a média sokszínűségét) vagy a nemzeti és európai kultúra védelmét szolgálják – az előbbire példa a kiegyensúlyozott tájékoztatás szabálya (2010. évi CIV. törvény 13. §, 2010. évi CLXXXV. törvény 12. §), az utóbbira a műsorkvóták előírása.

A médiaszabályozás alapjainak tudományos igényű feldolgozása és az 1996 óta alakuló jogalkalmazási gyakorlat sokáig adós maradt annak világos meghatározásával, hogy mi a szerepe, célja az emberi jogok (emberi méltóság) védelmének a médiaszabályozás rendszerén belül. A médiahatóság korábbi döntéseit rendre hatályukban fenntartó bírósági döntések jobbra megelégedtek annak kimondásával, hogy míg a Polgári és a Büntető törvénykönyv a jogaiban sérült egyén számára biztosít védelmet, a médiaszabályozás közigazgatási szempontból, a médiaszolgáltató jogszerű működésének szempontjából felülyeli az érintett rendelkezések érvényesülését. Ennek az evidenciának a leszögezése azonban még nem visz közelebb ahhoz, hogy megindokoljuk, mit keresnek látszólag egyéni jogok a közérdeket védő médiaszabályozásban. E problémára a válasz a jogágak (jogterületek) precíz jogalkalmazásbeli elválasztása lehet, ez pedig csak úgy lehetséges, ha abból indulunk ki, hogy a médiaszabályozás mást véd, mint a polgári vagy a büntetőjog. Ugyanazon kifejezés használata („emberi méltóság”) a különféle törvényekben tehát nem ugyanazt a jogalkotói szándékot jelzi, tekintettel a médiaszabályozás azon jellegzetességére, hogy nem az egyén jogait védi, hanem az emberi méltóság intézményes védelmét valósítja meg, és így határozza meg a demokratikus nyilvánosság egyik szabályát (korlátját). Ez egy olyan változatos jelentéssel bíró, ‘anyajog’-jellegű jogi koncepció esetében, mint amilyen az emberi méltóság, nem okoz a jogrendszeren belül koherencia- vagy fogalmi zavart. Azonban, ha elmulasztjuk ezt a

különbségtételt, visszatérünk az 1996 óta folytatott vitákhoz,²¹ és a médiahatóságot mint a szabály első számú alkalmazóját abba a szerepbe kényszerítjük, hogy emberi (személyiségi) jogi sérelmeket ítéljen meg, aminek korábbi gyakorlata alapján nem tud megnyugtató módon eleget tenni, hiszen nem állnak rendelkezésére azok a bizonyítási eszközök és lehetőségek, amelyek a polgári és büntetőbíróságok számára. A hatóság ebben az esetben kénytelen lenne a jogalkalmazás által más jogágakban kialakított értelmezést átültetni a médiaszabályozás területére (például a jóhírnév vagy a személyes adatok védelme körében) – ezzel biztosíthatná valamennyire a jogrendszer koherenciáját. (Megjegyezzük, hogy korábban ezt nem tette meg, tehát a kifejezetten egyéni jogsérelem nyomán megállapított emberi jogi jogsértések alátámasztottsága meglehetősen kérdőjeles volt; tekintettel azonban a kevés számú ügyre, igazi felfordulást ez a mulasztás nem okozott.)

Rövid kitérőt kell tennünk az Alkotmánybíróság által kidolgozott „állami intézményvédelmi kötelezettség” alapjaihoz. A 64/1991. (XII. 17.) AB határozatban lefektetett elvek szerint

„[a]z alapjog jogosultja, illetve az állam különböző szempontjai és feladatai miatt az alapjog alanyi jogi, illetve objektív oldala nem feltétlenül fedi egymást. Az állam – általános és objektív szempontjaiból következően – a szubjektív alapjog által védett körön túlmenően is meghatározhatja ugyanazon alapjog objektív, intézményes védelmi körét.”²²

Az emberi jogokkal kapcsolatos jogi szabályozás általános keretei alapján az állam emberi jogvédelmi kötelezettsége kettős jellegű: egyfelől védi az egyének (jogalanyok) számára biztosított emberi jogokat, másfelől bizonyos esetekben – és bizonyos emberi jogok vonatkozásában – gondoskodik az emberi jogok érvényesüléséhez szükséges feltételekről (intézményes védelem). Egy adott emberi jog intézményes védelme indoka lehet más emberi jogok korlátozásának is. Balogh Zsolt szerint „az állam az alapjoghoz kapcsolódó objektív intézményvédelmi kötelezettsége keretében hasonló védelmet biztosíthat, mint amit az adott alapjog alanyi jogként nyújt. [...] Tehát, ha az alanyi jogosultság nem áll meg, attól még az alapjog alkotmányos védelme fennáll.”²³

A fent idézett ún. első abortuszhatározat ment talán a legmesszebbre az intézményes jogvédelem elismerésében: miközben a méhmagzat élethez való jogát a döntés nem ismerte el (mivel nem vezethető le az Alkotmányból, hogy a magzat

---

²¹ L. pl. NAGY Krisztina – TIMÁR János: Az alkotmányos rend, az emberi jogok és más alapértékek megjelenése a médiatörvényben. Gondolatok és megjegyzések az állami szervek szerepéről. *Infokommunikáció és Jog*, 2006/5. 169–173.

²² 64/1991. (XII. 17.) AB határozat, ABH 1991, 297, 303.

²³ BALOGH Zsolt: Az Alkotmány fogalmi kultúrája és az alkotmánybíráskodás. *Fundamentum*, 1999/2. 34.

ember, tehát alapjogok alanya), meghatározta az állam intézményvédelmi kötelezettségét ugyanezen jog vonatkozásában. Azaz a testület szerint az élethez való jognak akkor is van objektív oldala, ha a szubjektív oldal hiányzik. Ezt a felfogást utóbb a „második abortuszhatározat”²⁴ is megerősítette.

Az állam intézményvédelmi kötelezettsége az Alkotmánybíróság szerint a véleménynyilvánítási, valamint a sajtószabadság tekintetében is fennáll, ahol az államnak nem csupán az a feladata, hogy polgárai számára biztosítsa a szabad véleménynyilvánítást, hanem gondoskodnia kell a demokratikus közvélemény megfelelő működéséről is.²⁵ A testület egyébként még a kilencvenes években megállapította az intézményes alapjogvédelem állami kötelezettségét a környezethez való jog,²⁶ valamint a lelkiismereti és vallásszabadság²⁷ vonatkozásában is.

Az Alkotmánybíróság 46/2007. (VI. 27.) és 165/2011. (XII. 20.) AB határozatai – különösen az utóbbi – olyan értelmezés felé nyitnak kaput, amely alapján az emberi jogok és az emberi méltóság médiaszabályozásbeli védelme is az állam intézményvédelmi kötelezettségéből fakad. Így az államnak az emberi méltóság vonatkozásában nem csupán az egyének méltóságához való jogát kell megvédenie, hanem – a médiaszabályozás által – az emberi méltóság alapvető értékét tiszteletben tartó médiatartalmak, illetve ezáltal a méltóságot tiszteletben tartó demokratikus nyilvánosság létrejöttében is segédkeznie kell a méltóságsértő tartalmak közzétételét gátló médiaigazgatási szabályok érvényre juttatásával. Találó megfogalmazásban, „az államnak az egyes alanyi alapjogok biztosítása mellett az azokkal kapcsolatos értékeket és élethelyzeteket önmagukban (azaz nem csupán az egyes egyedi igényekhez kapcsolódóan) is védenie kell.”²⁸

Az emberi jogok, az emberi méltóság védelme a negatív kötelezettségek egyike (tehát tartózkodásra, azaz a jogsértés elkerülésére kötelez), amely – egyes pozitív kötelezettségekhez hasonlóan – e jogok intézményes védelmén keresztül közvetve a demokratikus nyilvánosság megfelelő működését védi, nem pedig a jogaiban esetlegesen sértett egyént. A sajtószabadság korlátjaként megjelenő szabályok legfőbb indoka ugyanis a néző/hallgató/olvasó (összefoglalóan: a közönség) érdekeinek – neki mint a társadalom tagjának járó – védelme; azon közös érdekeié, amelyek az emberi jogok általános elismeréséhez és tiszteletéhez kötődnek. Amikor

²⁴ 48/1998. (XI. 23.) AB határozat, ABH 1998, 327, 341.

²⁵ 30/1992. (V. 26.) AB határozat, ABH 1992, 167, 172 és 37/1992. (VI. 10.) AB határozat, ABH 1992, 227, 229.

²⁶ 28/1994. (V. 20.) AB határozat, ABH 1994, 134, 138.

²⁷ 4/1993. (II. 12.) AB határozat, ABH 1993, 48, 56; 22/1997. (IV. 25.) AB határozat, ABH 1997, 107, 115.

²⁸ TÖRÖK Bernát: A Legfelsőbb Bíróság ítélete az emberi méltóság sérelmét megállapító médiahatósági határozatról. Az emberi méltóság hatósági védelmének kérdései a médiajogban. *Jogesetek Magyarzata*, 2012/3. 62.

a médiaszabályozás az emberi méltóság megsértését tiltja, ezzel az európai civilizáció egyik alapvetését védelmezi, az egyénnek járó tiszteletet, megbecsülést, és az egyenlő státus el nem ismerését közvetítő tartalmakat zárja ki a demokratikus nyilvánosságból.

A nyilvánosságban érvényesülő szabályokat valamennyi demokratikus állam meghatározza. A nyilvánosságban szereplőknek, a sajtószabadság jogát gyakorlóknak e szabályokra tekintettel kell lenniük, és tartózkodniuk kell az olyan megnyilvánulásoktól, az olyan tartalmak közzétételétől, amelyek a demokratikus jogállami renddel nem férnek össze, például amelyek az emberek közötti egyenlőséget tagadják, az egyén vele született emberi méltóságát kérdőjelezik, sértik meg vagy hagyják figyelmen kívül. Az emberi méltóság olyan alapérték, amelynek érvényesülése a jogrendszer egészét és a társadalmi élet valamennyi színterét, így a médiát is áthatja. Jóval többről van itt szó, mint a jogaiiban sértett egyén személyiségének megvédelmezéséről, mert ezen alapérték tisztelete a társadalmi élet és együttműködés egyik fő fundamentuma. (Az Alkotmánybíróság felfogása alapján ezt a fundamentumot a televízió vagy a rádió műsorai képesek komolyan veszélyeztetni, míg a sajtótermékek nem.²⁹)

Az emberi méltóság önálló védelmét a médiaszabályozásban a média speciális funkciói és jellegzetességei is indokolják. A média ugyanis nemcsak 'felhangosítja' az egyes véleményeket és közléseket (ezáltal a jogsértő tartalmak is 'veszedelmezebbé' válnak), hanem – nehezen felmérhető mértékű – hatást is gyakorol közönségére, azaz alakítja, formálja a társadalmi igényszintet, ízlést, kultúrát. A média szerepe szimbolikus is: a média mint rendszer jelképezi a demokratikus berendezkedést, és a társadalmi nyilvánosság legfontosabb terepeként képet ad a teljes nyilvánosság működéséről. A média számára állított korlátok ekképpen maguk is részben szimbolikusak: megmutatják, hogy a jogalkotó milyen értékek védelmét tartja kívánatosnak a társadalmi nyilvánosságon belüli viták korlátozatlansága mellett szóló érvekkel szemben is.

Az Alkotmánybíróság gyakorlata ezen értelmezés felé tereli a jogalkalmazást. A 46/2007. (VI. 27.) AB határozat szerint az ORTT „a közigazgatási eljárás során annak megállapítására jogosult, hogy a műsorszolgáltató az emberi jogok tiszteletben tartásával tevékenykedik-e, és az egyes műsorainak témája, jellege, nézőpontja nem sérti-e az emberi jogokban megjelenő alapvető értéket”.³⁰ Ebből következik, hogy ha az Alkotmánybíróság szerint sem az egyéni jogsérelem, hanem a műsorszám „jellege, nézőpontja” alapján állapítható meg az emberi jogok megsértése, akkor többről van szó, mint pusztán egyéni sérelemről – a jogsértéshez megkívánt magatartás ahhoz képest súlyosabb.

²⁹ L. 165/2011. (XII. 20.) AB határozat, ABH 2011, 478, 512.

³⁰ 46/2007. (VI. 27.) AB határozat, ABH 2007, 592, 606.

A 165/2011. (XII. 20.) AB határozat indokolása már világosabb fogódzókat ad az intézményes védelem és az egyéni jogvédelem szétválasztása mellett érvelő értelmezés számára. A döntés korábban már idézett indokolása megállapítja, hogy a hatóság „nem a védett jogok személyhez fűződő oldalának védelmében” lép fel, majd kimondja, hogy a média „rombolást tud végezni az emberi jogok, különösen az emberi méltóság tiszteletének kultúrájában”, tehát e kultúra védelme lehet a médiaszabályozás célja. Ezt követően az indoklás leszögezi, hogy „indokolt, hogy a hatóság – e jogok intézményes tartalmát érintő körben – [...] a közösség érdekében felléphessen a jogsértővel szemben.” A 2010. évi CIV. törvény 14. § (2) bekezdésével kapcsolatban pedig úgy vélekedik, hogy a megalázó, kiszolgáltatott helyzetben lévők kiemelt védelme azért indokolt, mert súlyosan veszélyeztetheti „az emberi méltóság intézménye tartalmának érvényesülését”.³¹ Az idézett szövegrészekből egyértelművé válik, hogy az Alkotmánybíróság szerint a szabályozás célja és indoka a közösség (nem pedig az egyén) érdekében a jogok intézményes tartalmának (nem pedig konkrét sérelmének) védelme.

Hasonló tartalommal nyilatkozik Majtényi László, az ORTT utolsó elnöke egy hatósági döntéshez [1707/2008. (IX. 17.) sz. ORTT határozat] fűzött különvéleményében. Ebben – az Alkotmánybíróság 2007-es döntése nyomán – a fenti okfejtéssel jelentős mértékben egybevágó értelmezést fejt ki:

„Az Alkotmánybíróság határozata alapján az ORTT hatásköre nem arra terjed ki, hogy a sértett kezdeményezésétől függetlenül vizsgálja a személyiségi jogok sérelmét, hanem arra, hogy fellépjen az olyan műsorszolgáltatói magatartással szemben, amely a személyiséget mint alkotmányosan védett értéket sérti. Az alkotmánybírósági határozattól függetlenül is az önrendelkezési jogot sértené, és a bíróságok hatáskörébe való beavatkozást jelentene, ha az ORTT – hivatalból indult eljárásában – az érintettek megkérdezése nélkül állapítaná meg, hogy a műsorszolgáltató meghatározott személyek meghatározott személyhez fűződő jogait megsértette.”

Az ‘alanytalan’ méltóságvédelem azért is lehetséges a hatósági gyakorlattal, mert

„az emberi méltóság esetében minden más jognál megragadhatóbb az objektív oldal tartalma. Annak ellenére ugyanis, hogy [...] az emberi méltóság értéke sem függetleníthető az emberi személy védelmének ügyétől (abszurd is lenne ennek ellenkezőjét állítani emberi jogokról szólva), ez tekinthető a legabsztraktabb alapjognak.”³²

³¹ Valamennyi idézet: 165/2011. (XII. 20.) AB határozat, ABH 2011, 478, 511–513.

³² TÖRÖK i. m. (28. lj.) 62.

Ez azonban nem jelenti azt, hogy a méltóság joga a médiaszabályozás számára csak valami magasan lebegő, megfoghatatlan, ködös tartalmú, elvont érték lenne, hiszen az intézményes jogvédelem is csak konkrét emberek médiabeli szereplése által hívható elő:

„Az emberi méltóság a jogalkalmazásban megjelenő intézményvédelem számára is adott ember vagy emberek méltósága révén ragadható meg. A hatóság számára sincs emberi méltóság, amely ember nélkül, csak valamely társadalmi érdek képében jelenne meg. A műsor témája, jellege, nézőpontja nem önmagában, valamiféle fogalmi absztrakcióként, hanem a benne szereplő embereket a nézők számára is érzékelhetően érintő hatása miatt sérthet emberi jogokat.”³³

Mindebből ugyanakkor nem következik az, hogy a műsorszámokban szereplő személyek egyéni jogainak is sérülniük kell ahhoz, hogy a médiaszabályozásbeli méltóságsérelem bekövetkezzék.

Ugyanakkor kritikák is felmerültek az alapjogoknak az egyéntől elválasztható jellegével szemben. Majtényi – a később tárgyalandó ún. *Lomnici*-ügyben született döntéssel kapcsolatos írásában – például nehezményezi, hogy az emberi méltóság (intézményes) védelmét a médiahatóság közérdeknek tekintette.³⁴ Álláspontja szerint „nincs olyan megfogalmazás, de nem is lehet, amely ne az individuumhoz, hanem a kollektívumhoz kötné az emberi méltóságot.”³⁵ E ponton megítélésem szerint téved az intézményes jogvédelem szándékait illetően, hiszen az állam intézményvédelmi feladata is természetesen az egyének alapjogainak biztosítására irányul. Ez a kapcsolat persze világosabb például a sajtószabadság esetében, ahol az egyén szubjektív joga a médián keresztüli megszólalásra erős támasztékra talál az állam azon objektív intézményvédelmi kötelezettsége elismerésében, hogy az – szabályozás útján – járuljon hozzá a demokratikus közvélemény megfelelő működéséhez. A szubjektív és az objektív védelem kedvezményezettje így egyazon személy lesz (és persze az objektív védelem tekintetében mindenki más is).

Az emberi méltóság médiával szembeni védelme ennél összetettebb, hiszen itt jobban elválik egymástól a szubjektív jog jogosultja (a médiában szereplő egyén) és az intézményvédelmi kötelezettség által védett kör (a média közönsége – ugyanakkor az objektív védelem hatásai értelemszerűen a médiában szereplő egyént is

---

³³ Uo., 63.

³⁴ Mint írja: „az emberi méltóság nem egyebet, mint az individuum elismerését és tiszteletét jelenti, nem pedig holmi médiatanácsi ködös, a közérdekről szóló nemzeti-kollektivistá-álkeresztény hadova delíriumában fogant.” L. MAJTÉNYI László: A tudatlanság hatalom. *Mérték blog*, 2012. január 19. mertek.posttr.hu/a-tudatlansag-hatalom

³⁵ Uo.

érintik). Hasonlóan összetett a szubjektív és az objektív védelem kapcsolata az élethez való jog vizsgálatakor az abortuszkérdés tekintetében, ahol – mint láttuk – szubjektív jog hiányában is létezik objektív védelem, így a szubjektív, egyéni jog nélküli magzatok lesznek a védelem jogosultjai (még ha ez a számukra biztosított védelem nem is teljes). Azaz egyetlen esetben sincsen szó a ‘kollektívum’ védelméről, mégis mindegyik esetben állítható, hogy – az egyéni jogok védelmén keresztül – a közérdek is jelen van ezen esetekben (a magzatok, a demokratikus nyilvánosság és az emberi méltóság védelmének szempontjaiban).

3.2. Az önrendelkezési jog és az egyes jogágak szétválasztása

Az alkotmányos alapelvek alapján a médiahatóság eljárása nem korlátozhatja az egyéni önrendelkezési jogot, ezért sem léphet fel a Médiatanács mások egyéni jogainak védelmében, függetlenül attól, hogy az érintett maga fellépett-e. Olyan ügyek megítélésakor ugyanis, amikor a személyhez fűződő jog sérelmére is alkalmas tényállások valósultak meg, tekintettel kell lenni az egyéb eljárások megindulásának lehetőségére. A médiahatóságnak tehát el kell határolnia az egyéni jogsérelmek orvoslására szolgáló egyéb eljárásokat saját közigazgatási eljárásától.

A vonatkozó anyagi jogi szabályozás és a hatósági hatáskör kereteinek vizsgálata alapján, korábbi érvelésünkre figyelemmel, megállapítható, hogy a médiahatóság az emberi méltóság megsértésére esetlegesen alkalmas médiatartalmakat nem az azokban szereplő vagy ott említett egyének, hanem a közönség szempontjából vizsgálja. Ennek megfelelően a Médiatanács közigazgatási eljárásában nem az egyes jogalanyokat ért jogsérelmekről dönt, hanem arról, hogy a médiaszolgáltató adott műsorszámának témája, jellege, nézőpontja nem sérti-e az emberi méltóságban megjelenő alapvető értéket.³⁶ Ezért sem merülhet fel az, hogy a közigazgatási eljárás – amely a médiatartalomban szereplő egyén akaratától függetlenül is megindulhat – sérti az egyén önrendelkezéshez való jogát.

A fentieknek megfelelően az emberi méltóság médiaszabályozásban meghatározott védelme alkotmányosan indokolható, és összeférhet a jogrendszer más területeivel, feltéve hogy a védelem indokai elválaszthatók a többi jogág, jogterület jogvédelmi rendszere mögött álló indokoktól, illetve a 2010. évi CIV. törvény 14.§ (2) bekezdésében meghatározott konkrét, médiaszabályozásbeli kötelezettségnek ezen elválasztásnak megfelelő értelmezést tudunk adni.

---

³⁶ 46/2007. (VI. 27.) AB határozat, ABH 2007, 592, 606.

4. A médiahatóság és a bíróságok joggyakorlata

4.1. Méltóságsértés a gyermekek szereplésével készült műsorszámokban

Az emberi méltóság intézményes védelmének szükségessége a kiskorúak megfelelő szintű testi és lelki fejlődésének védelme érdekében is felmerülhet. A kiskorúak védelme, személyiségük zavartalan kiteljesedése közös társadalmi cél és érdek, éppen ezért bizonyos esetekben indokolt lehet közérdekű jogérvényesítéssel élni, azaz a méltóság intézményes védelmére lehet szükség. Erre szolgálhat példaként az a korábbi ügy, amelyben a médiaszolgáltató a híradóban azt mutatta be, hogy egy kalocsai fiút a társai megaláztak [952/2009. (IV. 29.) sz. ORTT határozat], illetve idetartozik a „tótújfalui gyilkosság” néven elhíresült eset médiabeli megjelenése is [736/2003. (V. 29.) sz. ORTT határozat].

Az első ügyben a médiaszolgáltató híradójában felkonferálták, hogy „társai aláztak egy 16 éves fiút Kalocsán, és az egészet egyikük felvette mobiltelefonjuk kamerájával, ez is jön mindjárt”. A telefonnal rögzített képeken az áldozat volt látható a képernyőn, amint térdelve beszél valakihez, majd kétszer egymás után megcsókolja annak cipőjét. Az áldozatot szemből és oldalról is mutatta a kamera, az arca nem volt kitarva, így – a felvétel rossz minősége ellenére is – felismerhetővé vált. Az ORTT álláspontja szerint a megalázó képsorok közzétételével a médiaszolgáltató a felvételen szereplő fiút emberi méltóságában megsértette, mert az áldozat arcát nem takarta ki, így az áldozat felismerhetővé vált. A másik ügyben a *Nap-kelte* c. műsorszámában a tótújfalui gyilkosság kapcsán a műsorvezető az érintett gyermeket faggatta, a tragédia részleteivel kapcsolatban kínos kérdéseket tett fel neki. Az ORTT megállapította, hogy a médiaszolgáltató megsértette a megszólaltatott kiskorú emberi jogait, elsősorban a becsületét, jóhírnevét és az emberi méltósághoz való jogát. Az elhangzott riport kész tényként kezelte, hogy a kislány követte el a gyilkosságot, sőt az egyik adásban már az esetleges kiszabandó büntetés jellegét, illetve mértékét latolgatták a megszólalók. A hatóság figyelembe vette azt is, hogy az eset főszereplője kiskorú, így ebből eredően megilletik, ezáltal emberi méltóságához is hozzátartoznak azok a különleges gyermeki jogok, amelyeket több nemzetközi egyezmény és a magyar törvények is biztosítanak.

Ezen esetekben a hatósági fellépést indokoltnak tartjuk, de nem azért, mert az ‘helyettesíti’ az elvben meglévő, de a valóságban korlátozott egyéni jogérvényesítést, illetve nem amiatt, mert a műsorszámokban szereplők személyiségi jogait kellett a hatóságnak megvédenie, hanem azért, mert e tényállásokban felfedezhető az intézményes tartalom sérelme. Az e tényállásokban szereplő jogsértések ugyanis alapvető társadalmi normákat és érdekeket – a közösségi szolidaritás, a kiskorúak egészséges fejlődése, a megalázó vagy egyenesen tragikus helyzetbe került személyek megóvása, ‘békén hagyása’ – hagynak figyelmen kívül, illetve sértenek.

A Médiatanács gyakorlatában három idevágó eset található. A 417/2012. (II. 29.) médiatanácsi határozat által feltárt tényállás szerint a médiaszolgáltató a *Tények Reggel* című műsorszám egyik szegmensében egy Csongrád megyei tanyán történt emberölésről tudósított, a *Mokka* című műsorszám egyik részében pedig ugyan-ezen bűncselekménnyel összefüggésben egy stúdióbeszélgetést sugárzott. A médiaszolgáltató a tudósításban, illetve a stúdióbeszélgetésben bemutatta az áldozat kiskorú gyermekeit, illetve meghallgatta őket elhunyt édesanyjuk szenvedélybetegségével, szerelmi életével és a tragédia körülményeivel kapcsolatban. A műsorszámokban a kiskorú gyermekek névvel és arcukkal szerepeltek. A Médiatanács megállapította az emberi méltóság tiszteletben tartására vonatkozó rendelkezés sérelmét.

Az ügyben eljáró Fővárosi Törvényszék 20.K.31156/2012/12. sz. ítéletében a felperes médiaszolgáltató keresetét elutasította, egyben rögzítette, hogy a közigazgatási jogkör „megalapozza a jogsértés megállapítását, mivel itt az alperes közigazgatási jogköre a közérdeket védi. A közérdek pedig az, hogy a médiaszolgáltatásokban a tömegkommunikációval ne lehessen megsérteni a gyermekek emberi méltóságát, mert az hátrányosan hat a közvéleményre, mert ily módon mások jogainak sérelme is megvalósul.” A bíróság a felülvizsgált határozattal összhangban leszögezte, hogy a „médiáhatóság, mint a közigazgatási intézményrendszer egyik szereplője, a közjog területén működik, a közérdek védelmében léphet fel, és alkalmazhatja a vélemény- és sajtószabadság korlátjaként megjelenő, a médiatartalmakat érintő törvényi szabályokat.” Ezenfelül a hatósággal egyetértésben azt is kimondta a bíróság, hogy „a kiskorúak védelme, személyiségük zavartalan kiteljesedése közös társadalmi cél és érdek, ezért indokolt az ő esetükben a közérdekű jogérvényesítéssel élni.”

Egy másik ügyben a 722/2012. (IV. 18.) médiatanácsi határozat szerint a *Tények* c. műsorszám „Szexuális zaklatás” című szegmensében elhangzott, hogy egy apa állítólag pornográf felvételeket készített a hétéves kislányáról, aminek alátámasztására a tudósítás alatt többször bemutatták a róla néhány hónapos korában készült meztelen képeket. Ezt követően elmondták, hogy az anya szerint, ha a gyermek rosszul viselkedett, az apa kegyetlenül megverte, esetenként órákra egyedül hagyta és bezárta a kislányt. A riport során a gyermeket is megszólaltatták a bántalmazással kapcsolatban, az arcát nem takarták ki, továbbá végig kellett hallgatnia állítólagos bántalmazásának felidézését. A Médiatanács megállapította, hogy sérült a 2010. évi CIV. törvény 14. § (1) bekezdésben foglalt emberi méltóság joga. A Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság 20.K.31557/2012/13. sz. ítélete elutasította a felülvizsgálati kérelmet. A bíróság indokolásának elvi jelentőségű megállapításai gyakorlatilag megegyeztek az előbbi (Fővárosi Törvényszék, 20.K.31156/2012/12. sz.) ítéletben foglaltakkal. Annak érvelését e döntés ugyanakkor kiegészítette egy félmondattal, miszerint a műsorszám tartalma vonatkozásában nem csupán az abban szereplő gyermek, hanem „az összes többi, aki a műsort akár egy percre is láthatta, veszélyeztetettnek minősül”.

A 907/2012. (V. 16.) médiatanácsi határozat szintén az emberi méltóság megsértését állapította meg, miután a médiaszolgáltató *Riasztás* c. műsorszámában részletesen bemutatták ugyanazt a családot, amely a fenti, 722/2012. (IV. 18.) médiatanácsi határozat által vizsgált műsorszámában szerepelt. Amellett, hogy az anya és jelenlegi élettársa a gyermek jelenlétében beszámolt a történekről, a kislányt is részletesen nyilatkoztatták a bántalmazással kapcsolatban. A gyermek arcát eközben nem takarták ki, sőt – drámai, zenei aláfestés mellett – több vágóképet is mutattak a rémült kislányról. A Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság 3.K.28739/2013/4. sz. ítélete elutasította a felülvizsgálati kérelmet. A bíróság érvelése a műsorszámában szereplő gyermek jogainak védelmét helyezte előtérbe, amelyről törvényes képviselője sem mondhat le. Az ítélet megjegyezte, hogy a műsorszámában való szereplés „súlyos traumát okozott vagy okozhatott a gyermeknek”. Ugyanakkor a döntés azt is hangsúlyozta, hogy „a gyermekek, a kiskorúak egészséges, zavartalan fejlődése olyan társadalmi érdek, amely indokolja esetükben a közérdekű jogérvényesítést, azaz a méltóság [...] intézményes védelmét”.

4.2. A kiszolgáltatott, megalázó helyzetben lévőké sérelmes bemutatása

Az emberi méltóság intézményes védelme érdekében történő fellépésnek tekinthetők azon esetek, amelyek során egyes médiaszolgáltatók kiszolgáltatott, magatehetetlen helyzetben mutatnak be betegeket vagy balesetek, bűncselekmények áldozatait [például 2637/2006. (XI. 29.) sz. ORTT határozat, amely ügyben a médiaszolgáltató az augusztus 20-i tűzijáték során súlyosan megsérült áldozatokat mutatott be felismerhető módon]; ez a tényállás immáron külön kiemelve szerepel a 2010. évi CIV. törvényben [14. § (2) bekezdés].

Egy másik ügyben egy kereskedelmi televízió bulvármagazinjában mutattak be egy pszichiátrián kezelt beteget megalázó helyzetben, ágyhoz szíjazva, rejtett kamerás felvételen. A hatósági döntés [1825/2008. (X. 1.) ORTT határozat] a beteg személyhez fűződő jogainak megsértése miatt szankcionálta a médiaszolgáltatót, és bár a megalázó, kiszolgáltatott helyzetű ember bemutatásával az intézményes tartalom is sérült, elsősorban az egyéni jogsérelemre hivatkozott. Az ügyet végül eldöntő Legfelsőbb Bíróság azonban ítéletében (Kfv. III.37.554/2010/5.)³⁷ helyt adott a kereseti kérelemnek, és a hatósági határozatot hatályon kívül helyezte. A bíróság a konkrét tényállást a hatóságtól eltérően értékelte, és nem tekintette olyan súlyúnak, amely a jogsértés megállapítását indokolta volna. (Erről az ügyről bővebben lásd az 5.2. pontot.)

---

³⁷ Közzétéve: BH2011. 266 és KGD2012. 18.

A 721/2010. (XII. 8.) médiatanácsi határozat által rögzített tényállás szerint a *Joshi Bharat* c. műsorszámában egy DNS-teszt eredményével szembesítették az egyik vendéget, amelyből kiderül, hogy gyermekének nem ő a vér szerinti apja. A műsorszámában elhangzott információk, illetve a kényes, az érintett személyek magánszférájába tartozó téma megjelenítésének módja a Médiatanács szerint együttesen hátrányosan befolyásolták az emberi méltóságot. Az elhangzott információk anélkül sugalltak negatív értékítéletet, hogy a téma megfelelő alapossággal, neutrális módon bemutatásra került volna, a nyilvános megszégyenítés határát súrolták. A Fővárosi Törvényszék 16.K.30.265/2011/7. sz. ítélete a felperes médiaszolgáltató keresetét elutasította. A bíróság szerint a műsorszámában történt megjelenítés, szerepeltetés az érintett személyek esetében azt jelentette, hogy veszélynek lettek kitéve, a számukra kedvező társadalmi közmegítélés elvesztését eredményezhette az őket körülvevő környezetben, és ez a további életüket hátrányosan befolyásolhatta. A Fővárosi Ítéletábla 2.Kf.27.206/2012/4. sz. ítélete az elsőfokú bíróság ítéletét helybenhagyta. A bíróság megállapította, hogy a hatóságnak az 1996. évi I. törvény nem azt teszi feladatává, hogy érvényesítse a személyhez fűződő jogokat az arra jogosultak helyett, hanem azt, hogy a vele közjogi viszonyban álló műsorszolgáltatókkal szemben ellenőrizze és felügyelje az 1996. évi I. törvény 3. § (2) bekezdésének érvényesülését. Az elsőfokú bíróság jogi érvelését az ítéletábla maradéktalanul elfogadta, egyetértve azzal, hogy az adott műsorrészben elhangzottak a szereplőt méltatlan, kiszolgáltatott helyzetbe hozták, emberi méltóságában sértették. Megjegyzendő, hogy e határozat, illetve annak bírósági felülvizsgálata még elsősorban a műsorszámában szereplő személyek jogainak védelméből indult ki (a bírósági döntések is „sérelemt szenvedett személyekről”, illetve „érintett személyekről” tesznek említést). A mediaszolgáltató ugyan hivatkozott arra, hogy az adott tartalom adásba kerüléséhez a szereplők hozzájárultak, ezt sem a hatóság, sem a bíróságok nem tekintették döntő súlyúnak; ezzel lényegében azt a korábbi [a 165/2011. (XII. 20.) AB határozat előtti] értelmezést erősítették meg, miszerint a médiatartalomban szereplő személyt ért személyiségi jogi jogsértés közigazgatási úton – az ő kezdeményezése nélkül, illetve a jogsértéshez való kifejezett hozzájárulása mellett is – szankcionálható.

A 2010. évi CIV. törvény 14. § (2) bekezdése, mint láttuk, 2011 óta nevesítve is tiltja a megalázó, kiszolgáltatott helyzetben lévő személyek öncélú és sérelmes bemutatását. Ez idáig egyetlen ügyben állapította meg a Médiatanács e rendelkezés megsértését. A 169/2013. (I. 30.) médiatanácsi határozat egy brutális gyerekgyilkosság esetét dolgozta fel. A *Tények* c. műsorszámában a meggyilkolt gyermekét gyászoló édesanya nyilatkozott érzéseiről gyermeke elvesztését követően. A Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság ezzel kapcsolatban 24.K.30.776/2013/9. sz. ítéletében eltérő álláspontra helyezkedett, és azt állapította meg, hogy a 2010. évi CIV. törvény 14. § (2) bekezdése nem sérült. (Erről az ügyről bővebben lásd az 5.2. pontot.)

4.3. Az egyes társadalmi csoportok tagjai méltóságának megsértése

Az emberi méltóság sérelmének tekinthető még az a médiatartalom, amelyik az emberi méltóság minden egyén, illetve társadalmi csoport tekintetében érvényesülő egyenlőségét, korlátozhatatlanságát, visszavonhatatlanságát kérdőjelezi meg. A Médiatanács két 2011-es döntése alapján jogsértő a roma kisebbséggel szemben megfogalmazott olyan sértő vélemény, amely figyelmen kívül hagyja a mindenkit egyenlően megillető emberi méltóság értékét. Megjegyzendő, hogy e tartalmak egyidejűleg kimeríthetik a 2010. évi CIV. törvény 17. §-ában foglalt gyűlöletkeltés és kirekesztés tényállásait is.

Az első ügyben [828/2011. (VII. 19.) médiatanácsi határozat] egy helyi televízió *Karácsonyi köszöntő* című műsorszámában a műsorvezető egy jegyzetet olvasott fel, amelyben több, általa „cigányokként” azonosított csoport által elkövetett bűncselekményt ismertetett. A bűnözők romaként történő azonosítása a szövegben explicit módon is megjelent. A műsorvezető amellet, hogy egyértelművé tette, hogy kikről beszél, a romákat szélsőségesen sértő jelzőkkel illette, és általánosságban súlyos bűncselekmények életvitelszerű elkövetésével vádolta meg őket. A műsorszám második részében Wass Albert: *A patkányok honfoglalása* (alcíme: *Tanulságos mese fiatal magyaroknak*) című publicisztikai írásának színpadi feldolgozása következett. A bejátszott történet szerint egy dolgos és becsületes ember házába patkányok költöznek be, ellopják a szorgalmasan összegyűjtött élelmet, élösködnek a jószívű gazdán, elhíznak, elszaporodnak, majd amikor a jogos tulajdonos védekezni próbál, fellázadnak és elűzik. Miután dolgozni nem tudnak vagy nem akarnak, az élelem elfogy, a ház lepusztul, végül a patkányok odébbállnak. A Médiatanács szerint ezzel a médiaszolgáltató megsértette az 1996. évi I. törvény 3. § (2) bekezdésében foglalt, az emberi jogok tiszteletben tartását és a gyűlöletkeltés tilalmát meghatározó törvényi rendelkezést (a műsorszám adásba kerülésekor még az 1996. évi I. törvény volt hatályban, ezért járt el annak alapján a hatóság). A hatóság szerint a médiaszolgáltató a feltételezett bűnelkövetők és áttételesen a „cigányok” emberi mivoltának megkérdőjelezésével megsértette az emberi méltósághoz való alkotmányos alapjogot.

A másik ügyben [1153/2011. (IX. 1.) médiatanácsi határozat] a *Világpanoráma* c. műsorszám elején a műsorvezető jegyzete hangzott el, mely a nemzetközi politikai helyzet rövid értékelése után Magyarország aktuális problémáival, elsősorban a hazai romák helyzetével foglalkozott. A műsorszám a romákat – kollektív módon – egyfelől mint túltámogatott, segélyekre berendezkedett élösködőket, másfelől a társadalmi normákat nem tisztelő, bűnözői életformát követő, az őket eltartó magyarokat terrorizáló csoportot mutatta be. A műsorvezető a bevezető részben a „zsidókérdés” kifejezést a magyarság kizsákmányolásához és Magyarország gyarmatosításához kapcsolva említette, illetve kijelentette, hogy az általa feldolgozott

téma „a cigány- és zsidókérdés” lesz. A jegyzetben konkrét fenyegetés is elhangzott arra nézve, hogy ha a cigányok és a zsidók tovább folytatják a műsorvezető által nekik tulajdonított magyarellenos tevékenységüket, távozniuk kell az országból. A Médiatanács döntése értelmében a médiaszolgáltató ezzel megsértette a 2010. évi CIV. törvény 14. § (1) bekezdésében, valamint a 17. § (1) bekezdésében foglalt rendelkezést (gyűlöletkeltés tilalma). A hatóság szerint a műsorszám a cigányság – mint etnikum – egésze emberarcát elvesztő, kriminalizálódott csoportként került bemutatásra, így a műsorszám az elszenvedett egyéni jogsérelmek-től függetlenül hatósági eljárás lefolytatását tette indokolttá. A hatóság megállapította, hogy a médiaszolgáltató a roma kisebbség emberi mivoltának megkérdőjelezésével megsértette az emberi méltósághoz való alkotmányos alapjogot.

4.4. Méltóságsértő ‘üzenetek’

Szintén alkalmasak az emberi méltóság megsértésére azok a műsorszámok, amelyek koncepciójuknál, jellegüknél fogva figyelmen kívül hagyják a méltóság tiszteletét, arra épülnek, hogy megkérdőjelezzék a méltóság alapvető értékét, az emberi személyiség ‘érinthetetlenségét’. Az egyik kereskedelmi televízióban 2001-ben *A riporter Frei Tamás* c. műsorszám ajánlójában a következő hangzott el: „Legyenek részesei egy kockázatos kalandnak! Tartsanak Frei Tamással Moszkvába! Béreljék fel vele együtt azt a bérgyilkost, aki egymillió dollárért még a magyar miniszterelnököt is megölné!” A 665/2001. (V. 16.) sz. ORTT határozat megállapította az emberi méltóság megsértését. A Fővárosi Ítéltábla (2.Kf.27.614/2006/4.) jóváhagyta ezt a határozatot, de nem azért, mert a miniszterelnök személyéhez fűződő jogai sérültek, hanem mert a műsorszám üzenete

„alkalmas volt arra, hogy veszélyérzetet gerjesszen azáltal, hogy egy pénzért megvehető személy minden korlátot átlépve, pusztán anyagi haszon reményében kövessen el emberélet kioltását eredményező erőszakos cselekményt. A nézőkben heves indulatokat ébresztő, felszólító módon elhangzott közlésnek az emberi méltóságot sértő formában való kinyilatkoztatása elfogadhatatlan.”

Az igazság ára c. műsorszámmal kapcsolatban indult eljárás mérföldkő a médiahatóság jogalkalmazási gyakorlatában, mert egy új értelmezési szabályt vezetett be. Az ügyben az ORTT megállapította a jogsértést, mert a műsorszám azt sugallta, hogy az emberi személyiségnek nincsen érintetlen tartománya, az emberi méltóság anyagi érdekből nyilvánossá, bárki számára hozzáférhetővé tehető [748/2008. (IV. 29.) sz. ORTT határozat]. (Erről az ügyről bővebben lásd az 5.1. pontot.)

Az igazság ára ügy nyomvonalán haladt tovább a Médiatanács is. Egy valóságshow (*Alekosz – Szerelem a legfelsőbb szinteken*) miatt azért szankcionálta a testü-

let az egyik nagy kereskedelmi médiaszolgáltatót, mert az érintett műsorszámokban a szereplők tárgyiasításával, női mivoltukban való megalázásával, megtévesztéssel és a magánszférájuk nyilvánossá tételével, valamint annak sugalmazásával, hogy az emberi személyiségnek nincsen érinthetetlen tartománya, és az emberi méltóság sérthetlenségéről anyagi érdekből le lehet mondani, megvalósult az emberi méltóság sérelme [1044/2011. (VII. 19.) sz. határozat]. A műsorszámokban – többek között – egy ál-hazugságvizsgálat során a szereplőknek bizonyítaniuk kellett az érzéseik valóságát; a szereplők közül többen felvállalták, hogy anyagi haszon szerzés reményében mondtak le alapvető jogaikról. A szereplők ebben a kontextusban fogyasztási cikk szintjére degradálódtak, akikről a médiaszolgáltató kénye kedve szerint rendelkezhetett. A hatóság szerint a jogsértés tényén nem változtat a szereplők beleegyezése, illetve az sem, hogy beleegyezésük miatt milyen módon vált korlátozottá számukra a személyiségvédelemhez fűződő jogi eszközök használata.

A Fővárosi Törvényszék 3.K.33785/2011/11. sz. ítélete a határozatot helybenhagyta. A bíróság elsősorban a kiskorúak védelme szemszögéből vizsgálta az érintett műsorszámokat. Ennek feltételezhető oka az, hogy a médiahatóság az emberi méltóság megsértése mellett a nem megfelelő korhatári besorolás, illetve az ebből következő helytelen sugárzási időpont miatt is jogsértést állapított meg a médiaszolgáltatóval szemben. A két jogsértés azonban egymással nem feltétlenül áll összefüggésben, és az egyik megvalósulása nem feltételezi a másikat. Mindenesetre a bíróság szerint „az emberi méltóság védelme körében nem menti fel [...] a médiaszolgáltatót az a körülmény, hogy adott esetben a műsorban szereplők önként vállaltak bizonyos szélsőséges vagy méltóságukat sértő jelenetekben való részvételt.” A bíróság álláspontja szerint „lehetséges ilyen műsort készíteni és sugározni, csupán a megfelelő korhatári besorolásra kell ügyelni. Nehezen vagy egyáltalán nem feldolgozható az adott korosztály számára az ál-hazugságvizsgálat során és azt követően kialakult helyzet, ez még akkor is így van, ha a hazugságvizsgálat nem volt valóságos.” A bíróság ezen kitételei nem kompatibilisek a hatósági határozattal, amely önálló jogsértésként állapította meg az emberi méltóság megsértését, ebből következően azt egyáltalán nem lehet – a késői órákban sem – adásba szerkeszteni. Az ügyet véglegesen eldöntő Kúria ítélete azonban fontos megállapítást tesz, mely szerint

„az emberi méltóság tiszteletének megsértését jelenti az olyan műsortartalom, amely az emberi jogokat sérti, a személyt nem önbecsülésének, az emberi érintkezési formák követelményeinek megfelelő elbánásban részesíti, különösen, ha emberi mivoltában megalázzák vagy hátrányos helyzetbe hozzák. [...] A műsorban való önkéntes részvétel nem járhat azal, hogy a médiaszolgáltató a női szereplőket tárgyként kezeli, megalázó, kiszolgáltatott helyzetbe kényszeríti, ugyanis az önkéntes részvétel nem jelent lemondást az emberi méltóságról, és nem teremt a médiaszolgáltatónak korlátlan rendelkezést a szereplő és annak élete, jogai felett” (Kfv.II.37.151/2014/4.).

Itt is jól kivethető, hogy a bíróság nem választja el teljes egészében az emberi méltóság intézményes és szubjektív, személyiségi jogi védelmét, így a szövegrész arra utal, hogy amikor jogsértőnek talál egy tartalmat, valójában az abban szereplő személyiségi jogaira is tekintettel teszi azt. Ez a korábbi érvelésünk alapján nem tekinthető következetes álláspontnak, ugyanis a konkrét személyiségi jogok érvényesülését nem a médiahatóság előtti eljárásban lehet és kell vizsgálni. Ezzel együtt a bíróságok alapvetően elfogadták a Médiatanács döntését, így tekintettel voltak az intézményes méltóságvédelem szempontjaira is.

A már említett, 169/2013. (I. 30.) sz. médiatanácsi döntés egy gyerekgyilkosság médiabeli bemutatásával foglalkozott. A *Mokka* c. műsorzámban a bűncselekménnyel foglalkozó beszélgetések között egy sms-nyereményjátékot szervezett a médiaszolgáltató, ezáltal olybá tűnt, hogy a brutális gyermekgyilkosság ürüggyé vált egy játékra, amelyen kiállításbelépőt, illetve üdülési szolgáltatást lehetett nyerni. A médiahatóság – a nyereményjáték és műsorbeli kontextusának üzenete alapján – megállapította az emberi méltóság megsértését. A Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság 24.K.30.776/2013/9. sz. ítéletében elfogadta a hatóság érvelését. (Erről az ügyről bővebben lásd az 5.3. pontot.)

4.5. Méltóságvédelem és személyiségi jogok

Az ORTT korábbi gyakorlatában több olyan döntés született, amely – ellentmondva korábbi okfejtésünknek – konkrét személyeket ért jogsérelem esetén az intézményes védelem szükségére tekintet nélkül állapította meg az 1996. évi I. törvény 3. § (2) bekezdés megsértését. Ilyen döntésnek tekinthető például a 2089/2005. (X. 13.) sz. ORTT határozat, aminek tényállása szerint a műsorzámban Pártai Luciát szexuális tárgyú viccelődés középpontjába helyezték, vagy azon eset, amikor Szili Katalinnal, az Országgyűlés korábbi elnökével kapcsolatosan sértő tartalmú sms-üzenet jelent meg a műsorzámban [1254/2009. (VI. 17.) sz. ORTT határozat], illetve amikor Lendvai Ildikó politikust szexuális tárggyá lealacsonyítva hozták méltatlan helyzetbe [583/2008. (III. 26.) sz. ORTT határozat]. De nemcsak közszereplőkkel, hanem magánszemélyekkel kapcsolatban is születtek hasonló döntések [például 847/2000. (X. 27.), 411/2007. (II. 21.) és 2719/2007. (XII. 6.) sz. ORTT határozat] azok jóhírneve, becsülete, magántitka, képmáshoz, illetve személyes adatok védelméhez való joga megsértésére alapozva.

Fontos kiemelni, hogy a bíróságok a felülvizsgálati eljárásban a hatósági értelmezést ezekben az ügyekben egyetlen alkalommal sem vitatták, és az Alkotmánybíróság 46/2007. (VI. 27.) sz. döntéséből sem olvasható ki e döntések alkotmányellenessége vagy legalábbis 'helytelensége'. E döntések ugyanakkor ellentmondanak a 165/2011. (XII. 20.) AB határozat álláspontjának.

A védendő „emberi jogok” listájára az ORTT számos alap- és személyiségi jogot helyezett, ezeknek ráadásul nem mindegyike szerepelt az Alkotmányban.

A gyakorlatban felmerült, megsértett jogok listája a következő: emberi méltóság, jóhírnév, becsület, képmás, magántitok, személyes adatok védelme. A korábbi okfejtésem alapján világos, hogy megítélésünk szerint ezek nem mindegyike alkalmas arra, hogy 'bebocsájtást nyerjen' a médiaszabályozásba, azaz hogy a közérdek szempontjából értelmezett, intézményes emberi jogi sérelem rajtuk keresztül megállapítható legyen. (E kérdés a 2010. évi CIV. törvény 2012 júniusi módosításával – az emberi jogok 2010. évi CIV. törvény általi védelmének megszűnésével – elvesztette aktualitását.)

A megalázó, kiszolgáltatott helyzetben lévők sérelmes bemutatása a legtöbbször értelemszerűen együtt jár a képmáshoz való jog megsértésével, de ez egyáltalán nem szükségszerű. Az intézményes védelem szükségességét ugyanis olyan ábrázolás is indokolhatja (ezáltal a demokratikus nyilvánosság szabályait olyan ábrázolás is sértheti), amely alapján az egyén nem felismerhető, az emberi méltóságot mégis sérti. Azonban tekintettel arra, hogy a 2010. évi CIV. törvényben ez a kérdés önálló tényállásban rendezésre került, innentől nem vitatható, hogy az efféle tartalom közzététele tilos.

A jóhírnév, becsület, magántitok, személyes adatok védelme megítélésünk szerint a polgári és a büntetőjogra tartozik, a médiaszabályozásnak csak akkor lehet velük dolga, ha az adott médiatartalom az emberi méltóság alapértékét veszélyezteti, vagy a sérelmes magatartás annyira intenzív, hogy az emberi jogok intézményes oldalát, azok létét és érvényesülését vonja kétségbe, kérdőjelezi meg.

A továbbiakban néhány olyan médiatanácsai döntést mutatok be, amelyek közül – a médiaszolgáltatói magatartás közérdeket sértő jellegének hiánya miatt – egyik sem állapított meg jogsértést. Ezen ügyek áttekintése mégis tanulságos, mert kiderül belőlük a Médiatanács által alkalmazott differenciálás a személyiségi jogok védelméhez fűződő magánérdek és a közönség jogait figyelembe vevő közérdek között. Két esetben ráadásul a hatósági döntés elmaradása miatt az ügy bíróság elé került, tehát a bíróságok is véleményt formálhattak erről a megközelítésről.

Az első ügyben a médiaszolgáltató *Híradó* c. műsorszámának egyik szegmensében az Európai Zöld Párt képviselője, Daniel Cohn-Bendit által Magyarország kétszülű alkotmányával kapcsolatosan tartott sajtótájékoztatójáról készült összeállítás volt látható. Az összeállításból úgy tűnt, hogy Cohn-Bendit az öt korábban ért pedofiliavádra irányuló kérdés megválaszolása elől megfutamodott. Később felmerült, hogy a bejátszást oly módon vágták össze, hogy azt a téves képzetet keltse a nézőkben, hogy Cohn-Bendit elmenekült a kérdés elől, holott erről a valóságban nem volt szó. A Médiatanács az emberi méltóság vélelmezett megsértése miatt – az erre irányuló nézői panasz ellenére – nem indított hatósági eljárást [1870/2011. (XII. 14.) médiatanácsai határozat].

A második ügyben a két televíziós közszolgálati médiaszolgáltató *Híradó* című műsorszámainak egyik szegmensében Lomnici Zoltán, a Legfelsőbb Bíróság volt elnöke, kitakart arccal szerepelt az éppen nyilatkozatot adó Tőkés László mögött, a háttérben. Ezáltal a néző nem szerzett tudomást arról, hogy részt vett azon az

eseményen, amelyről a beszámoló szólt. A Médiatanács az emberi méltóság megsértése miatt ezúttal sem indított hatósági eljárást [113/2012. (I. 18.) médiatanácsi határozat].

A harmadik ügyben a kérelmező – Helmeczy László, közismert ügyvéd – álláspontja szerint a médiaszolgáltató *Célpont* c. műsorszámában valótlanul állította, hogy B. M. védőjeként járt el a műsorszámában bemutatott bírósági eljárás során, és mindezt a médiaszolgáltató abból a célból tette, hogy őt „sértő színben” tüntesse fel. A kérelmező szerint a médiaszolgáltató azzal, hogy kérése ellenére arcát több alkalommal is bemutatta az érintett műsorszámában, szintén megsértette a 2010. évi CIV. törvény 14. §-ában foglaltakat. A Médiatanács az emberi méltóság megsértése miatt kérelemre indult hatósági eljárást megszüntette [773/2012. (IV. 25.) médiatanácsi végzés].

A negyedik, idevágó ügyben a kérelmező – Ulrike Lunacek, osztrák európai parlamenti képviselő – hatósági eljárást kezdeményezett a médiaszolgáltató *Korrektúra* c. műsorszámában elhangzottak miatt. Előadta, hogy személyével kapcsolatban sértő kijelentések hangzottak el: Bayer Zsolt műsorvezető „agyament, ótvar hazug idiótának”, illetve „rohadt szemétnak” nevezte az Európai Parlament alapjogi bizottságának 2012. február 9-ei ülésén elmondott, a budapesti Békemenet résztvevőinek Európai Unió-ellenes és antiszemita megnyilvánulásait kifogásoló felszólalása miatt. A Médiatanács az emberi méltóság megsértése miatt kérelemre indult hatósági eljárást ez esetben is megszüntette [905/2012. (V. 16.) médiatanácsi végzés].

Az ötödik ügyben szereplő összeállítás a médiaszolgáltató *Célpont* c. műsorszámában Gyurcsány Ferenc kérelmező, egykori miniszterelnök egyetemi szakdolgozata elkészültének és az abszolutóriumhoz szükséges szakmai gyakorlat megszerzésének körülményeiről, az ehhez kapcsolódó vélt visszasságokról számolt be. A műsorszámában bemutatottak egy név nélkül, kitakart arccal nyilatkozó személyt, aki azt állította, hogy annak idején a kérelmező nem végezte el a diploma kiadásához szükséges tanítási gyakorlatot. Az illető – egykori iskolaigazgató – másnap egy másik médiaszolgáltató műsorában immár névvel és arccal nyilatkozott, és kijelentette, hogy a felvételt a *Célpont* munkatársai újságírói mivoltukat letagadva, rejtett kamerával készítették, ő nem ezt nyilatkozta, és nyilatkozatát engedélye nélkül összevágták. Az érdemi médiahatósági döntés előzményeként először a Médiatanács Gyurcsány beadványát bejelentésnek minősítette, és a vélelmezett jogsértés hiányára tekintettel nem indított hatósági eljárást [1262/2012. (VII. 11.) sz. médiatanácsi határozat]. A bejelentő a döntést bíróság előtt megtámadta, a Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság 24.Kpk.45.957/2012/7. számú végzése pedig a hatóságot az eljárás érdemi lefolytatására utasította. Ennek indoka az volt, hogy mivel a bíróság szerint Gyurcsány a saját ügyében jött, azaz jogát, jogos érdekét érintette az adott médiatartalom, őt kérelmezőnek kellett volna tekinteni. Ebből pedig a bíróság szerint az következett, hogy a Médiatanács döntése, amely alapján a hatáskör hiányára hivatkozva az eljárás lefolytatása elmaradt, nem volt jogszerű.

Második – immáron érdemi – döntésében a Médiatanács leszögezte, hogy nem állapítható meg az emberi méltóság megsértése a vizsgált tartalom vonatkozásában. Bár a kérelmezővel kapcsolatban elhangzott sértő kijelentések alkalmat adhatnak az egyéni jogvédelemre nyitva álló jogérvényesítésre (a kérelmező által személyesen indítható polgári vagy büntetőeljárások által), az intézményes alapjogvédelem szükségessége nem merült fel. A sérelmezett összeállítással kapcsolatban, annak tartalmi vizsgálata alapján tehát nem állapítható meg a magánérdek sérelmén túlmutató, a közösség sérelmét is megvalósító médiaszolgáltatói magatartás. A Médiatanács ezért a kérelmet érdemben elutasította [825/2013. (V. 25.) sz. médiatanácsi határozat].

A fent összefoglalt ügyekben az emberi méltóság intézményének sérelme a hatósági döntések szerint nem valósult meg. Általánosságban állítható, hogy a valótlan beszámoló, a súlyosan sértő, lejáratási céllal közölt véleménynyilvánítások egy-egy közszereplővel kapcsolatban vagy valamely fontos eseményről, rombolják a média tekintélyét, hitelességének képét, korlátozzák a nézők megfelelő tájékozódáshoz való jogát, továbbá felvetik az érintett egyének személyhez fűződő jogainak sérelmét, de önmagukban – jelen tanulmányban foglalt értelmezés szerint – nem sértik a médiaszabályozás által védett emberi méltóságot. A néző tájékozódáshoz való jogát ugyan sérti, ha a képernyőn nem azt látja, ami valójában történt, de a műsorszám e körülmény által befolyásolt üzenete nem feltétlenül közvetít olyan tartalmat, amely a méltóságsértés súlyát elérné.

Az említett ügyekben vizsgált tartalmak többsége egy-egy kiemelt közéleti-politikai vita kontextusában került közzétételre, ami eleve más jogalkalmazói megközelítést követel meg, mint azon tartalmak megítélése, amelyek az emberi méltóság kultúráját rombolják. Politikai vitákban ugyanis szélesebb a sajtószabadság érvényesülési köre. Politikai vélemények esetében (jelen ügyben egy sajtótájékoztató – valóságot eltorzító hatása – megvágása is annak minősül) a 2010. évi CIV. törvény 14. § alkalmazása csak nagyon szűk körben képzelhető el.

A *Lomnici*-ügy ellenben más típusú kérdéseket vetett fel. A volt főbíró ugyanis politikai értelemben neutrális közszereplő, így a bemutatott felvételeken való felismerhetetlenné tétele mögött a politikai vagy közéleti tartalmú véleménynyilvánítás szándékát nem fedezhetjük fel. *Lomnici* volt főbírónak tehát azért sérülhetett a jóhírnevéhez való joga, mert a közönség nem kapott – közvetett – tájékoztatást egy nyilvános eseményen való részvételéről. A botrány kirobbanását követően pedig emiatt olyan látszat keletkezett, mintha ő a közéletben egyfajta *persona non grata* lenne, aki nem méltó arra, hogy a televízióban szerepeljen. Árnyalja ezt a képet az, hogy az inkriminált riport előtt és után is számos alkalommal volt a közszolgálati médiumok vendége, tehát egyszeri kitakarása mögött nehéz tendenciát felfedezni. A jogsértés azonban egyszeri magatartással is megvalósulhat. Mégis fontos kiemelni azt, hogy a kitakarás által a „vélemények piacán” szerzett haszon nemigen látható, azaz a társadalmi nyilvánosságot ez a szerkesztői lépés csak kismértékben befolyásolhatta.

Természetesen a valóság eltorzítása még a fokozottan védett politikai véleménynyilvánítás során is megengedhetetlen, így mindenképpen felmerülhetett ezen esetekben az érintettek jóhírnevének vagy becsületének sérelme, de az emberi méltóság megsértéséhez – kiváltképp a fent elemzett, intézményes értelmében – a hatóság döntései szerint ezeknél súlyosabb magatartás szükségeltetik. Az bizonyos, hogy ha elfogadnánk azt, hogy az emberi méltóság mint önálló (anya)jog megsértéséhez, így a védelmét előíró szabály alkalmazásához elegendő bármely, belőle fakadó emberi vagy személyiségi jog sérelme, akkor jelentősen devalválnánk az emberi méltóság jogi koncepcióját.

Elképzelhető azonban olyan súlyú egyéni jogsérelem, amely már a méltóság intézményes védelmének szükségességét veti fel. A jogsértő tartalom ebben az esetben elválnak a konkrét sérelmet szenvedettek körétől, és az emberi méltóság tiszteletében [az Alkotmánybíróság 165/2011. (XII. 20.) AB határozata szerint: kultúrájában] okoz sérelmet. Egy, a médiában közzétett valótlan állítás azonban (történjen akár képi eszközökkel) nem vezet okvetlenül a méltóság sérelméhez.

A *Helmecezy*-, a *Lunacek*- és a *Gyurcsány*-ügyek más típusú kérdéseket hoztak a felszínre, hiszen itt közszereplőkkel kapcsolatos tényállítás, illetve erőteljes véleménynyilvánítás valósult meg a vizsgált műsorokban. A *Helmecezy*-ügyben a Fővárosi Törvényszék 8.Kpk.45.608/2012/1-I. sz. végzésében a felülvizsgálati kérelmet elutasította. A bíróság osztotta a hatóság azon álláspontját, hogy „az emberi méltóság védelme [...] a demokratikus nyilvánosság megfelelő működését védi, nem pedig az egyént. [...] [E]zen szabályok létrehozásának egyik oka a közönség érdekeinek védelme.” A bíróság megállapította, hogy a hatóság „abban az esetben állapíthatja meg az emberi méltóság alapvető értékének sérelmét, ha a sérelem eléri a közérdekű igényérvényesítés demokratikus nyilvánosság veszélyeztetésének küszöbét”. A bíróság rámutatott arra is, hogy „konkrét egyén jogát vagy jogos érdekét” a jogrendszer „anyagi jogi vagy eljárási jogszabályokon keresztül más módon, például a polgári jog, illetve a büntető jog eszközével” biztosítja. A bíróság kiemelte, hogy „a kérelmezetti hatóság akkor rendelkezik hatáskörrel, ha a sajtószabadság és az emberi méltóság alapvető joga ütközik, és a közösség érdekét szükséges védeni”.

A *Lunacek*-ügyben a Fővárosi Törvényszék 20.Kpk.45.648/2012/2. sz. végzésében a bírósági felülvizsgálati kérelmet szintén elutasította. A bíróság itt is egyetértett a médiahatóság álláspontjával, mely szerint

„az Smtv. 14. § (1) bekezdésének megsértése alapjául szolgáló, az emberi méltóság intézményes védelmét igénylő hatósági fellépés szükségessége, a közérdek sérelme nem volt megállapítható. Kérelmezett fenti jogszabályhelyek és a végzésben felhívott AB határozatok alapján helyesen jutott arra a következtetésre, hogy nincsen hatásköre a kizárólag az egyén személyhez fűződő jogait érintő sérelmes tartalmak elbírálására.”

Az ötödikként említett ügyben a Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság (5.K.32.298/2013/7.) első fokon Gyurcsány felülvizsgálati kérelmét is elutasította, és egyetértett a hatósággal abban, hogy „a jogsértések megítélésekor el kell választani az egyes jogágak által védendő értékeket, és a médiahatóságnak a jogsérelem elbírálása során a médiaszabályozás azon jellegzetességeire kell figyelemmel lennie, hogy az nem a médiában szereplő vagy ott megtámadott egyén jogait óvja, hanem a demokratikus nyilvánosság szabályait határozza meg.” A bíróság nem fogadta el a felperes azon álláspontját, miszerint a valótlan közlés már önmagában megalapozhatja az emberi méltóság absztrakt, közösségi szempontú sérelmét. A bíróság szerint a kereseti kérelem elfogadtatásához a felperesnek „ezen túlmenő többletkörülményeket kellett volna igazolnia, méghozzá abban a körben, hogy maga a kifogásolt közlés, annak tartalmát vizsgálva, általánosságban, absztrakt módon az [...] emberi méltóság [...] megsértésére alkalmas”.

Az idézett két bírósági döntés a *Lunacek*- és a *Helmecky*-ügyekben tehát elfogadta a jelen tanulmányban is követett érvelés alapvetéseit, és nemcsak élesen differenciált a személyiségvédelmi szabályok, valamint a médiaszabályozás között, hanem azt is leszögezte, hogy a hatóságnak ilyen esetekben nincsen hatásköre eljárni, míg a Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság fent említett – a *Gyurcsány*-ügyben hozott – 24.Kpk.45.957/2012/7. számú végzése szerint hatáskör hiányára nem lehet alapozni a hatósági döntést, ha a panasz benyújtója kérelmező, azaz saját jogát, jogos érdekét érinti az ügy. Más lapra tartozik, hogy a hatóság újbóli, érdemi döntését követően a bíróság a személyiségvédelmi szabályok és a médiaszabályozás közötti differenciálást ezúttal is elfogadta. (E döntést a Fővárosi Törvényszék később helybenhagyta – 2.Kf.650.344/2013/3. sz. ítélet –, így jogerőssé vált.)

4.6. A joggyakorlat összegzése

A fentiekben csak azokkal a hatósági ügyekkel foglalkoztam, amelyekben érdemi döntés született. Azon ügyek közül, amelyek az eljárás megszüntetésével értek véget, vagy ahol a kérelem, illetve a panasz nyomán nem is indult hatósági eljárás, csak azokat említettem, ahol e döntéssel szemben a kérelmező bírósághoz fordult, tehát bírósági döntés is született az ügyre vonatkozóan. Az 1. és a 2. táblázat (151–156. o.) ezen eseteket mutatja.

Megállapítható, hogy a jogalkalmazásban a 165/2011. (XII. 20.) AB határozat cezúrát jelentett, mert a korábbinál jóval egyértelműbb értelmezési kereteket határozott meg az emberi méltóság médiaszabályozásbeli védelmére vonatkozóan. A hatósági és az arra épülő bírósági gyakorlat is ezt követően, 2012 elejétől tekinthető konzekvensnek, de ez nem jelenti azt, hogy a korábbi döntések közül ne lenne

olyan, ami az e tanulmányban felvázolt értelmezést támasztja alá, és ne lenne számos olyan ügy, amely hasznos tapasztalatokkal szolgált. Mint látható, az emberi méltóság védelme a médiaszabályozás számára is fogós feladatot jelent, ezért az értelmezési és elhatárolási nehézségekkel való birkózás, a különböző döntések egymáshoz képesti következetlensége egy fiatal jogterület és jogalkalmazó szerv esetében nem megbocsáthatatlan.

Az áttekintett joggyakorlat alapján az emberi méltóságot sértő egyes médiatartalmak részben tipizálhatók. Ilyen esetnek tekinthető:

- a kiszolgáltatott, magatehetetlen, megalázó helyzetben lévők – például balesetek, bűncselekmények áldozatainak – explicit, felismerhető, sértő ábrázolása (esetükben az egyéni jogérvényesítés is eleve korlátozott, az ilyen helyzetben lévők bemutatása pedig a társadalmi együttélés szabályait is sérti);
- a kiskorúak olyan, emberi méltóságot sértő bemutatása, amely szükségessé teszi az intézményes védelmet; az egyéni jogérvényesítés esetükben is korlátozott, a kiskorúak megfelelő személyiségfejlődése pedig szintén közös társadalmi érdek, az ezt veszélyeztető tartalmakkal szemben indokolható a fellépés [megjegyzendő, hogy a 2010. évi CIV. törvény 2012. június 19-től hatályos 19. § (4a) bekezdése ezen esetet kiegészítve, közvetlenül a médiatartalomban sérelmes módon szerepeltetett kiskorú személy érdekében fogalmaz meg tiltást; a módosítás jól kivehetően arra irányult, hogy az ilyen tartalmak a 165/2011. (XII. 20.) AB határozat nyomán szükségessé vált módosítások ellenére a sajtótermékekben se maradjanak médiaszabályozásbeli következmény nélkül];
- egyes személyek, társadalmi csoportok másokhoz képest másodrendűként való kezelése, egyenlő emberi méltóságuk, személyhez fűződő jogaik létének megkérdőjelezése [ezen esetek és a 2010. évi CIV. törvény 17. § (1) és (2) bekezdését – a gyűlöletkeltés és a kirekesztés tilalmát – megvalósító tényállások elhatárolása nehéz jogalkalmazói feladat, bár e jogsértések párhuzamosan is megállapíthatók];
- ha egy médiaszolgáltatás tartalma azt sugallja, hogy az emberi személyiségnek nincsen érinthetetlen tartománya, az emberi élet pénzért elvehető, az emberi méltóság anyagi érdekből nyilvánossá, bárki számára hozzáférhetővé tehető.

Hangsúlyozandó, hogy az itt felsorolt, az emberi méltóság intézményes védelmét előhívó jogsértéstípusok nem rendezhetők taxatív felsorolásba, és a Médiatanácsnak – azon felül, hogy a következetes jogalkalmazói gyakorlat kialakítása érdekében ez a tipizálás iránymutatásul szolgálhat számára – nem azt kell vizsgálnia, hogy az eljárás tárgyát képező médiatartalom besorolható-e a jogsértéseknek az eddigi gyakorlat során előforduló, a fentiekben felsorolt valamelyik típusába; egyáltalán nem elképzelhetetlen, hogy olyan esettel találkozzon a hatóság, amely ebbe a négyes felsorolásba nem beilleszthető.

Az is megállapítható, hogy a következetes jogalkalmazás felé vezető út még hosszú és tekervényes is lehet. Az egyes bírósági döntésekben – mint láthattuk – máig keveredik a műsorszámban szereplő személyek jogainak védelme mint lényeges szempont, és a hatóság által az utóbbi években követett, a közérdek védelméből kiinduló intézményes jogvédelem szempontja, még akkor is, ha egyébként a hatósági döntés tartalmát a bíróság jóváhagyólag idézi.

1. táblázat: Az ORTT hatósági határozatai az emberi jogok megsértése tárgyában

Hatósági határozat	Jogerős vagy felülvizsgálati kérelem nyomán született bírósági ítélet	Az ügy rövid leírása	A határozat szerint sérült jog
242/1999. (V. 27.)	LB. Kf.IV.38.474/2000/3. helybenhagyta	Hollán Ernő utcai gyilkosságról készült riport	személyiségi jog – képmás (kiszolgáltatott helyzet)
776/2000. (X. 4.)	Föv. Ít. 2.Kf.27.041/2005/5. és KGD2005. 112 (LB) megváltoztatta	Nógrádi Zsolt vallomása (olajszökítés)	személyiségi jog – jóhírnév
846/2000. (X. 27.)	–	Árpád hídnál történt tömeges gázolásról, verekedésről készült riport	személyiségi jog – képmás (kiszolgáltatott helyzet)
847/2000. (X. 27.)	–	Szerlemföltésből elkövetett emberöléssel kapcsolatos riport	személyes adat
665/2001. (V. 16.)	Föv. Ít. 2.Kf.27.614/2006/4. helybenhagyta	Frei Tamás, bérnyilkos felbérelése a miniszterelnök megölésére	jogsértő nézőpont
113/2002. (I. 10.)	Föv. Ít. 4.K.27.307/2005/4. hatályon kívül helyezte	<i>Bár</i> c. műsor szereplőivel kötött szerződések	sérelmes tartalmú szerződés
736/2003. (V. 29.), 737/2003. (V. 29.), 738/2003. (V. 29.)	LB. Kfv.IV.37.466/2006/4. helybenhagyta	Tótújfalui gyilkosság	személyiségi jog – jóhírnév, becsület, a kiskorúak zavartalan fejlődéséhez fűződő érdekek sérelme
1293/2004. (IX. 22.)	–	Tudósítás egy közúti baleset helyszínéről	személyiségi jog – képmás (kiszolgáltatott helyzet)

(1. táblázat folytatása.)

Hatósági határozat	Jogerős vagy felülvizsgálati kérelem nyomán született bírósági ítélet	Az ügy rövid leírása	A határozat szerint sérült jog
478/2005. (III. 17.)	LB. Kfv.IV.37.348/2008/4. helybenhagyta	„Fajtalankodás” c. riport	személyiségi jog – képmás, a kis- korúak zavartalan fejlődéséhez fűződő érdek sérelme
697/2005. (IV. 20.) új eljárásban: 411/2007. (II. 21.)	Föv. Ít. 4.Kf.27.298/2006/7. hatályon kívül helyezte Föv. Ít. 4.Kf.27.034/2008/4. helybenhagyta	<i>Mónika Show</i> c. műsorszám szereplőivel megkötött szerződések	sérelmes tartalmú szerződés (1. döntés) személyiségi jog – jóhírnév (2. döntés)
2089/2005. (X. 13.)	Föv. Ít. 2.Kf.27.066/2007/4. helybenhagyta	Pártai Lucia-eset	személyiségi jog – becsület
2470/2005. (XI. 30.) – nem állapít meg jogsértést	–	<i>Mónika Show</i> c. műsorszám szereplőivel megkötött szerződések	–
2637/2006. (XI. 29.)	–	Augusztus 20-i tűzijáték sérültjeinek bemutatása	személyiségi jog – képmás (kiszolgál- tatott helyzet)
2638/2006. (XI. 29.)	–	Tudósítás egy közúti baleset helyszínéről	személyiségi jog – képmás (kiszolgál- tatott helyzet)
2719/2007. (XII. 6.)	Föv. Ít. 3.Kf.27.391/2009/8. hatályon kívül helyezte	Panaszosról egy korábbi újságcikk bevágása a műsorba	személyiségi jog – képmás
2845/2007. (XII. 12.)	Föv. Ít. 3.Kf.27.559/2008/5. helybenhagyta	Hajléktalanokról szóló riport a <i>Fókusz</i> c. műsorszámban	egyenlő méltóság
583/2008. (III. 26.)	–	Lendvai Ildikó-eset	személyiségi jog – becsület

(1. táblázat folytatása.)

Hatósági határozat	Jogerős vagy felülvizsgálati kérelem nyomán született bírósági ítélet	Az ügy rövid leírása	A határozat szerint sérült jog
748/2008. (IV. 28.)	LB. Kfv.III.37.915/2009/6. helybenhagyta	<i>Az igazság ára</i>	jogsértő üzenet
1510/2008. (VIII. 27.)	Föv. Bír.19.K.34.189/2008/6. és EBH2010. 2197 helybenhagyta	Oknyomozó újságírás	személyiségi jog – titok sérelme
1511/2008. (VIII. 27.)	Föv. Ít. 4.K.f.27.425/2009/6. hatályon kívül helyezte	Oknyomozó újságírás	személyiségi jog – titok és képmás sérelme
1707/2008. (IX. 17.)	Föv. Bír.20.K.30.532/2009/5. helybenhagyta	Dávid Ibolya-eset	személyiségi jog – becsület
1825/2008. (X. 1.)	LB. Kfv.III.37.554/2010/5. és BH2011. 266, KGD2012. 18 hatályon kívül helyezte	Pszichiátrián kezelt beteg	személyiségi jog – képmás (kiszolgált tattott helyzet)
12/2009. (I. 7.)	–	<i>A nagy lehetőség</i>	egyenlő méltóság
952/2009. (IV. 29.)	Föv. Ít. 2.K.f.27.376/2010/9. helybenhagyta	Kalocsai fiú megalázása	személyiségi jog – képmás (a kis- korúak zavartalan fejlődéséhez fűződő érdek sérelme)
1129/2009. (V. 28.)	–	Vörös csillag és sarló- kalapács a <i>Mónika</i> <i>Show</i> -ban	önkénturalmi jelkép
1254/2009. (VI. 17.)	LB. Kfv.IV.37.171/2011/4. helybenhagyta	Szili Katalin-eset	személyiségi jog – becsület
294/2010. (II. 17.)	–	Rejtett kamerás felvétel a <i>Joshi Bharat c.</i> műsorzámban	egyenlő méltóság

2. táblázat: A Médiatanács hatósági határozatai az emberi méltóság megsértése tárgyában

Hatósági határozat	Jogerős vagy felülvizsgálati kérelem nyomán született bírósági ítélet	Az ügy rövid leírása	A határozat szerint sérült jog
222/2010. (X. 20.)	–	Új eljárás az 1511/2008. (VIII. 27.) sz. ORTT hat. kapcsán (oknyomozó újságírás)	személyiségi jog – titok és képmás
721/2010. (XII. 8.)	Kúria Kfv.III.37.063/2013/5. helybenhagyta	Mentálisan sérült szereplő bemutatása, magánéletének kitergetése Joshi Bharat műsorában	megalázó helyzetben lévő emberek bemutatása
727/2010. (XII. 8.)	Fővárosi Törvényszék 3.Kf.649.936/2013/2. megváltoztatta (másodfok)	Magánszférába tartozó kérdések megjelenítése, negatív értékítélet kialakítására alkalmas műsorvezetői megnyilvánulások Joshi Bharat műsorában	személyiségi jog – becsület
399/2011. (III. 23.) – nem állapít meg jogsértést	–	<i>Bumeráng</i> – betelefonáló sértegetése	–
828/2011. (VI. 22.)	–	helyi televízió karácsonyi műsora	egyenlő méltóság
1044/2011. (VII. 19.)	Kúria Kfv.II.37.151/2014/4. helybenhagyta	<i>Aleksz – Szerelem a legfelsőbb szinteken</i> c. műsorszám	jogsértő üzenet
1153/2011. (IX. 1.)	–	<i>Világ-panoráma</i> – cigányságterrorizmus	egyenlő méltóság
417/2012. (II. 29.)	Fővárosi Törvényszék 20.K.31156/2012/12. helybenhagyta	<i>Tények Reggel, Mokka</i> – meggyilkolt nő gyermekeivel készített riport	a kiskorúak zavartalan fejlődéséhez fűződő érdek sérelme
722/2012. (IV. 18.)	Főv. Közig. és Munkügyi Bír. 20.K.31557/2012/13. helybenhagyta	<i>Tények</i> – molesztált gyermekkel készített riport	a kiskorúak zavartalan fejlődéséhez fűződő érdek sérelme

(2. táblázat folytatása.)

Hatósági határozat	Jogerős vagy felülvizsgálati kérelem nyomán született bírósági ítélet	Az ügy rövid leírása	A határozat szerinti sérült jog
773/2012. (IV. 25.) – eljárás megszűntetése	Fővárosi Törvényszék 8.Kpk.45.608/2012/1-I. helybenhagyta	A kérelmező személyhez fűződő jogainak sérelme a bírósági tárgyalás során	–
905/2012. (V. 16.) – eljárás megszűntetése	Fővárosi. Törvényszék 20.Kpk.45.648/2012/2. helybenhagyta	Ulrike Lunacek, az Európai Parlament képviselőjének személyét sértő vélemények	–
907/2012. (V. 16.)	Föv. Közig. és Munkaügyi Bír. 3.K.28739/2013/4. helybenhagyta	<i>Riasztás</i> – gyermek- korúak ellen elkövetett szexuális zaklatás témája kapcsán egy kislánnyal készített riport	a kiskorúak zavartalan fejlődé- séhez fűződő érdek sérrelme
1959/2012. (XI. 7.) – nem állapít meg jogsértést	–	Az Egyesítő Egyház vezetőjéről www.hirado.hu internetes oldalon megjelent hír	–
169/2013. (I. 30.)	Fővárosi Törvényszék 1.Kf.650.287/2013/4. Smtv. 14. § (1) bek. tekinte- tében helybenhagyta, Smtv. 14. § (2) bek. kapcsán megváltoztatta	<i>Mokka</i> – gyerekgyilkos- ság; a nyereményjátékban a gyilkosság indítékára adott válasszal üdülés nyerhető	jogsértő üzenet, illetve kiszolgálta- tott helyzetű személy öncélú, sérelmes bemuta- tása
825/2013. (V. 25.) – nem állapít meg jogsértést	Fővárosi Törvényszék 2.Kf.650.344/2013/3. helybenhagyta	<i>Célpont</i> – Gyurcsány Ferenc szakdolgozata [érdemi vizsgálat lefolytatása; előzmény: 1262/2012. (VII. 11.) sz. hat.]	–
1132/2014. (XI. 25.)	–	<i>Morning Show</i> – gólya- tábori megerősökölással kapcsolatos viccelődés	jogsértő üzenet

(2. táblázat folytatása.)

Hatósági határozat	Jogerős vagy felülvizsgálati kérelem nyomán született bírósági ítélet	Az ügy rövid leírása	A határozat szerinti sérült jog
174/2015. (II. 24.) – nem állapít meg jogsértést	–	<i>Paletta</i> – gólyatábori megerőszakolással kapcsolatos vicc (álhír)	–
774/2015. (VI. 23.)	Föv. Közig. és Munkaügyi Bír. 17.K.32.854/2015/6. helybenhagyta	<i>Éden Hotel</i> – férfi erőszakos szexuális közeledése női szereplőtársa irányába	jogsértő üzenet

5. Esettanulmányok

5.1. Az igazság ára

A 748/2008. (IV. 29.) ORTT határozat szélesebb – szakmai – nyilvánosságot kapott, tekintettel arra, hogy újfajta értelmezést vezetett be az emberi méltóság (emberi jogok) sérelmének hatóság általi értelmezésébe, érdemes tehát az ügyet alaposabban is szemügyre venni. *Az igazság ára* c. műsorszám egy vetélkedő volt, amelynek stúdiófelvétele előtt az egyes versenyzők részt vettek egy poligráfós hazugságvizsgálaton, különböző (részben ártalmatlan, részben kínosan személyes) kérdésekre válaszolva. Amikor később a felvétel során e kérdések egy részét újból feltették nekik, a válasz elhangzása után azonnal kiderült, hogy a hazugságvizsgáló gép korábban igaznak vagy hamisnak fogadta-e el a választ.

A 2008. március 5-i műsorszám hatósági ellenőrzése többek között a következőket állapította meg:

„[A]z első fordulóban feltett kérdések még kevésbé kellemetlenek a játékosok számára, ez esetben leginkább a hölgy külsejére, esetleg hipotetikus szituációkra vonatkoztak (»Reggelente tükörbe tud nézni smink nélkül? Jobban szereti, ha az eszét és nem a dekoltázsát dicserik? Hajlandó lenne kannibalizmusra az életben maradásért?«). A fenti kérdések – álláspontunk szerint – hozzájárulhattak ahhoz, hogy a játékos személyiségének mindinkább azon oldala kerülhessen előtérbe, amelyhez megfelelően illeszthető – a nyereség összegének növekedésével egyre kínosabbá váló – a főképp a szexualitás témája köré szerveződő kérdéscsoport, amely a reklámmegszakítás után következett. Megjegyzendő, hogy a szegmenset záró képsorok már előrevetítették a játékos kudarcát, a nézők tanúi lehettek az összeomlásának. Láthatták, amint a zokogó játékost a barátnők kikísérik (22:20:24), továbbá hallhatták, amint az egyikük odaszól az operatőrnek: »Ne vegye már fel!« (22:20:28).

A műsor második szegmensében – többek között – a következő kérdésekre kellett a játékosnak választ adnia:

– (22:30:01) »Undorodott már saját magától? A válasz: igen.

– (22:31:56) Szilikon melle van? A válasz: igen.

– (22:34:38) Le is fekszik a zenészekkel? A válasz: igen.

– (22:35:31) Szeretkezett már egyszerre több férfival? A válasz: igen.« [...]]

A 16. kérdés ismét a játékos szexuális szokásait firtatta, ám ezúttal a műsorvezető többet szeretett volna megtudni.

(22:39:26) »Kötözték ki már szex közben? A válasz: igen.« [...]]

A 17., egyben az utolsó kérdés:

(22:40:59) »Fizettek Önnek valaha a szexért? A válasz: nem. A válasz hamis« – *hangzott a verdikt. A játékos nem akarta elhinni, s a barátok is hitetlenkedtek a háttérben.*

Játékos: »Ez nem lehet, ti is tudjátok, hogy nem lehet.« *A barátaihoz fordul.*

Játékos hozzátartozója: »Ez marhaság!«

Játékos: »Nem.«

Műsorvezető: »A poligráf ezt mutatta ki.« [...]]

A versenyző még egy darabig tanácstalanul állt a színpad szélén, nem akarta elhinni, hogy valóban így ért véget a játék. A barátja intett, majd szólt neki, hogy menjen le a színpadról, mire ő elhagyta a színteret. A következő képen már a barátja karjában zokogó játékost láthattuk, amint barátja átölelve próbálta megnyugtatni az összetört lányt. A kamera folyamatosan követte a versenyzőt, tanúi lehettünk, amint barátnői odamentek és kikísérték a zokogó társukat.”

Határozatának indokolásában az ORTT megállapította, hogy a vetélkedő azt az üzenetet „közvetíti, hogy az emberi személyiségnek nincsen integráns, érinthetetlen tartománya, az ember átlátszóvá alázható. A műsorban résztvevők a magánélet legbensőbb körének feltárására pénznyeremény elérése érdekében vállalkoznak, így a műsor azt az üzenetet hordozza, hogy a magánszféra és az emberi méltóság nem sérthetetlen, anyagi érdekből nyilvánossá tehető, konzumálható.” A határozat rendelkező része a televíziós médiaszolgáltató műsorszolgáltatási jogosultságát 30 percre felfüggesztette. Ez az értelmezés megfelel az egyéni jogok és az intézményes védelem szükségszerű szétválasztásának, és újabb értelmet ad az emberi méltóság absztrakt (tehát az egyéni jogsérelemtől elválasztható, sőt elválasztandó) értelmezésének. Az intézményes védelem szükségessége az ilyen üzenetet közvetítő tartalmakkal kapcsolatban megállapítható, mert ezen műsorszámok az emberi méltóság alapvető értékét kérdőjelezzik meg, ezáltal közvetve a demokratikus jogállami rendet is támadják.

Polyák Gábor bírálta³⁸ *Az igazság ára* ügyben hozott ORTT határozatot felülvizsgáló és hatályában fenntartó legfelsőbb bírósági döntést (Kfv. III.37.915/

---

³⁸ POLYÁK GÁBOR: A Legfelsőbb Bíróság ítélete *Az igazság ára* című televíziós műsorszámról. *Jogesetek Magyarzata*, 2011/2.

2009/6.).³⁹ Bírálataának fő eleme szerint a Legfelsőbb Bíróság a műsorszámokban szereplő egyén személyiségi jogainak megsértésével kapcsolta össze a médiaszabályozásbeli emberi méltóság védelmet, azaz azért állapította meg a médiaszolgáltató jogsértését, mert személyiségi jogi sérelem történt, így a bírósági döntés összekeveri az egyéni jogvédelmet a közösségi szempontú méltóságvédelemmel. A bíróság valóban részletesen elemzi azt, hogy történt-e elkerülhetetlen személyiségi jogi sérelem a műsorszámokban. E körben az indokolás leszögezi:

„[A] »játék« lényege éppen az, hogy a játékos az adott szituációban mérlegeli – a kérdés feltételek – hogy kíván-e arra válaszolni. Ez a döntés foglalja magában a magántitok nyilvánosságra hozására vonatkozó valódi hozzájárulását is. Ha igazat mond, akkor azzal hozzájárulását adja, ha viszont nem tárja fel magántitkát, akkor a korábban általánosságban adott hozzájárulás sem tekinthető megadottnak, hiszen azt a játékos visszavonta. Ebből következik, hogy amikor a műsorvezető közlése szerint a válasz nem igaz, akkor két eset lehetséges. A játékos valóban nem mondott igazat, és ebben az esetben a valódi információ nyilvánosságra hozása már a játékos akarata ellenére történik meg, megsértve az információs önrendelkezési jogát, vagy a poligráf tévedett. Ez utóbbi esetben valótlán információt közöl a műsor a nézőkkel az adott személyről, amely legbelsőbb magántitokról lévén szó, a jóhírnévhez való jog sérelmét jelenti. Ezekben az esetekben tehát logikailag kizárható az, hogy a jóhírnévhez való jog ne sérüljön.”

Bár igaz, hogy a bíróság jelentős bizonyító erőt tulajdonít az általa elkerülhetetlennek ítélt személyiségi jogi sérelemnek, ez a gondolat nem új, mert hasonló tartalommal szerepel az ORTT-határozat indoklásában is. A releváns részletek a következők:

„A műsor azt az elvárást támasztja szereplőivel szemben, hogy – a megnyerhető pénzösszeget cserébe – testi és lelki valójuk előre meghatározatlan legbensőbb részét tegyék hozzáférhetővé a nyilvánosság számára. A játékosok, a kérdés-felelet sorozat előrehaladtával, mivel a kérdések egyre bensőbb titkokra irányulnak, mintegy csúszós lejtőre kerülve önrendelkezési joguk végső maradékát is elveszítik. A műsor résztvevői olyan helyzetbe kerülhetnek, amelyben különleges személyes adataik feletti ellenőrzésük megszűnik, akár még a válasz esetleges megtagadása esetén is (hiszen, miközben pénzért vállalták előzetesen az önfeladást, még a nagy összeget veszni hagyó válaszmegtagadást is a kérdésben megfogalmazott állítás beismerésének fogja tekinteni a néző), ez pedig a személyiség teljes feladása előtti menekülési utakat elzárja. Ez önmagában is összeegyeztethetetlen az emberi méltóság, a magánélet tiszteletben tartásának mindenkire kiterjedő kötelezettségével. Mindezek alapján a Testület megállapította, hogy *Az igazság ára* c. műsorszám egészének (jelen esetben mindkét vizsgált adás) jellege, nézőpontja súlyosan sérti a magánszféra sérthetlenségét, az információs önrendelkezés és az emberi méltóság feltétlen tiszteletének az Alkotmány 54. §-ában és 59. §-ában meghatározott alkotmányos követelményeit, ezáltal pedig az Rttv. 3. § (2) bekezdésének rendelkezését.”

³⁹ Közzétéve: EBH2010. 2197.

Polyákkal ellentétben úgy vélem, hogy logikai úton mind az ORTT, mind a bíróság érvelése elfogadható, és a „legbelsőbb titkok”, ezáltal az emberi méltóság részére a műsorszámban valóban nem volt „menekülési út”. Vagy felfedik legbensőbb titkaikat, vagy megpróbálják titokban tartani azokat, de ez utóbbi esetben a hazugságvizsgáló gép fogja közvetve mégis felfedni őket. A hatósági és a bírósági döntés egyetértett abban, hogy a műsorszám elkerülhetetlen volt a személyiségi jogok sérelme. Ezen túlmenően azzal is vitatkoznék, hogy a Legfelsőbb Bíróság döntéséből következik, hogy csak a személyiségi jogok tényleges megsértése esetén állapítható meg a médiaszabályozás alapján az emberi méltóság megsértése (és fordítva: ha nincsen megsérült személyiségi jog, nem sérülhet az absztrakt emberi méltóság sem), tehát az egyéni jogok és az absztrakt jogvédelem nem választható el egymástól.

A Legfelsőbb Bíróság döntése értelmezésében nem kizárólag, sőt nem elsősorban ezen alapult. A méltóságsértést a bíróság szerint – azonosan a hatósági határozat megállapításával – is a műsorszám üzenete valósította meg. A Legfelsőbb Bíróság döntésének indokolása egyetértőleg idézi fel az Alkotmánybíróság 46/2007. (VI. 27.) sz. döntését és a felperes médiaszolgáltató arra hivatkozó nyilatkozatát, hogy (idézet a Legfelsőbb Bíróság döntéséből):

„[az emberi jogok, emberi méltóság megsértésének vizsgálata] nem az egyes jogalanyokat ért egyedi jogsérelmek vizsgálatát jelenti, hanem annak vizsgálatát, hogy a műsor témája, jellege, nézőpontja sérti-e az emberi jogokban megjelenő alapvető értékeket. [...] A Legfelsőbb Bíróság elfogadva az Alkotmánybíróság és ekként a felperes kiindulópontját, megállapította, hogy az alperes [a hatóság] határozata nem egyéni jogsérelmekre, hanem a műsor témája, jellege, nézőpontja alapján állapította meg az Rttv. 3. § (2) bekezdés első tagmondatának sérelmét.”

Álláspontom szerint a médiaszabályozásbeli méltóságsértés megállapításához nem feltétlenül szükséges az egyéni (személyiségi) jogok sérelmének bekövetkezése. A Médiatanács 721/2010. (XII. 8.) sz. határozata ezt egyértelműen meg is fogalmazza:

„[A] személyhez fűződő jogokat ért konkrét jogsérelmek és az Rttv. 3. § (2) bekezdésében foglalt rendelkezés megsértésének vizsgálatára indított médiahatósági eljárások egymástól elkülönülnek, azaz e rendelkezés megsértése akkor is megállapítható, ha személyhez fűződő jogok sérelmével kapcsolatban bíróság előtt – bármely okból (pl. érintetti hozzájárulás a műsorszám sugárzásához, keresetindítás hiánya) – nincs per, illetve akkor is, ha bíróság jogerősen a személyhez fűződő jog megsértésének hiányát állapította meg.”

Ugyanakkor fontos körülmény lehet a jogsértés megállapításánál az, ha egy műsorszám az egyéni jogsérelem elkerülhetetlen. Ebből ugyanis alapos okkal lehet gyanakodni a méltóságsértés bekövetkeztére is. A szükségszerű egyéni jogsérelem tehát utalhat arra, hogy a médiaszabályozásbeli méltóságsértés bekövetkezett, de ez utóbbi megállapításának általános értelemben semmiképpen nem feltétele.

Ezen értelmezést elfogadva tehát nincs ellentmondás a szabály megfelelő értelmezése és *Az igazság árával* kapcsolatos döntések indokolásai között.

Az ügyel kapcsolatban Majtényi kiemelte: „kiderült, [...] hogy van helyes és értelmes alkalmazási tartománya a vitatható törvénynek és az ezt ugyancsak vitatható tartalommal értelmező alkotmánybírói magyarázatnak.”⁴⁰

5.2. A pszichiátriai beteg esete

Az 1825/2008. (X. 1.) sz. ORTT határozat alapjául szolgáló tényállás szerint a médiaszolgáltató 2008. május 29-én sugározta az *Aktív* c. műsorszám vizsgált összeállítását, melyben Róbertet, egy másfél éve kórházban lévő, skizofrén beteget ágyhoz szíjazva, kiszolgáltatott helyzetben mutatták be, a kórtermében rejtett kamerával forgatott felvételekről. Az összeállítás a betegről kórházi ágyán, illetve régebben, a beteg otthonában készült fényképek bemutatásával kezdődött, majd egy, az orvosok és ápolók által megfékezett, tomboló beteget ábrázoló filmrészlet következett mint illusztráció. A narrátor drasztikus kezeléseket említett a másfél éve kórházban lévő Róberttel kapcsolatban, akinek állapota édesanyja szerint egyre rosszabb. Ezt követően rejtett kamerával készített képsorok következtek, amiken az édesanya látogatóba igyekszik a fiához, a kórterembe lépve az ágyhoz siet, a fiú hanyatt fekvé, az alkarjánál az ágyhoz szíjazva látható, az ágya mellett vizeletet tartalmazó ágytállal. A narrátor elmondta, hogy a fiú betegsége közel tíz éve kezdődött. Skizofréniás tünetei miatt önakaratából, saját lábán ment el kezelésre. Tíz alkalommal kezelték elektrosokkal, az édesanya elmondása szerint gyógyszerek tömkelegét adták be neki. Ezt követően egy másik – nem Róbertet ábrázoló – filmrészletet mutattak, amelyben egy kezelt beteg üvöltött fájdalomában, miközben áramot vezettek belé a halántékához tartott érintkezőkön keresztül. Az anya szerint őt nem tájékoztatták megfelelően az ún. elektrokonvulzív kezelésről. A narrátor elmondta, hogy megkeresték a kórházat is az ügyben, de faxon jelezték, hogy nem kívánnak nyilatkozni. Rejtett kamerás felvételeken beszélt a helyi orvos is. Az anya elkeseredésében egy emberi jogi szervezethez fordult, és az alapítvány elnöke nyilatkozott a műsorszámban. Elmondták még, hogy az édesanya már minden szálát megmozgatott, hogy fia „megfelelő kezelést kapjon”, de eddig nem járt kézzelfogható eredménnyel. Az ORTT szerint a médiaszolgáltató a vizsgált műsorszámmal megsértette az 1996. évi I. törvény 3. § (2) bekezdésében meghatározott, az emberi jogok tiszteletben tartására vonatkozó rendelkezést.

A hatósági döntés a beteg személyhez fűződő jogainak (emberi méltósága, illetve azon keresztül a képmáshoz fűződő joga) megsértése miatt szankcionálta a mé-

---

⁴⁰ MAJTÉNYI László: Az ORTT szabadságjog-védelmi szerepe. *Fundamentum*, 2010/2. 105.

diaszolgáltatót, és egyértelműen az egyéni jogsérelemre hivatkozott: „a Testület álláspontja szerint a műsorszegmensben sérült a betegnek az emberi méltósághoz fűződő joga azért, hogy őt kiszolgáltató helyzetben, ágyához szíjazva mutatták be, rejtett kamerával forgattak körtermében, álláspontjának megismerésére kísérletet sem tettek.” Az ORTT döntésében tehát az emberi méltóság intézményes tartalma – mint védendő érték – nem jelent meg, ugyanakkor ettől függetlenül, az ügyet végeredményben eldöntő legfelsőbb bírósági ítélet (Kfv.III.37.554/2010/5)⁴¹ igyekezett differenciálni az egyénhez fűződő személyiségvédelem és a médiaszabályozásban található méltóságvédelem között.

Az ítélet – a 46/2007. (VI. 27.) AB határozatra alapozva, annak szavait átvéve – kimondta, hogy a hatóság „az emberi jogok sérelmét abban a kontextusban vizsgálhatja, hogy az emberi jogokban megjelenő alapvető értékeket az érintett műsor témája, jellege, nézőpontja sérti-e”. Az ítélet ezt követően megkísérli elhatárolni a polgári jogi személyiségvédelmet a médiaszabályozás alkalmazott rendelkezésétől:

„Bár az önrendelkezési szabadsághoz való jog része az emberi méltósághoz való jognak, az a kérdés, hogy műsorban szereplő személy képmáshoz való joga vagy más személyiségi joga azért, hogy azok közléséhez nem járult hozzá, sérült-e, a polgári jog terepére tartozó kérdés. Ahogy az a[z1959-es] Ptk. 75. § (3) bekezdéséből kitűnik, a személyhez fűződő jogok megsérthetők úgy is, hogy az érintett ahhoz hozzájárult, abban az esetben, ha az társadalmi érdeket sért vagy veszélyeztet. Amikor az Rttv. által védett érdek, a Magyar Köztársaság – elsősorban alapvető emberi jogokban megnyilvánuló – alkotmányos rendjének tiszteletben tartása érdekében az alperesi hatóságnak joga van fellépni, az vizsgálendő, hogy az érintett személy hozzájárulásától független sérül-e vagy veszélyeztetett-e az Rttv. által védett társadalmi érdek. [...] [A médiahatóságnak] azt kellett igazolnia, hogy az Rttv. által védett társadalmi érdeket sértette a műsor témája, jellege, nézőpontja, ekként a sértett személy hozzájárulásától függetlenül személyiségi jogi jogsérelmet, az emberi méltóság sérelmét jelentené, tekintet nélkül arra, hogy milyen jogági szabályozási rezsimben kerül sor a kérdés vizsgálatára.”

A fent idézett szövegrész többféle értelmezésre nyújt lehetőséget. A lehetséges értelmezések abból a kiindulópontból ágaznak el, hogy milyen jelentőséget tulajdonítunk az 1959-es Ptk. 75. § (3) bekezdés említésének („A személyhez fűződő jogokat nem sérti az a magatartás, amelyhez a jogosult hozzájárult, feltéve, hogy a hozzájárulás megadása társadalmi érdeket nem sért vagy veszélyeztet”). Az egyik lehetséges értelmezés szerint az 1959-es Ptk. itt csak annak illusztrálására szolgál, hogy a személyiségi jogok védelme közérdekből a jogosult akarata ellenére is megvalósítható. Ezzel a médiaszabályozás nem maradna egyedül abban a tekintetben, hogy a konkrét egyén jogaitól elvonatkoztatva védi az emberi méltóságot (illetve annak intézményes tartalmát). E logika szerint az 1959-es Ptk. idézett rendelkezése

---

⁴¹ Közzétéve: BH2011. 266 és KGD2012. 18.

zése is lényegében az intézményes jogvédelem egyik, törvényben rögzített megnyilvánulása, amelynek nincsen köze a médiaszabályozáshoz, mégis erősíti annak a fentiekben – az ‘alanytalan’ emberi jogvédelemre vonatkozóan – kifejtett (lásd a 3.1. pont) értelmezését.

Ezzel szemben Török Bernát úgy látja, hogy a bíróság számára az 1959-es Ptk. 75. § (3) bekezdésének megvalósulása az 1996. évi I. törvény 3. § (2) bekezdés szerinti emberijog-sérelem feltételévé vált:

„[A]z indokolás [az 1959-es Ptk. logikáját] alkalmazza az Rttv.-re, és kifejti: a médiahatósági eljárásban az vizsgálendő, hogy az érintett személy hozzájárulásától függetlenül sérül-e az Rttv. által védett társadalmi érdek, azaz a Magyar Köztársaság emberi jogokban megnyilvánuló társadalmi rendjének tiszteletben tartásához fűződő érdek.”⁴²

Az 1959-es Ptk. és az 1996. évi I. törvény közötti – a Legfelsőbb Bíróság felfogásából álláspontja szerint kirajzolódó – szoros kapcsolatot az ítélet azon, fent idézett mondata emeli ki, amely a méltóságsértés következtében előálló társadalmi érdek sérelmét, így az 1996. évi I. törvény alkalmazott rendelkezésének a sérelmét csak abban az esetben látja megvalósulni, ha a cselekmény bármely jogágban – a konkrét jogosult akaratától függetlenül – jogsértésnek számít. Azaz Török értelmezésében a bíróság döntése azt mondja ki, hogy az 1996. évi I. törvény 3. § (2) bekezdésében szereplő emberi jog sérelme csak akkor valósulhat meg, ha a médiaszolgáltató magatartása egyúttal az 1959-es Ptk. 75. § (3) bekezdés szerint is módot adna a polgári személyiségi jogi per közérdekből történő megindítására.

Tekintsünk el most attól, hogy a Legfelsőbb Bíróság általános érvényű kijelentésével ellentétben bármely „jogági szabályozási rezsimben” nem lehet eljutni ugyanarra az eredményre. Például a médiaszabályozáson és a polgári jogon kívül itt egyedül releváns büntetőjog nem ad lehetőséget a személyiségi jogok közérdekből történő érvényesítésére. Ettől függetlenül is, a Török-féle értelmezés, amely a polgári jog és a médiaszabályozás furcsa egymásra utaltságát emeli ki (helytelenítve azt), valóban kiolvasható a döntésből. De legalább ilyen megalapozottan képviselhető a fentiekben kifejtett másféle értelmezés, amely az 1959-es Ptk. említését csupán illusztrációnak tekinti, amely az egyébként konkrét személyekhez tapadó jogok intézményes védelmének megalapozását szolgálja.

Török álláspontjával egyetértek abban a tekintetben, hogy „a médiajog szempontjából nincs jelentősége annak, hogy a polgári jogi megítélés szerint bekövetkezett-e a sérelem”.⁴³ Az is világos, hogy „a »társadalmi érdek« [...] a szabályozás alkotmányos indoka és a médiahatóság fellépésének általános igazoló érve, nem

⁴² TÖRÖK i. m. (28. l.) 60.

⁴³ Uo., 63.

pedig a jogsértés tartalmi kritériuma”.⁴⁴ Ezen észrevételek Töröknél a bírósági döntés kritikáját szolgálják, amelyek az ő értelmezésének megfelelnek; ha a másik értelmezést fogadjuk el, akkor mondhatjuk, hogy a bíróság maga is így gondolkozott e kérdésekről, és döntésének elvi alapvetései ezen állítások igazát támasztják alá. A „társadalmi érdek” vagy a közérdek védelme valóban nem a médiaszabályozásbeli jogsértés tartalmi feltétele, hanem a szabályozás alapja és indoka. Az 1959-es Ptk. figyelembevételé tehát – eddigi érvelésem alapján – csak ‘mellékes kitérő’ lehet: a polgári jog szabályainak megsértése nem lehet a médiahatóság számára releváns, vizsgálendő körülmény.

Egy ponton mindenképpen vitatkoznék Törökkel: azt írja, hogy a Legfelsőbb Bíróság „tévesen értelmezte az ORTT határozatát úgy, hogy abban személyiségi jogok védelme valósul meg”.⁴⁵ Az ORTT határozata ugyan idézi a 46/2007. (VI. 27.) AB határozatot, de nem alkalmazza az abban foglalt értelmezést a konkrét ügy tényállására. A fentiekben idéztem a döntés egyetlen olyan mondatát, amely e tekintetben releváns, és amely egyértelműen a műsorszámban szereplő beteg emberi méltóságának védelméről szól, azt teszi a döntés által védett értéké. Az én olvasatomban valójában az történt, hogy a médiahatóság határozata nem kísérelte meg tisztázni az emberi méltóság médiaszabályozásbeli, „alanytalan”, intézményes védelmének elvi alapjait, és arról a Legfelsőbb Bíróság döntése jóval bővebben szól.

A médiahatósági határozatokat felülvizsgáló bírósági gyakorlatban ritka, hogy a bíróság elvi alapvetéseket kíván leszögezni, de annál dicséretesebb. A fent körüljárt értelmezési nehézségek miatt azonban ez nem sikerült maradéktalanul. A bírósági ítéletből annyi mindenestre egyértelműen megállapítható, hogy a bírák szerint az egyénhez fűződő személyiségi jogi sérelem önmagában nem elegendő a médiaszabályozás rendelkezésének megsértéséhez (ez nagyon fontos állítás, és utóbbi csak a „társadalmi érdek” (közérdek) megsértése esetén valósulhat meg (szintén igen fontos állítás, feltéve, hogy a bíróság itt ténylegesen nem az 1959-es Ptk. 75. § szerinti társadalmi érdekre célzott).

Ettől függetlenül, az elvi tisztázás dicséretes szándéka ellenére is, az ügy konkrét tényállását a bíróság, megítélésem szerint, tévesen mérlegelte. A bíróság szerint ugyanis a beteg ábrázolásának módja a műsorszámban nem jogsértő, hiszen az „éppen arról szól[t], hogy az emberi jogokból eredő alapvető értékek vélt sérülésére felhívja a figyelmet. A műsor jellege és nézőpontja a kezelt beteg törvényes képviselőjének, édesanyjának nézőpontja volt, ezért a műsor nem irányult a beteg emberi méltóságának megsértésére.” Megítélésem szerint – e ponton mindenképpen

---

⁴⁴ Uo.

⁴⁵ Uo., 64.

csatlakozva Törökhöz⁴⁶ – egy emberi jogi jogsértést (a beteggel való bánásmódot) nem lehet egy másik (a médiaszolgáltató általi) emberi jogi jogsértés által bemutatni. Abban is tévedett az eljáró bíróság, hogy az 1996. évi I. törvény 3. § (2) bekezdésének megvalósulásához a méltóságsértésre való irányultság szükséges, holott a törvény egyszerűen az emberi jogok megsértését tilalmazta.

Az a furcsa helyzet állt tehát elő, hogy míg a médiahatóság a jelen tanulmányból kirajzolódó értelmezés szerint – nem egészen következetes elvi alapokon, de végeredményét tekintve – helyes döntést hozott, hiszen a vizsgált tartalom – azáltal, hogy egy magatehetetlen, kiszolgáltatott embert mutatott be az alapvető szolidaritási normák figyelmen kívül hagyásával – képes volt arra, hogy az emberi méltóság intézményes védelme ellenében hasson, addig a Legfelső Bíróság – az e tanulmány által szorgalmazott elvi tisztázás jelentős részének elvégzése mellett – a tényekből téves következtetésre jutott.

5.3. A meggyilkolt kaposvári kisfiú esete

A médiaszolgáltató által 2012. november 7-én közzétett *Mokka* c. műsorszám vonatkozásában a Médiatanács 169/2013. (I. 30.) sz. határozatában több jogsértést is megállapított. A helytelen korhatár-besoroláson túl a 2010. évi CIV. törvény 14. § (1) és (2) bekezdésének megsértése miatt bírságot szabott ki a médiaszolgáltatóra. A reggeli magazinműsor a nem sokkal azelőtt történt brutális gyermekgyilkossággal foglalkozott hosszasan, számos vendég és bejátszás segítségével, több oldalról megközelítve az ügyet. A minden hétköznap jelentkező műsorszámban szokásosan egy nyereményjátékban vehetnek részt a nézők, ha sms-ben szavaznak a feltett kérdésre adható válaszok valamelyikére. A nyereményjáték ebben a konkrét műsorszámban sem maradt el, reggel 6.57 és 8.54 között négy ízben került sor a szavazás tárgyának ismertetésére és a nyeremények bemutatására az alábbiak szerint:

„Műsorvezető: »Mai kérdésünk: Ön szerint mi lehetett Szita Bence meggyilkolásának indítéka?

Mokka1 – féltékenység

Mokka2 – elmezavar

Mokka3 – pénz

A feltételezések szerint bérgyilkosság történt, arról lehetett olvasni a sajtóban, hogy a mostohaanyja kétszázezer forintot fizetett azért a hajléktalan férfiaknak, hogy eltegyék Bencét láb alól, ahogyan ő fogalmazott. A választott szavazatának kódját a 06-30-30-300-as alapdíjas sms számra várjuk. A véleményüket pedig írják meg a 17630-as számra, folytatjuk a *Mokkát*.« [...]»

»Ha szavaznak, nyerhetnek, mutatom a nyereményeket.«

---

⁴⁶ Uo.

A képernyőn megjelent, valamint a műsorszámban elhangzott tájékoztatás szerint a napi nyeremény egy darab páros belépő a Game On videojáték-kiállításra a VAM Design Centerbe, a heti nyeremény egy két főre szóló, kétéjszakás kikapcsolódás a hajdúszoboszlói Hotel Délibábra voltak.”

A médiaszolgáltató nyilatkozatában elismerte, hogy az eljárás tárgyát képező telefonos játék közreadásával súlyosan megsértette az áldozat hozzátartozóinak kegyeleti jogait, a 2010. évi CIV. törvény 14. § (1) bekezdésének megsértését ellenben nem, tekintettel arra, hogy a műsorszám tartalma egy konkrét személy személyhez fűződő jogait sértette meg. A Médiatanács döntése szerint azonban a műsorszám

„készítői a szenzációhajhász, a közízlést sértő és megbotránkozató elem nyereményjátékban való felhasználásával figyelmen kívül hagyták a hozzátartozók érzelmeit, mindezt egy kifejezetten nyereségorientált műsorrészletben tették, azaz anyagi haszonszerzésre használták egy család tragédiáját. A nyereményjátékban egy tizenegy éves fiú halálával kapcsolatban feltett kérdés és az arra adható válaszok megfogalmazása és feltevése nélkülözött minden empátiát, a tragikus eseményt egy nyereményjáték apropójává téve a Médiaszolgáltató olyan magatartást tanúsított, mely negligálta az emberi méltóság alapvető értékét.”

A Médiatanács korábbi gyakorlatával és a médiaszolgáltató nyilatkozatával összhangban kiemelte, hogy: „az Smtv. 14. § (1) bekezdésének megsértésére irányuló eljárások során nem egyéni jogsérelmekről dönt, hanem annak megállapítására jogosult, hogy a médiaszolgáltató az emberi méltóság tiszteletben tartásával tevékenykedik-e, egyes műsorainak témája, jellege nem sérti-e az alapvető jogokat.”

A Médiatanács hivatkozott mind a 46/2007. (VI. 27.) sz., mind pedig a 165/2011. (XII. 20.) sz. AB határozatra, rögzítve, hogy eljárásában nem a meggyilkolt kisfiú személyiségi jogainak védelmében lép fel, hanem az emberi méltóság intézményes védelmében, a közérdek és a demokratikus nyilvánosság biztosítása céljából. A Médiatanács szerint „a hatósági fellépés indokát az jelenti, hogy a műsorszámok közzétételével a Médiaszolgáltató olyan alapvető normát hagyott figyelmen kívül, mint a kiskorúak emberi méltóságához való joga, mely alapérték tisztelete a társadalmi élet és együttműködés egyik fő fundamentuma.”

A határozat felidézte *Az igazság ára* ügyet [748/2008. (IV. 29.) sz. ORTT határozat], valamint az *Alekosz – Szerelem a legfelsőbb szinteken* c. műsorszámmal szemben jogsértést megállapító korábbi döntését is [1044/2011. (VII. 19.) sz. médiatanácsi határozat]. Megítélése szerint:

„[J]elen ügy annyiban hasonlít a fentiekre, hogy – ugyan eltérő módon – de megjelent az emberi méltóságot sértő »üzenet«, amennyiben egy emberi tragédiát a Médiaszolgáltató minden empátia nélkül egy nyeremenyszavazás »apropójává tett«. Egy brutális gyermekgyilkosság ily módon ürüggyé vált egy játékra, amelyen kiállítás-belépőt, illetve üdülési szolgáltatást lehetett nyerni, amely tartalom önmagában is megdöbbentő kontrasztot képezett a műsorszám tárgyául szolgáló bűncselekmény jellegével, és ezáltal – a médiaszolgáltató akaratától, szándékaitól függetlenül is – degradálta az emberi élet, és vele együtt az

emberi méltóság értékét, csorbította a tragédia jelentőségét, az elkövetett bűncselekmény kirívó súlyosságát. A Médiaszolgáltató a műsorában közzétett nyereményjátékkal egy gyermek, illetve családja tragédiáját kizárólag üzleti célokra, anyagi érdekeinek szem előtt tartásával, szenzációhajász módon használta fel. Ez a médiaszolgáltatói magatartás önmagában alkalmas arra, hogy az emberi élet és – az ezzel elválaszthatatlan egységet képező – emberi méltóság sérthetetlen és feltétlen tiszteletet érdemlő értéként való elismerését kérdőjelezze meg. A tragédia ilyen körülmények között történt megjelenítése a közönséget szintén teljes empátiát és az emberi méltóság tiszteletét elutasító, azt teljes mértékben figyelmen kívül hagyó magatartásra ösztönözte. A vagyoni érdekek emberi méltóság »kultúrájának« tisztelete elé helyezésére ösztönző magatartás a Médiatanács álláspontja szerint az emberi méltóság intézményének védelme érdekében szintén indokoltá tette a hatósági fellépést.”

Mindezek alapján a Médiatanács megállapította, hogy a műsorzámban szereplő nyereményjáték közreadásával a médiaszolgáltató megsértette a 2010. évi CIV. törvény 14. § (1) bekezdését.

Az ugyanazon a napon, a *Mokka* szünetében a médiaszolgáltató által közzétett *Tények* c. hírműsorzámban, illetve annak későbbi kiadásában két alkalommal is adásba került az elhunyt gyermek édesanyjával készített ‘beszélgetés’, amelyben az anya zokogva és összefüggéstelenül beszél fia elvesztéséről, illetve ad hangot fájalmának. A Médiatanács megállapítása szerint

„közvetlenül a gyilkosság után az áldozat édesanyja rendkívül zaklatott állapotban volt, a fia halála okán feltörő érzelmeit nem tudta és nem is akarta leplezni, így vélhetőleg nem tudta nyugodtan és következetesen végiggondolni szereplése következményeit. A nyilatkozatot a hírműsorzámban a narráció is úgy kommentálta, hogy az anya teljesen megtörtén nyilatkozott. [...] A vizsgált műsorrésszel kapcsolatban megállapítható, hogy a meggyilkolt fiú édesanyját olyan állapotában ábrázolta, amikor aligha lehetett képes felelős döntést hozni médiabeli szereplésével vagy annak elutasításával kapcsolatban. Az Smtv. 14. § (2) bekezdése nem abban az esetben alkalmazandó, ha a médiaszolgáltató visszaél a műsorában szereplő önrendelkezési jogával. Az érintett rendelkezés alkalmazása független az önrendelkezési jog meglététől, illetve annak gyakorlásától. A médiahatóság számára a lényeg, hogy az édesanyját olyan állapotban ábrázolta, amikor egyértelműen megalázó, kiszolgáltatott helyzetben volt. Nehezen lehetne elképzelni olyan helyzetet, amely egy anyát ennél kiszolgáltatottabbá tesz, a Médiaszolgáltató pedig ezt a lelkiállapotát kihasználva készítette az informatív tartalommal egyáltalán nem bíró riportot, amely következményeinek felismerésére az anya nyilvánvalóan nem volt képes. Ez a bemutatás a médiaszolgáltató részéről ugyanakkor kétséget kizáróan öncélúnak is tekinthető, hiszen az édesanya szavai semmiféle többletinformációt nem tartalmaztak a gyilkossággal kapcsolatban – tehát eleve nem is szolgálhatták a közönség tájékoztatáshoz fűződő jogát –, hanem kizárólag gyermeke elvesztése feletti fájalmát fogalmazták meg. Ez a fajta bemutatás, amely nem tekinthető a média tájékoztatási feladatának teljesítését célzó tevékenységnek, és amely megvalósítja az Smtv. 14. § (2) bekezdésében foglalt tényállás valamennyi elemét, az anya beleegyezésétől, vagy annak hiányától függetlenül jogsértő.”

Mindezek alapján a Médiatanács megállapította, hogy a médiaszolgáltató megsértette a 2010. évi CIV. törvény 14. § (2) bekezdését is. A Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság 24.K.30.776/2013/9. sz. ítéletében teljes mértékben egyetértett a Médiatanáccsal a 2010. évi CIV. törvény 14. § (1) bekezdése megsértésének megítélésében, a hatóság indokolásához „nem kíván[t] egyebet hozzátenni”. A 2010. évi CIV. törvény 14. § (2) bekezdés tekintetében azonban megváltoztatta a határozatot, és törölte az e rendelkezés megsértése miatt kiszabott szankciót, mert úgy látta, hogy a médiaszolgáltató nem ábrázolta megalázó, kiszolgáltató helyzetben az áldozat édesanyját. E körben a bíróság kiemelt fontosságot tulajdonított annak a ténynek, hogy az interjú bemutatásába az anya előzetesen beleegyezett. Az elsőfokú bíróság szerint e szabályt csak azok védelmében lehet alkalmazni, akik – állapotuknál vagy helyzetüknél fogva – nem képesek a beleegyező nyilatkozat megtételére, illetve ha feltételezhető, hogy a nyilatkozattételre alkalmas állapotukban a felvétel készítéséhez való hozzájárulást megtagadnák.

A bíróság úgy vélte, hogy a médiahatóság nem ítélt volna meg az anya bemutatását öncélúnak és sérelmesnek sem, így döntése e tekintetben a szerkesztői szabadságot sértette. A bíróság itt is az anya – a médiaszolgáltató szerint meglévő – beleegyező nyilatkozatára utalt, amelynek megléte eleve kizárja az öncélú és sérelmes bemutatást, és amelynek meglétét vagy tartalmát a médiahatóság nem vizsgálhatja (a nyilatkozatával való visszaélés esetén az anya polgári pert indíthatt volna).

A Médiatanács fellebbezése szerint:

„[A]z Smtv. 14. § (2) bekezdése nem csak abban az esetben alkalmazandó, ha a médiaszolgáltató visszaél a műsorában szereplő önrendelkezési jogával, az érintett rendelkezés alkalmazása független az önrendelkezési jog meglététől, illetve annak gyakorlásától. Azaz alperes álláspontja szerint a jogsértés tényén nem változtat a szereplők beleegyezése, illetve az sem, hogy beleegyezésük miatt milyen módon vált korlátozottá számukra a személyiségvédelemhez fűződő jogi eszközök használata. Ez a bemutatás a médiaszolgáltató részéről kétséget kizáróan öncélúnak tekinthető, hiszen az édesanya szavai semmiféle többletinformációt nem tartalmaztak a gyilkossággal kapcsolatban, nem szolgálták, nem szolgálhatták a közönség tájékoztatáshoz fűződő jogát, hanem kizárólag a gyermeke elvesztése feletti fájdalmát fogalmazták meg. Ez pedig egyértelműen nem tekinthető a média tájékoztatási feladatának teljesítését célzó tevékenységnek, egyértelműen megvalósítja az Smtv. 14. § (2) bekezdésében foglalt tényállás valamennyi elemét, amely az anya beleegyezésétől vagy annak hiányától függetlenül jogsértő.”

A Médiatanács jogértelmezése szerint tehát a 2010. évi CIV. törvény 14. § (2) bekezdése sem a konkrét, személyhez fűződő jog megsértése esetén alkalmazható rendelkezés, hanem elrugaszkodik a műsorszámban szereplő személy jogaitól, és az intézményes jogvédelem irányában hat. A Fővárosi Törvényszék (I Kf.650.287/2013/4.) az elsőfokú bíróság döntését helybenhagyta, bár egyetértett a médiahatóság fellebbezésében foglaltakkal abban, hogy a hatóság „hatásköre,

eljárási kötelezettsége nem függ attól, hogy az érintett személy az őt megillető önrendelkezési jog alapján polgári jogi érvényt érvényesít-e, vagy sem”. Ugyanakkor az anya bemutatása nem volt öncélú és sérelmes, „nem volt sem megalázó, sem kiszolgáltatott helyzetben, a társadalom általánosan elfogadott értékrendjének megfelelően viselkedett”.

6. Kitekintés: az emberi méltóság védelme és a sajtószabadság Európában⁴⁷

Az emberi méltóság védelme nem pusztán a közös európai médiaszabályozás, hanem a közös európai jogrend egyik alapja.⁴⁸ Christopher McCrudden szerint az emberi méltóság fogalma jogrendszerrel jogrendszerre változik, olykor még egy adott jogrendszeren belül is mást és mást jelenthet, de ettől még az emberi méltóságnak kiemelt jelentősége van az emberi jogokat érintő ügyek eldöntésekor.⁴⁹

Az emberi méltóság védelmét a televíziós médiaszolgáltatásokban előírja az Európa Tanács televíziós egyezménye: „a szolgáltatott műsoroknak formai és tartalmi szempontból egyaránt tiszteletben kell tartaniuk az emberi méltóságot és mások alapvető jogait.”⁵⁰ Az emberi méltóság védelme a közös európai médiaszabályozásban ezenkívül elsősorban a gyűlöletbeszéd audiovizuális médiaszolgáltatásokban érvényesülő tilalma formájában jelenik meg (AVMS irányelv).⁵¹ Az audiovizuális szolgáltatásokra és az internetre vonatkozóan az Európai Parlament és a Tanács egy ajánlást is megfogalmazott az emberi méltóság hatékonyabb védelmének érdekében.⁵²

---

⁴⁷ Az egyes állami szabályozás vizsgálatakor nagymértékben támaszkodtam a DLA Piper Hungary által a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság megrendelésére 2011–2012 között végzett nemzetközi kutatás eredményeire.

⁴⁸ Perry KELLER: *Európai és nemzetközi médiajog. Liberális demokrácia, kereskedelem és az új média*. Budapest, Wolters Kluwer, 2014. 52–53., 110–111.

⁴⁹ Christopher McCrudden: Human Dignity and Judicial Interpretation of Human Rights. 19 *European Journal of International Law* 4 (2008) 655–724.

⁵⁰ A határokat átlépő televíziózásról szóló, Strasbourgban, 1989. május 5-én kelt európai egyezmény, kihirdetve az 1998. évi XLIX. törvénnyel, 7. cikk (1) bekezdés.

⁵¹ Az Európai Parlament és az Európai Tanács 2010/13/EU sz. irányelve az audiovizuális médiaszolgáltatásokról, 6. cikk. L. bővebben Tarlach McGONAGLE: Safeguarding Human Dignity in the European Audiovisual Sector. *IRIS Plus, Legal Observations of the European Audiovisual Observatory*, 2007/6.

⁵² Az Európai Parlament és a Tanács 2006/952/EC sz. ajánlása a kiskorúak és az emberi méltóság védelméről és a válaszadás jogáról az európai audiovizuális és on-line információs szolgáltatási ipar versenyképességével összefüggésben, 2006. december 20.

Az emberi méltóság védelme számos európai ország médiaszabályozásában szerepel. E szabályozásokra jellemző, hogy az emberi méltóság védelmét a jóhírnév és a becsület megsértésének alternatívájaként vagy azokkal azonos, esetleg a szabályozásban azok mellett szereplő rendelkezésként tartalmazzák. Ez azt is jelenti, hogy az ezt a megoldást alkalmazó államok egy részében a méltóság (jóhírnév, becsület) megsértése esetén médiahatósági eljárás indulhat, máshol pedig büntetőjogi szabályokat találhatunk a médiatörvényekben, amelyeket értelem-szerűen csak büntetőbíróság alkalmazhat.

Egyes államok gyakorlatában (ahogyan azt például a francia, az olasz, a portugál vagy a magyar szabályozás és médiahatósági döntések mutatják) az emberi méltóság védelme elszakad a megsértett személyek személyiségi jogaitól, és a jogsértés akkor állapítható meg, ha az adott médiatartalom nem tartja tiszteletben az emberi méltóság alapvető értékét (azaz nem szükséges konkrét személyiségi jogi sérelem bekövetkezése a jogsértés megállapításához). Egy másik lehetséges szabályozási megoldás nem általános tiltást fogalmaz meg, hanem konkrét, az emberi méltóságot sértő tényállásokat tilt (például a kiskorúak vagy a megalázó, kiszolgáltatott helyzetben lévők védelmében; ilyen rendelkezés található a cseh, a portugál és a magyar médiaszabályozásban). Az AVMS irányelv nyomán az emberi méltóság megsértése a kereskedelmi közleményekben is tilos [9. cikk 1. c) i) alpont]. Az alábbiakban bemutatom az egyes államok szabályozását, amelyek a média méltóságsértései elleni fellépést célozzák. (A polgári és büntető törvénykönyvekben szereplő, nem mediaspecifikus méltóságvédelemmel nem foglalkoztam.)

A Cseh Köztársaság törvényei értelmében a rádiós és televíziós műsorszolgáltatóknak tilos öncélúan, az emberi méltóságot sértő módon megjeleníteni haldokló embereket és súlyos fizikai vagy lelki szenvedést.⁵³ A lekérhető audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló törvény 8. cikke előírja,⁵⁴ hogy az ilyen médiaszolgáltatásokat nyújtó szolgáltatók kötelesek gondoskodni arról, hogy a szolgáltatásban megjelenő üzleti információ ne sértse az emberi méltóságot.

Az 1986. évi francia törvény 1. cikke – többek között – kimondja, hogy „e szabadság kizárólag az emberi méltóság tisztelete által szükségeltetett mértékben korlátozható.”⁵⁵ Ennek következményeképpen a médiahatóság (CSA) biztosítja, hogy az audiovizuális mediaszolgáltatók által a nyilvánosság felé közvetített programok tartsák tiszteletben az emberi méltóságot. Minden olyan magatartás, amelyről feltételezhető, hogy megaláz vagy lealacsonyít egy emberi lényt, összeférhetetlennek minősül az emberi méltósággal, így például az államtanács úgy határozott, hogy

⁵³ Act no. 231/2001 Coll., on the operation of radio and television broadcasting, 32. szakasz.

⁵⁴ Act no. 132/2010 Coll., on on-demand audiovisual media services.

⁵⁵ Freedom of Communication Act no. 86-1067, 1. szakasz.

egy rádióműsorban tett megjegyzések, amelyekben a műsorvezető többször is üdvözölte egy rendőr halálát egy lövöldözés során, összeférhetetlenek az emberi méltóság tiszteletével (CE, 1996. május 20.: Juris-data n°1996-050586).

A luxemburgi médiatörvény értelmében az emberek és az emberi méltóság tisztelete az audiovizuális médiaszektor számára alapvető elvek.⁵⁶

Az olasz médiakódex 3. és 4. cikke értelmében az emberek szabadságának és jogainak, így méltóságának tiszteletben tartása az audiovizuális média számára kötelező alapelv.⁵⁷ A 10. cikk alapján a médiahatóság (AGCOM) köteles biztosítani, hogy az audiovizuális médiaszolgáltatások tartsák tiszteletben az alapvető emberi jogokat. Ugyancsak e rendelkezés alapján az AGCOM közzétett néhány határozatot azzal a céllal, hogy megerősítse az audiovizuális médiaszolgáltatások kötelezettségét az alapvető emberi jogok tiszteletére és védelmére. Így a 165/06/CSP sz. határozat hangsúlyozza, hogy a médiaszolgáltatások kötelesek tiszteletben tartani az emberi méltóságot, a kiskorúak jogait és a vallásos véleményeket, továbbá kerülniük kell a közönséges beszédet, az erőszakot és a szexuális tartalmú műsorokat. Az emberi méltóság tiszteletének elve a kiskorúak védelmével kapcsolatban is szóba kerül.⁵⁸ A sajtó vonatkozásában az újságírói magatartási kódex a személyes adatok kezelésével kapcsolatban általánosan előírja, hogy az újságírók nem tehetnek közzé a tudósításban érintett személyekről olyan szöveget vagy képet, amely sértheti azok emberi méltóságát, továbbá nem tehetik közzé az erőszakos cselekmények részleteit, amennyiben az ilyen információ vagy képek közzétételéhez nem fűződik közérdek. Ezen túlmenően a médiaszabályozás – jóllehet *expressis verbis* nem mondja ki, hogy a sajtó nem sértheti az emberi jogokat – biztosítja a helyreigazítási jogot azok részére, akikkel kapcsolatban valótlan és méltóságukat sértő képeket vagy információkat tettek közzé.⁵⁹

Portugáliában a médiaszolgáltatások kötelesek tiszteletben tartani az emberi méltóságot és az alapvető jogokat, szabadságokat és garanciákat, és nem bujthatnak fel bűncselekmények elkövetésére.⁶⁰ Bár általánosak, e rendelkezések érvényesíthetők, és megsértésüket szankcionálhatja a médiahatóság (ERC) és/vagy a bíróság. Ami a sajtót illeti, az újságírókról szóló törvény általánosságban előírja, hogy az újságírók nem adhatnak közre olyan információkat, képeket vagy nyilatkozatokat, amelyek veszélyeztethetik az érintett személyek méltóságát azzal, hogy

---

⁵⁶ Act of 27 July 1991 on Electronic Media, 1. cikk 2. pont c) alpont.

⁵⁷ Legislative Decree 31 July 2005, no. 177; Audiovisual Media and Radio Services Code, 3–4. §.

⁵⁸ „Code of Practice on the processing of personal data by journalists” és „Treviso Charter” (*Carta di Treviso*).

⁵⁹ Legislative Decree 31 July 2005, no. 177 (Audiovisual Media and Radio Services Code), art. 32-*quinquies*, Law 8 February 1948, no. 47 (*Printed Press Law*).

⁶⁰ Law no. 54/2010 of December 24 (*Radio Law*), art. 30 and 32, and Law no. 27/2007 of July 30 (*Television and On-Demand Audiovisual Services Law*), 27. cikk.

bemutatják lelki, érzelmi vagy fizikai sebezhetőségeiket.⁶¹ 2003. január 31-i döntésével az ERC kimondta, hogy a tévéműsorok bizonyos fajtája, jelesen a valóságshow-műfaj alkalmas az emberi méltóság megsértésére azáltal, hogy látványosságot csinál a résztvevők magánéletéből. A testület 2002. július 20-i döntése a halottak médiában való megjelenítésével foglalkozott. Határozatában az ERC kimondta, hogy a halottakról készült képek, minthogy az emberi méltóság az elhalálozás után is fennmarad, kizárólag a hírhez lényegi módon kapcsolódó tényközlés formájában tehetők közzé a médiában, az elhunyt személy hírneve, közéleti szerepe vagy az elhalálozásához vezető helyzet jelentősége okán. A média köteles tartózkodni a halál szenzációhajhász, beteges és kegyetlen, illetve olyan megjelenítésétől, amely nem kapcsolódik szervesen az adott hírhez. A *Big Brother* c. műsorszám és annak a magánéletre és az emberi méltóságra gyakorolt hatásainak elemzése alapján az ERC 2000. október 24-i döntésében kimondta, hogy a magánszférához való jog nem korlátlan, és az információszabadságot, valamint a műsor-készítés szabadságát korlátozza az állampolgárok emberi méltóságának, magánéletének és becsületének védelme. A magánszféra feladása a közönség valódi emberi méltóságának sérelméhez vezethet. Az ERC álláspontja szerint kulcsfontosságú, hogy a *Big Brother* című műsort sugárzó televíziócsatorna műsorszámaiban szavatolja a törvények által is védett emberi méltóság megőrzését, és a résztvevők magánszférájának bemutatásával ne teremtsen olyan helyzetet, amely valóságos iskolája a méltatlanságnak, akár konkrét szituációk vagy feladatok bemutatása révén, akár azáltal, hogy a játékban a siker olyan taktikákat kíván meg, amelyek alapvető értékeket sértenek.

Szlovákiában a szabályozás előírja a személyiségi jogok védelmét az audiovizuális médiaszolgáltatások terén. Az előírások tiltják, hogy a lekérhető audiovizuális médiaszolgáltatások, a lineáris médiaszolgáltatások vagy azok részei tartalmuk vagy a bemutatás módja révén sértsék az emberi méltóságot, valamint mások alapvető jogait és szabadságát.⁶²

Szlovéniában a szabályozás alapelvének értelmében a tömegmédia tevékenységének az emberi méltóság védelmén kell alapulnia.⁶³

Cipruson a szabályozás értelmében az audiovizuális médiaszolgáltatók kötelesek biztosítani, hogy műsoraik tartsák tiszteletben a polgárok jogait és szabadságát. Ezen belül kötelesek tiszteletben tartani az egyén személyiségét, hírnevét és magánéletét, valamint a demokrácia eszméit.⁶⁴

⁶¹ Law no. 1/99 (Journalists' Statute), 14 cikk 2. pont *d)* és *g)* alpont.

⁶² Act no. 308/2000 Coll. on Broadcasting and Retransmission, 19. cikk.

⁶³ Media Act (Official gazette of the Republic of Slovenia) (*Uradni list RS*), no 35/2001), 6. cikk.

⁶⁴ Radio and Television Stations Law of 1998, 26. cikk (1) bekezdés.

A lett⁶⁵ és a román⁶⁶ médiatörvény a tartalomszabályozással kapcsolatos rendelkezések között tiltja az emberi méltóság megsértését is.

Megállapítható, hogy az emberi méltóság védelme, valamint a hírnév- és becsületvédelem több állam jogrendszerében keveredik. Létezik olyan szabályozás, amely a méltóság védelmét – lényegében a becsülethez való joggal azonosítva azt – a sérelmet szenvedett fél személyiségének megóvása szempontjából ítéli meg; más-
hol a szabályozás, illetve a rá épülő joggyakorlat általában véve a közönség érdekeit védi, korlátozva azon médiatartalmak közzétételét, amelyek sértik az emberi méltóság alapvető értékét. Az elvégzett kutatások azonban csak a vizsgált kérdés külföldi hátterének felvillantására voltak alkalmasak.

7. Összegzés

Az emberi méltóság médiaszabályozásbeli védelme nem lezárt kérdés. Jelen tanulmányban felvázolt értelmezés – az alkotmánybírói, bírósági és hatósági gyakorlaton alapulva – egy koherens, a sajtószabadságot és az egyes jogterületek szétválasztásának szempontját egyaránt tiszteletben tartó tartalmat kíván adni az érintett rendelkezésnek. Ezen értelmezés alapja a média világában olykor szembenálló érdekeltek közötti *modus vivendi* megtalálása; a média polgári jogi kötelezettségeivel és a rá vonatkozó büntetőjogi tilalmakkal azonos tartalmú szabály betartását a médiaszabályozás nem követeli meg; a 2011 óta kialakult felfogás elválasztja egymástól e jogágakat és a médiaszabályozást. A közönség ugyanakkor védelemben részesül az ő nézőpontjából vizsgálva méltóságsértő tartalmakkal szemben. Azok pedig, akiknek személyiségi jogai sérültek, változatlanul igénybe vehetik a további jogi eszközöket, elsősorban a polgári jog és a büntetőjog területén. Mindeközben pedig egyértelművé válik, hogy az emberi méltóság fogalma – amely, mint az Alkotmánybíróság mondta, valójában nem is „jog”, hanem annál jóval több, de mindenképpen csak nehezen megragadható – a médiaszabályozásban szükségszerűen mást jelent, másként értelmezendő, másféle módon védendő, mint más jogági szabályozási rezsimekben.

Jelen tanulmányba foglalt következtetések az alábbi pontokban foglalhatók össze:

- az emberi méltóság jogának is létezik objektív, intézményes oldala, amelynek védelme, elismerése tevőleges állami kötelezettséget keletkeztet;
- ez a kötelezettség abban nyilvánul meg, hogy az államnak szabályozás útján védenie kell az emberi méltóságot a médiatartalmakkal szemben;

---

⁶⁵ Radio and Television Act, 24 August 1995, 17. cikk (3) bekezdés 3. pont.

⁶⁶ Law no. 504/July 11th, 2002 (*Audiovisual Law*), 9. cikk.

- az emberi méltóság – a szubjektív jogtól elválasztott, attól függetlenül értelmezendő – intézményi oldalának megalapozását az Alkotmánybíróság adta meg; az Alkotmánybíróság és nyomában a médiahatóság, valamint a felülvizsgálatot végző bíróságok természetesen nem tévedhetetlenek, mindenesetre jó okokat lehet találni az intézményes jogvédelem szükségessége mellett;
- ezzel együtt is alapvető és nem feltétlenül könnyen kezelhető értelmezési feladatot jelent a médiaszabályozás alkalmazásakor, hogy az emberi méltóság védelmének szubjektív, alanyi oldalát el kell választani az intézményes jogvédelemtől;
- ez az elválasztás azért nehéz szellemi művelet, mert a legtöbb esetben felmerülhet a műsorban szereplő személy(ek) méltóságának sérelme is, és ez a gyanú sokszor annyira erős, hogy nehéz a médiaszabályozás alkalmazását attól függetleníteni;
- ehhez képest a műsorban szereplő személy jogainak sérelme a médiaszabályozás számára indifferens kérdés, így az egyéni jogok sérelme nem szükséges feltétele az emberi méltóság intézményes sérelmének;
- e következtetések elfogadásának egy ellentétes irányú – a sajtószabadságra nézve jótékony hatású – következménye is van: az egyéni jogsérelmek (jóhírnév, becsület, más személyiségi jogok sérelme) nem orvosolhatók a médiahatóság előtti eljárásban.

Az emberi méltóság korunk gyakran használt és hivatkozott jogi koncepciója – hivatkozási alap, de számos elemében még kidolgozásra vár. A megfelelő értelmezés igényét nagyban felerősíti a profitorientált média tartalmainak sokszor az emberi méltóság alapvetését tagadó vagy negligáló jellege. Amint a hatóság döntéseiből, illetve azok fogadtatásából is kiviláglik, a politikai-közéleti viták összefüggésében vagy azok kontextusában közzétett tartalmak e kérdés fényében való jogi megítélése sem feszültségektől mentes. E problémákra, illetve az emberi méltóság médiával szembeni védelmének fokozott társadalmi igényére a jogi szabályozás vagy a jogalkalmazás kétségkívül nem lehet képes maradéktalanul megnyugtató és hatékony választ adni, mindenesetre jelentős mértékben hozzájárulhat a nyílt közvita megóvásához és egyúttal az emberi méltóság védelméhez.

Dorian Gray képmásához való jog

*A művészet szabadságának önálló alapjogi jellegéről**

1. Bevezetés

Lehetséges-e a művészetet, a művészi teljesítmény nyomán létrejött alkotást a jog eszközeivel megítélni? Lehetséges-e, hogy a művészi alkotások, amelyekben az emberi szellem legnagyobb teljesítményei öltenek testet, és amelyek által minden kor a maga kultúráját definiálja, a polgárok egymás közötti és az állammal szembeni viszonyukban előálló kisebb-nagyobb viták eldöntésére létrehozott, szándékoltan a földön járó, technicizált szabályrendszer, a jog által ítéltessenek meg?

A művészek és írók körében természetesen merült fel az igény, hogy műveiket kizárólag azok esztétikai értéke alapján ítéljék meg, és semmilyen, jellege szerint általánosító, sőt óhatatlanul uniformizálásra kényszerítő normarendszer ne befolyásolhassa, akadályozhassa e művek hatását, terjedését. Jellemző történet, hogy Lucretius 5. századi, sokáig üldözött könyvének (*De rerum natura*) kora újkori kiadása is azon az alapon láthatott napvilágot, hogy (a szöveghez 1563-ban illesztett előszó szavai szerint): „A költemény valóban idegen hitünkötől a tévtanai miatt, de ettől még költészet.”¹ Azaz az erkölcsi normákat ugyan nem tartja tiszteletben, esztétikai szempontból értékes, a két szempont pedig elválasztható.

1890-ben, egy jóval későbbi korban – amely azonban még mindig ugyanazon erkölcsi és az egyéni szabadság terjedelme körüli kérdésekkel gyürkőzött – Oscar Wilde próbálta meg azzal védeni botránykeltő könyvét, a *Dorian Gray képmását*, hogy: „Képtelen vagyok felfogni, hogyan lehet bármilyen műalkotást erkölcsi szempontból megítélni. A művészet és az etika szférái tisztán és világosan különálló dolgok.”² A szerző végül az eredeti, folytatásokban megjelent regény alapos módosítására, átírására kényszerült.

---

* A szerző köszöni Apró Istvánnak, Kováts Antóniának, Lángos Petra Leának, Nyakas Leventének, Paál Vincének, Papp János Tamásnak, Szeghalmi Veronikának, Szikora Tamásnak, a tanulmány témájában tartott műhelybeszélgetés résztvevőinek és a kézirat lektorainak értékes hozzájárulásait a szöveg végleges változatának elkészítéséhez.

¹ Stephen GREENBLATT: *Egy reneszánsz könyvvadász*. Budapest, Typotex, 2015. 178. Ford. Zsuppán András.

² Nicholas FRANKEL: Előszó a cenzúrázatlan kiadáshoz. In: Oscar WILDE: *Dorian Gray képmása*. Budapest, Helikon, 2014. 36–37. Ford. Dunajcsik Mátvás.

A jogrendszer azonban sokkal érzéketlenebb, hűvösebb a művészethez fűződő viszonyában, mint ahogy azt Lucretius előszóírója vagy Wilde óhajtotta. Egészen biztosan állíthatjuk, hogy sem a kora újkor, sem a viktoriánus kor, sem pedig jelen korunk nem engedi kicsúszni a művészi teljesítményeket a jogrendszer általi megítéltetés kényszere alól, ha erre ok nyílik. Az egyéni szabadság terjedelme ma – erkölcsi és vélemény szabadsági kérdésekben biztosan – szélesebb, mint korábban bármikor az emberiség történetében, azaz a művészeknek, íróknak a nyugati jogrendszerekben aligha van komoly vagy folyamatos félnivalójuk. De ettől még igaz, hogy az általános jogi normák, még ha nagyobb szabadságot engednek is az egyén számára, mint korábban, a művészet alkotásaira is alkalmazandók.

Ahogy Kocsis Miklós és Kucsera Tamás Gergely is megállapította a művészet és az erkölcs viszonyán polemizálva, „a művészi kifejezések – képek, szobrok, egyéb művészi formák – a »szólás« kategóriájába tartoznak, így a véleménynyilvánítás szabadságának oltalma alá sorolhatóak. Éppen ezért a művészetek cenzúrája, korlátozása ugyanúgy megengedhetetlen, mint más véleményeké”³ (azaz, egyúttal: korlátozása olyan feltételekkel engedhető csak meg, mint más, nem-művészi véleményeké).

A következőkben amellet fogunk érvelni, hogy ez nem feltétlenül baj. A művészi szabadság „beolvadása” a véleményszabadság alapjába, és ezzel egyidejűleg önálló védelme szükségtelenségének felismerése megítélésünk szerint több okból is elkerülhetetlen. A véleménynyilvánítási szabadság megfelelő védelme ugyanakkor gondoskodik arról, hogy ez a felismerés ne járjon hátrányos következményekkel a művészet szabadságára nézve, amely – alkotmányos terminológia, alapjogi dogmatika ide vagy oda – egészen biztosan civilizációnk egyik legfontosabb vívmánya és értéke.

A 2. pontban a művészet szabadságára vonatkozó alkotmányos rendelkezéseket tekintjük át 1949-től máig, a 3. pontban a művészet szabadsága mint alapjog lehetséges tartalmát vizsgáljuk, még mindig a magyar jogrendszer keretein belül maradván. A 4. pont a művészi alkotásokat érintő strasbourgi joggyakorlatot tekinti át, az 5. pontban pedig sorrendben az angol, a német és az egyesült államokbeli jogrendszer alapvetéseit mutatjuk be vázlatosan, a magyar jogi megközelítés megfelelő kontextusba helyezése érdekében. Végül a 6. pontban bizonyos következtetéseket kísérlünk meg levonni.

---

³ KOC SIS Miklós – KUC SERA Tamás Gergely: Művészet – szabadság – humor – erkölcs. *Magyar Művészet*, 2015/2. 159.

2. A művészet szabadságának alkotmányi szabályozása

Magyarország első alaptörvénye, az 1949-es Alkotmány 53. §-a a művészettel kapcsolatban rögzítette, hogy: „A Magyar Népköztársaság hathatósan támogatja [...] a nép életét, harcait, a valóságot ábrázoló, a nép győzelmét hirdető művészetet.” Az eredeti alkotmányszöveg tehát nem ejtett szót a művészet szabadságáról, kizárólag az állam – a művészi alkotások ideológiai alapon leszűkített körét érintő – kötelezettségvállalását írta elő.⁴

Az 1972. évi I. törvénnyel bevezetett alkotmányreform nyomán a módosított szöveg 60. §-a már a művészet szabadságának jogát is magában foglalta („a Magyar Népköztársaság biztosítja a tudományos és művészeti alkotó tevékenység szabadságát”), az Alkotmányban ugyanakkor – ezúttal a 18. §-ban – ezt követően is szerepelt az állam támogató tevékenységének előírása, továbbra is csak szűkített körben: „a Magyar Népköztársaság [...] segíti a haladást szolgáló művészetet.”

A 2012-ig hatályban volt Alkotmánynak a rendszerváltozást követően meghatározott 70/G. §-a kifejezetten – a „tudományos élet” szabadságával együtt – immár a demokratikus követelményeknek megfelelően rendelkezett a „művészi élet” szabadságáról:

„(1) A Magyar Köztársaság tiszteletben tartja és támogatja a tudományos és művészeti élet szabadságát, a tanszabadságot és a tanítás szabadságát.

(2) Tudományos igazságok kérdésében dönteni, kutatások tudományos értékét megállapítani kizárólag a tudomány művelői jogosultak.”

Az Alaptörvény X. cikke 2012 óta ennél egy kicsivel bőbeszédűbben, eltérő terminológiát alkalmazva, de hasonló tartalommal rendelkezik a „művészeti alkotás” (valamint a „tudományos kutatás”) szabadságáról. Érdemi változás a Magyar Tudományos Akadémia, valamint a Magyar Művészeti Akadémia (egy korábbi magánegyesületből alakított köztestület, MMA) alkotmányos rangra emelése.

„(1) Magyarország biztosítja a tudományos kutatás és művészeti alkotás szabadságát, továbbá – a lehető legmagasabb szintű tudás megszerzése érdekében – a tanulás, valamint törvényben meghatározott keretek között a tanítás szabadságát.

(2) Tudományos igazság kérdésében az állam nem jogosult dönteni, tudományos kutatások értékelésére kizárólag a tudomány művelői jogosultak.

(3) Magyarország védi a Magyar Tudományos Akadémia és a Magyar Művészeti Akadémia tudományos és művészeti szabadságát. A felsőoktatási intézmények a kutatás és a tanítás tartalmát, módszereit illetően önállóak, szervezeti rendjüket törvény szabályozza. Az állami felsőoktatási intézmények gazdálkodási rendjét törvény keretei között a Kormány határozza meg, gazdálkodásukat a Kormány felügyeli.”

---

⁴ LÁNCOS Petra Lea: A tudományos és művészeti élet szabadsága. In: JAKAB András (szerk.): *Az Alkotmány kommentárja (II. kötet)*. Budapest, Századvég, 2009. 2608.

A művészet szabadságának az alapjogok rendszerében elfoglalt helyéről és tartalmi elemeiről elsősorban az Alkotmánybíróság (AB) döntéseiből tájékozódhatunk. Az alapvetően a gyűlöletbeszéd büntetőjogi megítélésével foglalkozó 30/1992. (V. 26.) AB határozat a művészet szabadságát az ún. kommunikációs alapjogok körében helyezte el a véleménynyilvánítási szabadságból mint anyajogból fakadó, önálló alapjogként.

„[A] véleménynyilvánítás szabadságának kitüntetett szerepe van az alkotmányos alapjogok között, tulajdonképpen »anyajoga« többféle szabadságjognak, az ún. »kommunikációs« alapjogoknak. Ebből eredő külön nevesített jogok a szólás- és a sajtószabadság, amely utóbbi felőleli valamennyi médium szabadságát, továbbá az informáltsághoz való jogot, az információk megszerzésének szabadságát. Tágabb értelemben a véleménynyilvánítási szabadsághoz tartozik a művészi, irodalmi alkotás szabadsága és a művészeti alkotás terjesztésének szabadsága, a tudományos alkotás szabadsága és a tudományos ismeretek tanításának szabadsága. Ez utóbbiak tiszteletben tartásáról és védelméről az Alkotmány 70/G. §-ában külön is rendelkezik. A véleménynyilvánítási szabadsághoz kapcsolódik a lelkiismereti és vallásszabadság (60. §), valamint a gyülekezési jog is (62. §).

Ez a jogegyüttes teszi lehetővé az egyén megalapozott részvételét a társadalmi és politikai folyamatokban. Történelmi tapasztalat, hogy mindannyiszor, amikor a véleménynyilvánítási szabadságát korlátozták, sérelmet szenvedett a társadalmi igazságosság, az emberi kreativitás, csökkent az emberben rejlő képességek kibontakozásának lehetősége. A káros következmények nem csupán az individuum, hanem a társadalom életében is megmutatkoztak és az emberiség fejlődésének sok szenvedéssel járó zsákutcájához vezettek. Az eszmék, nézetek szabad kifejtése, a mégoly népszerűtlen vagy sajátos elképzelések szabad megnyilvánulása a fejlődni képes és valóban eleven társadalom létezésének alapfeltétele.”⁵

Az AB anyajog-konceptiója ugyanakkor nem adott eligazítást az anyajog és a belőle fakadó más jogok egymáshoz való viszonyával, illetve az egyes jogok tartalma közötti differenciálással kapcsolatban.⁶

A 24/1996. (VI. 25.) AB határozat már kifejezetten a művészet szabadságával foglalkozott. Az AB megsemmisítette a vonatkozó, 1982-es minisztertanácsi rendelet egyes rendelkezéseit, amelyek alapján a gazdálkodó, a társadalmi és a jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetek művészeti alkotást csak művészeti szempontból történt elbírálás után szerezhettek be, használhattak fel és hozhattak forgalomba, ez pedig sértette a művészeti élet szabadságát. A testület szerint:

⁵ Indokolás, III. 2.1. pont.

⁶ Vitatható, hogy az ‘anyajog’ kategóriája egyáltalán mit is jelent. A testület értelmezésében az anyajog (esetünkben a véleményszabadság jogának) ‘ereje’ sugárzik át a belőle fakadó speciális jogokra, az anyajog maga pedig szűkebben korlátozható, mint azok [l. 21/1996. (V. 17.) AB határozat, Indokolás, II. 1. a) alpont]. Ezzel szemben Győrfi Tamás szerint a dogmatikai rend úgy kívánná, hogy a speciális, tehát az adott kérdésben konkrétan felhívható jogosultságok legyenek erősebbek általános anyajoguknál (l. GYÖRFI Tamás: *Az alkotmánybírósághoz politikai karaktere*. Budapest, Indok, 2001. 103–104.).

„Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint a művészeti élet szabadsága mint alapvető jog a művészeti alkotómunka szabadságát, a művész bármely meg nem engedett korlátozástól mentes önkifejezését, valamint a művészeti alkotások nyilvánosság elé tárásának, illetve bemutatásának, terjesztésének szabadságát is jelenti. [...] A művészet sajátosságaiból fakad, hogy a művészeti alkotást szerzője rendszerint a nyilvánosságnak (a közönségnek) szánja. Minden olyan előírás tehát, amely a művészeti alkotások megismerhetőségét korlátozza, veszélyezteti a művészeti élet szabadságát. A vázoltak alapján a művészeti élet szabadságához való jog lényeges tartalmát a művészeti alkotómunka minden hatalmi jellegű befolyástól mentes gyakorlása és a művészi alkotásban megjelenő vélemény szabad kinyilvánítása, tehát a műalkotások nyilvánosságra hozásához való jog jelenti.”⁷

„Az az előírás, amely szerint művészeti alkotást kizárólag művészeti szempontból előírt elbírálás után lehet beszerezni (forgalomba hozni, felhasználni), az általános cselekvési szabadság sérelmét jelenti.”⁸

A 20/1997. (III. 19.) AB határozat a közerkölcs mint a vélemény szabadság korlátozását lehetővé tevő érték védelmének kérdését érintette, és ily módon releváns a művészet szabadságával összefüggésben is. Magyarországon 1997-ig volt hatályban a korábbi sajtótörvény (1986. évi I. törvény, Stv.) előzetes korlátozást lehetővé tevő rendelkezése. Az Stv. 15. § (3) bekezdése alapján, amennyiben a sajtószabadság gyakorlásával bűncselekmény vagy annak elkövetésére való felhívás valósult volna meg, vagy az a közerkölcs, illetve valaki személyhez fűződő jogainak megsértésével járt volna, az ügyész indítványára a bíróság megtilthatta az érintett sajtótermék nyilvános közlését. Az ügyésznek a bíróság döntéséig joga volt a közlés ideiglenes felfüggesztésére.

Az AB e rendelkezés részbeni alkotmányellenességét állapította meg, a szabályozási megoldás miatt (tudniillik egyazon mondatban szerepelt az alkotmányosnak ítélt és az alkotmányellenes tartalom, a testület pedig értelemszerűen nem írhatott bele a törvénybe) a vitatott rendelkezés egészét megsemmisítette. A határozat nem is elsősorban a sajtószabadság szempontjából vizsgálta a rendelkezést; a testület többsége úgy vélte, hogy a törvény azon rendelkezése, amelynek értelmében az ügyész jogosult volt mások személyhez fűződő jogainak sérelme esetén, illetve

---

⁷ Indokolás, II. 1. pont.

⁸ Indokolás, II. 2. pont. Az „általános cselekvési szabadság” mint egyfajta általános, generálklauzula jellegű, nevesítenél alapjog tartalmát szintén az Alkotmánybíróság bontotta ki. Elvi jelleggel elsőként a 8/1990. (IV. 23.) AB határozatában mutatott rá arra, hogy az emberi méltósághoz való jog az ún. általános személyiségi jog egyik megnyilvánulása: „A modern alkotmányok, illetve alkotmánybírói gyakorlat az általános személyiségi jogot különféle aspektusaival nevezik meg, pl. a személyiség szabad kibontakoztatásához való jogként, az önrendelkezés szabadságához való jogként, általános cselekvési szabadságként, avagy a magánszférához való jogként. Az általános személyiségi jog »anyajog«, azaz olyan szubszidiárius alapjog, amelyet mind az Alkotmánybíróság, mind a bíróságok minden esetben felhívhatnak az egyén autonómiájának védelmére, ha az adott tényállásra a konkrét, nevesített alapjogok egyike sem alkalmazható” (Indokolás, III. pont).

magánvadás bűncselekmények vonatkozásában a sértettek akaratától függetlenül is indítványozni a közzététel megtiltását, sérti az önrendelkezéshez való jogot. Ezzel szemben a közerkölcsre való hivatkozással, közvadás bűncselekmények megvalósulása esetén alkalmazott előzetes korlátozás nem tekinthető alkotmányellenesnek.⁹

„Az Stv. a nyilvános közlés bírósági megtiltását közerkölcs sérelme esetén is biztosítja. A [Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi] Egyezségokmány[a] és az [Emberi Jogok Európai] Egyezmény[e] idézett cikkei a véleménynyilvánítás jogának korlátozását közerkölcs védelme céljából is lehetővé teszik. A 21/1996. (V. 17.) AB határozat már megállapította, hogy: »Az Alkotmánybíróság nem vizsgálja felül a jogban érvényesített közerkölcs tartalmát. Amint a ‘közérdek’ meghatározását is alapvetően átengedte a demokratikus törvényhozásnak, a közrendet és benne az erkölcsöket is a képviselőknek van joguk érvényesíteni, amíg valamely más okból az Alkotmány határaiba nem ütköznek.«

Mivel a közerkölcs fogalmát és tartalmát a vizsgált összefüggésben jogszabály nem határozza meg, ezért annak megállapítása a jogalkalmazás körébe tartozik. A Legfelsőbb Bíróság Polgári Kollégiumának a BH1992. 454. számú eseti döntése tartalmazza a sajtótermék nyilvános közlésének megtiltása iránti kérelem elbírálásánál irányadó szempontokat. A Legfelsőbb Bíróság e döntésében többek között megállapította, hogy a közerkölcs fogalmába azok a magatartási szabályok sorolhatók, amelyeket a társadalom általánosan elfogad. A sajtótermék közerkölcsbe ütközését akkor lehet megállapítani, ha ez a jellege a közfel fogás szerint egyértelmű és vitathatatlan. Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint az Stv.-nek a közerkölcs sérelmével összefüggő korlátozó rendelkezése nem minősíthető szükségtelennek és aránytalan mértékűnek.”¹⁰

3. A művészet szabadsága mint alapjog

3.1. A művészetre vonatkozó szabályozás

Vitathatatlan, hogy a művészettel kapcsolatban az államnak van szabályozási feladata, és ez akár az alkotmány szintjén is megjelenhet. A szerzői jogi szabályozás például elengedhetetlen a művészi, irodalmi művek létrejöttéhez. A művészeti képzés, oktatás megszervezése szintén elsősorban állami feladat, hasonlóan a múzeumok, kiállítóterek stb. fenntartásához.

---

⁹ A határozathoz fűzött egyik különvélemény (szerzői Sólyom László és Lábady Tamás) meszebb ment a többségi határozatnál, és a közerkölcs védelmében történő előzetes korlátozás lehetőségét is alkotmányellenesnek ítélte, mert az olyan elvont érték, amely a szólásszabadság korlátozására „alkotmányos mércével mérve a legkevésbé alkalmas javak csoportjába tartozik”, ezenfelül a bírák az eljárás rövid időn belül történő befejezését biztosító eljárási garanciák hiányát is felvetették.

¹⁰ Indokolás, III. 3. pont.

Az állam szerepe a művészetekkel kapcsolatban kettős: az alapjogok kötelezettjeként egyfelől tartózkodik a művészet szabadságába való beavatkozástól, másfelől a művészi alkotások megszületését elősegítő intézményrendszer fenntartása, valamint közvetlen támogatási (mecenási) tevékenysége tekintetében tevőleges kötelezettséggel is rendelkezik. Ennek megfelelően a művészet szabadsága mint alapjog is kétarcú: az egyik egy klasszikus szabadságjog, ahol a művész (író) a jogosult, az állam a (tartózkodásra) kötelezett, a másik pedig az állam aktív szerepvállalását írja elő a művészi élet területén.

3.2. Az állami felelősség- és szerepvállalás szükségessége a művészet területén

3.2.1. Az állam objektív intézményvédelmi kötelezettsége

Az „objektív intézményvédelmi kötelezettség” teóriája Magyarországon az AB gyakorlata által formálódott. A testület működésének második évében, a 64/1991. (XII. 17.) AB határozatban lefektetett elvek szerint

„[a]z alapjog jogosultja, illetve az állam különböző szempontjai és feladatai miatt az alapjog alanyi jogi, illetve objektív oldala nem feltétlenül fedi egymást. Az állam – általános és objektív szempontjaiból következően – a szubjektív alapjog által védett körön túlmenően is meghatározhatja ugyanazon alapjog objektív, intézményes védelmi körét.”¹¹

Az emberi jogokkal kapcsolatos jogi szabályozás általános keretei alapján az állam emberi jogvédelmi kötelezettsége kettős: egyfelől védi az egyének (jogalanyok) számára biztosított emberi jogokat, másfelől bizonyos esetekben – és bizonyos emberi jogok vonatkozásában – gondoskodik az emberi jogok érvényesüléséhez szükséges feltételekről (intézményes védelem). Egy adott emberi jog intézményes védelme indoka lehet más emberi jogok korlátozásának is. Balogh Zsolt szerint „az állam az alapjoghoz kapcsolódó objektív intézményvédelmi kötelezettsége keretében hasonló védelmet biztosíthat, mint amit az adott alapjog alanyi jogként nyújt. [...] Tehát, ha az alanyi jogosultság nem áll meg, attól még az alapjog alkotmányos védelme fennáll.”¹²

Az idézett ún. első abortuszhatározat ment talán a legmesszebbre az intézményes jogvédelem elismerésében: miközben a méhmagzat élethez való jogát a dön-

¹¹ 64/1991. (XII. 17.) AB határozat, Indokolás, C) 3. c) alpont.

¹² BALOGH ZSOLT: Az Alkotmány fogalmi kultúrája és az alkotmánybíráskodás. *Fundamentum*, 1999/2. 34.

tés nem ismerte el (mivel nem vezethető le az Alkotmányból, hogy a magzat ember, tehát alapjogok alanya), meghatározta az állam intézményvédelmi kötelezettségét ugyanezen jog vonatkozásában. Azaz a testület szerint az élethez való jognak akkor is van objektív oldala, ha a szubjektív oldal hiányzik. Ezt a felfogást utóbb a „második abortuszhatározat” is megerősítette.¹³

Az állam intézményvédelmi kötelezettsége az AB szerint a véleménynyilvánítási, valamint a sajtószabadság tekintetében is fennáll, ahol az államnak nem csupán az a feladata, hogy polgárai számára biztosítsa a szabad véleménynyilvánítást, hanem gondoskodnia kell a demokratikus közvélemény megfelelő működéséről is.¹⁴ A testület egyébként még a kilencvenes években megállapította az intézményes alapjogvédelem állami kötelezettségét a környezethez való jog,¹⁵ valamint a lelkiismereti és vallásszabadság vonatkozásában is,¹⁶ később pedig az emberi méltóság médiaszabályozásbeli védelmével kapcsolatban.¹⁷ A művészet szabadsága mint alapjog tekintetében is azonosítható ilyen tevőleges állami kötelezettség. Az államnak a művészi értékek megőrzésére, valamint az újabb műalkotások megszületésének elősegítésére irányuló felelőssége és kötelezettsége van.

Az állam támogathatja a művészetet, és vásárlóként léphet fel a műkincspiacon. Ebbéli tevékenysége során óhatatlanul értékválasztásra kényszerül, bizonyos művészeket – az erre létrehozott intézményrendszeren keresztül – támogat, másokat pedig nem, illetve dönt arról, milyen alkotásokat vásárol meg a közgyűjtemények számára. A pénzköltéssel is egyfajta véleményt fejez ki tehát, így a pénz egy sajátos ‘véleményként’ jelenik meg (nem csak ebben a kontextusban: például a választáson induló jelöltek kampányának támogatása is hasonlóképp „vélemény”).¹⁸ Ha a magyar állam az 1970-es évek elején nem vásárolja meg Gerlóczy professzortól az általa regényes körülmények között megmentett Csontváry-hagyatékot, akkor a képek talán örökre elvesztek volna, legalábbis az állam (és így a közönség) egy gazdag gyűjteménnyel szegényebb lenne; ez a döntés is egy világos értékválasztás volt, holott Csontváryt életében és halálát követően még hosszú ideig nem sokra tartották a műtisztek és művészettörténészek.

---

¹³ 48/1998. (XI. 23.) AB határozat.

¹⁴ 30/1992. (V. 26.) AB határozat, Indokolás, III. 2.2. pont és 37/1992. (VI. 10.) AB határozat, Indokolás, II. 2. a) alpont.

¹⁵ 28/1994. (V. 20.) AB határozat, Indokolás, III. 3. pont.

¹⁶ 4/1993. (II. 12.) AB határozat, Indokolás, A) I. 2. b) alpont; 22/1997. (IV. 25.) AB határozat, Indokolás, III. 1.4. pont.

¹⁷ 46/2007. (VI. 27.) AB határozat, Indokolás, V. 2. pont, valamint 165/2011. (XII. 20.) AB határozat, Indokolás, IV. 2.2.2. pont.

¹⁸ Az Egyesült Államok gyakorlatából l. pl. *Buckley v. Valeo* 424 US 1 (1976), újabban *Citizens United v. Federal Election Commission* 558 US 310 (2010). Az Emberi Jogok Európai Bíróságának döntései közül l. *Bowman v. the United Kingdom*, case no. 141/1996/760/961, 1998. február 19-i ítélet.

A művészet állami támogatásával kapcsolatos legismertebb amerikai döntés a *National Endowment for the Arts v. Finley* ügyben született meg.¹⁹ A washingtoni Supreme Court által eldöntendő kérdés az volt, hogy vajon előírhatja-e az állam, hogy milyen erkölcsiségű művészeti alkotásokat hajlandó anyagilag támogatni. Az ügy előzményeként az Egyesült Államokban Robert Mapplethorpe fotóművész nagy botrányt kavart kiállítása után – amelyen egymás szájába vizelő, illetve egyikük kézfejét partnere hátsó felébe illesztő homoszexuális párokat ábrázoló képek is szerepeltek – módosították a művészetek állami támogatását rendező jogszabályt, kiegészítve egy új rendelkezéssel, aminek értelmében a támogatásra vonatkozó döntések meghozatalakor figyelembe kell venni az illem általános mércéit (*general standards of decency*), illetve tekintettel kell lenni a társadalom tagjai által vallott különféle hitekre és elismert értékekre. A törvénybe illesztett kiegészítést a Legfelső Bíróság alkotmányosnak ítélte, és megállapította, hogy a két új döntési szempont beillesztése önmagában nem alkotmányellenes, és nem diszkriminál a nézőpontok között, mert nem zárja ki eleve a versenyből az illetlen vagy tiszteletlen alkotásokat, csupán a döntés két új, lehetséges szempontját adja meg. Az államnak pedig joga van meghatározni azon szempontokat, amelyek alapján támogatást nyújt, és a támogatás megtagadása mint vélemény nem azonos ezen szempontrendszer alapján nem kedvezményezett vélemények állami kényszer általi elfojtásával.

A magyar állam – objektív intézményvédelmi kötelezettségét teljesítve – egy összetett, több elemből álló intézményrendszert is fenntart a művészetek támogatása céljából. A törvényi preambulum szerint „a kulturális értékek védelme és gyarapítása, a művészeti és történeti hagyományok megőrzése, a magas színvonalú művészi alkotómunka közösségi feltételeinek megerősítése, az alkotómunka szabadságának védelme, a magyar művészeti élet kimagasló teljesítményt nyújtó képviselőinek személyes megbecsülése céljából”, alaptörvényi rangra emelve, köztestületi formában létrehozta a Magyar Művészeti Akadémiát,²⁰ a művészi és irodalmi alkotások támogatása érdekében a Nemzeti Kulturális Alapot,²¹ a filmalkotások támogatása céljából működteti a Magyar Nemzeti Filmalapot²² és a Magyar Média Mecenatúra programot,²³ fenntart vagy elismer művészeti képzéssel foglalkozó felsőoktatási intézményeket,²⁴ óvja a múltban megszületett műalkotásokat és kulturális értékeket,²⁵ valamint külön rendelkezik az előadóművészek jogi státusáról.²⁶

¹⁹ *National Endowment for the Arts v. Finley* 524 US 569 (1998).

²⁰ 2011. évi CIX. törvény a Magyar Művészeti Akadémiáról.

²¹ 1993. évi XXIII. törvény a Nemzeti Kulturális Alapról.

²² 2004. évi II. törvény a mozgóképről.

²³ 2010. évi CLXXXV. törvény a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról.

²⁴ 2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról.

²⁵ 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről.

²⁶ 2008. évi XCIX. törvény az előadóművészeti szervezetek támogatásáról és sajátos foglalkoztatási szabályairól.

Az intézményrendszer megalkotása önmagában is, folyamatos működtetése pedig napi szintű értékválasztást tesz szükségessé, ahol az állam érvényesíti azon szempontokat, amelyek mentén a véges mennyiségű, rendelkezésre álló, e célra elkülönített forrását fel kívánja használni. Ezen önálló intézményi keret létrehozása az állam alkotmányos kötelezettsége, ahogyan arra az 51/2007. (IX. 15.) AB határozat egy részkérdés – a művészek társadalombiztosítási és szociális támogatásokkal kapcsolatos státusa – kapcsán utalt is: „A művészeti alkotó tevékenység jellegéből adódóan mindig is sajátos jogi kereteket kívánt, mivel ez a tevékenység nehezen illeszthető be a munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyok körébe. Ezért e tevékenység speciális vonásainak figyelembevétele különösen indokolt volt a szociális ellátórendszer kialakítása és működtetése terén.”²⁷

3.2.2. Állami semlegesség és pluralizmus

Az állami szervek a művészettel kapcsolatos döntéseikben nem lehetnek értéksemlegesek, mert ennek megkövetelése magát az intézményvédelmet célzó rendszer működtetését lehetetlenítené el. Ugyanakkor ez igen kényes kérdés, és mindenképpen el kell kerülni, hogy az állam (bármely szerve) az általa szükségszerűen megtett értékválasztását polgáraitra kényszerítse. Az állami semlegesség elve tehát nem az állam mozgásterét szűkíti a kompetenciájába tartozó kérdések eldöntésében (mert azokat valahogyan el kell dönteni), hanem az állam és polgárai viszonyával kapcsolatban ír elő tartózkodási kötelezettséget az előbbi számára. Az – elsőként a vallási meggyőződésekkel kapcsolatban megszilárdult – semlegesség alkotmányjogi elve értelmében az államnak a különböző világnézeteket, értékfelfogásokat egyenrangúnak kell tekintenie.²⁸ A semlegesség elve azonban csak addig tartható, amíg azt biztosítja, hogy mindenki szabadon választhat a rendelkezésre álló felfogások közül, tehát az állam nem kényszeríthet senkit döntése meghozatalakor. Az állam azonban sohasem lehet teljesen független, és az elv nem is vár el tőle közömbösséget. Az AB szerint „[a]bból, hogy az állam maga semleges, nem a negatív vallásszabadság, s még kevésbé a vallási közömbösség támogatása következik.”²⁹ A pluralizmus követelményéből nem az következik, hogy az állam nem határozhat meg ideológiai alapon prioritásokat, hanem azt, hogy nem léphet fel kizárólagossági igénnyel, és nem mondhatja azt, hogy csak az általa preferált ideológia/értékrendbeli döntés a helyes.

²⁷ Indokolás, III. 1. pont.

²⁸ L. erről Kis János: *Az állam semlegessége*. Budapest, Atlantisz, 1997.

²⁹ 4/1993. (II. 12.) AB határozat, Indokolás, A) I. 1. c) alpont.

Az egyén egyébként sem vákuumba születik bele. Az őt körülvevő kulturális közeg biztosítja számára az értékválasztás lehetőségét – az államnak pedig kiemelt szerepe, hogy a különböző alternatívák választását lehetővé tegye, és azok közül is kiemelten azt, amelyik a saját polgáira jellemző értékeket vonultatja fel, az egyéb választási lehetőségekhez képest hangsúlyosabban támogassa.

Annak eldöntése, hogy az állam milyen napokat nyilvánítson állami ünnepnek, mit tanítsanak az iskolákban, tartson-e fenn kulturális minisztériumot, mind-mind értékítéletet is hordozó döntéseket igényel, amelyek feltétlenül szükségesek és kívánatosak.³⁰ Könyvtárakat és képtárakat akkor is érdemes lenne fenntartani, ha alig néhányan érdeklődének irántuk; bizonyos, a múltban létrejött közmegegyezés alapján megőrzendő értékeket akkor is védeni kell, ha a közmegegyezés időközben már nem egyértelműen érzékelhető, vagy sokak által vitatott.

Az állami semlegesség elve kiterjed a művészethez való állami hozzáállásra is. A 18/2014. (V. 30.) AB határozat szerint:

„A művészeti élet szabadsága tekintetében az államot objektív intézményvédelmi kötelesség terheli, amely kötelességből következően úgy alakítja ki az egyes alapjogok megvalósításához szükséges jogszabályi és szervezeti feltételeket, hogy mind a többi alapjoggal kapcsolatos, mind pedig egyéb alkotmányos feladataira is tekintettel legyen; az egyes jogoknak az egész rend szempontjából legkedvezőbb érvényesülését teszi lehetővé, s mindezzel az alapjogok összhangját is előmozdítja.« [64/1991. (XII. 17.) AB határozat] Az alapjogok összhangját csakis az állam művészeti kérdésekben tanúsított semlegessége biztosíthatja, vagyis az, hogy az államnak lehetővé kell tennie és biztosítania kell a művészeti alkotás sokféleségét, egyetlen irányzatot vagy szemléletet sem tekinthet kizárólagosnak.”³¹

De ahogyan fent rögzítettük, e kötelezettséggel nem összeegyeztethetetlen azon döntések lehetősége, amelyek az állami források elosztása vagy más állami feladat végrehajtása miatt szükségszerűen meghozandók. Ide tartozik például a közterületi szoborállítások kérdése is. Magyarországon amúgy nagy hagyománya van a szobrok útján folytatott emlékezetpolitikai háborúskodásoknak,³² de az nem vitatható, hogy egy alkotmányos rendszerben végső soron az állam vagy még gyakrabban az illetékes önkormányzat hozhat döntést egy köztéri szobor felállításáról vagy éppen elbontásáról.

---

³⁰ Sanford LEVINSON: The Tutelary State: ‘Censorship’, ‘Silencing’, and the ‘Practices of Cultural Regulation’. In: Robert POST (szerk.): *Censorship and Silencing: The Practices of Cultural Regulation*. Los Angeles, Getty Research Institute for the History of Art and the Humanities, 1998. 195–220.

³¹ Indokolás, (14) bekezdés. A határozat általános értékelését l. CSEPORÁN Zsolt – KOCSIS Miklós: Az Alkotmánybíróság határozata a Magyar Művészeti Akadémiáról. A művészet szabadsága és pluralitása. *Jogesetek Magyarázata*, 2014/4.

³² Ennek páratlan áttekintését l. PÓTÓ János: *Az emlékeztetés helyei. Emlékművek és politika*. Budapest, Osiris, 2003.

A szobrokról szóló döntésével a hatáskörrel felruházott szerv szintén egyfajta véleményt fogalmaz meg. Jó példa erre az amerikai szövetségi Supreme Court 2009-es döntése a *Pleasant Grove City v. Summum* ügyben.³³ A Utah állambeli Pleasant Grove City település Pioneer Park elnevezésű közparkjában legalább 11, magánfelektől adományként kapott állandó emlékmű található, köztük a Tízparancsolat-emlékmű. Az alperes, a Summum nevű (sátánista) vallási szervezet „Summum hét aforizmáját” tartalmazó emlékmű felállítására irányuló kérelmet nyújtott be. A kérelem elutasításakor a település önkormányzata kifejtette, hogy a park területén kizárólag a város történelméhez közvetlenül kapcsolódó vagy a közösséggel hosszú ideje fennálló kapcsolatot ápoló csoportoktól adományként kapott emlékművek helyezhetők el. Ezt követően az alperes ismételt benyújtotta kérelmét, azonban abban nem tért ki sem az emlékmű történelmi jelentőségére, sem pedig a közösséghez fűződő kapcsolatára. A város a kérelmet újból elutasította, a szervezet pedig bírósághoz fordult, mivel álláspontja szerint a Tízparancsolatot megjelenítő emlékmű elfogadása, ugyanakkor az alperes által javasolt emlékmű elutasítása révén megsértették az Első Alkotmánykiegészítés által biztosított szólásszabadságát. A kerületi bíróság elutasította az alperes ideiglenes intézkedésre irányuló kérelmét, a másodfokú bíróság azonban megsemmisítette a határozatot. Utalva arra, hogy a Tízparancsolatot bemutató emlékmű korábban nem állami, hanem magánjellegű megnyilvánulásnak (magánfél véleménynyilvánításnak) minősült, továbbá arra, hogy a közparkok hagyományosan nyilvános fórumnak tekinthetők, amelyhez a versengő vélemények számára egyenlő hozzáférést kell biztosítani, a bíróság az emlékmű azonnali elhelyezésére kötelezte a várost. A Legfelső Bíróságnak a másodfokú döntést megváltoztató ítélete értelmében egy állandó emlékmű elhelyezése egy közparkban az „állami szólásszabadság” (*government speech*) megnyilvánulásának tekinthető, általa az állam (önkormányzat) véleményt fejez ki, még abban az esetben is, ha a felállított szobrokat magánadakozásból állították, ilyenformán a véleményszabadság megsértése az elutasított szobrok vonatkozásában fel sem merülhet. Az állam nem is tudná elkerülni az ehhez hasonló döntéseket, és ezáltal a felállítani tervezett szobrok közötti szelekciót.³⁴

Az állami szervezeteknek azonban – szükségszerű értékválasztásaik elismerésén túl – a művészet pluralizmusának elvére is tekintettel kell lenniük. A művészet szabadsága mint alapjog objektív intézményvédelmi kötelezettségének fontos eleme, hogy az állami intézményrendszernek hozzá kell járulnia a művészeti élet

³³ *Pleasant Grove City v. Summum* 555 US 460 (2009).

³⁴ Hasonló eredményre jutott, de eltérő úton a 3060/2015. (III. 31.) AB végzés, ami a budapesti Szabadság téri német megszállási emlékművel szembeni népszavazási kezdeményezések elutasítása nyomán született meg. Az AB megállapítása szerint a bíróság döntései nem idéztek elő alapjogi sérelmet.

pluralizmusához, sokszínűségéhez, változatosságához. E kötelezettsége hasonló a médiapiac (vélemények piaca) pluralizmusával kapcsolatban felmerülő kötelezettségéhez.³⁵ Az AB ezt így foglalta össze a Magyar Művészeti Akadémiát létrehozó törvény alkotmányossági vizsgálatakor:

„Az Alaptörvény X. cikk (1) bekezdésében foglalt követelménynek eleget téve, a köztisztviselési formában működő MMA-nak az Alaptörvény értékrendjét meg nem sértve, a művészeti alkotás szabadságát, sokszínűségét, irányzatait, áramlatait egyaránt védelemben kell részesítenie. Ezt a követelményt a törvényhozónak is – mind az MMA tagsági összetételére, mind pedig a tevékenységére vonatkozó szabályok kialakítása során – tiszteletben kell tartania, maga a köztestület pedig szervezeti felépítése és működése során a művészeti tevékenység pluralizmusát kell hogy tükrözze, illetve elősegítse. Az MMA-nak egyenlő esélyeket kell biztosítania a művészek számára az MMA-tagságra, és ezen keresztül arra is, hogy a művészeti életre befolyást gyakorolhassanak.³⁶ [...] Mindezek alapján az MMA tv. 7. § (2) bekezdése, amely szerint csakis egy adott civil szervezet tagjai válhattak az MMA megalakuláskori rendes tagjaivá és a későbbi tagfelvételtől kizárólagosan döntő grémiummá, nem állt teljes összhangban a művészeti alkotás szabadságát biztosító semlegesség és pluralitás követelményével, és ezáltal nem minden tekintetben felelt meg az Alaptörvény X. cikk (1) és (3) bekezdésében foglaltaknak.”³⁷

Az állam tehát a művészethez való viszonyában többes személyiségű: egyfelől (a támogatás, a vásárlás területén) értékválasztásra kötelezett, másfelől gazdasági ereje függvényében erőfeszítéseket kell tennie a plurális művészeti élet fennmaradása vagy a sokszínűség növelése érdekében. Ez valójában nem feloldhatatlan ellentmondás: a jól működő állam e kettős szerepét szét tudja választani, a megfelelően megalkotott, különböző helyekre delegált döntési jogosultságokkal felruházott intézményrendszere, folyamatos szakértői segítség igénybevétele által.

3.3. A művészet szabadsága mint szubjektív jog terjedelme

Önálló, más jogoktól elkülöníthető tartalommal bíró jog-e a művészet szabadsága? Ha abból indulunk ki, hogy az Alaptörvényben (és a korábbi Alkotmányban) önálló szakaszban szerepel, akkor ez arra utaló jelnek tekinthető, hogy a jogalkotó önálló jogként határozta meg. De az a körülmény, mely szerint a művészet mint társadalmi jelenség számos vonatkozásban érdemes az önálló védelemre, és így az alkotmányokban való nevesített megjelenésre, nem feltétlenül jelenti azt is, hogy a

³⁵ 37/1992. (VI. 10.) AB határozat.

³⁶ 18/2014. (V. 30.) AB határozat, Indokolás, (16) bekezdés.

³⁷ Uo., (22) bekezdés.

művészet szabadsága tágabb, vagy egyáltalán, más minőségű lenne, mint a kétség-telenül önálló, sajátos alapjogi tartalommal bíró véleménynyilvánítás szabadsága.

Az Alaptörvényben való önálló megjelenés alapvetően textualista érven túl más érveket is fel lehet hozni a művészet szabadságának önállóságára. A művészet – mondanunk sem kell – valóban nagyon fontos, és nem kizárólag az egyéni önki-fejezés lehetőségeinek biztosítása szempontjából, hanem a társadalom egésze szá-mára is. A művészet élvezete nem pusztán intellektuális szórakozás vagy kellemes időtöltés, hanem jelentősen hozzájárul az egyén szellemi képességeinek, az élet egyes fontos kérdéseiről alkotott nézeteinek fejlődéséhez, ez pedig végeredmény-ben a közösség egészét gazdagítja. Mint Alexander Meiklejohn megjegyzi, „az embereknek azért [is] van szüksége regényekre, drámákra, festményekre és ver-sekre, mert egyszer majd szavazniuk kell”.³⁸ De hogy a művészet vitathatatlan jelentőségére tekintettel szükséges-e a művészet szabadságának önálló alapjogi el- ismerése, az más kérdés.

Akad olyan felfogás, amely eleve kizárná a szólásszabadság korlátozását a mű- vérszi kifejezések esetében, így például a közerkölcs védelmében sem fogadja el azt („a művészet szabadsága eleve kizárja a közerkölcs szempontjából való megítélé- sét”).³⁹ A pécsi alapjogi tankönyv szerint a művészet szabadsága nem korlátozha- tatlan, de „a tudomány és művészet mint kifejezési mód a véleménynyilvánításhoz való jog legszabadabb területe”,⁴⁰ azaz „egyes esetekben még az általános véle- ménynyilvánítás szabadságánál is szélesebb körű védelemben részesül”.⁴¹ Ezen álláspontok képviselői valójában nem kísérik meg szisztematikusan szétválasztani a vélemény szabadság és a művészi szabadság körébe tartozó eseteket; mint később látni fogjuk, a joggyakorlat éppen ellenkező irányba (a két jog egységes megítélése felé) indult el.

A művészet szabadságának mint alapjognak a teoretikusa azzal a problémával szembesül, hogy ha önálló arcélű védelem elvi megalapozásában kívánna segéd- kezni az alapjog számára, akkor elkerülhetetlenül definiálnia kellene a művészet fogalmát. A jogász számára ez biztosan lehetetlenség, és bármely ezt célzó kísérlet óhatatlanul nehézkes, izzadságszagú, néhol fájóan szorító, máshol kezelhetetlenül laza fogalom meghatározási kísérletekbe torkollik. A művészet ugyanis jóval össze- tettebb, bizonytalanabb, folyamatosan változó és a társadalmi kontextust nélkülöző jelenség ahhoz, hogy jogi fogalmak béklyójába engedné szorítani magát (szeren- csére – tegyük hozzá). Ráadásul bármiféle (jogi vagy nem-jogi) definíció nehezen

---

³⁸ Alexander MEIKLEJOHN: The First Amendment is an Absolute. *Supreme Court Review* (1961) 245, 263.

³⁹ HALMAI GÁBOR: *A vélemény szabadság határai*. Budapest, Atlantisz, 1994. 273–274.

⁴⁰ ZELLER JUDIT: A tudomány és a művészet szabadsága. In: CHRONOWSKI Nóra et al.: *Magyar alkotmányjog III. Alapvető jogok*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2006. 592.

⁴¹ Uo., 600.

nélkülözné az esztétikai megítélésre vonatkozó elemet, márpedig mindenképpen kerülendő, hogy jogászok kezébe tegyük le a műalkotások esztétikai megítélésére vonatkozó döntést, még ha az csak a művészet és a nem-művészet közötti határvonal meghúzására szorítkozna is.⁴² Ahogy Oliver Wendell Holmes, az amerikai Supreme Court legendás bírója fogalmazott már a 20. század elején: „veszélyes vállalkozás lenne kizárólag jogi képzettséggel rendelkező emberek számára, hogy képi ábrázolások értékének végső bíráiként tekintsenek magukra, a legszűkebb és legkézenfekvőbb határokon túl.”⁴³ A jog ma szerencsére megáll ott, ahol a természeti törvények (a szabályozott jelenség sajátosságai) megálljt parancsolnak neki: a szerzői jog sem határozza meg a „tudomány, irodalom, művészet” fogalmát, hanem csak az „egyéni, eredeti” jelleget kéri számon a szerzői művön ahhoz, hogy szerzőjét védelemben részesítse.⁴⁴

A művészet fogalma a jog szemszögéből tehát bizonytalan. Ha az adott alkotást, irodalmi művet szerzője művészetnek vagy irodalomnak tekinti, akkor jogi értelemben ezt megkérdőjelezni nem lehet. (Ha a művészetnek tekintett alkotás „egyéni, eredeti” jellege hiányzik, az legfeljebb szerzői jogi védettségét zárja ki, önmagában még nem jelent világos jogi állásfoglalást arról, hogy az alkotás nem művészet; kérdés például, hogy Marcel Duchamp híres piszoárja hordozott-e egyéni, eredeti jelleget a kortársak szemében.) Ha a vélemény szabadság védelméhez képest különös, erőteljesebb védettséget adnánk a művészi alkotásoknak, miközben egy jogi eljárásban nem tudjuk megmondani, mi az a művészet, úgy gyakorlatilag bármely, a külvilág számára érzékelhető kifejezés „alkotássá” és „művészetté” nyilvánítható lenne (e jellegére vonatkozó külső megkérdőjelezhetőség nélkül), ily módon immunitásra tarthatna igényt pusztán alkotója döntése alapján, és nem valóban eltérő tartalmi vagy formai sajátosságaira alapozva (mert azok definíció hiányában nem ítélték meg egy jogi eljárásban).

Nagyvonalúan lépünk túl a definiálási nehézségeken, és próbáljuk meg a művészet szabadságának lehetséges tartalmát azonosítani. Az AB korábban idézett, 1996-os határozata szerint „a művészeti élet szabadsága mint alapvető jog a művészeti alkotómunka szabadságát, a művész bármely meg nem engedett korlátozástól mentes önkifejezését, valamint a művészeti alkotások nyilvánosság elé tárásának, illetve bemutatásának, terjesztésének szabadságát is jelenti”.⁴⁵ A jogosultság tartalma eszerint részjogokra bontható: időrendben előbb az alkotás (önkifejezés) szabadsága, majd pedig a kész mű nyilvánosság elé tárása (bemutatása, terjesztése) áll.

---

⁴² SÓLYOM Péter: A művészet szabadsága és az esztétikai ítéletek. *Iustum Aequum Salutare*, 2007/2. 109.

⁴³ Holmes bíró véleménye, *Bleistein v. Donaldson Lithographing Co.* 188 US 239 (1903) 251.

⁴⁴ 1999. évi LXXXVI. törvény a szerzői jogról, 1. § (3) bekezdés.

⁴⁵ 24/1996. (VI. 25.) AB határozat, Indokolás, II. 1. pont.

Ugyanakkor a mű megalkotásának lezárultáig tartó folyamat (a gondolat megszületése, a szükséges anyagok beszerzése, az alkotás folyamata) kifejezett jogi védelemben nem részesíthető. Analógiaként eszünkbe juthat a szintén számos jogi dokumentumban rögzített, de tényleges alapjogi tartalom nélküli „gondolatszabadság” joga. A gondolatszabadság az AB szerint a lelkiismereti és a vallásszabadságot is – mint sajátos, részben elkülönült területeket – magában foglalja.⁴⁶ Az AB ellenben nem említi a véleménynyilvánítási szabadság anyajogából eredő alapjogként, ellentétben a másik két joggal,⁴⁷ és alkotmányjogi értelmezést nehezen lehetne adni neki. Ugyan fennhézázó tévedés volna azt gondolni, hogy a gondolat nem korlátozható, tehát a gondolatszabadság kinyilvánítása eleve értelmetlen (számos irodalmi példa juthat eszünkbe Aldous Huxley-től Orwellig, idézzük itt fel csak Illyés Gyula sorait: „ha magadban beszélgetsz, / ő, a zsarnokság kérdez, / képzeletedben se vagy független [...] / ott van a holnapodban, / gondolatodban, / minden mozdulatodban” [*Egy mondat a zsarnokságról*]), de jogi relevanciája csak a már kinyilvánított, kifejezett, érzékelhető gondolatnak – azaz a véleményszabadság gyakorlásának – lehet.⁴⁸ A gondolatszabadság tehát ily módon beleolvad a véleményszabadságba, illetve a lelkiismereti és vallásszabadságba, esetleg bizonyos esetekben a magánszféra védelmébe, ezért az alkotmányokban, egyezményekben kifejezett önálló védelme tulajdonképpen indokolatlan.

Ugyanez igaz a művészet szabadságának ‘első részjogosultságára’ is – a mű érzékelhető megjelenése előtt alkotója jogi védelmet gyakorlati okoknál fogva nem kaphat. A műalkotás elkészítéséhez szükséges alapanyagok, eszközök beszerzése pedig a művész általános cselekvési szabadsága (emberi méltósága) által védett, ehhez külön nevesített alapjogi védelem nem szükséges. A másodikként azonosított részjogosultság, a nyilvánosságra hozatal és terjesztés joga pedig – korábbi érvelésünkön alapulva, a hamarosan áttekintendő joggyakorlat irányával egybehangzóan – a véleménynyilvánítási szabadság joga által védett, azaz önálló alapjogi jellege nem azonosítható.

Mivel mind az Alaptörvényben, mind az Alkotmányban azonos szakaszban szerepel(t) a művészet és a tudomány szabadsága, e két alapjogot a legtöbb vonatkozásban hasonlóan ítéli meg a szakirodalom. Ennek egyetlen ponton van valódi jelentősége, az Alaptörvény X. cikk (illetve azonos tartalommal az Alkotmány 70/G. §) (2) bekezdésében meghatározott, az állam – tartózkodásra irányuló – kötelezettségét kimondó szabály vonatkozásában: „Tudományos igazság kérdésében az állam nem jogosult dönteni, tudományos kutatások értékelésére kizárólag a tu-

⁴⁶ 4/1993. (II. 12.) AB határozat, Indokolás, A) I. 1. a) alpont.

⁴⁷ 30/1992. (V. 26.) AB határozat, Indokolás, III. 2.1. pont.

⁴⁸ 4/1993. (II. 12.) AB határozat, Indokolás, A) I. 1. b) alpont.

domány művelői jogosultak.” Tilk Péter,⁴⁹ Cseporán Zsolt⁵⁰ és a már idézett alkotmányjogi tankönyv⁵¹ szerint abból a körülményből, hogy a X. cikk (Alkotmány 70/G. §) (1) bekezdése egymás mellett rendelkezik a művészet és a tudomány szabadságáról, a (2) bekezdés tekintetében az következik, hogy a szabályt – bár szövegében az látszólag csak a tudomány szabadsághoz kapcsolható – analógiával élve, a művészet szabadságára is alkalmazni kell. Ha ezt elfogadjuk, akkor a művészet szabadsága önálló tartalmat nyerhet, amennyiben (parafrazeálva az Alaptörvény jelenlegi szövegét) „művészi igazság kérdésében az állam nem jogosult dönteni, művészi alkotások értékelésére kizárólag a művészet művelői jogosultak.”

Jó okunk lehet azonban elvetni ezt a megközelítést. Egyfelől az Alaptörvény tekintetében igen nehéz a jogi analógia eszközének alkalmazása – ha a jogalkotó a (2) bekezdésből kihagyta a művészet szabadságát, feltételezhetjük, hogy ezt nem ok nélkül tette. Másfelől a „művészi igazság” nem is igen értelmezhető fogalom,⁵² de talán értjük az analógia alkalmazását bátorítók érvét: ne az állam döntse el, mi a „jó” mi a „rossz” művészet, vagy hogy egyáltalán, mi művészet, és mi nem, továbbá a művészet értékelése legyen a művészek, és ne az állam dolga. (Éppen e méltányolható törekvés miatt pikáns, hogy a művészet szabadsága önálló, sajátos alapjogi jellegének elismerése abba az irányba ösztökélné az államot – a bíróságokat –, hogy ilyen kérdésekben döntéseket hozzon.)

Megítélésünk szerint az Alaptörvény X. cikk (Alkotmány 70/G. §) (2) bekezdésében azért nem nyer önálló említést a művészet, mert az ott szükségtelen lenne. Evidens, hogy az állam általában véve nem dönthet művészi kérdésekben, nem mondhatja meg polgárainak, hogy mi a művészet, és mi nem az, és nem rangsorolhat művészi alkotásokat. Ezen általános kötelezettsége azonban a művészi élet pluralizmusának védelmére (objektív intézményvédelemre, illetve semlegességre) irányuló kötelezettségéből fakad, hiszen feladata, hogy olyan körülményeket teremtsen, ahol a művészetek különböző ágai, megnyilvánulási formái, alkotásai szabadon megszülethetnek és eljuthatnak a közönséghez. De ez az általános kötelezettség nem érvényesül mindig, minden esetben, a fentiekben erről már esett szó. Ha az állam – valamely szervén, kijelölt testületen stb. keresztül – egy művészt támogat (a források végelessége miatt pedig egy másikat így értelemszerűen nem), akkor közvetve állást foglal a két művész alkotásainak értéke felől. Ha az állam

---

⁴⁹ TILK Péter: A művészet szabadságának szabályozási modellje az Alaptörvényben. In: Kocsis Miklós – TILK Péter (szerk.): *A művészet szabadsága – alkotmányjogi megközelítésben*. Pécs, Kodifikátor Alapítvány, 2013. 31.

⁵⁰ CSEPORÁN Zsolt: A művészet szabadságával élő személyek alapjogi helyzete Magyarországon. In: Kocsis–Tilk i. m. (49. lj.) 56.

⁵¹ ZELLER i. m. (40. lj.) 595–596.

⁵² Ennek nehézségére Tilk is rámutat, l. Tilk i. m. (49. lj.) 31.

alkalomadtán műtárgyat vásárol, egy másikat pedig magántulajdonban hagy, akkor közöttük közvetve különbséget tesz a két mű jelentősége alapján. Ha az állam (önkormányzat) szoborállításról határoz, akkor ezzel azt is mondja, hogy egy másik szobrot nem enged felállítani. E döntéseihez azonban mind-mind joga van, sőt ezen – a művészeti alkotások létrejötte és fennmaradása tekintetében létfontosságú – feladatait nem is láthatná el másként, értékbeli döntések nélkül.

Ha már elvi analógiát keresünk, vizsgáljuk meg a véleménynyilvánításra vonatkozó alaptörvényi rendelkezést. A véleményszabadságról szóló IX. cikkben sem szerepel olyan tartalmú megszorítás, hogy az állam nem dönthet vélemények meg alapozottságáról vagy tényállítások valóságtartalmáról, a személyiségvédelemre vagy a gyűlöletbeszédre vonatkozó alkotmányos, valamint polgári és büntetőjogi szabályokból ez mégis egyértelműen következik, mint ahogy a véleményszabadsághoz kapcsolódó objektív intézményvédelmi kötelezettségből is fakad a „plurális véleménypiac” megteremtésére vonatkozó állami kötelezettség.

A tudomány és a művészet szabadsága közti vélt analógia utolsó elemét („művészi alkotások értékelésére kizárólag a művészet művelői jogosultak”) kifejezetten veszélyesnek tartjuk. Bizonyos szűk körben – amely nem igényel alkotmányi rendezést – ennek lehet értelme, például hogy a közép- és felsőfokú művészeti képzésekben a képzettség feltételeit művészek vizsgálják, de a művészi alkotások értékelésének jogát mégsem lehet kizárólagosan a művészekre bízni. Egyrészt, ha a jog nem tudja megmondani, mi az a művészet, akkor azt sem tudja, ki a művész, másrészt féltő, hogy egy adott kor művészei nem minden esetben alkalmasak a művészet megítélésére. Ha a kor művészein múlt volna, Édouard Manet (és nyomában az impresszionisták) soha nem állíthatott volna ki Párizsban.⁵³

3.4. A művészet szabadságával kapcsolatos jogesetek a magyar jogrendszerben

A művészet szabadságának terjedelme a jogalkotás, a joggyakorlat és a vonatkozó alkotmánybírói intenciók alapján semmivel sem tágabb, mint a véleménynyilvánítás jogáé. Ha egy műalkotás vagy irodalmi mű nyomán indul jogi eljárás, a bíróságok, alkotmánybírók a szabadság határait a véleményszabadsággal kapcsolatban kialakult elvek, szabályok alapján húzzák meg. A művészi kifejezőmód vagy az irodalom természetesen rendelkezik olyan sajátosságokkal, amelyek a döntést befolyásolhatják, de ez pusztán annyit jelent, hogy a művészetet a legjobb

---

⁵³ ROSS KING: *Párizs ítélete. Az impresszionizmus születésének évtizede*. Budapest, Park, 2012. Ford. Makovecz Benjámin.

esetben is egyfajta sajátos véleményként kezelik, mint ahogyan a véleménynyilvánításnak vannak más, sajátos, nem művészi megnyilvánulásai is, azaz a művészet szabadsága nem eleve szélesebb körű a véleményszabadsághoz képest. Azon esetekben, ahol a jog szilárd, szinte mérlegelés nélküli válasza a szabadságkorlátozás (a graffiti-művész megbüntetése rongálás miatt, vagy a gyermekpornográfia tilalma), ott a művészi értékre alapozó érvelés sem kecsegtet sok reménnyel egy jogi eljárásban.

3.4.1. A közerkölcs védelme és az előzetes korlátozás lehetősége

A fent említett 20/1997. (III. 19.) AB határozat által megsemmisített rendelkezés alapján indult korábban eljárás az *Új Hölgyfutár* című művészeti magazin 1990/91. évi „szőkőszámának” címlapja miatt, mely egy, a Szent Koronát obszcén angyal- és ördögfigurák társaságában ábrázoló grafikát közölt. Az ügyészség a közerkölcs sérelmére hivatkozva kezdeményezte a lap terjesztésének bírósági megtiltását, és a döntésig azonnal felfüggesztette a terjesztést. A Fővárosi Bíróság elsőfokú végzésében megtiltotta a terjesztést, mondván, a címlap a meztelenség kihívó ábrázolásával, a nemzeti szimbólum iránti tiszteletlenséggel sérti a közerkölcsöt, „azoknak az embereknek az ízlését, szemérmét, erkölcsi érzékét, akik a templom előtt fejte hajtanak, a feszület előtt keresztet vetnek, és tették és teszik ezt bármilyen társadalmi rendszerben, legyen az diktatúra vagy demokrácia. Ez pedig az emberek túlnyomó többsége... A bíróság álláspontja szerint a közerkölcs fogalmába tartozik a nemzeti szimbólumok feltétel nélküli tisztelete is.”⁵⁴ A másodfokú bíróság megváltoztatta az elsőfokú döntést, és engedélyezte a nyilvános közlést. Nem tagadta, hogy megtiltható lenne ugyan a közerkölcs védelmében, de csak akkor, ha a közerkölcsbe ütközés „a közfelfogás szerint egyértelmű és vitathatatlan. Következésképpen a jelen eljárás alá vont sajtótermék címlapján közölt grafikai alkotás közerkölcsöt sértő jellegének eldöntése nem művészeti, esztétikai kérdés, amelynek megítéléséhez szakértő szükséges” (BH1992. 454). A Legfelsőbb Bíróság szerint a grafikai alkotás nem az állami címert ábrázolta, annak egyes elemei csupán hasonlatosak voltak hozzá, a figurák „durva meztelensége önmagában nem ütközik közerkölcsbe”; a döntéskor továbbá figyelembe kell venni az ábrázolás mondanivalóját is. Azaz nem a kifejezőmód művészi jellege, hanem a közerkölcsbe ütközés hiánya vezetett az elsőfokú döntés megváltoztatásához.

⁵⁴ Idézi HALMAI Gábor: *Kommunikációs jogok*. Budapest, Új Mandátum, 2002. 142.

3.4.2. A jóhírnév és a becsület védelme

Az *Elment az Őszöd* című filmalkotás egy korábbi miniszterelnök, Gyurcsány Ferenc személyét egy valós alapokon nyugvó, de fiktív történetbe helyezte, amelyben az emlékezetes 2006-os őszi események – az „őszödi beszéd” nyomán szerveződő tüntetések és utcai összecsapások – alapján őt a bíróság elítéli, az egyik jelenetben egyenesen rabláncon vezetik. A volt miniszterelnök emberi méltósága, becsülete és jóhírneve megsértésére hivatkozott, mivel a film róla valótlan tényállítást, illetve sértő véleményt fogalmazott meg. A kereset első fokon történő elutasítását követően a Fővárosi Ítéletábráta BDT2015. 3326. szám alatt közzétett döntése a fellebbezést is elutasította. A bíróság megállapította, hogy a filmes eszközökkel való feldolgozás sajátos megítélést igényel, egy játékfilm szükségszerűen fikciós elemeket tartalmaz:

„Az értő elemző és az átlagos néző előtt is nyilvánvaló, hogy az eseményeket az alperes nem tényfeltáró jelleggel, kronologikus sorrendben, történeti hűséggel dolgozza fel, hanem a megismerhető valóságos kronológiát megszakítva, a ténylegestől eltérő – fiktív – új történetet alkotott. Ehhez a történetzövéshöz pedig a felperes színész által megjelenített, valóságos alakját is felhasználta. Az alperesi alkotás műfaji sajátossága miatt a szerzőtől nem kérhető számon a valóságtól eltérő történetvezetés.”

Fikciós eszközökkel ugyanakkor közéleti vélemény is kifejezhető:

„A film alapján nem vitásan megállapítható, hogy az alperesnek mint alkotónak az az álláspontja, hogy a valós közelmúlt történelmi eseményeivel kapcsolatosan a felperesnek minimálisan a büntetőjogi felelőssége felvethető. Ez alapvető mondanivalója a filmnek. Egy ilyen felfogás nem vitatható el az alperestől, mert ez az alkotói szabadság korlátozását jelentené.”

Összességében tehát:

„Az alperes egyes eseményekkel kapcsolatosan a felperesi felelősség vizsgálatának lehetőségét ábrázolta, és ezzel véleményt nyilvánított a felperes valóságos közéleti tevékenységéről. Ezen véleménynyilvánítás során közvetlenül a felperest indokolatlan megaláztatásnak emberi mivoltát kétségbevonó módon nem tette ki. Az alperes tevékenysége az Alaptörvény által védett cselekvés, mely a felperesi személyiségi jog sérelmével nem járt.”

Megjegyzendő, hogy természetesen nem kizárt, hogy egy fikciós elemeket tartalmazó alkotás személyiségi jogot sértsen – ha a szereplő azonosítható egy valós személlyel –, azaz a bíróság nem azért utasította el a keresetet, mert fikciós mű eleve nem lehet jogsértő, hanem mert a filmben megfogalmazott közéleti véleménynyilvánítás nem lépte túl a közszereplők kritizálhatóságára vonatkozó véleménynyilvánítási szabadság határait. Ez olvasható ki a BDT fejlécében megfogal-

mazott *ratio decidendi*ből: „A művészi szabadság nyújtotta lehetőségen alapuló véleménynyilvánítás, ha az nem öncélú, és az érintettet nem teszi ki indokolatlan megaláztatásnak, emberi mivoltát nem vonja kétségbe, olyan Alaptörvény által védett cselekvés, amely a személyiségi jog sérelmével nem jár.” Azaz a döntés egyértelműen utal a becsülethez való jog és az emberi méltóság védelme kapcsán a közéleti szereplőkkel szembeni véleményekre alkalmazandó mércékre (indokolatlan megaláztatás, az emberi mivolt kétségbe vonása); ha a közéleti szereplők magasabb tűrési küszöbe indokolta volna, a filmbeli vélemény is korlátozás alá eshetett volna.⁵⁵ (A fikció általi személyiségi jogsérelem irodalmi példája a Márai Sándor főműveként számon tartott *Egy polgár vallomásainak* első kiadása utáni indult per és megszületett ítélet.⁵⁶)

3.4.3. A képmással való visszaélés

A BH1994. 127. szám alatt közzétett legfelsőbb bírósági döntés előzményeként G. Nagyné Maczó Ágnes országgyűlési képviselőasszonyról jelentek meg olyan karikatúraszerű fotómontázsok, amelyeken a felperes fejéhez idegen testet montíroztak. A képviselő arcképéhez illesztett, fürdőruhás *body-builder* test által kívánta a lap hangsúlyozni a politikus erőteljes, agresszív karakterét. A Legfelsőbb Bíróság kártérítést ítélt meg a felperesnek, mondván, az ábrázolás módja a felperest „női mivoltában, emberi méltóságában is sérti”. A későbbiekben egy másik, az elhíresült úgynevezett *Nyírfá*-üggyel összefüggésben készült karikatúra már jogszerű véleménynyilvánításnak minősült (BH2000. 293 – a közszereplőről készült, karikatúrának minősülő fényképfelvétel nem sérti a képmáshoz való jogot, és az ily módon kifejezett vélemény sem sért becsületet vagy emberi méltóságot, ha az nem indokolatlanul bántó, sértő vagy lealacsonyító). Azaz, a bíróságok itt is a véleményszabadság körében felmerülő kérdésként tekintették az ügyeket, és ítélték meg a vélemény jogszerűségét (a döntés idején irányadó gyakorlatnak megfelelően; a *G. Nagyné*-ügy ma alighanem a lap javára dőlne el, a közéleti szereplőkre vonatkozó, időközben kiforrottá vált elvek és gyakorlat alapján).

---

⁵⁵ A mércékről I. bővebben KOLTAY András: A közéleti szereplők hírnév- és becsületvédelmének kérdései Európában, különös tekintettel a magyar jogrendszerre. In: KOLTAY András – TÖRÖK Bernát (szerk.): *Sajtószabadság és médiajog a 21. század elején*. Budapest, Wolters Kluwer, 2014. 13–95.

⁵⁶ FISCHER Alajos – SARUSI KISS Béla: A megcsönkített vallomás (Márai Sándor *Egy polgár vallomásainak* pere). *Irodalomtörténeti Közlemények*, 2003/4–5. 545–580.

3.4.4. Tiltott önkényuralmi jelképek

Az „önkényuralmi jelképek használata” elnevezésű bűncselekményről rendelkező törvényhelyet olvasva úgy tűnhet, hogy a magyar jogrendszer egy ponton közvetlenül is elismerte a művészi kifejezések sajátos helyzetét: a régi Btk. (1978. évi IV. törvény) 269/B. § és az új Btk. (2012. évi C. törvény) tartalmilag megegyező 335. § (2) bekezdése ugyanis kizárta a büntethetőséget, ha a tényállásszerű cselekményt „ismeretterjesztő, oktatási, tudományos, művészeti célból vagy a történelem, illetve a jelenkor eseményeiről szóló tájékoztatás céljából követi el”. Látható azonban, hogy a „művészeti cél” itt csak egy volt a privilegizált esetek közül, és a büntetendő cselekmény jellegéből adódóan a törvényhozó helyesen úgy döntött, hogy bizonyos felhasználási módokat kivon a tiltás köréből: a művészetben túl ilyen még a tiltott jelképek ismeretterjesztő, oktatási vagy tájékoztatási célú felhasználása, azaz minden olyan közlés és alkotás, amely esetében – különböző okokból – indokolt nyitva hagyni az önkényuralmi jelképek használatának lehetőségét. Azaz a művészeti alkotás itt is csak egy a sajátosan megítélendő vélemények közül, nem élvez eleve szélesebb terjedelmű védelmet más véleményekhez képest, hanem éppen ellenkezőleg, a társadalom számára kiemelkedően fontos (ismeretterjesztő, tudományos, oktatási, tájékoztatási célú) véleményekkel azonos módon ítélendő meg. Aláhúzza ezt a megállapítást a Btk. hatályos szövege is, amely az eredeti rendelkezést megsemmisítő 4/2013. (II. 21.) AB határozat nyomán született meg, és már nem tesz említést a vélemények privilegizált köréről, hanem a büntethetőség feltételei közé beilleszti az önkényuralmi jelkép használatának a „köznyugalom megzavarására alkalmas” jellegét. Ebből egyértelmű, hogy a korábbi (2) bekezdésben említett sajátos típusú vélemények – köztük a művészeti alkotások – továbbra is mentességet élveznek a köznyugalom megzavarására való alkalmasságuk hiánya miatt.

3.4.5. A nemzeti jelképek védelme

A régi Btk. 269/A. §-ához hasonlóan az új Btk. 334. §-a védi a magyar nemzeti jelképeket: „Aki nagy nyilvánosság előtt Magyarország himnuszát, zászlaját, címerét vagy a Szent Koronát sértő vagy lealacsonyító kifejezést használ, illetve azokat más módon meggyalázza, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.” A 13/2000. (V. 12.) AB határozat foglalkozott e rendelkezés alkotmányosságával, és elutasította a megsemmisítésre irányuló indítványt, mindazonáltal – mint a határozat indokolása leszögezi – a jelképekre vonatkozó „[n]egatív tartalmú vélemények, a jelképek történetére, értékére, közjogi jelentőségére vonatkozó tudományos nézetek, művészi kifejezések, illetőleg kritikák hangoztatása, esetleg megváltoztatásukat vagy eltörlésüket célzó javaslatok kifejezésre juttatása értelemszerűen nem eshet büntetőjogi szankcionálás alá, hanem része a véleménynyilvánítás alkotmányos szabad-

ságának.”⁵⁷ A vélemények, kritikák, tudományos nézetek, javaslatok tehát éppúgy védendőek, mint a művészi kifejezések – a véleménynyilvánítási szabadság általános elveinek megfelelően.

3.4.6. Összegzés

A jogalkotás jobbra hallgat a művészi kifejezések differenciált, a véleményszabadságtól elváló védelméről, ahol kifejezetten említi (említette), mint az önkényuralmi jelképek használatát tiltó bűncselekmény esetében, ott is egyfajta sajátos véleménynyilvánításként azonosította. A joggyakorlat szükségszerűen szembesül műalkotások és irodalmi művek apropóján induló ügyekkel, de ezekben kivétel nélkül a véleményszabadságnak az adott esetben releváns (a személyiségi jogok vagy a gyűlöletbeszéd területén kialakult) mércéjét alkalmazza. A művészi kifejezésmód sajátos fajtája a véleménynyilvánításnak, és a jogalkalmazás akkor jár el helyesen, ha e sajátosságokat figyelembe is veszi (például egy irodalmi vagy filmalkotás vélelmezettén fikciós, és nem a valóságot, a való tények leírását, bemutatását célozza), de a műalkotások ezzel még nem lépnek ki a véleményszabadság keretei közül, és művészi jellegükből adódó sajátosságaik megléte nem zárja ki a véleményszabadság nem művészi véleményekkel kapcsolatban meghatározott korlátozásainak alkalmazását. Mint ahogy más, egyértelműen nem művészi vélemények is rendelkezhetnek olyan sajátosságokkal, amelyek figyelembe veendőek a szabadság terjedelmének megállapításakor (például a nem verbális kommunikáció – az amerikai jogi terminológiában: *symbolic speech*⁵⁸ –, a véleményt kifejező ruha- vagy ékszer-viselés,⁵⁹ a trágárság egyes esetei⁶⁰ vagy a televíziós műfajokból adódó jogi véleményszabadsági problémák).⁶¹ A művészet szabadságának szubjektív, alanyi oldala, a szabadság terjedelme tehát igazodik a véleményszabadság terjedelméhez.

⁵⁷ 13/2000. (V. 12.) AB határozat, Indokolás, IV. 6. pont.

⁵⁸ L. pl. *Texas v. Johnson* 491 US 397 (1989) – az amerikai lobogó elégetése; *R.A.V. v. St. Paul* 505 US 377 (1992) – keresztégetés magánterületen; *Virginia v. Black* 538 US 343 (2003) – keresztégetés egy fekete család kertjében.

⁵⁹ *Dahlab v. Switzerland*, application no. 42393/98, admissibility decision, 2001. február 15. – muszlim fejkendő viselése tanár által az iskolában; *Şahin v. Turkey*, application no. 44774/98, 2005. november 10-i döntés – muszlim fejkendő viselése diák által az iskolában; *Eweida and others v. the United Kingdom*, application no. 48420/10 és 59842/10, 2013. január 15-i ítélet – nyakban lógó kereszt viselése a munkahelyen; *S.A.S. v. France*, application no. 43855/11, 2014. június 26-i ítélet – muszlim fejkendő viselése közterületen.

⁶⁰ *Cohen v. California* 403 US 15 (1971) – „Fuck the draft” feliratú dzseki viselése a bíróságon.

⁶¹ A paródia esetei [367/2003. (IV. 9.) és 1800/2005. IX. 14.) ORTT határozatok], vagy a „kibeszélő-show” mint sajátos műfaj [2502/2009. (XII. 16.), 2503/2009. (XII. 16.) 291/2010. (II. 17.) 292/2010. (II. 17.) ORTT határozatok].

4. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlata a művészet szabadságával összefüggésben

A különböző regionális vagy univerzális emberi jogi dokumentumok változatos módon közelítenek a művészi szabadság kérdéséhez. Az Emberi Jogok Európai Egyezménye nem nevesíti külön e jogot, a művészetekkel kapcsolatos ügyek a vélemény szabadságról rendelkező 10. cikk alapján ítéltetnek meg. Az Európai Unió Alapjogi Chartájának 13. cikke ezzel szemben külön említi a művészet és a tudomány szabadságát („A művészet és a tudományos kutatás szabad. A tudományos élet szabadságát tiszteletben kell tartani”), míg az 1966-os Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmánya nevesíti a művészi szabadságot, de csak a véleménynyilvánítási szabadság egy sajátos eseteként [19. cikk (2) bekezdés]: „Mindenkinek joga van szabad véleménynyilvánításra; ez a jog magában foglalja mindenfajta adat és gondolat határookra való tekintet nélküli – szóban, írásban, nyomtatásban, művészi formában vagy bármilyen más tetszése szerinti módon történő – keresésének, megismerésének és terjesztésének a szabadságát is.”

4.1. A közerkölcs védelmével kapcsolatos esetek

A közerkölcs kérdésével kapcsolatos, máig a legnagyobb hatású ítéletet a *Handyside v. the United Kingdom* ügyben,⁶² 1976-ban hozta meg a bíróság. Egy gyermeknek szóló könyv kiadója, Richard Handyside ellen folyt eljárás az Egyesült Királyságban, mert a mű megsértette a már elemzett 1959-es, obszcén kiadványok tilalmáról szóló törvényt. A *Little Red Schoolbook* fellelhető példányait az angol hatóságok elkobozták. A pornográfia, abortusz, homoszexualitás egyes kérdéseit tárgyaló részekben obszcén kifejezéseket is találtak, ezenfelül a könyv nem tekintette törvényellenesnek a hasis fogyasztását, a 16 évnél fiatalabb lányokkal folytatott szexuális kapcsolatot, amely magatartásokat az angol jog egyébként tiltotta. Úgy szólt az állatokkal folytatott szexuális tevékenységről, hogy nem ítélte el azt; alkalmas volt arra, hogy rontsa a tanárok és a diákok viszonyát; a gyermekek önmegvalósítását mindenek (értsd: a törvények) feletti értéknek tekintette. A kérelmező Handyside szerint az elkobzás és megsemmisítés megsértette az Egyezmény 10. cikkét.

A strasbourgi döntés leszögezi, hogy önmagában a szólás sokkoló, felháborító, zavaró jellege nem alapozza meg a korlátozás lehetőségét, ha valamely, az Egyezmény által védett érdek nem sérül, azonban a 10. cikk (2) bekezdése a közerkölcs védelmében kifejezetten lehetővé teszi a vélemény szabadság korlátozását. A stras-

---

⁶² *Handyside v. the United Kingdom*, application no. 5493/72, 1976. december 7-i ítélet.

bourgi bíróság nem definiálta a közerkölcs fogalmát, vizsgálatának középpontjába a demokratikus társadalomban való szükségességet helyezte. Megállapítása szerint – egységes európai mérce hiányában – nem dönthet ebben a kérdésben a tagállamok helyett, így az erkölcsi alapú korlátozások tekintetében azok e kérdésben is (hasnólóan a gyűlöletbeszéd vagy a blaszfémia esetéhez) meglehetősen széles, bár nem korlátlan mozgásteret élveznek. Ugyanakkor a bíróság az alapjogvédelem közös minimumát azért igyekszik betartani. Maga a vitatott könyv egyébként javarészt tényeknek minősülő információkat tartalmaz, de szerepelnek benne olyan kifejezések is, amelyeket a kiskorúak korai és ártalmas tapasztalatok szerzésére való felbujtásként értelmezhetnek, vagy egyenesen törvénysértések elkövetésére buzdítanak; a bíróság tehát nem állapította meg az Egyezmény megsértését.

Nem csupán a kiskorúak védelmében élveznek az államok széles mozgásteret, ha a közerkölcsre hivatkozva korlátozzák a szólás szabadságát. A *Müller and Others v. Switzerland* ügyben⁶³ a közerkölcsöt sértő obszcén festmények kiállítása miatt a svájci hatóság a vonatkozó büntető törvénykönyvbéli tényállás alapján bíróságot szabott ki, és a képek elkobzásáról rendelkezett. A festményeken különféle szexuális aktusok voltak láthatók, többek között emberek és állatok közötti fellációt és szodómiát is ábrázoltak. A képeket bárki megtekinthette, aki a galériát meglátogatta, semmiféle felhívást nem helyeztek ki az esetlegesen sértő tartalommal kapcsolatban, illetve a kiskorúak belépése sem volt korlátozott. A kérelmezők az Egyezmény megsértése miatt fordultak Strasbourghoz. A bíróság – a *Handyside*-ügyben már alkalmazott megközelítéssel élve – megállapította, hogy a közerkölcs védelmében alkalmazott szankció jogos célt szolgált, a törvény előírásain alapult, de ezúttal sem tett kísérletet a közerkölcs Európában egységesen alkalmazható határainak megvonására. Elfogadta a svájci bíróság véleményét a művekről, amely szerint azok természetüknél fogva sértik az átlagember érzékenységét, és ezen még a művészi alkotások értelmezésének speciális követelményei sem változtatnak. A bíróság és az elkobzás nem volt szükségtelenül alkalmazott, illetve aránytalan mértékű szankció, nem járt a képek megsemmisítésével, Svájc tehát nem sértette meg az Egyezményt.

A *Handyside*-üggyel ellentétben itt ténylegesen művészi alkotás terjesztésének, bemutatásának korlátozása merült fel. De a bíróság evidenciának tekintette, hogy indokolt esetben a művészi tevékenység korlátozható. A művészek és a művészet támogatói, reklámozói sem mentesek a 10. cikk (2) bekezdése által lehetővé tett véleményszabadság-korlátozásoktól (a művészet szabadsága nem is szerepel önállóan az Egyezményben, azaz a művészi szabadsággal kapcsolatos ügyek szükség-szerűen a véleménynyilvánítási szabadságról rendelkező 10. cikk alapján ítéltetnek meg). Az Egyezmény előírásainak megfelelően a művészi tevékenység is „kötele-

⁶³ *Müller and Others v. Switzerland*, application no. 10737/84, 1988. május 24-i ítélet.

zetségekkal és felelőségeikkel” jár.⁶⁴ A strasbourgi bíróság nem vitatta a svájci döntés lényegi tartalmát, amely szerint az ábrázolt nyers szexualitás alkalmas volt arra, hogy az átlagos érzékenyséű emberek szexuális illemre vonatkozó érzéseit jelentősen sértse.⁶⁵

Kérdéses tehát, hogy mennyire tartja a bíróság olyan jelentős érdeknek az egyén autonómiáját, amely alapján joga lenne a pornográf, a társadalom többsége által erkölcsstelennek ítélt tartalmak megtekintéséhez. Két érdekes eset említhető e körben: a *Scherer v. Switzerland* ügyben⁶⁶ az elsőként eljáró Emberi Jogok Európai Bizottsága megállapította a 10. cikk megsértését. A kérelmező azért fordult Strasbourghoz, mert – egy általa üzemeltetett szexshopban – homoszexuális pornográf filmet vetített, amiért a svájci bíróság elítélte. A filmekhez csak azok férhettek hozzá, akik kifejezetten akartak, az üzlet egy eldugott sarkában vetítette őket. Mivel nem állt fenn az a lehetőség, hogy valaki szándéka ellenére szembesüljön a film számára esetlegesen felháborító képsoraival, a Bizottság úgy vélte, hogy ebben az esetben hiányzott a korlátozáshoz szükséges „kényszerítő állami érdek”. A nézők autonómiája tehát magasabb rendű értéknek ítéltetett, mint az itt csak igen távoli lehetőségként sérülő közérkölc. Az ügy azonban a kérelmező időközbeni halála miatt nem kerülhetett a bíróság elé, így nem tudhattuk meg, vajon a bíróság is fenntartotta volna-e a Bizottság döntését.

Mindenesetre az elv egy másik bizottsági döntésben is megjelenik. A *Hoare v. the United Kingdom* ügy megállapítása alapján,⁶⁷ amennyiben a közlő biztosítja, hogy az erkölcsstelen tartalom nem válik olyanok számára elérhetővé, akik azt nem kívánják, a korlátozáshoz különösen alapos indok szükséges. Az adott ügyben a bizottság egyébként nem fogadta el az Obscene Publications Act alapján elítélt kérelmező panaszát, mert az általa forgalmazott videokazetták – minden óvintézkedése ellenére is, a másolás, kölcsönadás, kölcsönzés lehetőségei okán – olyan széles kör, benne kiskorúak számára vált *elvben* hozzáférhetővé, amely jóval tágabb, mint a kazetták eredeti vásárlóinak köre.

Ugyan személyiségi jog megsértése nyomán indult, a közérkölc védelmében való véleménykorlátozás megítélésében is jelentős a *Vereinigung Bildender Künstler v. Austria* ügy,⁶⁸ amelyben a strasbourgi testület által a művészet szabadsága mellett szóló érvek jelentősebbnek ítéltettek, mint a vitatott festményen ábrázolt személy egyéni jogai. A Vereinigung Bildender Künstler Wiener Secession egy művészekből álló társulás, amely galériát is üzemeltet, ahol kortárs műalkotásoknak ad helyet. 1998. április 3. és június 21. között kiállítást tartott „A művészeti szabadság

⁶⁴ Uo., 34. bekezdés.

⁶⁵ Uo., 36. bekezdés.

⁶⁶ *Scherer v. Switzerland*, application no. 17116/90, admissibility decision.

⁶⁷ *Hoare v. the United Kingdom*, application no. 31211/96, admissibility decision.

⁶⁸ *Vereinigung Bildender Künstler v. Austria*, application no. 68354/01, 2007. január 25-i ítélet.

100 éve” címmel, saját fennállásának 100. évfordulója alkalmából. A kiállítás belépődíj ellenében mindenki számára megtekinthető volt. A bemutatott művek között szerepelt az *Apokalipszis* című festmény, Otto Mühl osztrák festő műve. A nagyméretű alkotáson különböző közismert emberek voltak láthatóak, többek között Teréz anya, Hermann Groer osztrák bíboros, valamint az Osztrák Szabadságpárt (FPÖ) korábbi vezetője, szexuális pózokban. A meztelen testek festve voltak, az arcok újságokból kivágott felnagyított fényképek által ábrázoltattak, egyesek szemét fekete csíkkal takarták le. Ez utóbbiak között volt Walter Meischberger is, az FPÖ korábbi általános titkára, aki az eset idején az osztrák nemzetgyűlés tagja volt. 1998. június 11-én a *Täglich Alles* című osztrák újság beszámolt a kiállításról, másnap pedig egy látogató piros festékekkel rongálta meg a kép egy részét, többek között azt is, amelyen Meischberger volt látható. 1998. június 22-én Meischberger a képmásvédelemről rendelkező osztrák szerzői jogi törvény 78. §-a alapján eljárást kezdeményezett. Az elsőfokon eljáró bíróság elutasította a keresetét, de a másodfok számára kedvezően döntött, a Legfelsőbb Bíróság pedig megerősítette a másodfokú döntést, így Meischberger kártérítést kapott, és megtiltották a kép további bemutatását is.

A kérelmező szabad véleménynyilvánításhoz fűződő jogának megsértése miatt fordult a strasbourgi bírósághoz. A bíróság 4:3 arányban megállapította, hogy séřült a kérelmezőnek az Egyezmény 10. cikkében foglalt joga. A bíróság leszögezte, hogy a művészekre és a műalkotásokra is vonatkoznak a 10. cikk (2) bekezdésében foglalt korlátok.⁶⁹ Ugyanakkor a festményen az érintett személyeknek csak az arcukról készült fényképei láthatóak, szemüket letakarták, testüket szándékosan elnagyolt, valóságértelen módon festették meg. A festmény célja nyilvánvalóan nem a valóságra való reflektálás vagy az ábrázoltak valóságként való beállítása volt, az érintett személyek karikatúraszerűen jelentek meg a képen, szatirikus eszközökkel ábrázolva. Egy művész ilyen jellegű kifejezésének korlátozását mindig különös gondossággal kell a bíróságnak megvizsgálni.⁷⁰

A jelen esetben a bíróság megítélése szerint nehéz volt úgy értelmezni a képet, hogy az Meischberger magánéletéről árulna el részleteket, és inkább az ő közéletben betöltött szerepéhez kapcsolódott. A bíróság nem tartotta észszerűtlennek az elsőfokú bíróság azon álláspontját, amely szerint a portré az FPÖ elleni ellencsapásként volna értelmezhető azért, amiért az korábban többször kritizálta a festő műveit.⁷¹

Ezt követően a bíróság a személyiségi jogok érvényesülésének korlátozási szempontjaira utalt; a közéleti szereplő másokhoz képesti relatív ismertségét (a bíróság

---

⁶⁹ Uo., 26. bekezdés.

⁷⁰ Uo., 33. bekezdés.

⁷¹ Uo., 34. bekezdés.

hangsúlyozta, hogy Meischberger mellett még számos más közéleti szereplő látható hasonló helyzetekben a festményen, akik közül jónéhányan nála ismertebbek, mi több, ő az egyik legkevésbé ismert közülük,⁷² az ábrázolás általi felismerhetőség megváltozását (a festmény megrongálását követően Meischberger alakja elmosódott, és a képre öntött piros festék részben eltakarta alakját),⁷³ a kiállítás helyszínén és idején meglévő ismertséget emelte ki (az osztrák bíróságok intézkedése sem térben, sem időben nem volt behatárolt, az alapján nem volt lehetőség máshol bemutatni a festményt, függetlenül attól, hogy Meischberger a jövőbeni bemutatás helyén és időpontjában ismert-e).⁷⁴ A bíróság álláspontja szerint tehát az osztrák bíróság intézkedése aránytalan volt az elérni kívánt célhoz képest.⁷⁵

Függetlenül attól, hogy a személyiségi jogok érvényesülésének korlátozása a döntésben említett szempontok alapján alappal vitatható, e döntésre is igaz, hogy az ítélet nem lépett ki a véleményszabadság keretei közül; a kérelmező sikere a tényállásból fakadó mérlegelés eltérő megítéléséből, nem pedig a művészi szabadságnak a véleményszabadság általános szabályai közötti kiemeléséből fakadt. A művészi kifejezőmód sajátosságainak bizonyos mértékű figyelembevétele (jelen esetben a szatíra mint véleménynyilvánítási mód létjogosultságának és jellegzeteségeinek elismerése) szintén a döntés lényeges elemét képezi.

A *Karttunen v. Finland* ügyben született döntés egyértelművé tette,⁷⁶ hogy a gyermekpornográfia (ideértve a kiskorúnak látszó személyeket meztelenül ábrázoló képeket is) még akkor is korlátozható, ha a meztelen képek kiállítása a társadalmi problémára való felhívás céljából történt.

Az *Akdaş v. Turkey* ügy ezidáig az egyetlen,⁷⁷ amelyben a művészet győzött az erkölcsvédelemmel szemben. A kérelmező itt Guillaume Apollinaire erotikus tartalmú regényét (*Tizenegyezer vesszőcsapás*) jelentette meg török fordításban. A török bíróság a kötet példányainak elkobzását és a kiadó megbírságolását rendelte el, az obszécén és erkölcstelen – a büntető törvénykönyv által tiltott – tartalom miatt. A strasbourgi bíróság ezzel szemben úgy vélte, hogy tekintettel kellett volna lenni arra, hogy a mű eredetileg egy évszázaddal ezelőtt, 1907-ben jelent meg, és azóta számos európai nyelvre lefordították – az eltelt időben az irodalmi kánon része lett. Azaz a török állam megsértette a kérelmező véleményszabadsághoz való jogát. Ez az eset is a véleményszabadság elvei szerint ítéltetett meg, azzal a fontos kiegészítéssel, hogy az első megjelenés óta eltelt időt a strasbourgi testület fontos körülményként értékelte (ez a véleményszabadsággal kapcsolatos ügyekben értelem-

---

⁷² Uo., 35. bekezdés.

⁷³ Uo., 36. bekezdés.

⁷⁴ Uo., 37. bekezdés.

⁷⁵ Uo., 38. bekezdés.

⁷⁶ *Karttunen v. Finland*, application no. 1685/10, admissibility decision, 2011. május 10.

⁷⁷ *Akdaş v. Turkey*, application no. 41056/04, 2010. február 16-i ítélet.

szerűen nem általánosan vagy túlzottan gyakran figyelembe vehető körülmény, tekintettel a vitatott vélemények ‘jelenkorúságára’). Talán nem elhanyagolható szempont az sem, hogy Strasbourg itt – bár ezúttal is tartózkodott a közkerölcs európai fogalmának vagy védelmi szintjének meghatározásától – figyelembe vette a bepanaszolt államon kívüli, más európai országok hozzáállását a vitatott regényhez, és a közkerölcs török fogalmát igyekezett valamelyest a nyugat-európaihoz közelíteni.

Az erkölcsvédelemmel kapcsolatos ügyekben általános érvénnyel megállapítható, hogy a vitatott vélemény (alkotás) művészi jellege nem minősült fontos körülménynek a strasbourgi bíróság számára. A *Müller*-ügy tényállása tekinthető olyannak, amelyben a művészetnek a véleménynyilvánítás általános eseteitől való elkülönítése elvben lehetséges lett volna, de ez a döntésben elmaradt. Ugyanakkor elképzelhetők olyan esetek, amikor a művészi alkotás sajátos tulajdonságai értékelést nyerhetnek, mint ahogyan a megjelenés óta eltelt (hosszú) idő, illetve a vitatott mű recepciója az *Akdaş*-ügyben lényeges körülménynek számított.

4.2. A blaszfémia tilalmával kapcsolatos esetek

A strasbourgi bíróság legfontosabb, legtöbbet idézett döntése a blaszfémia kérdését érintően az *Otto-Preminger-Institut v. Austria* ügyben született meg.⁷⁸ A kérelmező, az Otto-Preminger-Institut egy Innsbruckban alapított (magán)egyesület volt, amely a nagyközönség számára a *Liebeskonzil* (Mennyei Tanács) című film hat előadásból álló bemutatóját hirdette meg. A film egy 1894-es színdarab alapján készült, amelynek szerzőjét már akkor bíróság elé állították blaszfémia vádjával. A filmben Isten egy szenilis vénember, Jézus pedig mentálisan sérült, ráadásul furcsa vonzalmat érez anyja iránt. A filmben Isten, a Sátán, Jézus és Szűz Mária megegyeznek, hogy a világot megbüntetik oly módon, hogy nemi úton terjedő betegséget bocsátanak rá. Az eseményről a kérelmező hírlevelet készített, amelyet 2700 tagja részére továbbított, valamint autók szélvédőjére tűzött, és amelyben szerepelt az a figyelmeztetés, hogy a tiroli mozgóképtörvény értelmében 17 éven aluliak a filmet nem tekinthetik meg. A helyi újságban is megjelent a film bemutatójának helye és időpontja. Az Innsbrucki Római Katolikus Egyházmegye kérésére az ügyész még a film bemutatását megelőzően „vallási tanok becsmérése miatt” büntetőeljárást kezdeményezett az egyesület vezetője ellen. A film megtekintését követően az ügyész indítványozta a kópia elkobzását az osztrák médiatörvény 36. §-a értelmében. Az Innsbrucki Regionális Bíróság döntésének eredményeképpen a nyilvános vetítésekre nem került sor. A tartományi bíróság ítélete értelmé-

⁷⁸ *Otto-Preminger-Institut v. Austria*, application no. 13470/87, 1994. szeptember 20-i ítélet.

ben a művészet szabadsága korlátait képezik az alkotmányban garantált jogok és szabadságok (ilyen a vallás és meggyőződés szabadsága is), másodsorban a toleranciára épülő emberi együttélés alapvető formája, és végül a kirívó és extrém jogsértések esetén a mások érdekeinek jog általi védelme.

A kérelmező az Egyezmény 10. cikke által védett szólásszabadságának megsértése miatt az Európai Jogok Emberi Bíróságához fordult, az pedig 6:3 szavazati arány mellett megállapította, hogy a kérelmező joga nem sérült az állami bíróság döntése által. A bíróság rámutatott arra, hogy az Egyezmény 9. cikke által védett gondolat-, lelkiismereti és vallásszabadság a demokratikus társadalom alapját képezi.⁷⁹ Azok, akik úgy döntenek, hogy gyakorolják vallási meggyőződésük kinyilvánításának szabadságát, függetlenül attól, hogy vallási többség vagy kisebbség tagjaiként tesznek-e így, ésszerűen nem várhatják el, hogy minden kritika alól mentesüljenek, így el kell fogadniuk, hogy mások elutasítják az ő vallásos nézeteiket, és tőrniük kell az azzal szemben ellenséges nézetek terjesztését is.⁸⁰ A döntésben hivatkozott *Kokkinakis v. Greece* ügyben⁸¹ hozott ítéletben – nem a blaszfémia korlátozásának összefüggésében – a bíróság kimondta, hogy az állam jogosan dönthet úgy, hogy lépéseket tesz bizonyos magatartásformák korlátozása céljából, amennyiben azokat mások gondolati, lelkiismereti és vallásszabadságának tiszteltetésben tartásával összeegyeztethetetlennek ítéli.⁸²

A kérelemben kifogásolt intézkedés az osztrák büntető törvénykönyv azon szakaszán alapult, amely előírja a vallásos tisztelet tárgyát képező tárgyak elleni olyan magatartások tilalmát, amelyek „jogos felháborodást” váltanak ki. A strasbourgi bíróság elfogadta azt, hogy a kifogásolt intézkedés az Egyezmény 10. cikk (2) bekezdéséből levezethető legitim célból történt, „mások jogainak védelme” érdekében.⁸³

A bíróság hivatkozott saját joggyakorlatára, mely szerint a szólásszabadság a demokratikus társadalmak egyik legfontosabb alapja, az egyén fejlődésének egyik nélkülözhetetlen feltétele. Ez nemcsak a kedvező, ártalmatlan vagy közömbös információkra vonatkozik, hanem azokra is, amelyek sértők, sokkolók vagy zavarók.⁸⁴ A szólásszabadság gyakorlása ugyanakkor kötelezettségekkel és felelősséggel jár. Ezek közül az egyik – a vallásos meggyőzésekkel összefüggésben – az az általános követelmény, hogy amennyire csak lehetséges, kerülendők a vallás tárgyával kapcsolatban a mások számára indokolatlanul sértő kifejezések.⁸⁵

---

⁷⁹ Uo., 47. bekezdés.

⁸⁰ Uo.

⁸¹ *Kokkinakis v. Greece*, application no. 14307/88, 1993. május 25-i ítélet.

⁸² *Otto-Preminger-Institut* (78. lj.) 47. bekezdés.

⁸³ Uo., 48. bekezdés.

⁸⁴ Uo., 49. bekezdés; idézve a *Handyside v. the United Kingdom* ügy, application no. 5493/72, 1976. december 7-i ítélet indokolását.

⁸⁵ *Otto-Preminger* (78. lj.) 49. bekezdés.

Elviekben tehát bizonyos demokratikus társadalmakban szükségesnek tűnhet a vallási tisztelet tárgyával szembeni „nem megfelelő” támadások szankcionálása vagy akár megelőzése, azzal a feltétellel, hogy a korlátozás az elérni kívánt jogos céllal arányos.⁸⁶

Az erkölcsi kérdésekhez hasonlóan, Európában nem lehet egységes megközelítéseket azonosítani a vallás társadalmon belüli jelentőségét illetően, az még egyetlen országon belül is eltérő lehet. Nem lehet átfogó definíciót alkotni arra, hogy mi minősül a véleményszabadság megengedhető korlátozásának akkor, ha a vélemény mások vallásos érzülete ellen irányul. Ezek okán az állami szervek rendelkeznek bizonyos mozgástérrel abban, hogy van-e szükség ilyen korlátozásra, és ha igen, az milyen mértékű legyen.⁸⁷ E mérlegelési jogkör azonban nem korlátlan, alkalmazása az egyezmény szempontjából való (Strasbourg általi) ellenőrzés tárgya, aminek terjedelme az eset körülményeihez igazodik.⁸⁸

A bíróság megjegyezte, hogy bár a moziba való bejutás belépti díj megfizetéséhez és életkorhoz kötött volt, a filmet széles körben reklámozták, így tárgya és tartalma elegendő nyilvánosságot kapott ahhoz, hogy annak természete ismert legyen; „megfelelően nyilvános” volt ahhoz, hogy sérelmet okozzon.⁸⁹ Az ügyben az egyezmény által védett két szabadságjog ütközött: egyrészt a kérelmező joga ahhoz, hogy megossza vitatott nézeteit a nyilvánossággal, közvetve pedig az érdeklődők ahhoz való joga, hogy megismerjék ezeket a nézeteket, másrészt másoknak a vallásszabadságuk tiszteletben tartásához való joga. Ebben a helyzetben tekintettel kellett lenni az állami hatóságokat megillető mozgástérre, amelyeknek egy demokratikus társadalomban kötelessége a társadalom egészének az érdekét szem előtt tartani.⁹⁰

A bíróság nem tudott eltekinteni attól a tényről, hogy a tiroliak döntő többsége római katolikus vallású. A film lefoglalásával az osztrák hatóságok a régió vallási békéje megőrzésének biztosítása érdekében cselekedtek, és hogy megelőzzék azt, hogy egyes emberek úgy érezzék, a vallási meggyőződésük indokolatlan és sértő támadásoknak van kitéve. Az eset összes körülményét figyelembe véve, a bíróság megítélése szerint nem lehet úgy tekinteni, hogy az osztrák hatóságok túllépték volna a kérdésben a mérlegelési mozgásterüket.⁹¹ Ami a szankció arányosságának kérdését illeti, a 10. cikket nem lehet úgy értelmezni, mint amely tiltja az olyan tárgyak közérdekből történő elkobzását, amelyek használatát jogszerűen tiltották

---

⁸⁶ Uo.

⁸⁷ Uo., 50. bekezdés.

⁸⁸ Uo.

⁸⁹ Uo., 54. bekezdés.

⁹⁰ Uo., 55. bekezdés.

⁹¹ Uo., 56. bekezdés.

meg. Bár az elkobzás végleg lehetetlenné tette, hogy a filmet Ausztriában bárhol bemutassák, a bíróság értelmezése szerint az alkalmazott eszközök az elérni kívánt célhoz képest nem voltak aránytalanok.⁹²

A strasbourgi bíróság elé kerülő következő ügyben újra Nagy-Britannia volt a bepanaszolt állam. A *Wingrove v. the United Kingdom* ügyben a kérelmező egy filmrendező volt,⁹³ aki a *Visions of Ecstasy* (Az ekstázis látomásai) című 18 perces rövidfilmet írta és rendezte, amelyet saját bevallása szerint Avilai Szent Teréz élete és írásai ihlettek. A filmben egy apácának öltözött színésznő (Szent Terézt megjelenítve) lenge ruhában először szöveget ver saját tenyerébe, majd az abból fakadó vérrel erotikus vonaglás közepette összekeni magát. Ezután eszméletét veszti, majd a következő jelenetben a színésznő fehér selyemszalagokkal összekötve, felülről lelógatva látható, amint egy majdnem félmeztelen fekete ruhás színésznő (aki Teréz pszichéjét volt hivatott jelképezni) odakúszik hozzá, simogatni és csókolgatni kezdi. Eközben láthatjuk Terézt, aki a földön fekvő, megfeszített Jézus Krisztushoz kúszik, sebeit nyalogatja, majd lovaglópózban ráülve, erotikus csípőmozgás közben csókolgatja. A film végén megjelenő stáblistán kívül nem derül ki a néző számára, hogy a megjeleníteni kívánt személy Szent Teréz lenne, vagy hogy a másik nő az ő tudatát szimbolizálja. A filmet benyújtották a filmeket a megfelelő korhatár-besorolás szempontjából a bemutatást megelőzően minősítő testületnek (British Board of Film Classification, BBFC), amely megtiltotta a forgalomba hozatalt és bemutatást. A testület az *R. v. Lemon* ügyben hozott bírósági ítéletre hivatkozott, aminek alapján a *Visions of Ecstasy* is blaszfémnek, így tiltottnak minősül. Wingrove fellebbezett a döntés ellen, azonban másodfokon jóváhagyták a BBFC döntését.

A kérelem nyomán a strasbourgi bíróság 7 : 2 szavazati arány mellett megállapította, hogy a kérelmező szólásszabadsághoz fűződő joga nem sérült. A bíróság megállapította, hogy a blaszfémia meghatározására annak természetéből adódóan nem lehet precíz jogi fogalmat alkotni. A nemzeti hatóságoknak tehát rugalmas keretek között kell meghatározniuk, milyen esetekben tekinthető a blaszfémia bűncselekménynek.⁹⁴ A döntés felidézte az *Otto-Preminger*-döntés érvelését, és szintén „mások jogainak” (vallásszabadságának) védelmére alapozza a tilalom megegyezőségét. Megállapította, hogy a film közzétételének előzetes megtiltására azért került sor, hogy ezzel elejét vegyék annak a várható következménynek, hogy a krisztusi történetet és etikát megértő, azzal szimpatizáló, azt támogató személyek felháborodjanak a film sértő, trágár, gyalázkodó vagy nevetséges stílusán, amellyel a témát bemutatták.⁹⁵ Ahogyan arra a brit bíróságok is rámutattak, a jog nem ma-

⁹² Uo., 57. bekezdés.

⁹³ *Wingrove v. the United Kingdom*, application no. 19/1995/525/611, 1996. november 25-i ítélet.

⁹⁴ Uo., 42. bekezdés.

⁹⁵ Uo., 48. bekezdés.

gát a közlést vagy a véleményt kívánja szabályozni, hanem annak módját. Ahhoz, hogy a közlés büntethető legyen, a vallási érzelmek sérelmének jelentős mértékűnek kell lennie.⁹⁶

A bíróság kitért arra is, hogy a film korlátozott (például kizárólag szexshopokban való) terjesztése nem lett volna elegendő a kívánt cél elérése érdekében, mivel az a megjelenésétől kezdve többszörösíthetővé, kölcsönözhetővé, forgalomba hozhatóvá, így terjesztése a hatóságok felügyeleti jogkörétől függetlenné vált volna. Ebből következően a teljes tiltás meglehetősen erős lépés volt a hatóság részéről, mégis érthető következménye volt annak, hogy a film terjesztése bűncselekményt valósítana meg.⁹⁷

A következő hasonló eset a bíróság praxisában az *Í. A. v. Turkey* ügy volt.⁹⁸ A kérelmező tulajdonosa és vezetője a Berfin kiadóvállalatnak, amely 1993 novemberében Abdullah Rıza Ergüven *Yasak Tümceler* (A tiltott mondatok) című regényét egyszeri alkalommal, kétezres példányszámban kiadta. A mű a szerző filozófiai és teológiai gondolatait tartalmazta, regényes stílusban íródott. Többek között az alábbi, vitatott szövegrészt tartalmazta:

„Nézzünk csak a félelem, egyenlőtlenség és következtelenség háromszögére a Koránban; engem egy földigilisztára emlékeztet. Isten azt mondja, hogy minden szó az ő hírnökéé. E szavak egy részét ráadásul az Aisha karjai közt érzett diadalmámor inspirálta. [...] Isten hírnöke nemi közösüléssel törte meg saját bűnjét, vacsora után és imádkozás előtt. Mohamed nem tiltotta meg szexuális kapcsolat létesítését halott emberrel vagy élő állattal.”

Isztambul ügyésze vádiratot nyújtott be a kérelmező ellen a büntető törvénykönyv megsértése miatt, mivel a kérelmező a könyv kiadásával megsértette „Istent, a vallást, a Próféta és a Szent Könyvet”. Az elsőfokú bíróság a kérelmezőt kétéves börtönbüntetésre és bírság megfizetésére ítélte, a fellebbviteli bíróság az ítéletet később helybenhagyta (a bírság összege jelentéktelen, a szabadságvesztés-büntetés pedig átváltható volt – szintén alacsony összegű – bírságra). A kérelmező ezt követően a strasbourgi bírósághoz fordult, amely 4:3 szavazati arány mellett megállapította, hogy a bepanaszolt állam nem sértette meg a kérelmező szólásszabadsághoz való jogát.

Ahogy a korábbi döntésekben is, a bíróság ezúttal is leszögezte, hogy a szabadság gyakorlása kötelezettségekkel és felelősséggel jár, ebből fakadóan el kell kerülni a más számára indokolatlanul sértő vélemények közzétételét. Így nem tekinthető egy demokratikus államban szükségtelennek a vallási tisztelet tárgyai ellen irányuló sértő támadások szankcionálása. A vitatott könyvben egy sértő táma-

⁹⁶ Uo., 60. bekezdés.

⁹⁷ Uo., 62–64. bekezdés.

⁹⁸ *Í. A. v. Turkey*, application no. 42571/98, 2005. szeptember 13-i ítélet.

dás jelent meg az iszlám prófétája ellen, ami miatt a hívők jogosan érezték sértve magukat. A bíróság véleménye szerint észszerűen tekinthető úgy, hogy a panaszolt intézkedést „kényszerítő társadalmi igény” alapozta meg.

A három bíró által közösen jegyzett különvélemény a könyv tényleges hatását vitatta (alacsony példányszámban adták ki, és eleve csak a szöveg egy kisebb része volt sértő a vallásosokra nézve). Érdekes felvetés a különvéleményben, hogy eltérően ítélandó meg az állam által (hivatalból), valamint a vallási érzéseiben sértett egyén által kezdeményezett eljárás. A különvélemény szerzői ez utóbbit inkább elfogadnák legitim szóláskorlátozásként (az ügyben az állami szervek hivatalból jártak el). Bár a megállapított büntetés mértéke csekély volt (a szabadságvesztés pénzbüntetésre váltásával számolva), maga az elítélés ténye is aggályos, mert minden marasztaló büntető ítélet elbátortalanítja a kiadókat a nem szigorúan konformista vagy „politikailag (vagy vallásilag) korrekt” könyvek kiadásától. A bírák szerint elérkezett az idő a strasbourgi esetjog felülvizsgálatára, mert túl nagy hangsúlyt fektet a gondolatok konformitására, a sajtó szabadsága ügyében pedig túlságosan óvatos és félénk megközelítést alkalmaz.

Fontos kiemelni, hogy bár mindhárom blaszfémiaügy művészi alkotást érintett (filmeket és irodalmi művet), az ügyeket minden esetben a véleményszabadság elvei alapján ítélték meg, a vitatott vélemények művészi jellege érdemben nem befolyásolta az ügyek eldöntését.

5. Külföldi példák a művészet szabadságának megítélésére

5.1. Anglia

Az angol jogrendszerben a művészi alkotások szabadságával kapcsolatos jogi kérdések a strasbourgi gyakorlathoz hasonlóan a blaszfémia, valamint a pornográfia, illetve az „illetlenség” összefüggésében merültek fel.

5.1.1. Blaszfémia

Az angol *blasphemy* vagy az istenkáromlás írásos formája, a *blasphemous libel* a 17. század óta létezett, Anglia ‘közös joga’, a törvénybe nem foglalt joggyakorlat, a *common law* által szabályozott bűncselekmény volt, amit azonban a 19. századtól kezdve a gyakorlatban egyre ritkábban alkalmaztak. A blaszfémia tilalma, hasonlóan más, korábban széles körben érvényesülő korlátozásokhoz (mint például az obszcén kifejezések tilalma vagy a lázító rágalmozás esetei), egy korábbi társadalmi normarendszer elvárásaihoz igazodott. A 17. században az istenkáromlás meg-

ítélése gyakorlatilag hasonló volt a lázadáséhoz: a jog az állammal szorosan összefonódott Church of England tekintélyét védte a blaszfémia büntetése által. Az anglikán egyház egyszerű becsmérése, rágalmozása már büntetendő volt, de más keresztény felekezetek nem élveztek védelmet.⁹⁹ A későbbiekben, a 19. század végére a büntetendő magatartások köre leszűkült: ekkortól már csak a trágár, mocskolódo támadások esetén lehetett szó elítélésről, a kritikus megjegyzések, akár az Isten létének vagy az egyes hittételek tagadása nem minősült bűncselekménynek.¹⁰⁰

Egy 1922-es eljárást követően a blaszfémia bűncselekménye – a szabályok alkalmazásának híján – évtizedekre mély álomba szenderült, de mielőtt végleg a jogtörténet lezárt fejezetévé vált volna, 1977-ben váratlanul felébredt tetszhalott állapotából. Ekkor a homoszexuális közösség *Gay News* című lapjában megjelent egy vers az angol nyelv professzora, bizonyos James Kirkup tollából. A vers Jézus Krisztus kitalált homoszexuális cselekedeteit részletezi, amelyeknek az apostolok, Keresztelő Szent János, Poncius Pilátus is részesei voltak, illetve az Újszövetségben szereplő római centurió és a keresztre feszített, halott Krisztus holtteste közötti – fellációt és szodómiát is magában foglaló – szexuális aktust részletezi. Az ügyben blaszfémia miatt – 55 év után először – eljárás indult. A strasbourgi döntés előzményeként az *R. v. Lemon* ügy végül a legfőbb bírói fórumot, a Lordok Házát is elérte,¹⁰¹ és a bírák jóváhagyták a lap szerkesztőjének és kiadójának elítélését (korábban a kiadóra 1000, míg a szerkesztőre 500 font pénzbüntetést, illetve az utóbbira 9 hónap felfüggesztett szabadságvesztést szabtak ki).

A bírák megállapítása szerint a bűncselekményre vonatkozó korábbi precedensek ellentmondásosak és zavarosak, ezért ebben az ügyben az alapvető elvek újabb lefektetésére volt szükség. A jelentősen megosztott bíróság nagyobb fele szerint a blaszfémia esetében a szigorú (objektív) felelősség (*strict liability*) talaján állva kell vizsgálni a bűncselekmény megvalósulását. Nem szükséges hozzá szándékosság, ami a felháborodás előidézésére irányul, és még a vélemény blaszfém jellegéről sem kell feltétlenül tudnia az elkövetőnek; önmagában a blaszfém kifejezések szándékos közzététele elegendő. Nem szükséges az istenkáromlásból eredő veszély kialakulása, amely a társadalmi béke megzavarását idézheti elő; a tiltás általában véve a harmonikus társadalmi kapcsolatokat és a nyugalmat védi. Erőszak vagy gyűlölet veszélyének és erre irányuló szándék hiányában is, pusztán a sérelmes tartalom alapján alkalmazható a korlátozás, és a közérdek vagy az esetleges irodalmi érték sem vezethet a felelősség alóli mentesüléshez. A kisebbség ezzel szemben úgy érvelt, hogy a vádemelés nélkül eltelt évtizedek annak tanúbizonyságát adják, hogy a bűncselekmény további fenntartása a modern társadalomban indokolatlan.

⁹⁹ *R. v. Taylor* [1676] 1 Vent 293, 86 ER 189.

¹⁰⁰ *R. v. Ramsay and Foote* [1883] 15 Cox CC 231.

¹⁰¹ *R. v. Lemon* [1979] AC 617.

A többség tagjai közé tartozó Lord Scarman felhívta a figyelmet a megkövetelt tényállás egy súlyos hiányosságára: a *blasphemy* ugyanis kizárólag az anglikán egyházat védte (felmerült, hogy esetleg más keresztény felekezeteket is, de a döntésben ezt nem pontosították), más vallásokra a védelem nem terjedt ki, ez pedig a modern, plurális társadalomban elfogadhatatlan. Újabb hosszás viták után végül a bűncselekményt a Criminal Justice and Immigration Act 2008 eltörölte,¹⁰² így a blaszfémia 2008 nyaratól kezdve már elviekben sem büntethető.¹⁰³

5.1.2. Obszcenitás

A *common law*-n alapuló brit ítélkezési gyakorlat a 19. század elejétől kezdve büntette a közerkölcsbe ütköző kifejezéseket. Az első törvény, amely 1857-ben lehetővé tette az „immorális” könyvek megsemmisítését, nem határozta meg az obszcenitás fogalmát. Ezt a hiányt az – egy 1868-as precedensben meghatározott – ún. *Hicklin*-szabály pótolta.¹⁰⁴ Lord Cockburn bíró szavai szerint obszcén publikáció az, ami „arra irányul, hogy megrontsa és lezüllessze (*deprave and corrupt*) azokat, akik nyitottak az ilyesfajta erkölcstelen befolyásra, és akikhez a publikáció eljuthat”. A „megrontás és lezüllesztés” gyakorlatilag a ‘tisztátalan gondolatok’ felkeltését jelentette; ez a később újraértelmezett elv a mai napig a korlátozás alapvető meghatározója. E teszt alapján számos, ma már szépirodalmi értéknek tekintett művet tiltottak be, többek között D. H. Lawrence műveit vagy James Joyce *Ulysses*-ét. A szabály alkalmazása nagyban függött az éppen azt alkalmazó bíróságok/esküdtársak hozzáállásától, a szigorúbbak a kiskorúakra lehetségesen gyakorolt hatás alapján ítélkeztek, ezzel természetesen meglehetősen leszállítva a mércét. Engedékenyebbek bizonyult például a jogalkalmazás az 1930-as években, amikor az *Ulysses* egy eldugott példányát találták meg egy elhunyt lordkancellár papírjai között.¹⁰⁵ Az 1950-es években bekövetkező sorozatos perek a kérdés törvényi szabályozás útján történő rendezését kényszerítették ki, az 1959-es obszcén publikációkról szóló törvény (*Obscene Publications Act*) váltotta fel a korábbi, precedens alapú szabályozást.

A törvény nehézkes megfogalmazása alapján obszcén „cikk” az, ami – egészét tekintve – azok megrontását, lezüllesztését eredményezi, akik, minden körülmény

---

¹⁰² IV. fejezet 5. rész 79. szakasz.

¹⁰³ A szabály eltörlésének folyamatáról és az azt kísérő vitákról I. Russell SANDBERG – Norman DOE: *The Strange Death of Blasphemy*. 71 *The Modern Law Review* (2008) 971.

¹⁰⁴ *R. v. Hicklin* LR 3 QB 360, 371. (1868).

¹⁰⁵ Geoffrey ROBERTSON – Andrew NICOL: *Media Law*. London, Penguin Books, (4. kiadás) 2002. 156.

figyelembevételével, feltehetően olvassák, látják vagy hallják azt. A „cikk” itt minden látható, olvasható, hallható anyagra, kifejezésre vonatkozik. A teszt alapján obszcénnek minősülő művekkel kapcsolatban kétféle tiltott magatartás létezik: ha valaki azt nyilvánosságra hozza, illetve ha valaki azt a nyilvánosságra hozatal által történő hasznoszerzés céljából tartja magánál; a pusztá birtoklás tehát nem törvénysértő.

A kifejezésnek lezüllesztő, megrontó hatásúnak kell lennie, függetlenül a közlő szándékától, ami – immár túllépve a korábbi meghatározáson – az erkölcstelen gondolatok pusztá megszületésénél jóval többet: mentális, erkölcsi leromlást jelent. Ezt a hatást igen nehéz bizonyítani – a pusztá „erkölcsi megingás” nem elegendő.¹⁰⁶ A hatásnak nem a társadalom egészében, illetve legalább jelentős részében vagy az átlagember mércéje szerint kell beállnia, hanem azon közönség jelentős hányadában, amelyhez a kifejezés eljuthat. Nincsen tehát általános, minden esetben alkalmazható mérce az obszcén jelleg meghatározására, az a közönség összetételétől függően, esetről esetre változhat. Míg a *Hicklin*-szabály alapján általában az „érzékeny ember” mércéjéhez mérték a kifejezés obszcenitását, itt már nem az átlagember, hanem a *lehetséges* (de nem a szándékolt) közönség számít (tehát egy kizárólag felnőttek számára nyitva álló üzletben árult erotikus magazin obszcenitása az üzlet közönségére gyakorolt hatása szerint ítéendő meg). Ugyanakkor nem mentesül a felelősség alól az, aki arra hivatkozik, hogy az obszcén tartalom kizárólag már eleve erkölcsileg züllött, romlott emberekhez jutott el. A már bekövetkezett erkölcsi romlás mentesítő körülményként való elfogadása a Lordok Háza szerint ellentétes a törvény szellemével: a korlátozás célja a további züllés megelőzése.¹⁰⁷ Az esküdtszék mérlegelése alapján születik döntés arról, hogy adott esetben mekkora arány számít „jelentős hányadnak”, ami azonban sem a közlést befogadók egészét, sem csekély részüket nem jelentheti.¹⁰⁸ A mérce mindkét összetevője jelentősen bizonytalan tehát, és nehézkessé, illetve bizonytalanná teszi a törvény alkalmazását és a joggyakorlatot.

A többi törvényi előírás némiképp korlátozza a mérce alkalmazási körét. Ezek alapján a mű egészét tekintve kell hogy obszcén legyen, egyes, kiragadott kifejezések még nem alapozzák meg a tiltását. Mentesül a felelősség alól az elkövető, ha a kifejezés hatása a bemutatott, leírt magatartástól való elrettentés, a sokkolás, az undor felkeltése, és nem annak dicsőítése, a kedvező színben való feltüntetése általi megrontás, lezüllesztés.¹⁰⁹ Szintén mentesül az, aki bizonyítja, hogy nem ismerte azt a cikket, ami miatt vádat emeltek ellene (például obszcén áruk terjesztése miatt

¹⁰⁶ Ahogyan arra a *Knüller v. DPP* [1973] AC 435 ítélet két bírója is figyelmeztetett.

¹⁰⁷ *DPP v. Whyte* [1972] AC 849, HL.

¹⁰⁸ *R. v. Calder & Boyars Ltd.* 1 QB 151 (1969).

¹⁰⁹ Uo.

egy üzlet vezetőjével szemben), és nem is volt elvárható, hogy tudjon magatartásának jogellenességéről.¹¹⁰ Mentесítő ok továbbá, ha a kifejezés a közjót szolgálja,¹¹¹ így nem büntethető a tudományos, irodalmi, művészeti és oktatási célú vagy más, a közösség érdekét szolgáló művek szerzői, terjesztői.¹¹² A közjó szolgálatát azonban csak akkor lehet vizsgálni, ha az esküdtszék már megállapította a mű obszcén jellegét, tehát a vizsgálat maga nem része a tesztnek. Az új törvény alapján jelentősen csökkent az irodalmi művek elleni perek száma. A teszt bírói ítéletek során történő alkalmazása egyre finomította az értelmezést. Nagy áttérésnek számított 1960-ban, amikor D. H. Lawrence *Lady Chatterley szeretője* című, hangos botrányokkal terhes utóéletű regénye esetében a bíróság az irodalom javára döntött.¹¹³ 1979-ben az obszcén kifejezésekre vonatkozó joganyagot vizsgáló Williams-bizottság a törvény azon, *de facto* már amúgy is követett értelmezését javasolta, hogy az írott anyagok teljes egészében kerüljenek ki a tiltás hatálya alól. Könyvben szereplő (írott) obszcén kifejezés miatt azóta nem történt vádemelés.

5.1.3. Outraging public decency

A törvényi tiltásokon túl létezik két, a *common law* rendszerében megtalálható, precedens alapú korlátozás. A „szövetkezés a közérdekek lezüllesztésére” (*conspiracy to corrupt public morals*) alapján 1971-ben került sor utoljára vádemelésre, míg a „merénylet a közösségi illem ellen” (*outraging public decency*) tényállását 1989-ben alkalmazták utoljára.¹¹⁴ Az ügy előzményeként egy művész egy pár, fagyasztott embrióból készült fülbevalót állított ki a londoni Young Unknowns Galleryben. A rendőrség a műtárgyat lefoglalta, majd a bíróság elítélte a vádlottakat, pénzbüntetést szabva ki rájuk. Az eset kapcsán kiemelendő, hogy az alkalmazott *common law offence* alapján – elkerülve az obszcén publikációkról szóló törvény pontosabban meghatározott rendelkezéseit – művészeti alkotások alkotóival szemben indulhat eljárás, mivel itt nem mentesítő ok a közérdek vagy a művészi érték.¹¹⁵ Igaz, a tényállást a gyakorlatban nem alkalmazzák a bíróságok.

¹¹⁰ Obscene Publications Act 1959, 2. szakasz (5) bekezdés. Az *R. v. Love* 39 Cr App R 30 (1955) ítéletben felmentették egy nyomda tulajdonosát, mert nem volt jelen egy obszcén tartalmú könyv kinyomására vonatkozó megrendelésnél, és nem is tudott a kinyomott könyv tartalmáról.

¹¹¹ Obscene Publications Act 1959, 4. szakasz.

¹¹² Az egyik ügyben felhívott védekezés, azaz a „szellemi épséget óvó terápiás pornográfia” azonban nem tartozik ide, a közérdeket szolgáló kategóriába. L. *DPP v. Jordan* AC 699 (1977) 719.

¹¹³ *R. v. Penguin Books* [1961] Crim LR 176

¹¹⁴ L. ROBERTSON–NICOL i. m. (105. lj.) 206–210.

¹¹⁵ *L. R. v. Gibson* 2 GB 619 (1990).

5.2. Németország

A német alkotmánybíróság számos döntésében foglalkozott a művészet és az irodalom szabadságának kérdéseivel. A legismertebb ezek közül az időrendben első, ún. *Mephisto*-ügy (1971).¹¹⁶ Klaus Mann *Mephisto* című regénye eredetileg 1936-ban jelent meg az író emigrálása után, Amszterdamban. Hendrik Höfgenben, a regény főhősében Gustaf Gründgens, a nácikkal kollaboráló színész (Mann sógora) volt felismerhető, akiről az író a karaktert mintázta. A regényben (és az annak alapján készült, Oscar-díjas Szabó István-filmben) az egyébként tehetséges, sokra hivatott színész a karrier, a befolyás érdekében megalkuszik a nácikkal, és önös érdekből behódol a hatalomnak.

A regényt a háború után, 1963-ban tervezték kiadni első ízben Nyugat-Németországban, de az időközben elhunyt Gründgens hozzátartozói a kegyeleti jogok sérelmére alapozva ezt sikerrel akadályozták meg a bíróságon. Ezt követően került az ügy az alkotmánybíróság elé. A testület általános érvennyel megállapította, hogy mivel a művészet szabadságáról rendelkező alaptörvényi szabály [Grundgesetz, 5. cikk (3) bekezdés] nem határozza meg a szabadság korlátozásának feltételeit, a művészi szabadság önmagában a jogrendszer egyéb normái vagy a bíróságok által nem korlátozható – a korlátozás lehetősége kizárólag az alaptörvény más rendelkezéseivel való összeütközés esetén merülhet fel.¹¹⁷ Az adott ügyben a művészi szabadsággal az emberi méltóság joga (Grundgesetz, 1. cikk) került konfliktusba, és a testület a méltóság (illetve az abból levezethető kegyeleti jog) javára döntött.

Az alkotmánybíróság elismerte a művészet szabadságának fontosságát, de leszögezte, hogy ezen elismerés önmagában nem ad felmentést a jogi felelősség alól. A művészet, az irodalom a valóságból táplálkozva mutat be nem valós történeteket, a valóság a művészet érdekében alakítható, felülírható. Az egyén személyiségi jogai és a művészi szabadság közti konfliktusban nem csupán az utóbbinak a személy társadalmi megítélésére gyakorolt hatását kell figyelembe venni, hanem esztétikai megfontolásokat is. Az egyén joga a társadalom tiszteletére és elismerésére nem magasabb rendű érték, mint a művészet. Kizárólag az egyes ügyek tényeinek alapos mérlegelése után dönthető el, hogy a személyes adatok, a magánélethez tartozó információk művészi felhasználása mikor sérti meg a védett magánszférát. Figyelembe kell venni, hogy a művészet által a közönség elé tárt kép mennyire függetlenedett az ihlető valós személyiségtől.¹¹⁸ Az alkotmánybíróság nem vi-

---

¹¹⁶ 30 BVerfGE 173.

¹¹⁷ Uo., indokolás, C. III. 5. pont.

¹¹⁸ Uo., indokolás, C. III. 7. pont.

tatta az alsóbb fokú bíróságok következtetését, mely szerint a regény főhősében Gründgens alakja felismerhető volt, így pedig a regény sértette az elhunyt magán-szférájának továbbéléseként fennálló kegyeleti jogokat.

Az 1984-es „*utcaszínház*”-ügyben¹¹⁹ az alkotmánybíróság a művészi szabadság javára döntött. Az 1980-as választások előtti kampányidőszakban civilek felvonulásokat tartottak több német nagyvárosban, ahol a kereszténydemokrata CDU kancellárjelöltjét, a bajor miniszterelnököt, Franz Josef Strausst gúnyolták, a menet végén marionettfiguraként megjelenítve őt, különböző náci vezetők társaságában. A felvonulásokat Bertolt Brecht 1947-es, *Anakronisztikus vonat* című verse inspirálta. Egy területi bíróság megállapította a kancellárjelölt becsületének megsértését, de az alkotmánybíróság az ezt követően alkotmányjogi panaszt benyújtó panaszossal értett egyet. A testület ezúttal is egyértelműen állást foglalt a művészet szabadságának fontossága mellett, részletekbe menően elemezte a „művészi folyamat” mibenlétét, az intuíció, a fantázia, a művész egyéni önkifejezésének fontosságát.¹²⁰ A *Mephisto*-üggyel ellentétben úgy vélte, hogy a felvonulás nézője egyértelműen tisztában lehetett azzal, hogy amit lát, az „színház”.¹²¹ A valós személy (Strauss) és a művészet által megjelenített karakter közötti távolság elégtelen voltán túl a jogsértés megállapításához nem pusztán a személyiség sérelmét kell bizonyítani, hanem azt is, hogy az olyan súlyos, hogy indokolja a művészi szabadság korlátozását.¹²² Jelen ügyben azonban e körülmények nem álltak fenn.

Strauss volt a főszereplője a következő, 1987-es ügynek is.¹²³ Egy német magazin karikatúrákat közölt róla, amelyeken szexuális aktust bonyolító disznóként ábrázolták – többek között egy bírói talárt viselő másik disznóval mutatták be párhuzamot. A bajor miniszterelnök perelte a magazin kiadóját, amelyet a becsület-sértés büntetőjogi tényállása alapján ítélték el. A kiadó alkotmányjogi panaszát az alkotmánybíróság elutasította.

A testület a korábbi alapvetéseire támaszkodva megállapította, hogy a szatíra, a karikatúra jellegénél fogva „elidegenedett” az általa ábrázolt valódi személyiségtől, és a túlzás eszközére támaszkodik.¹²⁴ A rajzok lecsupaszított üzenete az volt, hogy a politikus és a bíróságok kapcsolata egy demokráciában nem elfogadható. De Strauss kritikus megjelenítése messze túllépte az indokolt, méltányos mértéket. Ellentétben más politikusok állatként való ábrázolásával, e megoldással nem csupán bizonyos tulajdonságaira kívánta túlzó módon felhívni a figyelmet, hanem a

---

¹¹⁹ 67 BVerfGE 213.

¹²⁰ Uo., indokolás, C. II. 3. a) alpont.

¹²¹ Uo., indokolás, C. II. 3. c) alpont.

¹²² Uo., indokolás, C. III. 1. pont.

¹²³ 75 BVerfGE 369.

¹²⁴ Uo., indokolás, C. I. 3. pont.

megtámadott személy emberi méltóságát célozta meg. Azt fejezte ki, hogy állatias tulajdonságai vannak, és állatként is viselkedik. Ezzel a lap akkora tiszteletlenséget tanúsított Strauss-szal szemben, amekkora már nem elfogadható egy olyan demokráciában, amely az emberi méltóságot tartja a legfőbb értéknek.¹²⁵

A *Josephine Mützenbacher* ügyben a pornográfia gyermekvédelmi célú korlátozása és a művészet szabadságának ütközése merült fel kérdésként. A *Bambi* írója, Felix Salten 1906-ban, anonimitásba burkolózva, megjelentetett egy pornográf regényt, amelyet szabadon kiadhattak ezt követően is, a per előzményeként például 1978-ban. Az új kiadás azonban a gyermekvédelmi szabályozás értelmében – a gyermekek fejlődésére nézve veszélyesnek ítélt műveket tartalmazó – listára került, amelynek alapján terjesztése, reklámozása korlátozandóvá vált. Az alkotmánybíróság ezt a korlátozást ítélte alkotmányellenesnek. Megállapította, hogy a pornográfia és a művészet nem egymást kizáró kategóriák, tehát az explicit szexualitás is igényt tarthat a művészi szabadság védelmére.¹²⁶ Az ügyben szereplő könyvvel kapcsolatban nem ésszerűtlen arra hivatkozni, hogy az művészi alkotás. A gyermekvédelem érdekével szemben a művészi alkotás védelmének érdekét mérlegelni kell, az előbbi elsőbbsége nem automatikus. Minél művészebb az ábrázolás, illetve minél szorosabb kapcsolatban áll a pornográf ábrázolás az adott alkotás művészi koncepciójával, annál inkább nő az esélye, hogy elsőbbséget élvezzen a gyermekvédelem szempontjaival szemben. Hasonlóképp, a közönség általi elismerés is fontos indikátora a művészi értéknek, illetve annak, hogy az milyen súlytal esik latba egyéb érdekekkel való ütközés esetén.¹²⁷

A „zászlógyalázási” ügyben (1990)¹²⁸ egy fotómontázs körül forgott a vita, amely egy könyv hátsó borítóján jelent meg, és egy, a német lobogóra vizelő katonát ábrázolt. A könyv terjesztőjét a nemzeti jelképek megbecstelenítését tiltó büntetőjogi tényállás alapján ítélték el. Az alkotmánybíróság megállapította, hogy ugyan a nemzeti jelképek védelméről az alaptörvény nem szól, azaz a művészet szabadságával nem lehet egyetlen olyan, konkrét alkotmányi rendelkezést szembeállítani, amelynek sérelmére esetleg hivatkozni lehetne, a nemzeti jelképek védelme összekapcsolható az általánosságban vett „alkotmányos renddel”, az alaptörvény értékrendjével, így ez a védelem nem vezet eleve megengedhetetlen jogkorlátozáshoz a Grundgesetz rendszere alapján.¹²⁹ Ez azonban nem jelenti azt, hogy a jelképeket minden kritikával, elutasítással szemben védelem illetné meg.¹³⁰

¹²⁵ Uo., indokolás, C. I. 4. a) alpont.

¹²⁶ Uo., indokolás, A. III. 1. pont.

¹²⁷ Uo., indokolás, B. I. 4. b) alpont.

¹²⁸ 81 BVerfGE 278.

¹²⁹ Uo., indokolás, B. II. 2. a) alpont.

¹³⁰ Uo., indokolás, B. II. 2. c) alpont.

A testület szerint a montázs az államot támadta, a német militarizmust általában, konkrétan pedig azt kritizálta, hogy a katonai avatásokon való eskütétel során a nemzeti jelképeket használják. Ez a kritika nem tekinthető az alkotmányos rendet veszélyeztetőnek.

Ehhez hasonló tényállás alapján született döntés, és hasonló eredménnyel zárult le a himnusz- (*Deutschlandslied*)-ügy az előbbi üggyel azonos napon.¹³¹ Egy magazin a német himnusz szövegének átírásával készült versikét jelentetett meg, amely a német társadalom kritikája kívánt lenni. Az alkotmánybíróság megváltoztatta a korábbi bírósági döntést, és a művet megengedett kritikának minősítette a zászlóügyben szereplő érveléshez hasonló alapokon, felröva a bíróságoknak, hogy nem vették figyelembe a művészi szabadság fontosságát, azaz nem megfelelően végezték el a szembenálló jogok és értékek közötti mérlegelés feladatát.¹³²

A *Mephisto*-ügyhöz hasonló eset a 2007-ben az alkotmánybíróság által eldöntött *Esra*-ügy.¹³³ Maxim Biller író *Esra* című regényében korábbi barátnője, illetve annak anyja is felbukkan, az író állítása szerint azonban csak merített a valós személyiségekből a regénybeli karakterek megformázásakor. A regény a szereplők között megesett intim és egyéb bizalmas eseményekről is beszámol. Az alkotmánybíróság nem tért el jelentősen a *Mephisto*-ügyben hozott korábbi döntésétől, ugyanakkor a döntés fejlécében már leszögezte, hogy a művészi szabadság sajátos, művészet-specifikus mércék alkalmazását követeli meg a regények mint irodalmi művek jogi megítélése tekintetében. Ennek mentén a testület megerősítette, hogy a regény (általában az irodalom) olyan fikciós műfaj, amely az előzetes vélelem szerint nem valós eseményeket mutat be, még akkor sem, ha a művészi szabadság magában foglalja a valós személyek modellként való felhasználását.¹³⁴ Nem szükséges a személyiség védelméhez az sem, hogy az érintett személy széles körben ismert legyen, mint Höfgen; a védelem nem kizárólag hírességeket illelhet meg.¹³⁵ Nem az a leglényegesebb kérdés, hogy a mű szereplői negatív színben tűnnek-e fel a közönség előtt, hanem hogy mennyire szakadnak el a valódi személyektől, azaz mennyire tekintheti az olvasó tényállításoknak, és nem fikciós ábrázolásnak a műben foglaltakat. A volt barátnő esetében ez az eltávolodás nem történt meg, ő a regényből felismerhető, a regénybeli karakter szereplése mellett megjelenített intim cselekmények pedig a magánszférája megsértését jelentik. Az anya karaktere azonban nem szerepel a regényben oly módon, hogy az a valós személy magánszféráját hátrányosan érintette volna, illetve a részvételével zajló cselekmények az olvasó számára nem tekinthetők „tényállításoknak”.¹³⁶

---

¹³¹ 81 BVerfGE 298.

¹³² Uo., indokolás, B. I. 4. b) alpont.

¹³³ 119 BVerfGE 1.

¹³⁴ Uo., indokolás, C. II. 3. a) alpont.

¹³⁵ Uo., indokolás, C. II. 2. a) alpont.

¹³⁶ Uo., indokolás, C. II. 4. b) aa) alpont.

A 2008-as *Ehrensache*-ügyben¹³⁷ az *Esra*-ügyben kinyilvánított elvek mentén döntött a testület egy színdarab ügyében, amelynek szereplőit hasonlóképp valós személyekről mintázták. Az alkotmánybíróság ugyanakkor a mérlegelés után úgy döntött, hogy a színház fikciós jellegének véelmét szem előtt tartva, nem állt fenn az a veszély, hogy a darab karaktereivel történeteket a valós személyeknek tudta volna be a közönség.

5.3. Egyesült Államok

Az Egyesült Államokban, az angol jogrendszerhez hasonlóan, éles kérdés a pornográfia, illetve az illetlenség korlátozása, míg a blaszfémia tilalma már bő hat évtizede az alkotmánnyal ellentétesnek minősül.¹³⁸

5.3.1. Obszcenitás

Az „obszcenitás” definiálásakor hosszú évtizedekig az amerikai bíróságok is a már említett angol *Hicklin*-szabályt alkalmazták. Ezt 1957-ben a Supreme Court által kidolgozott *Roth*-teszt váltotta fel,¹³⁹ amelyet az a következő kilenc évben tovább finomított.¹⁴⁰ A teszt alapján azt a kifejezést lehetett korlátozás alá vonni, amelyik 1. a publikáció egészét figyelembe véve, annak meghatározó része kizárólag a szexuális vágy, érdeklődés kielégítésére irányul (*appeals to prurient interest*); 2. a szexualitás leírásával vagy bemutatásával nyilvánvalóan sérti a jelenkori közösségi normákat; 3. nem rendelkezik az előbb említetteket ellensúlyozó társadalmi értékkel.

A bíróságok által ma is alkalmazandó mérce a Legfelső Bíróság által 1973-ban kialakított *Miller*-teszt. A *Miller v. California* ügyben¹⁴¹ Kalifornia állam büntető törvénykönyve alapján emeltek vádat, és ítélték el azt a férfit, aki – erre irányuló megrendelés nélkül – postán elküldött öt darab, erotikus könyveket és egy filmet reklámozó, pornográf képeket és rajzokat tartalmazó prospektust egy vendéglőnek. A *Miller*-üggyel azonos napon döntöttek a bírák a *Paris Adult Theatre I. v. Slaton* ügyben is,¹⁴² ahol ugyanazt az új mércét alkalmazták. A Legfelső Bíróság ítéleté-

---

¹³⁷ BVerfGK 13, 115.

¹³⁸ *Cantwell v. Connecticut* 310 US 296 (1940).

¹³⁹ *Roth v. the United States* 354 US 476 (1957).

¹⁴⁰ *Manual Enterprises, Inc. v. J. Edward Day* 370 US 478 (1962); *Jacobellis v. Ohio* 378 US 184 (1964) 197; *Memoirs of a Woman of Pleasure v. Massachusetts* 383 US 413 (1966).

¹⁴¹ *Miller v. California* 413 US 15 (1973).

¹⁴² *Paris Adult Theatre I. v. Slaton* 413 US 49 (1973).

ben kidolgozott – a *Roth*-tesztnél precízebb követelményeket állító – mérce alapján azóta az a kifejezés tekintendő obszcénak, és vonható ezáltal korlátozás alá, amely 1. az átlagember, a jelenkori, helyi közösségi normák alapján meghatározott mércéje szerint – a publikáció egészét tekintve – kizárólag a szexuális vágy, érdeklődés kielégítésére irányul; 2. nyilvánvalóan sértő módon ábrázol – az állami jog által külön meghatározott – szexuális tevékenységet; 3. nem rendelkezik komoly irodalmi, művészi, politikai vagy tudományos értékkel. Az esküdteknek tehát az „átlagember” fejével kell gondolkodniuk (figyelmen kívül hagyva saját egyéni mércéjüket), amelyet a „jelenkori, helyi közösségi normák” határoznak meg. A *helyi* norma a tárgyalás helyszínétől függően jelentősen eltérő – és olykor precízen meghatározhatatlan – lehet, és mivel az eljárás helyszíne, például a postai úton vagy az interneten továbbított obszcén kifejezések esetében időnként előre kiszámíthatatlan, a közzétevő nem lesz képes előre látni magatartása lehetséges következményeit. A postán küldött anyagok tekintetében például az állam határozhatja meg a tárgyalás helyszínét, amely lehet a küldemény feladásának vagy fogadásának helyszíne, illetve bármely olyan település, amelyen a küldemény keresztülhaladt. A konzervatív és liberális államok közötti felfogásbeli különbségek miatt az ítéletek homlokegyenest eltérők lehetnek.¹⁴³ Frederick Schauer álláspontja szerint a közösség normáira való hivatkozás alkalmatlan arra, hogy a korlátozás mércéjének meghatározásában segédkezzen, és a bíróságok nem is veszik azt figyelembe, hanem a teszt egyéb elemei alapján ítélekeznek.¹⁴⁴ A korlátozás akkor lehetséges, ha a kifejezés (kép, film stb.) kizárólag a szexuális vágy, érdeklődés felkeltésére, kielégítésére szolgál, fizikai reakciót vált ki, tehát nem hordoz ezen felül egyéb „gondolatot”.¹⁴⁵

A *Jenkins v. Georgia* ügyben¹⁴⁶ született ítélet szerint azon obszcén kifejezés lehet „nyilvánvalóan sértő”, amely „normális” vagy „perverz”, tényleges vagy szimulált szexuális aktust, maszturbációt, kiválasztó szervet, nemi szervet mutat be vagy ír le (az ítéletet fogalmazó William Rehnquist bíró hozzátette, hogy ez a felsorolás nem kimerítő jellegű). Érdekes, hogy a mérce a korlátozhatósághoz egyszerű követeli meg azt, hogy a kifejezés szexuálisan izgató, valamint nyilván-

---

¹⁴³ Don R. PEMBER: *Mass Media Law 2003/04*. New York, McGraw-Hill, 2003. 442. Az interneten küldött obszcén anyagok tekintetében is kérdéses, hogy melyik állam joga szerint bírálják el az ügyet. L. GYÖRFI Tamás: Szólásszabadság az interneten: az analógiák nyomában. *Társadalmi Szemle*, 1998/2. 94–95.; Jonathan WALLACE – Mark MANGAN: *Sex, Laws, and Cyberspace*. New York, Henry Holt, 1997. I. fejezet.

¹⁴⁴ Frederick SCHAUER: Reflections on ‘Contemporary Community Standards’: The Perpetuation of an Irrelevant Concept in the Law of Obscenity. 56 *North Carolina Law Review* 1 (1978) 1.

¹⁴⁵ Frederick SCHAUER: Response: Pornography and the First Amendment. 40 *University of Pittsburgh Law Review* (1979) 605, 606–607.

¹⁴⁶ *Jenkins v. Georgia* 418 US 153 (1974).

valóan sértő legyen. Cass Sunstein szerint ez az ellentmondás szinte ellehetetleníti a mérce tényleges alkalmazását.¹⁴⁷ A feloldás valójában lehetséges: a *Miller*-teszt ugyanis nem kizárólag a kifejezés befogadói szemszögéből értékeli annak hatását (ellentétben az angol megoldással), hanem az átlagember felfogásához szabja a korlátozás lehetőségét: a befogadót szexuálisan felizgató és a közösség szempontjából nyilvánvalóan sérelmes kifejezés minősül obszcénnak. Megjegyzendő, hogy az utóbbi kritériumban ismét csak a társadalom szexualitásról alkotott erkölcsi normái nyernekel értékelést, tehát a társadalmi felfogás mindenképpen meghatározó részét képezi a tesztnek – jóval erőteljesebben, mint az angol mércében.

Az első két feltétel teljesülése esetén is a felelősség alóli mentesüléshez vezet, pontosabban fogalmilag zárja ki az obszcenitás bekövetkeztét, ha a kifejezés irodalmi, művészi, politikai vagy tudományos értékkel bír. Az „értékesség” meghatározása már nem a helyi normák alapján történik, mert a Legfelső Bíróság megállapítása szerint „egy mű értéke nem változhat közösségről közösségre”.¹⁴⁸

Nem elég, hogy a kifejezés megfelel a teszt által felállított követelményeknek (amelyek, mint láthatjuk, meglehetősen szűkre szabják a korlátozható kifejezések körét), azt is bizonyítani kell, hogy a vádlott, aki értékesítette, megjelentette vagy terjesztette az obszcén kifejezést tartalmazó anyagot, tudatában volt obszcén mivoltának.¹⁴⁹ Nem szükséges bizonyítani, hogy az eladó a kifejezés ‘jogi értelemben vett’ obszcenitásával (azaz esetlegesen tiltott jellegével) tisztában volt, elegendő annak bizonyítása, hogy általánosságban véve ismerte annak tartalmát.¹⁵⁰

5.3.2. A meztelen tánc

A Legfelső Bíróság gyakorlata alapján a tánc is valamely vélemény kifejezése lehet, „szólásnak” minősülhet, így például a sztriptízbárok is az Első Alkotmánykiegészítés alapján követelhetnek a maguk számára különféle jogokat. A *Schad v. Borough of Mt. Ephraim* ügyben¹⁵¹ vitatott helyi rendelet, amely a város teljes területén megtiltotta az élő szórakoztatás (*live entertainment*) valamennyi formáját – így a sztriptízműsorokat is –, a bíróság szerint alkotmányellenes volt, mert a kifejezésnek e módját *teljes egészében* megtiltotta. Ellenben a későbbi döntések értelmében, bár a meztelen tánc „szólás”, abban az esetben mégis megtiltható, ha a korlátozás nem az általa kifejezett tartalomra irányul, hanem egyéb érdekekre

---

¹⁴⁷ Cass R. SUNSTEIN: *Democracy and the Problem of Free Speech*. New York, Free Press, (2. kiadás) 1995. 210.

¹⁴⁸ *Pope v. Illinois* 481 US 497 (1987).

¹⁴⁹ *Smith v. California* 361 US 147 (1959).

¹⁵⁰ *Hamling v. the United States* 418 US 87 (1974).

¹⁵¹ *Schad v. Borough of Mt. Ephraim* 452 US 61 (1981).

tekintettel történik. A *Barnes v. Glen Theatre, Inc.* ügyben¹⁵² ilyen, méltányolható érdek volt a közrend és a közmorál megóvása, amelyre hivatkozva az indianai törvény tiltotta a nyilvánosság előtti meztelenkedést. A Legfelső Bíróság szerint a meztelenséggel kifejezett mondanivaló ruhában is ugyanúgy közvetíthető, tehát a szólásszabadság nem sérül.¹⁵³

A korlátozás egy másik lehetséges módja, ha nem magát a kifejezés tartalmát korlátozzák, hanem meghatározott földrajzi területre szorítják az annak otthont adó intézményt (*zoning*) – ez lehet egy adott városrészbe kényszerítés, vagy éppen ellenkezőleg, annak tiltása, hogy az üzletek egymás közelében helyezkedjenek el. A *Young v. American Mini-Theatres, Inc.* ügyben¹⁵⁴ a bíróság jóváhagyta azon detroiti rendelet alkotmányosságát, amely megtiltotta, hogy a ‘felntetteknek szóló’ üzletek, mozik egymáshoz, valamint az italboltokhoz és a zálogházakhoz száz lábnál közelebb helyezkedjenek el. A korlátozás ugyanakkor nem tilthatja meg *teljes egészében* az efféle üzletek, filmszínházak működését, még csak nem is csökkentheti jelentősen azok számát; igazolnia kell az általa elősegítendő jelentős állami érdeket (például a piroslámpás negyedek kialakulásának megelőzését); ezen felül is megfelelően szűkre szabottnak kell lennie. A *Renton v. Playtime Theatres, Inc.* ügyben¹⁵⁵ a Supreme Court jogosnak ítélte a ‘zónázást’ Seattle egyik külvárosában (az előírás szerint nem lehetett ‘felntt mozit’ nyitni lakóövezet, park, templom és iskola ezer lábnyi közelségében), arra hivatkozva, hogy az efféle üzletek közelsége csökkenti a környező ingatlanok értékét és növeli a bűnözést a környéken. A többségi álláspont szerint e korlátozások tartalomsemlegesek, ezáltal megengedettek, hiszen nem a szólas tartalma okán, hanem az általa okozott károk miatt szűkítik le a szólaszabadság körét. Amennyiben elfogadjuk az effajta szólasok által okozott károk meglétét, akkor tulajdonképpen a tartalomra irányuló korlátozás is alkotmányos lehet.¹⁵⁶

6. Következtetés

Korábbi érvelésünk konklúziója tömören összefoglalható: a művészet szabadsága mint önálló alapjog nem létezik, de ez egyáltalán nem baj. Természetesen az előbbi állítás több megszorítással fogadható csak el igaznak: a művészet szabadságának szubjektív, alanyi oldala valójában beleolvad a vélemény szabadság alapjogába,

---

¹⁵² *Barnes v. Glen Theatre, Inc.* 501 US 560 (1991).

¹⁵³ L. még a *City of Erie v. Pap's AM* ügyet 527 US 277 (2000).

¹⁵⁴ *Young v. American Mini-Theatres, Inc.* 427 US 50 (1976).

¹⁵⁵ *Renton v. Playtime Theatres, Inc.* 475 US 41 (1986).

¹⁵⁶ A zónázás alkotmányosságát szintén jóváhagyta a *City of Los Angeles v. Alameda Books* döntés [535 US 425 (2002)].

azaz a művészi kifejezés szabad, de nem igényel önálló, nevesített alapjogi védelmet. A művészi kifejezőmód sajátosságai ugyanakkor mint a véleményszabadság terjedelmét befolyásoló tényezők figyelembe vehetők (például *symbolic speech*, műfaji sajátosságok, a közzététel óta eltelt idő). A művészi alkotás és az irodalmi mű így egyfajta sajátos véleményként kezelendő – a véleményszabadság egyik megnyilvánulási módjaként jelenik meg, de nem lép ki a véleményszabadság mint alapjog keretei közül.

A művészet szabályozásának ugyanakkor ettől függetlenül is lehet helye, akár alaptörvényi szinten is. Az állami kötelezettségek előírása (az objektív intézményvédelmi kötelezettség) a művészi alkotások megszületésének és megőrzésének előfeltétele, ami a művészi szabadság objektív, alanytalan oldalát képezi és sajátos alkotmányos tartalmát jelöli ki (az állami döntéshozatal felvállalása művészeti ügyekben is, párhuzamosan az állami semlegesség figyelembevételével és a művészeti pluralizmus megőrzésére való törekvéssel). Érdekes sajátossága a magyar alkotmányos fejlődésnek, hogy 1972-ig a művészi szabadságnak csak az utóbbi, intézményvédelmi oldala jelent meg az Alkotmány szövegében, természetesen a kor társadalmi rendjének és uralkodó ideológiájának megfelelő megfogalmazással és szűkítéssel; sőt az állami feladatok előírása 1972 után is – a jog szubjektív oldalához képest – egyértelműbben, explicit módon szerepelt az Alkotmányban. Ma sem lenne ördögtől való, ha a művészi szabadságnak csak az objektív oldala lenne része az Alaptörvénynek, de végeredményben a tapasztalható alkotmányos redundancia, a IX. és a X. cikk részbeni azonossága¹⁵⁷ sem okoz értelmezési zavarokat.

A művészet szabadságának teoretikus megalapozásával bajlóddó szakirodalomban változatos követelmények fogalmazódnak meg a jogrendszerrel szemben. Ezek általában két, egymást egyébként nem feltétlenül kizáró elvárás valamelyikébe sorolhatók be: 1) a művészi alkotások kapják meg *legalább* azt az alkotmányos védelmet, amit a legerőteljesebben védett közéleti vélemények megkapnak;¹⁵⁸ 2) a jogrendszer ismerje el a művészet és a művészi szabadság fontosságát *saját jogán*, ne a közéleti vélemények egy sajátos kategóriájaként kezelje azt, szabadságának határait pedig sajtószerszerűsége alapján jelölje ki.¹⁵⁹ Az elsőt vita nélkül elfogadhatjuk, de ha nem érzük be ennyivel, elgondolkodhatunk a második követelés

---

¹⁵⁷ Beleértjük ebbe a tudomány szabadságának jogát is, ami álláspontunk szerint alanyi jogként – a művészet szabadságával kapcsolatban megfogalmazottakhoz hasonló okokból – szintén beolvad a véleményszabadságba, bár az előbbi joggal jelen tanulmány nem foglalkozott.

¹⁵⁸ Edward J. EBERLE: Art as Speech. 11 *University of Pennsylvania Journal of Law & Social Change* (2007–2008) 1. 27–28.; Paul KEARNS: *Freedom of Artistic Expression. Essays on Culture and Legal Censure*. Oxford, Hart, 2013.

¹⁵⁹ Marci A. HAMILTON: Art Speech. 49 *Vanderbilt Law Review* (1996) 73, 104–109.; Randall P. BEZANSON: *Art and Freedom of Speech*. Urbana–Chicago, University of Illinois Press, 2009. 276–296.; Paul KEARNS: *The Legal Concept of Art*. Oxford, Hart, 1998. 40–60.

megalapozottságán is. Jelen tanulmány célja azonban nem a művészet szabadságának elvi, elméleti megalapozása (vagy az ilyen megalapozás lehetetlenségének megállapítása) volt, hanem annak áttekintése, hogy milyen módon érvényesül az egyes jogrendszerekben a művészet alkotmányokban rendszerint nevesített szabadsága. A gyakorlatban azt tapasztaltuk, hogy a második követelés egyes elemei már valósággá váltak: a művészi kifejezőmód sajátosságait (szatíra, fikció stb.) vagy a műalkotások közönség általi recepciójának jelentőségét (a közzététel óta eltelt idő hossza és a mű közönség általi befogadása és megítéltetése) egyes döntések felismerték. A művészet minden áttekintett jogrendszerben egyfajta sajátos módja a véleménynyilvánításnak, és sajátosságai figyelembe vehetők – ahogy ez történik más sajátos véleménykifejezési mód esetében is –, de a műalkotás jogi megítélése minden esetben a véleményszabadság jogának körén belül marad, így ott kell elvégezni az ütköző jogok, érdekek közötti szükséges mérlegelést, aminek alapján a szabadság terjedelme meghatározható. Nem kell emiatt csalódást éreznünk, mert mindez egyáltalán nem jelenti a művészet jog általi degradálását; éppen ellenkezőleg: a modern szólásszabadságjog szinte ösztönös húzódozása a művészet határvonalainak önálló felfestésétől a művészek, a művek és a közönség számára csak áldásos következményekkel járhat.

Opponensi vélemény

Cseporán Zsolt: *A művészeti élet alkotmányjogi keretei Magyarországon*

c. disszertációjához

Igen ritkán fordul elő, hogy egy doktori értekezés igazán felpezsdíti hivatalos bírálóját, szinte oldalanként megállásra, töprengésre készíti, egyúttal elbizonytalanítja saját korábbi felfogásának fenntarthatósága tekintetében. Ez a dolgozat minderre képes volt, és ez kiemeli az opponens által az utóbbi években kézbe vett, hasonló műfajú művek sorából. Nagy örömmel tölt el, hogy a művészet szabadságának alkotmányjogi megközelítése egyre gyarapodó tudományos irodalomra támaszkodhat, nem kis részben a szerző és kiváló témavezetőinek munkája által. Éppen itt volt már az ideje annak, hogy e területen is megalkottassék a tudományos szakirodalom, amelyre épülve a jogrendszer maga is finom irányváltásokra lehet képes, ha az a művészet szabadsága érdekében szükséges. A művészet ugyanis közös ügyünk, történelmi múltunk, identitásunk lenyomata, jelenkori létezésünk egyidejű értelmezője és egyúttal megőrkítője. A művészet szabadságának védelmét akár a jövő nemzedékek jogaiként is értelmezhetnénk: a ma művészete az utókor egyik fontos eszköze elődei megértéséhez. Nem maradhat sokáig néma tehát az alkotmányjog sem ott, ahol ilyen fontos témáról esik szó.

A következőkben – szándékaim szerint jól követhető struktúrában – a szerző főbb téziseit emelem ki, legalábbis azokat, amelyek gondolatmenetének lényegét érintik, és amelyekhez kritikai észrevételt fűztem (1–2. pont). Az opponensi vélemény ennek megfelelően *kurzívval* szedi a szerző álláspontjának (értelemszerűen a végletekig lecsupaszított) összefoglalását, zárójelben a dolgozat azon oldalszámaival, ahol azokat érdemben ki is fejti. A zárójeles, egyéb jelzés nélküli oldalszámok mindenhol a dolgozatra utalnak. A szerzői tézis felidézését követik az opponens megjegyzései, a végén a konklúzióval (3. pont).

1. A művészet szabadságának meghatározására tett kísérlet

1.1. Kié a jog?

A művészet szabadsága csak természetes személyeket illet meg (96–98, 184)

E meglátással vitatkoznék, amennyiben megítélésem szerint e jog – amennyiben lenne önálló, a vélemény szabadságtól elválasztható tartalma – személyösszességeket (például művészi alkotóközösségeket), sőt jogi személyeket is megillette. Világos, hogy a jogi védelem fókuszpontjában a műalkotást létrehozó művész áll, de ez nem zárja ki, hogy a művel kapcsolatba kerülő más entitás is alapjogkorlátozás elszenvédője legyen. Az AB állandó gyakorlata szerint [például 21/1990. (X. 4.) AB] az alapjogok rendszerint a jogi személyekre is vonatkoznak. Közvetve bizonyítja állításom igazát az Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) gyakorlata is, amelynek a művészet szabadságát érintő döntéseiben kérelmezői oldalon számos alkalommal személyösszességek vagy jogi személyek álltak (lásd például *Otto-Preminger-Institut-ügy*, *Vereinigung Bildender Künstler* ügy). Miért is kellene kizárni a védelem alól e személyösszességeket, akár jogi személyeket, kiadókat, galériákat, művésztelepek üzemeltetőit?

A művész „alapjogi cselekvőképességének” külső elismerése (40, 97–101, 115)

Igen veszélyesnek tartom azt a nézetet, miszerint az „alapjogi cselekvőképesség” jogosultjainak köre a művészet szabadsága tekintetében jelentősen szűkebb az „alapjogi jogképesség” jogosultjainak körénél. Megítélésem szerint a művészet szabadságát az biztosítja a leginkább, ha bárkit művésznek, így a jog gyakorlójának tekintünk, aki műalkotást hoz létre. (Más kérdés, hogy ebből következik-e számára valamilyen többletjogosultság; ha a művészet szabadságát nem választjuk el élesen a vélemény szabadságtól – én ezt a felfogást tartom helyesnek –, akkor egy jogi eljárásban elkerülhetjük a válaszadást arra a valóban kényelmetlen, a jogász számára egyenesen megválaszolhatatlan kérdésre, hogy a megítélendő alkotás műalkotás-e vagy sem.)

A művészként való elismerés nem köthető holmi külső tényezők által elismert „művészi értékhez” (vö. 97), amely külső döntés önmagában a szabadságjog korlátját képezné. Kiváltképpen veszélyes az a felfogás, miszerint a ‘művész’ e státusáról, így a jog gyakorlásának lehetőségéről maguk a művészek (diplomások vagy más művészek által már korábban művészként elismertek) hozzanak döntést.

Ez beláthatatlan következményekkel járna – például az állami támogatásokról való döntésekre nézve –, és az alapjogi dogmatikával is összeegyeztethetetlen. Egy bizonyos gácsi patikus vagy a ‘visszautasítottak’ közé tartozó Édouard Manet soha nem lett volna ‘hivatalosan művész’, ha ez pályatársain múlt volna, a művészettörténeti példák pedig napestig lennének sorolhatók. A művészet lényegével egyeztetetlen össze (bármely történelmi korban), ha annak értékéről a korábban a pályára lépők döntése rendelkezne, márpedig az alkotóművész jellegének a dolgozat által javasolt elismerési módja ilyen értékelést feltételez.

A személy döntésképesége mint a művészet szabadságának védelméhez szükséges állapot (39)

Álláspontom szerint tévedés amellett érvelni, hogy a gyermekek művészi szabadságát korlátozza az a körülmény, hogy a kommunikáció (önkifejezés) kérdésében a gyermek tényleges lehetőségei szűkebbek lehetnek egy cselekvőképes, nagykorú felnőttökhöz képest. Ez nem támasztja alá a szerző azon téziséét, miszerint a művészet szabadságát el kell távolítani a vélemény szabadságtól, és közelíteni kell a személyiség szabad kibontakoztatásához (erről bővebben később). A szerző által is hivatkozott ún. Szivárvány-határozat [21/1996. (V. 17.) AB] alapján, ha nincs törvényi szabály, akkor esetről esetre döntendő el, hogy a gyermek mely alapjogot milyen vonatkozásban gyakorolhat maga (ez életkortól, a döntés tárgyától, egyéb körülményektől egyaránt függ). Ha a gyermek felismeri, hogy amit létrehozott, az művészet, akkor az alapjog jogosultja lesz (egy ma születő, Wolfgang Amadeus Mozart-hoz mérhető géniusz esetében akár már óvodás korban). Ha ennek felismerésére nem képes (azaz véletlenszerűen üti le a billentyűket, mint az ismert tudományos tételben szereplő majom, aki előbb-utóbb csak legépeli Shakespeare összes műveit is), akkor személyiségének szabad kibontakoztatására sem lehet egészen felkészülve.

1.2. Mi a szubjektív alanyi jog tartalma?

A tulajdonjog megjelenítése a művészet szabadságához való jogban (31, 33, 34–35, 182)

A tulajdonjog hangsúlyozása a művészet szabadsága részjogaként megítélés szerint félrevezető. Bár vitathatatlan, hogy a művésznek akár lehet is joga a létrehozott művel mint birtokba vehető testi tárgygal kapcsolatban, de ez:

1. egyáltalán nem szükségszerű (lásd a megrendelésre készült Jacopo Tintoretto-freskókat Velencében, amelyek soha nem állhattak a művész tulajdonában);

2. nem differenciál a művészet szabadsága és más alapjogok között (bármely létrehozott új dolog, akár egy fehérborból és szódából készült nagyfröccs is állhat létrehozója tulajdonában);
3. nem ad választ a kérdésre, hogy ha a mű (műpéldány) más tulajdonába kerül, akkor az új tulajdonost miért csak a tulajdonhoz való joga illeti meg, a művészet szabadsága miért nem.

Félrevezető a tulajdonjog túlzott hangsúlyozása a szerzői jogot érintő megjegyzések esetében is, hiszen a „szellemi tulajdon” Magyarországon inkább szellemi alkotáshoz fűződő jogokat jelent, köztük nem csak vagyoni jellegű részjogokkal. A szerzői jog messze nem kizárólag tulajdonszerű a magyar jogrendszerben. A „gondolati jellegű” tulajdon kategóriája pedig nehezen értelmezhető, hiszen a szerzői mű védelmének egyik feltétele, hogy a mű valamely formában (szavakkal, kottával, rajzzal, adatrögzítéssel, tárgyasult formában) rögzíthető legyen; a szerzői jog védelme a dolgozat megállapításával ellentétben igenis feltételezi a materiális formát.

Az általános személyiségi jog kérdése (méltóság és szabad kibontakozás)
(37, 44, 83, 138)

Az általános személyiségi jog azonosítása és tartalmának megállapítása a dolgozatban felállított tézisekhez elengedhetetlen. Szükség is lett volna annak tisztázására, hogy a dolgozatban gyakran szereplő emberi méltósághoz és a személyiség szabad kibontakozásához való jog milyen relációban áll egymással. Az emberi méltóság mint a jog számára egészében megragadhatatlan érték (Kukorelli István és Deli Gergely szóhasználatában) ún. beszámítási pontokon keresztül jelent meg az Alkotmánybíróság (AB) gyakorlatában, amelyek „jogilag már konkrétabb felületeket képeztek az emberi méltóság elsősorban nem jogi és rendkívül összetett, definiálhatatlan jelenségén, amelyek már eltúrték a jog durva eszközének érintését”.¹ Ilyen, az emberi méltóság fogalmának konkrét alkalmazásakor előkerülő általános jogosultságok voltak az önrendelkezési jog, az általános cselekvési szabadság, a magánszférához való jog, a személyiség szabad kibontakozásához való jog, valamint az önazonosságához való jog.² Elvben ezek bármelyike alkalmas lett volna az általános személyiségi jog szerepére, ha az Alkotmányban szerepelt volna. Most pedig adjuk át a szót Pokol Bélának:

---

¹ DELI Gergely – KUKORELLI István: Az emberi méltóság alapjoga Magyarországon. *Jogtudományi Közlemény*, 2015/7–8. 342.

² Uo.

„Az emberi méltóság sérthetlenségének elve és az »általános személyiségi jog« téves azonosítása aztán a magyar alkotmánybíráskodás kezdetén [...] egy korábbi német alkotmánybírói döntés hibás értelmezéséből eredt. A német alkotmányban egy sor konkrétan rögzített szabadságjog szerepel, amelyek különböző oldalról biztosítják az egyén cselekvési és gondolkodási szabadságát. Az alapjogi rész első cikkelyeiben azonban két olyan rendelkezés is található, amelyek általánosságukban túlmennek a konkrét szabadságjogokon. Az említett 1. cikkely az »emberi méltóság sérthetlenségét« rögzíti, a 2. cikkely (1) bekezdése pedig a »személyiség szabad kifejeztségéhez való jogot« deklarálja. A német szövetségi alkotmánybírók 1957-ben az ún. Elfes-ítéletében [...] arra a következtetésre jutott, hogy az utóbbira alapozva, de kiegészítő jelleggel az emberi méltóság sérthetlenségét is ide vonva, összekapcsolja a két cikkelyt egy »általános cselekvési szabadságjogban«, vagy más elnevezésben »általános személyiségi jogban«. [...] A magyar Alkotmánybírók »általános személyiségi jog« elnevezésben vette át ezt a 8/1990.-es határozatában, és mivel a hazai alkotmányban nem szerepelt a németek számára középponti jelentőségű, a »személyiség mindenoldalú kifejeztségéhez való jog«, ezért az általános személyiségi jogot az emberi méltóság sérthetlenségével azonosította, mivel ez megtalálható volt benne.”³

Függetlenül attól, hogy valóban hibás volt-e az AB részéről ez a jobb híján történő összekapcsolás, tény, hogy a mai magyar jogban is az emberi méltóság joga „az” általános személyiségi jog. A szerző azonban hol arra, hol pedig az Alkotmányban, Alaptörvényben nem említett személyiség szabad kibontakoztatásához való jogra hivatkozik a művészethez való jog alapjaként. Ha a kettőt szinonimának tekinti, akkor ez végeredményben nem okoz gondot. Ebben az esetben is igaz az, hogy a szerző előbb említett megállapításával lényegében csak egy evidenciát rögzít: ha az emberi méltóság (a személyiség szabad kibontakoztatásának joga) minden alapjogok eredője és anyajoga, akkor magától értetődő, hogy a művészet szabadsága is abból származik, ered – ez sokat valójában nem mond.

*Az „alkotótevékenység” mint a művészet szabadságának önálló részjoga
(42–43, 77, 106, 182–184, 189–190)*

E kérdés megítélése tekinthető talán a dolgozat legfontosabb tézisének. A szerző álláspontja szerint a művészet szabadságát el kell távolítani a vélemény szabadság jogától, a művészet szabadságának gyakorlásakor nagyobb súlyt tulajdonítva a nyilvánosságra hozatal (a közönséggel szembeni kommunikatív aktus) előtti tevékenységnek, magának az alkotás folyamatának, ami a személyiség szabad kibontakoztatásához közelíti a vizsgált jogot. Az előbbi észrevételem szerint ez a megállapítás nem mond semmi érdemlegeset a művészet jogának tartalmával kapcsolatban, mivel az alapjogi dogmatikai rend szerint valamennyi alapjog az általános szemé-

---

³ POKOL Béla: Gondolatok az alkotmánybírói döntések elvi alapjaihoz. *Jogelméleti Szemle*, 2012/1. 160–171.

lyiségi jogból (hívjuk bárhogyan is) származik. De a tézis azon részével is vitába szállnék, amely az alkotófolyamat olyan különlegességére, más alapjogok gyakorlásakor fel nem merülő sajátosságaira hivatkozik, amelyek önmagukban képesek arra, hogy általuk a művészet szabadságának önálló jelentést tulajdonítsunk. Végeredményben ez a szerző fő tétele, amelyet számításaim szerint 16-szor szögez le a dolgozat különböző pontjain (az elemzett jog *differentia specificá*jaként hivatkozva rá).

Ez megítélésem szerint több okból sem védhető álláspont. A szerző azt állítja, hogy „az alkotótevékenység nem része a véleménynyilvánításhoz fűződő jognak” (42), továbbá azt, hogy „a vélemény kialakulása nem tartozik a kommunikációs jogok közé” (43). Később: „a művészet szabadsága rendelkezik olyan egyedi tulajdonsággal, amely semmilyen más emberi jognak sem sajátja. Ez [...] a művészeti alkotótevékenység mint az emberi teremtőerő megnyilvánulása” (77).

Végzetes félreértésnek és a magyar történelemben mindig oly becsesnek gondolt véleményszabadság méltánytalan leértékelésének gondolom azt, ha amellett érvelünk, hogy a vélemény nyilvánításához vezető út nem része a véleményszabadság jogának. Ez az álláspont tarthatatlan. Csak néhány példa: 1. egy reklámfilm készítése vitathatatlanul alkotófolyamat és a véleményszabadság által védett tevékenység, de nem tekinthetjük a művészet szabadságának körébe tartozónak; 2. egy oknyomozó újságíró fáradságos munkája, aminek során majdan megírandó cikkéhez anyagot, forrásokat gyűjt, egyértelműen olyan folyamat, amely szükséges a később közzétenni kívánt cikk („vélemény”) elkészítéséhez; 3. egy tudományos kutató munkája javarészt alkotásból áll, aminek végén eredményeit közzéteszi, publikációját pedig a véleményszabadság joga védi; 4. általános értelemben bármely megalapozott vélemény kialakulásához szükséges előfeltétel az előzetes tájékozódás, amely érdeket a véleményszabadság összefüggésében az alkotmányok, emberi jogi egyezmények égisze alatt működő bíróságok alkalomadtán külön ki is szoktak emelni, a tájékozódás folyamata így a véleményszabadság része, ha jogszerűtlenül korlátozzák, az egyén véleményszabadságát sértik meg.

A szerző a fenti, a vélemény közzétételét megelőző folyamatra felhozott példák némelyikét feltehetően a gondolatszabadság körébe utalná. Rögzíti is, hogy „a vélemény megfogalmazódása [...] a gondolatszabadság oltalma alá sorolandó” (42). Ezzel közvetve maga is igazolja, hogy a művészet szabadsága mégsem annyira egyedülálló, hiszen a nyilvánosság elé lépés előtti emberi cselekedetek védelmében ezek szerint más alapjog is szerepet játszhat, de abban téved, hogy ez a jog a gondolatszabadság lenne. Eleve nem is egyértelmű, hogy a gondolatszabadság létezik-e egyáltalán, mármint önálló tartalommal. Ha igen, akkor az Alkotmány 60. §-a és az Alaptörvény VII. cikke szerint is a lelkiismereti és vallásszabadsághoz kapcsolható. A gondolatszabadság (az egyén belső meggyőződésének szabadsága)⁴ legin-

---

⁴ SCHANDA Balázs: „60. §.” In: Jakab András (szerk.): *Az Alkotmány kommentárja*. Budapest, Századvég, 2009. 2. kötet, 2199.

kább beleolvad e jogokba, de biztosan nem arra fog hivatkozni az az újságíró, akit névtelen forrásának felfedésére kívánnak kötelezni, az a műsorkészítő, akit forgatás közben zavarnak meg a közhatalom gyakorlói, az a szónok, aki a gyülekezés feloszlata miatt nem tudta elmondani beszédét, az a polgár, aki nem fér hozzá a YouTube videomegosztó portálhoz, mert állama hatóságai blokkolták azt – hanem a véleményszabadságra.

Visszatérve a művészet szabadságának feltételezett részjogához, amely az alkotófolyamatot foglalja magában: az ember sokfélét alkot (ebédet főz, mesét talál ki a gyerekeinek, levelet fogalmaz karácsonyi üdvözlésként, unalmas tudományos rendezvényeken eltűnődik azon, hogy firkálgatna egy kicsit, ha lenne üres papírja), de ezen ‘alkotások’ viszonylag csekély része tekinthető műalkotásnak. Nyilvánvaló, hogy a művészeti alkotás létrehozatala ettől minőségében eltérő tevékenység (bár, ha Marcel Duchamp piszoárjára gondolunk, akkor nem világos, hogy miben is állt az alkotási folyamat), de ez a banális megállapítás önmagában nem magyarázza meg, hogy miért kellene erőteljesebben, vagy legalábbis máshogyan védeni a rántottakészítést, mint az agyag művészi megformálását. Elvégre egyik sem korlátozható az állam által önkényesen. Ez is, az is az egyén általános cselekvési szabadságába tartozik, és az előbbit az emberi méltóságon kívül más, Alaptörvényben rögzített alapjog nem védi, utóbbit viszont több is.

Természetesen tudjuk, hogy a műalkotások létrehozatalának kiemelt alkotmányos védelmére számos jó okunk van. De az alkotás folyamata az alkotás nyilvánosság elé tárásától nem választható el alapjogi értelemben, sőt ha elválasztjuk, a rántottakészítéssel helyezük egy szintre. Elvégre, ha az állam – tegyük fel, önkényesen – korlátozza az alkotás folyamatát, akkor ezt feltehetően a készülően lévő mű nyilvánosság elé tárásának megakadályozása szándékával teszi. Jobban járunk tehát, ha úgy gondoljuk, hogy a folyamat mindkét elemét (alkotás + közzététel) ugyanazon jogok védik, egyszerre több is: a véleményszabadság és a művészet szabadsága. Önmagában az alkotás folyamata biztosan nem olyan *differentia specifica*, amely megalapozná a művészet szabadságának önálló alapjogi jellegét.

A művészet szabadságának korlátai kontra véleményszabadság korlátai
(41, 43, 85–86, 106, 139, 142)

E kérdésnek a fentiek fényében még nagyobb tétje van. Ha az alkotás mint az emberi civilizáció jelensége nem kizárólag a művészi tevékenységre jellemző, akkor a művészet szabadságának önálló szubjektív alanyi jogi jellege mellett csak abban az esetben lehet érvelni, ha a művészi alkotásokat szélesebb körben védi a jog, mint a véleményszabadság egyéb megnyilvánulásait. A szerző több helyen ezen felfogás mellett teszi le a voksát [„egyes esetekben a művészet szabadsága a véleményszabadságnál is szélesebb körű védelemben részesül” (41), lásd még hasonlóképp 86, 139]. Erre a dolgozatban egyetlen példát hoz, a tiltott önkényuralmi jelképek használatára vonatkozó, már hatályát veszített Büntető törvénykönyvi (Btk.) tényállást.

Az „önkényuralmi jelképek használata” elnevezésű bűncselekményről rendelkező korábbi törvényhelyet olvasva valóban úgy tűnhet, hogy a magyar jogrendszer egy ponton közvetlenül is elismerte a művészi kifejezések sajátos helyzetét: a régi Btk. (1978. évi IV. törvény) 269/B. § és a Btk. (2012. évi C. törvény) tartalmilag azzal megegyező eredeti 335. § (2) bekezdése ugyanis kizárta a büntethetőséget, ha a tényállászerű cselekményt „ismeretterjesztő, oktatási, tudományos, művészeti célból vagy a történelem, illetve a jelenkor eseményeiről szóló tájékoztatás céljából követi[k] el.” Látható azonban, hogy a „művészeti cél” itt csak egy volt a privilegiált esetek közül, és a büntetendő cselekmény jellegéből adódóan a törvényhozó helyesen úgy döntött, hogy bizonyos felhasználási módokat kivon a tiltás köréből – a művészetben túl ilyen még a tiltott jelképek ismeretterjesztő, oktatási vagy tájékoztatási célú felhasználása, azaz minden olyan közlés és alkotás, amely esetében – különböző okokból – indokolt nyitva hagyni az önkényuralmi jelképek használatának lehetőségét. Azaz a művészeti alkotás itt is csak egy a sajátosan megítélendő vélemények közül, nem élvez eleve szélesebb terjedelmű védelmet más véleményekhez képest – éppen ellenkezőleg, a társadalom számára kiemelkedően fontos (ismeretterjesztő, tudományos, oktatási, tájékoztatási célú) véleményekkel azonos módon ítélandó meg. Aláhúzza ezt a megállapítást a Btk. hatályos szövege is, amely az eredeti rendelkezést megsemmisítő 4/2013. (II. 21.) AB határozat nyomán született meg, és már nem tesz említést a vélemények privilegiált köréről, hanem a büntethetőség feltételei közé illeszti az önkényuralmi jelkép használatának a „köznyugalom megzavarására alkalmas” jellegét. Ebből egyértelmű, hogy a korábbi (2) bekezdésben említett sajátos típusú vélemények – köztük a művészeti alkotások – továbbra is mentességet élveznek, a köznyugalom megzavarására való alkalmasságuk hiánya miatt.

A joggyakorlat szükségszerűen szembesül műalkotások és irodalmi művek apropóján induló ügyekkel, de ezekben kivétel nélkül a véleményszabadsággal kapcsolatban kialakult, az adott esetben releváns (például a személyiségi jogok védelmére vagy a gyűlöletbeszéd korlátozására alkalmazott) mércét alkalmazza. A művészi kifejezés a véleménynyilvánítás sajátos módja, a jogalkalmazás pedig akkor jár el helyesen, ha e sajátosságokat figyelembe is veszi (például egy irodalmi vagy filmalkotás vélelmezetten fikciós, és nem a valóságot, a való tények leírását, bemutatását célozza), de a műalkotások ezzel még nem lépnek ki a véleményszabadság keretei közül, és művészi jellegükből adódó sajátosságaik megléte nem zárja ki a véleményszabadság nem művészi véleményekkel kapcsolatban meghatározott korlátozásainak alkalmazását. Mint ahogy más, egyértelműen nem művészi vélemények is rendelkezhetnek olyan sajátosságokkal, amelyek figyelembe veendőek a szabadság terjedelmének megállapításakor (például a nem verbális kommunikáció, a véleményt kifejező ruha- vagy ékszerviselés, a trágárság egyes esetei vagy a televíziós műfajok sajátosságaiból adódó problémák). A művészet szabadságának szubjektív, alanyi oldala, a szabadság terjedelme tehát igazodik a véleményszabadság terjedelméhez.

A szerző egy másik idevágó és a művészet szabadságára nézve kockázatosnak tűnő megállapítása szerint „a művészi kifejezések lényegükből adódóan nem minősülnek szükségszerűen véleménynek” (43). Ehhez képest abban konszenzus van a véleményszabadság kutatói körében, hogy ha egy emberi cselekvésnek van expresszív tartalma (fejkendőviselés, keresztégetés, graffitizés, a középső ujj bemutatása, a Facebook *like*-gombjára kattintás), akkor ott felmerülhet a véleményszabadság gyakorlásának, egyúttal határainak kérdése. Biztosan vannak olyan expresszív cselekedetek (politikai gyilkosság, középület rongálása, hamis tanúzás, szerződéskötés), amelyeket alapos megfontolások után nem utalunk a véleményszabadság védelmi körébe, de az is biztos, hogy ha egy műalkotás létrejön és közzétételik, akkor az a jog szempontjából véleménynek (bár nem feltétlenül védett véleménynek) fog minősülni. Nem tartható tehát a szerző azon állítása, miszerint a művészet szabadságához „az elkészült mű nyilvánosságra hozatala mint kommunikációs faktor kiegészítő jelleggel kapcsolódik” (85). Napjainkban valamennyi olyan ügyben, ahol a művészet szabadságának kérdése felmerül, a már létrehozott mű nyilvánosságra hozatala vagy annak szándéka idézi elő a jogrendszer általi korlátozást. Bizonyos esetekben a jog megtilthatja a nyilvánosságra hozatalt vagy a már közönség elé tárt mű további nyilvánosságát. De nemigen képes hatékonyan tiltani az alkotás létrehozását magát (a történelemben azért láttunk példát a szükséges alapanyagok forgalmképességének korlátozására, lásd például „papírhíányra” hivatkozás a második világháború után a lapalapítási kezdeményezések akadályaként). Egy modern demokráciában ma is elképzelhető, hogy egy jogsértő műalkotást állami kényszerrel eltávolítanak egy galériából, de az nemigen képzelhető el, hogy az állami hatóságok a művészeket alkotás közben zaklatják (aminek azért persze az elvi lehetőségét is ki kell zárni, hiszen nem lehet alkotmányosan megengedhető).

Még ha a szerző nyomvonalán haladva ketté is bontanánk a művészet szabadságát – amit a fentiek szerint nem tartok helyes iránynak –, és az alkotómunkát nem a véleményszabadság fogalmi körébe, hanem az egyén általános cselekvési vagy kibontakozási szabadságába utalnánk, míg a mű nyilvánosság elé tárását sajátos kommunikációs szabadságként fognánk fel, akkor sem érnénk el azt a célt, hogy a művészet szabadságának önálló, más alapjogoktól eltérő, azokhoz képest bővebb terjedelmű védelmet adjunk: az alkotómunka szabadsága is osztozna az egyén tevékenységére vonatkozó általános korlátokban, azaz a művész sem lophat (festéket, vásznat sem), nem kényszeríthet (modellt a levetkőzésre), nem ölhet embert vagy kínozhat állatot (csendélet előkészítése céljából). Aktuális példával élve: ha egy színházi rendező emberi méltóságot sértő tette kényszeríti a színészt, az akkor is jogsértő lehet, ha munkahelyi felettese utasítására és saját művészi szabadsága gyakorlása által teszi ezt. Ha az elkészült mű bemutatása, közzététele, megjelentetése sajátos kommunikációs alapjog, akkor a határai vagy tágabbak és önálló karakterrel bírnak a véleményszabadsághoz képest, vagy nem több mint az anyajog egy sajátos gyakorlási módja. Mintha ezt fogadná el – korábbi állításainak részben ellentmondva – a szerző a 142. oldalon, ahol fenntartásokkal ugyan, egyetértését fejezi ki az opponenssel, egy korábbi cikkre hivatkozva.

A jog csak az alkotás lehetőségét védi, a nyilvánossá tett művet nem? (84–85)

A vélemény szabadság szerző általi értelmezése is pontosításra szorul. Azt írja, hogy „a véleményalkotás szabadsága a véleménynyilvánítás lehetőségét jelenti, és így azt is részesíti védelemben, nem pedig a véleményt magát” (85). Ennek, valljuk be, nem sok értelme volna: a jog így a pusztá semmit védené, azaz csak a lehetőséget, és nem a jog tényleges gyakorlását. A félreértés az előző (84) oldalon idézett 30/1992. (V. 26.) AB határozat téves értelmezéséből fakad. A szerző által idézett szövegrész előtt ugyanis szerepel egy másik, amellyel együtt láthatóvá válik az AB tényleges álláspontja:

„A szabad véleménynyilvánításhoz való jog a véleményt annak érték és igazságtartalmára tekintet nélkül védi. Egyedül ez felel meg annak az ideológiai semlegességnek, amelyet az Alkotmánynak az 1990. évi XL. törvénnyel való módosítása azzal fejezett ki, hogy törölte az Alkotmány 2. §-ából az 1989. októberében – éppen a pluralizmus példájaként – szerepeltetett fő eszmei irányzatokat is. A véleménynyilvánítás szabadságának külső korlátai vannak csak; amíg egy ilyen alkotmányosan meghúzott külső korlátba nem ütközik, maga a véleménynyilvánítás lehetősége és ténye védett, annak tartalmára tekintet nélkül.”

Ez az azóta gyakran emlegetett, amerikai ízű „tartalomsemlegességi elv” AB általi első kinyilvánítása. Nem arról van szó tehát, hogy a vélemény maga nem védett, éppen ellenkezőleg: a vélemény a tartalmára tekintet nélkül védett (azaz a hatóságok és a bíróságok nem foglalhatnak állást azok értékéről, megalapozottságáról), és csak akkor korlátozható, ha mások jogát vagy valamely alkotmányos értéket sért. Ha megfosztjuk a művészet szabadságát e védelemtől – a szerző érvelése végső soron ebbe az irányba mutat –, akkor a szabadság legfontosabb biztosítékát semmisítjük meg, azaz éppen a szerző feltehető szándékaival ellenkező hatást érünk el.

Szerzői jogi törvényből levezethető jogok és az alkotmányos jogok keveredése (110–114)

A szerző a művészeti szabadság tartalmának meghatározásakor a szerzői jogból ismert fogalmakat is segítségül hív. Zavaró, hogy ezeket a szerzői jogi törvényhez (2016. évi XCIII. törvény, Sztj.) képest egészen más tartalommal használja, és nem is derül ki ezen új tartalmú fogalmak Sztj.-beli megjelenésükhöz fűződő viszonya. A „nyilvánosságra hozatal” például az Sztj. szerint a kiadókat, galériákat stb. is megilleti, amik az alkotások nyilvánosságra hozását – a szerző hozzájárulásával – ténylegesen végzik. Ehhez képest az itt szereplő fogalma szerint „jogi entitások nem lehetnek a nyilvánosságra hozásnak sem alanyai”. Hasonlóképp, az Sztj.-ben is szereplő „nyilvánosságoz közvetítés” a dolgozatban – a törvénnyel ellentétben – nemcsak a sugárzással (rádió, televízió stb.) nyilvánossághoz közvetítést jelenti,

hanem közelebb áll az Szjt. nyilvánosságra hozatal fogalmához. A jogrendszerben régóta létező, meggyökeresedett tartalmú fogalmak önkényes használata nem szerencsés.

1.3. Melyek az állam kötelezettségei?

*Alkotmányos analógia a tudomány szabadságával
(80–81, 117–118, 144, 186–187)*

Több korábbi szerző, valamint jelen dolgozat több helyen is rögzített megállapítása szerint abból a körülményből, hogy az Alaptörvény X. cikk (Alkotmány 70/G. §) (1) bekezdése egymás mellett rendelkezik a művészet és a tudomány szabadságáról, a (2) bekezdés tekintetében az következik, hogy a szabályt – bár szövegében az látszólag csak a tudomány szabadsághoz kapcsolható –, analógiával élve, a művészet szabadságára is alkalmazni kell. Ha ezt elfogadjuk, akkor a művészet szabadsága részben önálló tartalmat nyerhetne. A szerző két különböző hipotetikus Alaptörvény-szöveget is alkot, amelyet analógiaként a jogrendszer részévé emelne.

Az Alaptörvény X. cikk (2) bekezdése most így szól: „Tudományos igazság kérdésében az állam nem jogosult dönteni, tudományos kutatások értékelésére kizárólag a tudomány művelői jogosultak.” Analógiával élve, a szerző szerint ez így hangozhatna a művészet szabadsága összefüggésében: „A művészi alkotások értékelésére kizárólag a művészek jogosultak” (118), vagy esetleg így: „A művészet lényegének kérdésében az állam nem jogosult dönteni” (144).

Még ha a két, Alaptörvénybe beszúrt mondat összhangba kerülne is, akkor is jó okunk lenne elvetni ezt a megközelítést. Egyfelől az Alaptörvény szövege tekintetében kétséges eredményre vezet a jogi analógia eszközének alkalmazása: ha a jogalkotó a (2) bekezdésből kihagyta a művészet szabadságát, feltételezhetjük, hogy ezt nem ok nélkül tette. Ezzel együtt érteni véljük az analógia alkalmazását bátorítók érvét: ne az állam döntse el, mi a „jó”, mi a „rossz” művészet, vagy egyáltalán, hogy mi művészet, és mi nem az, továbbá a művészet értékelése legyen a művészek és a közönség, de ne az állam dolga. Ezzel együtt is, megítélésem szerint az Alaptörvény X. cikk (Alkotmány 70/G. §) (2) bekezdésében azért nem nyer önálló említést a művészet, mert az egyszerűen szükségtelen lenne. Evidens, hogy az állam általában véve nem dönthet művészi kérdésekben, nem mondhatja meg polgárainak, hogy mi a művészet, és mi nem az, és nem rangsorolhat művészi alkotásokat, nem tilthatja meg bizonyos típusú művészet befogadását (à la a nácik által alkotott „elfajzott művészet” kategória). Ezen általános kötelezettsége azonban a művészi élet pluralizmusának védelmére (objektív intézményvédelemre, illetve semlegességre) irányuló kötelezettségéből fakad, hiszen feladata, hogy olyan körülményeket teremtsen, amelyek között a művészetek különböző ágai, megnyilvánulási formái, alkotásai szabadon megszülethetnek és eljuthatnak a közönséghez.

De ez az általános kötelezettség nem érvényesül mindig, minden esetben. Ha az állam – valamely szervén, kijelölt testületen stb. keresztül – egy művészt támogat (így pedig, a források végessége miatt, egy másikat értelemszerűen nem), színház-igazgatót vagy éppen művészeti felsőoktatási intézményi vezetőt nevez ki (más pályázót pedig elutasít), akkor közvetve állást foglal a művészek alkotásainak értéke felől. Ha az állam alkalomadtán megvásárol egy műtárgyat, egy másikat pedig magántulajdonban hagy, akkor közöttük közvetve különbséget tesz, remélhetőleg elsősorban a művek értékessége, jelentősége alapján. Ha az állam (önkormányzat) szoborállításról határoz, akkor ezzel azt is mondja, hogy egy másik szobrot nem enged felállítani. E döntéseihez azonban mind-mind joga van, sőt ezen – a művészeti alkotások létrejötte és fennmaradása tekintetében létfontosságú – feladatait nem is láthatná el másként, értékbeli döntések nélkül.

Lehetséges tehát, hogy az állam általában véve nem értékelteti a művészi alkotásokat, de időnként, bizonyos helyzetekben – éppen a művészet érdekében! – ezt elkerülhetetlenül meg kell tennie. Ha Zala György szobrának másolatát helyezi el a budapesti Kossuth téren, azzal nem feltétlenül foglal állást a kortárs művészet értékessége felől, de e tette annyit biztosan jelent, hogy 1. Tisza István szobrát művészetnek tekinti (állásfoglalás művészet és nem művészet kérdésében), és 2. Tisza István szobrát értékes alkotásnak tekinti (állásfoglalás a művészi alkotás értékessége felől). A javasolt analógia tényleges alkalmazásának a következménye nem egy másik szobor elhelyezése, hanem a szobor helyének üresen maradása lenne.

Nem tartozik a dolgozat szorosán vett tárgyához, de megjegyzendő, hogy a szerző, meglátásom szerint, a valóban hatályos (2) bekezdést is tévesen értelmezi. Az alaptörvényi mondat, miszerint „[t]udományos igazság kérdésében az állam nem jogosult dönteni, tudományos kutatások értékelésére kizárólag a tudomány művelői jogosultak”, nem azt jelenti ugyanis, hogy az állam (inkluzív bíróság) bizonyos esetekben nem döntheti el, hogy mi az a „tudomány”. Sőt, ha ezen esetekben védeni akarja a kommunikáció szabadságát, akkor egyenesen *el kell* döntenie; és ne is csak a tudományfinanszírozási vagy a felsőoktatás szervezetében hozandó döntésekre gondoljunk. Ha egy újságíró tudományos publikációból meríti a valótlan és mást sértő tényállítását, akkor esetleg felmenthető a rágalmozás vádja alól, ha okkal bízott annak megalapozottságában (lásd *Babus-* és *Ungváry-*ügyek). Hasonló a helyzet a polgári jogi személyiségvédelmi perekben (lásd BH2006. 210). A X. cikk (2) bekezdése valójában csak annyit mond, hogy az állam (bíróság) nem döntheti el, melyik tudományos álláspont *igaz*, de hogy mi a tudomány, azt időnként azért mégiscsak eldönti.

Az állam semlegességének mibenléte a művészetek területén (53–55, 144)

A szerző álláspontja szerint az államnak teljes egészében semlegesnek kell maradnia a művészettel szemben. A fentiek fényében ez a meglátás minden esetben

kényszerítő erejű elvként, az állam cselekvésének feltétlen érvényesülést kívánó korlátjaként nem fogadható el. Az állami szervek a művészettel kapcsolatos döntéseikben nem lehetnek értéksemlegesek, mert ennek megkövetelése magát az intézményvédelmet célzó rendszer működtetését lehetetlenítené el. Ugyanakkor ez igen kényes kérdés, és mindenképpen el kell kerülni, hogy az állam (bármely szerve) az általa szükségszerűen megtett értékválasztását a polgáraitra kényszerítse. Az állami semlegesség elve tehát nem az állam mozgásterét szűkíti a kompetenciájába tartozó kérdések eldöntésében (mert azokat valahogyan el kell dönteni), hanem az állam és a polgárai viszonyával kapcsolatban ír elő tartózkodási kötelezettséget az előbbi számára.

De, ahogyan fent rögzítettük, e kötelezettséggel nem összeegyeztethetetlen azon döntések lehetősége, amelyek az állami források elosztása vagy más állami feladat végrehajtása miatt szükségszerűen meghozandók: intézményvezetőket csak ki kell nevezni, köztéri szobrokat csak fel kell állítani, az Operaházat csak fel kell újítani. E döntések fogalmilag nem lehetnek semlegesek, mert másokat egyúttal kirekesztenek a rendelkezésre álló forrásokból, és mindezt – remélhetőleg – tudatos, átgondolt döntés által teszik, nem pedig véletlenszerűen.

A szerző az állami semlegesség követelményéből még azt is levezeti, hogy a művészet megítélése nem csupán a többi művész feladata, hanem az még mentes is az állam bármiféle beavatkozásától, amennyiben „más alkotó művészi munkásságának megítélése korlátozhatatlan alanyi jog” (144). Ha ezt igaznak fogadnánk el, akkor egyfelől megszűnne a színi-, irodalom-, film- és zenekritikus szakma (hiszen ők nem művészek, márpedig „[a]z állam, a művészeti semlegességéből adódóan, a művészi minőség megítélésének – alkotmányjogi értelemben – konstitutív jogát átruházta a művészeti élet szereplőire”, lásd 144), másfelől felfüggesztődne a Polgári törvénykönyv (Ptk.) és a Btk. hatálya művész és művész közötti – szakmai relevanciájú – becsületsértés vagy éppen jóhírnévsértés esetén. Hogyan is lehetne a művészi munkásság megítélése korlátozhatatlan jog, hogyan vonnánk ki azt a véleményszabadságra alkalmazott korlátok hatóköre alól?

Az állam kötelezettségei a művészet sokszínűségének fenntartása terén (87–88)

A szerző által alkalmazott, megítélésem szerint túlzottan széles semlegességi követelményből következik az állami szerepvállalás mértékére vonatkozó felfogása is: „A sokszínűség követelménye kizárólag közvetetten, az állam művészeti semlegességén keresztül valósulhat meg, mivel a direkt közhatalmi döntés kontra-produktív hatással, így alkotmánysértéssel fenyeget” (88).

Az előbbiek fényében nem meglepő, hogy ezzel is vitába szállnék. Az állami szerveknek – szükségszerű értékválasztásaik elismerésén túl – a művészet pluralizmusának elvére is tekintettel kell lenniük. A művészet szabadsága mint alapjog

objektív intézményvédelmi kötelezettségének fontos eleme, hogy az állami intézményrendszernek hozzá kell járulnia a művészeti élet pluralizmusához, sokszínűségéhez, változatosságához. Az AB ezt így foglalta össze a Magyar Művészeti Akadémiát (MMA) létrehozó törvény alkotmányossági vizsgálatakor:

„Az Alaptörvény X. cikk (1) bekezdésében foglalt követelménynek eleget téve, a köztestületi formában működő MMA-nak az Alaptörvény értékrendjét meg nem sértve, a művészeti alkotás szabadságát, sokszínűségét, irányzatait, áramlatait egyaránt védelemben kell részesítenie. Ezt a követelményt a törvényhozónak is – mind az MMA tagsági összetételére, mind pedig a tevékenységére vonatkozó szabályok kialakítása során – tiszteletben kell tartania, maga a köztestület pedig szervezeti felépítése és működése során a művészeti tevékenység pluralizmusát kell hogy tükrözze, illetve elősegítse. Az MMA-nak egyenlő esélyeket kell biztosítania a művészek számára az MMA-tagságra, és ezen keresztül arra is, hogy a művészeti életre befolyást gyakorolhassanak. [...] Mindezek alapján az MMA tv. 7. § (2) bekezdése, amely szerint csakis egy adott civil szervezet tagjai válhattak az MMA megalakuláskori rendes tagjaivá és a későbbi tagfelvételtől kizárólagosan döntő grémiummá, nem állt teljes összhangban a művészeti alkotás szabadságát biztosító semlegesség és pluralitás követelményével, és ezáltal nem minden tekintetben felelt meg az Alaptörvény X. cikk (1) és (3) bekezdésében foglaltaknak.” [18/2014. (V. 30.) AB határozat, Indokolás, [16] és [22] bek.]

Az állam kötelezettsége a művészet sokszínűségének fenntartásában valamilyen hasonló a médiapiac (vélemények piaca) pluralizmusával kapcsolatban felmerülő kötelezettséghez [lásd 37/1992. (VI. 10.) AB határozat]. Ez nem is meglepő, tekintettel arra, hogy végső soron azonos töröl fakadnak: mind a vélemény- és a sajtószabadság, mind a művészet szabadságának gyakorlása által közzétett vélemény a nyilvánosság részét képezi, a legerősebb védelmet pedig akkor kaphatják, ha a közügyek vitáinak eldöntéséhez kívánnak hozzájárulni. Ez visszatükröződik mind a demokratikus államok joggyakorlatában, jogi doktrínáiban, mind a mára klasszikussá vált véleményszabadság-jogi irodalomban; a múlt század hatvanas éveiben Alexander Meiklejohn tágította ki a véleményszabadság által védendő kommunikáció körét az irodalommal és a művészetekkel is,⁵ Eric Barendt szerint pedig „politikai” véleménynek tekinthető minden olyan megszólalás, amely lehetségesen hozzájárul a közvélemény alakításához a témák olyan körében, amelyre egy gondolkodó állampolgár közügyként tekinthet.⁶

⁵ Alexander MEIKLEJOHN: The First Amendment is an Absolute. *Supreme Court Review* (1961) 245.

⁶ Eric BARENDT: *Freedom of Speech*. Oxford, Oxford University Press, (2. kiadás) 2005. 162.

2. A tézisek kritikájának összefoglalása

A szerző azzal a megállapítással kezdi a dolgozatát, hogy az állam „a művészeti életre és annak különösen alkotói szegmensére nem gyakorol döntő hatást” (5). A fenti kritikáim által ezt a felütést igyekeztem cáfolni. Azt gondolom, hogy ha így lenne, az nagy baj lenne – éppen a művészet számára. Magyarországon az állam nélkül nem lenne játékfilm, kőszínház, művész- és színészképzés, irodalmi folyóirat, tudományos könyvkiadás (de igaz ez több más, közepes vagy kisebb méretű európai országra is). Egyelőre Magyarországon még létezik ilyesmi, nem lenne szerencsés kihúzni ezen állami feladatok alól az alkotmányos alapot. Az állam persze lehet a szabad művészet ellenfele is, ha indokolatlanul korlátoz, diszkriminál, politikai hűségért cserébe félretesz művészi szempontokat. Az ilyen döntések köre a jog eszközeivel esetleg szűkíthető. De az államot jobb, ha nem akarjuk teljes egészében száműzni a művészet területéről. Ha pedig elvárjuk, hogy anyagilag támogassa azt, akkor ne vitassuk el azon jogát sem, hogy szükséges és indokolható esetekben állást foglalhat művészi kérdésekben is.

A dolgozat első érdemi fejezete (11–27) – ami a jogász opponens által befogadható ismeretek körét messze meghaladta – a művészetelmélet és az alkotmányjog találkozását volt hivatott megalapozni. A későbbi fejezetekben egy-egy művészetelméleti megállapítás vissza-visszaköszönt. Úgy tűnhet, mintha az Alaptörvény rendelkezéseinek létezne egy, a művészetelmélet bizonyos felfogásával egybevágó olvasata. Véleményem szerint ez az igen fontos következtetés egy kissé erőszakoltan tűnő összepárosítási kísérlet eredménye. A művészet világa jelentős részben autonóm, önálló – művészeti áganként eltérő – normarenddel bíró terület. De a jog is az. Egy alkotmány értelmezésének vannak bizonyos kötöttségei, vannak alkalmazható módszerei. A művészet szabadságának azon képe, amely a dolgozathoz kiviláglik, következtetésem szerint a textuális, originalista, kontextuális, teleologikus, összehasonlító vagy más módszerrel sem igazolható meggyőzően.

Összességében, ha a dolgozat téziseinek megfelelő értelmet tulajdonítanánk a művészet szabadságának, akkor:

- csak (diplomás vagy más módon elismert) művész mondhatná meg, hogy ki a művész, azaz ki a jog alanya;
- az államnak ki kellene vonulnia a területről, nem támogathatná a művészetet, esetleg csak a lottó szervezéséhez hasonlóan, véletlenszerűen elosztva a forrásokat, kisorsolva a személyi döntéseket;
- a művészet védelmének joga az alkotófolyamatra koncentrálna, ahol egyébként az állami beavatkozás valós veszélye jóval csekélyebb, ezzel párhuzamosan a közzétett, nyilvánosságra hozott mű védelmi köre – eltávolítva a vélemény szabadságtól – szűkülne.

De akkor mi lehet a művészet szabadságának tényleges tartalma?

Helyes, ha a jog – amennyire csak teheti – békén hagyja a művészetet, és ebbe az alapjog önálló tartalmának meghatározására irányuló, a meghatározás folytán oly-

kor a jog érvényesülési körét szűkítő kísérletek is beletartoznak. Jól megvagyunk anélkül, hogy definiálnunk kellene a művészet vagy a művész fogalmát. Bár még a Potter Stewart-i maxima („ha látom, felismerem”) sem igen alkalmazható a művészetre nézve, az államnak időnként meghatározás nélkül is döntéseket kell hoznia arról, hogy mi a művészet és ki a művész, mi több, ezek értékét érintő döntéseket is hozhat.

Lehetséges, hogy érdemes lenne beletörödni abba, hogy a művészeti szabadság szubjektív (alanyi jogi) jellegének védelme az Alkotmányban elsősorban szimbolikus erővel bír (ám a bíróságok ezzel együtt figyelembe vehetik a művészi kifejezőmód vagy egy műalkotás előéletének a sajátosságait), de az állam objektív intézményvédelmi kötelezettsége annál hangsúlyosabb – és valójában ez utóbbi indokolhatja a művészet szabadságának Alkotmányban való rögzítését.

Nem kell emiatt csalódást éreznünk, mert mindez egyáltalán nem jelenti a művészet jog általi degradálását; éppen ellenkezőleg: a jog szinte ösztönös húzódozása a művészet határvonalainak önálló felfestésétől a művészek, a művek és a közönség számára csak áldásos következményekkel járhat.

3. Következtetés

Végezetül, a lényeg. Fenti, fundamentálisnak tekinthető kritikáim ellenére úgy gondolom, hogy a dolgozat alapos kutatómunka eredménye, egy, a magyar alkotmányjogban eddig fájóan elhanyagolt témát megalapozni kívánó, ilyen értelemben úttörő, érdemi vitára serkentő dolgozat. Ez jóval több, mint ami egy doktori értekezéstől általában elvárható. Formai és tartalmi szempontból – a fent rögzített kritikai megjegyzések ellenére – megfelel a hasonló műfajú dolgozatok elé rendszerint állított követelményeknek. Nem is kérek többet a szerzőtől, mint a fenti szerény észrevételeim megfontolását, amennyiben e dolgozatot esetleg meg kívánná jelentetni. Ennek megfelelően tisztelettel javasolom tehát az e tekintetben hatáskörrel rendelkező egyetemi szerveknek, hogy döntsenek a fokozat odaítéléséről a szerző számára.

A médiatartalmak közzététel előtti korlátozásának lehetőségei

*Engedélyezés, regisztráció, cenzúra, végzések**

A sajtószabadság egyik alapvető építőköve, hogy az egyes tartalmak cenzúrája nem megengedhető. Ennek az elfogadása persze nagyban függ attól, hogy mit tekintünk cenzúrának. Ezen írás mellett érvel, hogy a „cenzúra” kifejezés szűk körű alkalmazása kívánatos, amely alapján az csakis az önkényes, tehát törvényi és bírósági garanciák nélküli és előzetes, tehát a közzétételt ellehetetlenítő korlátozásokra alkalmazható. Ennek megfelelően nem szólok az utólagos – megjelenést, közzétételt követő – korlátozásokról, amelyeket a közbeszédben szintén gyakran hívunk „cenzúrának”. Ugyanakkor szólok az előzetes korlátozások valamennyi ismert formájáról és módjáról, annak érdekében, hogy a végén azonosítani tudjuk a „cenzúra” kifejezés azon tartalmát, amely nem teszi az alkalmazását parttalaná, így nem devalválja azon hívószót, amelyet a szólásszabadság elmúlt századokban élt hősei oly gyakran használtak, az önkény elleni riadóztatásként.

Az alábbi 1. részben a megjelenés (terjesztés) előtti korlátozások tipizálását kíséreltem meg, kitérve az államtól a médiatartalmakba történő beavatkozástól való tartózkodást megkövetelő, számára passzivitást előíró kötelezettség elméleti alapjaira is, majd sorra véve az előzetes korlátozások párba is állítható formáit: engedélyezés – regisztráció, valamint cenzúra – előzetes korlátozás. Eközben mondanivalóm illusztrálására számos példát is használok, különféle európai államokból, illetve az Egyesült Államokból. A 2. alfejezet részletesebben kitér az Egyesült Királyság, az Egyesült Államok, valamint Magyarország vonatkozó szabályozására, alkotmányos gondolkodására, megemlítve még a strasbourgi bíróság alapvető döntéseit is e tárgyban; ezen áttekintés bizonyosságot ad arról, hogy az előzetes korlátozás tágabb körben létezik, és szélesebb körben megengedett alkotmányos szempontból, mintsem azt gondolhatnánk.

---

* A tanulmány a Pázmány Péter Katolikus Egyetem TÁMOP-4.2.1.B-11/2/KMR-2011-0002. sz. projektje (A tudományos kutatások kibontakoztatása a PPKE-n) támogatásával jelent meg.

1. A közzététel előtti korlátozások tipizálása

Az alábbiakban a médiatartalmak közzétételét érintő előzetes korlátozások tipizálását kísérem meg. Ezek közül elsőként a különféle engedélyezési rendszerekről, illetve az ahhoz némileg hasonlító regisztráció szabályairól lesz szó. Ezekben közös, hogy nem egy konkrét tartalomra, hanem egy szolgáltató piacra lépésére általánosan vonatkoznak, így jellemzően nem kapcsoljuk össze ezeket a cenzúra jelenlétével.

Maga a cenzúra, illetve az előzetes korlátozás egyéb – olykor, bizonyos feltételekkel megengedett – lehetőségeinek differenciálása kulcskérdés a „cenzúra” pontos értelmének azonosításakor. Ugyanakkor, maga a cenzúra is többféleképpen létezhet attól függően, hogy ki és miért gyakorolja azt. Az állam, azaz a hatalom oldaláról érkező cenzúra a történelmileg kialakult, legrégebbi forma, de utóbb megjelentek az ön- vagy magáncenzúra különféle megnyilvánulásai is.

1.1. A sajtószabadság negatív jellege

A szabadság „két fogalmának” megkülönböztetése, a pozitív és a negatív szabadság elválasztása Isaiah Berlin klasszikussá vált tanulmányában jelent meg először.¹ Berlin az egyén számára biztosított, külső beavatkozás nélküli mozgásteret tekintette a negatív szabadságnak (valamitől, valakitől való szabadság), míg a döntési szabadságot, tehát azt, hogy az egyén saját maga ura legyen, a pozitív szabadságnak (valamire való szabadság). Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a negatív szabadság biztosítja a formális, jogi értelemben vett egyenlőséget, míg a pozitív szabadság a valós cselekvési lehetőséget, tehát a formális egyenlőség hatékony ‘használatát’ teremti meg. A két eltérő szabadság között egyensúlyt kell találni. „A negatív szabadság fogalmával úgy élnek vissza, hogy egyenlő szabadságot követelnek a farkasnak és a báránynak, s az állam még akkor sem avatkozhat közbe, ha a farkas felfalja a bárányt”,² míg a pozitív szabadság legtöbbször csak mások negatív szabadságának kárára biztosítható, így annak nem szabad átlépnie a helyes mértéket. A szólásszabadságra alkalmazva mindezt: ha csak a jog negatív jellegét biztosítjuk, akkor a legtöbb embernek nem lesz lehetősége részt venni a közösség vitáiban, biztosítani kell tehát bizonyos pozitív jogokat is, például a média általi ki-

---

¹ Isaiah BERLIN: A szabadság két fogalma. In: *Négy esszé a szabadságról*. Budapest, Európa, 1990.

² DÉNES Iván Zoltán: Beavatkozástól mentes cselekvés vagy uralomtól mentes emberi állapot? (A liberális és a republikánus szabadságfelfogás hasonlóságai és különbségei). *Jogelméleti Szemle*, 2004/2. II.

egyensúlyozott, objektív tájékoztatást, ami azonban csak a műsorkészítők negatív szabadságának terhére valósulhat meg, hiszen így olyan eseményekről is hírt kell adniuk, amelyeket amúgy esetleg nem tárnának a köz elé. Ezen beavatkozás jogosága azonban megindokolható.

Joel Feinberg a negatív és pozitív szabadság közötti logikai kapcsolatot hangsúlyozta. Nem lehetünk szabadok *valamire* anélkül, hogy előbb *valamitől* szabadok ne lennénk: a pozitív szabadságnak előfeltétele a negatív. A kettő azonban együtt szükséges ahhoz, hogy valakit megszorítások nélkül szabadnak mondjunk.³

A pozitív–negatív szabadság egységét emelte ki Giovanni Sartori is, bár hangsúlyozta, hogy a negatív szabadság elvont fogalom, és az egyén soha nem lehet szabad minden külső akadálytól.⁴ Kiegészíthetnénk ezt azzal, hogy a pozitív szabadság, tehát a lehetőség biztosítása pedig nem garantálja azt, hogy azzal a lehetőséggel jól, vagy egyáltalán bárhogyan is éljen a jogosult. A jog csak az elvont, absztrakt jogosultságot képes biztosítani; hogy annak gyakorlásából milyen eredmény születik, azért már nem tehető felelőssé.

Vitakozhatunk azon, hogy van-e a sajtószabadságnak ‘pozitív jellege’, azaz köteles-e az állam biztosítani a polgárai számára a sajtószabadság gyakorlásának különféle lehetőségeit,⁵ de az vitathatatlan, hogy – a modern kori felfogás szerint – van ‘negatív jellege’, vagyis az államnak kötelezettsége van arra, hogy hátrahúzódjék, és csak a legszükségesebb esetben avatkozzon bele a médián keresztül folytatott társadalmi diskurzusba, meghatározva a sajtószabadság pontos, szükséges és arányos korlátait. Abból, hogy ily módon passzivitásra ítéljük az államot, az is következik, hogy általában nem engedjük meg neki a médiatartalmakkal kapcsolatos előzetes, tehát megjelenés előtti beavatkozást. Igaz ez a médiapiacra való belépés lehetőségeinek szélesre nyitására, valamint a konkrét tartalmak közzétételének csak igen szűk körben megengedett korlátozására is.

1.2. Engedélyezés

A mai napig általánosan érvényesülő megoldás a médiaszolgáltatók piacra lépéséhez (a médiaszolgáltatások megkezdéséhez) szükséges engedélyezési rendszer – ennek legfőbb indoka a műsorterjesztéshez elengedhetetlen frekvenciák szűkösége. Azonban a szerte Európában küszöbön álló digitális átállással a televíziós

³ Joel FEINBERG: *Társadalomfilozófia*. Budapest, Osiris, 1999. 22–25.

⁴ Giovanni SARTORI: *Demokrácia*. Budapest, Osiris, 1999. 128.

⁵ L. erről András KOLTAY: The Meaning of Freedom of the Press. In: András KOLTAY: *Freedom of Speech: the Unreachable Mirage*. Budapest, CompLex, 2013. 57–76.

szolgáltatások vonatkozásában ez a szűkösség végleg a múlté lesz. Mindazonáltal a rádiós médiaszolgáltatások esetében az analóg frekvenciák használata, így az engedélyezési rendszerek továbbélése még általánosan létezik.

A médiatartalmak nyilvánosságához való eljutását érintő engedélyezési szabályok nem csak a médiaszolgáltatások piacra lépésének vonatkozásában léteznek. Az Egyesült Államok Legfelső Bírósága elé több ízben kerültek engedélyezéssel kapcsolatos ügyek. A *Lovell v. Griffin* ügyben⁶ az alkotmányossági vizsgálat tárgya Griffin város rendelete volt, amely engedélyhez kötötte a nyomdai termékek bármilyen módon történő ingyenes vagy ellenérték fejében történő terjesztését. A bíróság döntése szerint az effajta korlátozás ellentétes az Első Alkotmánykiegészítéssel. Az engedélyezési rendszerek legfőbb veszélye abban áll, hogy nem szabnak meg semmiféle mércét, amely alapján a terjesztés megtiltható lenne, ezáltal tág tér nyílik az önkényes döntések meghozatalára. A fenti üggyhöz hasonlóan döntött a bíróság a *City of Lakewood v. Plain Dealer Publishing* ügyben,⁷ amelynek eredményeképpen a bíróság alkotmányellenesnek nyilvánított egy, az újságtartó dobozok – amelyekből önkiszolgáló módszerrel vásárolhatók az egyes lapok – közterületre történő kihelyezését a polgármester engedélyéhez kötő, de e jogköre gyakorlásának feltételeit meg nem határozó városi rendeletet. Mindkét ügyben döntő volt a jogszabályokkal kellően nem körülhatárolt, „mércek nélküli engedélyezés” (*standardless licensing*).

A *Freedman v. Maryland* ügy előzményeként a kérelmező ügy mutatott be egy filmet, hogy nem küldte meg előzetes ellenőrzésre a State Board of Censors részére, ugyanakkor a film maga nem volt obszcén vagy más módon jogszerűtlen tartalmú.⁸ Az előzetes ellenőrzést előíró törvényt a bíróság egyhangúan érvénytelennek nyilvánította az Első Alkotmánykiegészítés alapján. A bíróság nem azt kifogásolta, hogy a szabályozás olyan tartalom első bemutatását is megakadályozhatja, ami később obszcénnak minősülhet, hanem azt, hogy a korlátozás alkotmányosan védett tartalomra is kiterjedhet. A döntés indokolása azonosította az előzetes korlátozás alkotmányosságához szükséges garanciákat:

„Először is, annak kimutatása, hogy a film védelmet nem élvező közlés, a cenzor felelősége kell, hogy legyen. Másodszor, bár az állam megkövetelheti az összes film előzetes leadását annak érdekében, hogy hatékonyan megakadályozhassa a védelmet nem élvezők bemutatását, ez nem hajtható végre olyan módon, ami a cenzor kezébe adná a végső döntést arról, hogy a film védett vagy védelmet nem élvező megnyilvánulásnak minősül-e. [...] [C]sakis egy peres eljárás során létrejövő bírói döntés biztosítja a szólásszabadság iránti megfelelő érzékenységet, így csak egy bírói döntést igénylő eljárás lehet elégséges egy jog-

⁶ *Lovell v. Griffin* 303 US 444 (1938).

⁷ *City of Lakewood v. Plain Dealer Publishing* 486 US 750 (1988).

⁸ *Freedman v. Maryland* 380 US 51 (1965).

erős, végleges korlátozáshoz. [...] [A]z alkotót biztosítani kell, törvény vagy hatályos bírósági végzés által, hogy a cenzor egy rövid, előre kijelölt idő után vagy megadja az engedélyt, vagy bírósághoz fordul a film bemutatását megakadályozandó. Bármilyen korlátozás, mely a bírósági döntés megszületése előtt lép érvénybe, a status quo megőrzésére kell, hogy irányuljon a lehető legrövidebb időtartam erejéig, mely az alapos bírói döntéshez feltétlenül szükséges. [...] [A]z eljárásnak szintén biztosítania kell a gyors, jogerős bírói döntést, hogy minimalizálja az átmeneti, esetlegesen alaptalan engedélymegvonás elrettentő hatását. Ezek nélkül a biztonsági intézkedések nélkül túlságosan nehéz lenne a cenzorok döntéseit felülvizsgálni.”

Az analóg frekvenciákat használó médiaszolgáltatások minden államban az állami médiahatóság által kiírt pályázat eredményeképpen nyerik el a médiaszolgáltatási jogosultságot. Ez a piacra lépés előzetes korlátozásának tekinthető, mindazonáltal törvényi garanciák megléte esetén e korlátozás alkotmányosan elfogadható.

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) gyakorlata is lehetővé teszi az ilyen engedélyezési rendszerek fenntartását.⁹ Ahogy az Emberi Jogok Európai Egyezménye 10. cikk (1) bekezdése is kimondja, „[e]z a cikk nem akadályozza, hogy az államok a rádió-, televízió- vagy mozgókép vállalatok működését engedélyezéshez kössék.” A ‘hagyományos’ *broadcasting* szabályozása tehát nem csupán megengedi, hanem eleve feltételezi is az engedélyezési szabályok fenntartását, de hosszabb távon – a televíziók és a rádiók teljes digitális átállásával – ezek az előírások várhatóan eltűnnek majd a jogrendszerekből.

1.3. Regisztráció

Valamelyest az engedélyezéshez hasonlít a regisztráció (nyilvántartásba vétel), amelynek két formája is létezik. A nyilvántartásba vétel egy egyszerű adminisztratív aktus, és legtöbbször a sajtótermék vagy (a nem analóg frekvenciát használó) médiaszolgáltatás fontosabb adatainak megadásában ki is merül, de amennyiben a szabályozás a piacra lépés feltételévé teszi, az engedélyezéshez hasonlítható, mert az aktus megtétele keletkezteti a szolgáltatásra való jogosultságot, azaz a regisztráció hiányában a szolgáltatás megkezdése nem megengedett. A nyilvántartásba vétel másik formája azon adminisztratív kötelezettség, amely független a jogosultságtól, vagyis az utóbbi a regisztráció tényleges megtörténte hiányában is létezik,

---

⁹ *Informationsverein Lentia v. Austria*, application no. 13914/88, 15041/89, 15717/89, 15779/89, 17207/90, 1993. november 24-i ítélet; *Demuth v. Switzerland*, application no. 38743/97, 2002. november 5-i ítélet; *Medya FM Reha Radyo ve İletişim Hizmetleri AS v. Turkey*, application no. 32842/02, 2006. november 14-i ítélet; *United Christian Broadcasters v. the United Kingdom*, application no. 44802/98, 2000. november 7-i ítélet.

csak éppen a szolgáltatónak kötelessége bizonyos adatok bejelentése. Az utóbbi forma nem tekinthető előzetes korlátozásnak, hiszen a szolgáltatás a regisztrációtól függetlenül is megkezdhető.

A magyar médiaszabályozásban mindkét, a fentiekben említett nyilvántartási rendszer megtalálható. A lineáris médiaszolgáltatások (televízió és rádió) esetében a nyilvántartásba vétel a működés megkezdésének feltétele,¹⁰ míg a sajtótermékek vonatkozásában – a korábbi szabályozással ellentétben¹¹ – a kiadás a regisztrációtól függetlenül megkezdhető, és később is folytatható, amellet, hogy a nyilvántartásba vétel továbbra is kötelező maradt.¹² A regisztráció pusztán formális, adminisztratív eljárás, és nem jelenti a szolgáltatás érdemi, tartalmi vizsgálatát, ‘engedélyét’. A szabályozás csak formális vizsgálatot tesz lehetővé a nyilvántartásba vétel során, a hatóságnak nincs mérlegelési lehetősége a bejelentés elbírálását illetően, vagyis a törvény által előírt feltételek teljesítése esetén a hatóság köteles a szolgáltatást nyilvántartásba venni.

A regisztráció adminisztratív aktus, de elvben, önkényes jogalkalmazás esetén súlyos, cenzurális hatása lehet. Fenntartásának indokai között a különböző szolgáltatások érdeke is szerepel, mert így lehet a legegyszerűbben megelőzni a névazonosságból vagy névhasznalásból eredő piaci problémákat. A szolgáltatások hatósági vagy bírósági felügyeletéhez is szükséges, hogy létezzen egy naprakész, közhiteles nyilvántartás. Számos ország elveti ezt a megoldást, mások régóta alkalmazzzák, de – megfelelő törvényi garanciák megléte esetén – a regisztráció és a cenzúra egymástól jól elválasztható.

1.4. Cenzúra – előzetes korlátozás

A „cenzúra” szó eredetileg a média által közzétett tartalomba történő állami beavatkozást jelentette. A sajtószabadság fogalmának történeti fejlődése során általánosan kialakult nézetté vált, hogy a cenzúra – mint a tartalomba való, előzetes és önkényes beavatkozás – megengedhetetlen, míg az utólagos felelősségre vonás a jogsértő tartalmak közzétételéért elfogadható. A lapindítás engedélyhez kötése, illetve a hivatalos cenzúra formálisan 1694-ben megszűnt Angliában, William Blackstone nyomán pedig általánossá vált a nézet, hogy a sajtó szabadsága az előzetes korlátozásoktól való mentességet jelenti: „a sajtó szabadsága valóban elidege-

---

¹⁰ A médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvény, 41–42. §.

¹¹ A sajtóról szóló 1986. évi II. törvény, 12. § (2) bekezdés.

¹² A médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvény, 41. §, 45–46. §.

níthetetlen része a szabad államnak, de ez a kiadványok előzetes korlátozásoktól való mentességét jelenti, nem pedig a törvénysértő anyagok megjelenést követő cenzúrájának hiányát.”¹³

Magyarországon a cenzúra eltörlése a pesti ifjúság tizenkét pontba foglalt követeléseivel közül a legelső helyre került az osztrák császári hatalommal szemben fellépő forradalom kezdetén, 1848 márciusában. Bö fél évszázaddal korábban, a 18. század végén, I. Ferenc osztrák császár és magyar király trónra lépése után a sajtó-cenzúra szabályai is jelentősen megszigorodtak. A hírlapok és folyóiratok a magyar felvilágosodás eredményeképpen kibontakozó fejlődését az 1793-tól fokozatosan erősödő szigor erőteljesen lelassította, majd a jakobinus mozgalom elfojtása meg is bénította. A császár 1793. június 25-i dekrétuma a könyvvizsgálatot és a nyomdák működésének engedélyezését királyi joggá nyilvánította. 1795-re valamennyi folyóirat megszűnt, a hírlapok száma erőteljesen csökkent, tartalmuk elszürkült. Egy 1806-os királyi pátens értelmében könyvkereskedés nyitásához is uralkodói engedély kellett. A könyvkereskedők és a kölcsönkönyvtárak forgalmát az 1818. június 5-i kancelláriai utasítás alapján külön is figyeltették. A cenzúrának két fajtája alakult ki: a revízió és a tényleges cenzúra.¹⁴ A „revízió” – amelyet az 1793. április 18-i udvari dekrétum szabályozott – a külföldről behozni kívánt könyvek, sajtótermékek felülvizsgálatát jelentette: a határon csak a központi könyvvizsgáló hivatal által jóváhagyott könyveket és lapokat engedték át. A „cenzúra” – amiről az 1795. február 25-i rendelet szólt – a kijelölt hatósági cenzorral való előzetes engedélyeztetést jelentette, másik ága a köteles példányként beszolgáltatott nyomtatványok utólagos ellenőrzése volt. Az 1793. április 18-i dekrétum értelmében minden nyomda köteles volt nyomtatványaiból három példányt a revizornak átadni. A kiadványokat átnézték, kifogás esetén az illetékes cenzort felelőségre vonták, így azok munkájuk során a legnagyobb óvatossággal jártak el.

A cenzúra fogalma tehát történelmileg egyértelműen az államhoz, a szólásszabadság ellen fellépni képes, potenciális elnyomó gépezethez kapcsolódott. A modern médiavilágban, a 20. század második felétől ugyanakkor a fogalom terjedelme jelentősen bővült, és a cenzúrát mint jogi fogalmat a korábinál jóval szélesebb körben használjuk. Egyfelől a cenzúra immáron nem csupán az állami korlátozások vonatkozásában használatos, hiszen különféle magánérdekek is képesek a médiatartalmak korlátozására, másfelől nem feltétlenül külső hatás eredményeképpen kerül alkalmazásra, azaz létezik belső, ún. öncenzúra is.

¹³ William BLACKSTONE: *Commentaries on the Laws of England*. London, A. Strahan, [1765–69] (16. kiadás) 1825. 4. kötet, 151–152.

¹⁴ BÉNYEI Miklós: *Reformkori országgyűlések a sajtószabadságról*. Debrecen, Stúdium, 1994. 164. 15–17.

Frederick Schauer szerint a cenzúra fogalmának jelentése ködössé vált.¹⁵ Egyfelől a cenzúrát nemcsak az állam, hanem a társadalmi működés egyes jelenségei is képesek előidézni. A cenzúra természetesen továbbra is érkezik az állam felől (Schauer példája szerint ez történik, ha a cincinnatibéli művészeti központ büntetőeljárást indít Robert Mapplethorpe képeinek kihelyezése miatt), de a magánvállalkozások felől is (például ha a General Motors elbocsájtja azokat az alkalmazottait, akik nyilvánosan kritizálják a Chevrolet autók megbízhatóságát, vagy ha egy újság szerkesztője megváltoztatja a beosztottja által írt cikk tartalmát). A cenzúra ugyanakkor lehet közvetlen (ha az állam vagy más kifejezetten a már elkészült tartalomra avatkozik bele) vagy közvetett (például ha az állam a művészetek anyagi támogatásánál önkényesen megfoszt valakit a támogatástól, így azok nézőpontja a nyilvánosság előtt nem tud megjelenni). Cenzúrának tekinthetjük akár azt is, ha valakik az ellenük irányuló, mások által közzétett vélemény, például gyűlöletbeszéd hatására a nyilvánosságtól való távolmaradást választják – ezt nevezzük elcsendesítő hatásnak (*silencing effect*).

A cenzúra és az elfogadható beavatkozás határai ugyanakkor elmosódtak. Ha egy képet nem a rendőrség vagy a bíróság, hanem a kiállítás kurátora szed le a múzeum faláról, mert megítélése szerint a kihelyezése nem lenne helyes döntés, akkor ezt az illető kurátor döntési szabadságába tartozó kérdésként kezelnénk, holott a hatása ugyanaz, mint a hatóságok eljárásának. Ha egy egyetem dékánja megszabja a tanároknak, hogy mit és hogyan tanítsanak, azt cenzúrának tekinthetjük, míg ha a tanár maga dönt úgy, hogy valamely, mások által fontosnak tartott témáról nem beszél, az az oktatói szabadság része, pedig a diákok szempontjából a hatás ugyanaz lehet.

Schauer szerint a kérdés az, hogy a kurátor döntése előnyt élvez-e az állam döntéséhez képest, illetve hogy a szabad piac erői előnyt élveznek-e a politika erőihez képest.¹⁶ E kérdések már messze vezetnek a cenzúra kérdésétől: az állam által létrehozott és fenntartott, de autonómiával rendelkező intézmények (művészeti alapok, iskolák, könyvtárak stb.) funkciójáról és döntéseiről van szó. Schauer nyomán megállapíthatjuk, hogy a cenzúra fogalmának túlzottan széles használata parttalaná teheti a fogalom hatókörét, ezáltal devalválhatja azt, így a cenzúra már nem feltétlenül válik olyan fenyegető kategóriává, mint volt a 19. század közepének magyarországi forradalmárai számára. Ily módon a cenzúra alá eső tartalmak akkor is kellő védelem nélkül maradhatnak, amikor a védelem legmagasabb foka lenne indokolt.

---

¹⁵ Frederick SCHAUER: A cenzúra ontológiája. In: Frederick SCHAUER: *A demokrácia és a szólásszabadság határai. Válogatott tanulmányok* (vál., szerk. Koltay András). Budapest, CompLex, 2014. 97–119.

¹⁶ SCHAUER i. m. (15. lj.) 117–118.

Érdemes tehát szűkíteni a cenzúra alkalmazott fogalmát. Első lépésként megállapodhatunk abban, hogy a cenzúra nem azonos az előzetes korlátozással (*prior restraint*), amely számos államban ma is létezik. A Habsburg-uralom alatt a 18–19. században Magyarországon is alkalmazott cenzúrendszerben az előzetes vizsgálatot hagyományosan valamely közigazgatási hatóság vagy valamely állami tisztviselő végezte, aki – esetleg bizonyos, tág és folyamatosan értelmezésre szoruló irányelvek segítségével – mérlegeléssel döntött a megjelenés engedélyezéséről. Döntése ellen nem volt helye jogorvoslatnak, bírósági út nem volt igénybe vehető. Ebben a rendszerben az engedély nélküli megjelenés vétség, ezáltal büntetendő, még akkor is, ha a vitatott szöveg egyébként nem tartalmazna jogsértést. A közigazgatási rendszerbe tagozódott cenzor a történelmi tapasztalatok alapján általában szigorú kézzel látja el feladatát – ellenkező esetben, ha a rostáján minden átmenne, saját pozíciójának szükségességét kérdőjelezné meg.¹⁷ Különösen érzékeny volt a kormányzatot kritizáló megnyilvánulások kérdése, amelyeknek egy kormányzati alkalmazottal szemben meglehetősen kevés az esélyük, de egyéb megfontolások is szerepet játszhatnak az engedély megtagadásában. A cenzúra rendszere a hatalmi ágak elválasztásának alkotmányjogi elvét is megsérti, mert az alapvető emberi jogok gyakorlását érintő kérdésekről annak nyomán csak bíróság dönthet.¹⁸ A cenzúrárt alkalmazó rendszerekben általában előzetesen semmiféle pontos határvonalat nem határoznak meg, nem lehet teljes bizonyossággal előre látni, mi engedélyezett, és mi nem – ez pedig, a súlyos anyagi veszteségeket kerülendő, a kiadók öncenzúrájához vezet, ami akár szigorúbb is lehet, mint a tényleges ellenőrzés. A cenzori tiltás ugyanis a magyarországi rendszerben már a ki nyomtatás után, de a terjesztés előtt érkezett, így a tiltás alkalmazása esetén az adott lapszám egészét vagy egy részét (az adott lappárokat) meg kellett semmisíteni, majd újra nyomtatni.

A részben ma is létező előzetes korlátozás ezzel szemben elvileg képes arra, hogy a cenzúra e bűneit kiküszöbölje. A megjelenés megtiltásáról csak bíróság dönthet, gyorsított eljárásban, meghallgatva mindkét felet. Az Egyesült Államok Legfelső Bírósága a *Freedman v. Maryland* ügyben¹⁹ meghatározta az előzetes korlátozás alkotmányosságát biztosító eljárási garanciákat; ezek alapján a jogsértés bizonyításának terhe a kérelmezőn nyugszik, a végleges döntést a korlátozásról bíróságnak kell meghoznia, az eljárásnak pedig rövid idő alatt kell lefolynia. Ha a

---

¹⁷ FRANK Tibor: Liberális cenzor Metternich Magyarországon: Reseta János. *Századok*, 2003/5. 1169–1178.

¹⁸ Michael I. MEYERSON: The Neglected History of the Prior Restraint Doctrine. 34 *Indiana Law Review* 2 (2001) 295.

¹⁹ *Freedman v. Maryland* 380 US 51 (1965).

bíróság tisztességes és a felek meghallgatását lehetővé tevő eljárásban dönt, akkor szinte kizárható a veszély, hogy ellehetetlenül valamely értékes tartalom napvilágra kerülése.²⁰

A kérelmezőnek általában olyannyira alá kell támasztania igényét, hogy a megjelenés a gyakorlatban csak abban az esetben korlátozható, ha a jogsértés megjelenés általi bekövetkezése szinte bizonyos. Megfelelő garanciák esetén pedig már joggal tehető fel a kérdés: van-e értelme az előzetes korlátozás és az utólagos felelősségre vonás éles elválasztásának?²¹ Bizonyos értelemben az utólagos felelősségre vonás nagyobb terheket ró a sajtóra: jogsértés esetén bizonytalan, hogy indul-e bírósági eljárás, ha pedig indul, előzetesen kiszámíthatatlan a döntés és a vele esetlegesen járó kártérítés mértéke. Ezzel szemben előzetes korlátozás esetén az egyetlen szankció a megjelenés megtiltása.

Ahogy az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága megállapította a Nebraskai Sajtószövetség (Nebraska Press Association) ügyében:²² „ha mondhatjuk azt, hogy a publikálás utáni, bünyügyi vagy polgári szankciókkal való fenyegetés a közlés »hűtéséhez« vezet, akkor az előzetes korlátozások egyenesen »lefasztyják« azt, ha csak ideiglenesen is.”²³ Lehetséges, hogy a bíróság és Alexander Bickel nem volt egészen pontos, mert a várhatóan szigorú utólagos büntetés általános gyakorlata ugyanúgy képes lehet az öncenzúra felgerjesztésére, ezáltal a megjelenés *de facto* korlátozására.

Idegenkedésünk a megjelenés előtti korlátozások valamennyi formájától történelmi gyökerű, és eltávolodott a racionális megfontolások talajától: a köztudatban a megjelenés bármiféle előzetes korlátozása rossz emlékeket idéz, évszázados történelmi hagyományokat csúfol meg. Éppen ezért indokolt fogalmilag is elválasztani a (nyilvánvalóan tilos) cenzúrát és a (szűk körben megengedett) előzetes korlátozásokat.

Az előzetes korlátozás elleni másik érv, hogy annak hiányában minden gondolat legalább egyszer napfényre kerülhet, legfeljebb további terjesztését tiltja meg a jog. Ez az érv – a jelenkori jogi szabályozás ismeretében – kevésbé hatásos, tekintettel arra, hogy az előzetes korlátozások mai formái csak a nyilvánvalóan – és a bíróság által annak ítélt – jogellenes tartalmak (államtitkok közzététele, a magánszféra megsértése) ellenében hatnak, ezek napfényre kerülése pedig a közmegegyezés szerint nem szolgálja a közösség érdekeit, és a közlés – az általa okozni képes károk miatt – nem érdemel meg egy esélyt sem.

---

²⁰ Martin H. REDISH: The Proper Role of the Prior Restraint Doctrine in First Amendment Theory. 70 (2) *Virginia Law Review* (1984) 55–58.

²¹ John Calvin JEFFRIES, Jr.: Rethinking Prior Restraint. 92 *Yale Law Journal* (1982–1983) 409.

²² *Nebraska Press Association v. Stuart* 427 US 539 (1976) 559.

²³ Alexander M. BICKEL: *The Morality of Consent*. New Haven, Yale University Press, 1975. 61.

Az előzetes korlátozások különféle formáit tehát indokolt elválasztani a cenzúrától, és inkább az utólagos korlátozásokkal párhuzamba állítani, tekintettel arra is, hogy az előzetes korlátozások jogszerűségének, illetve a már megjelent tartalmak hatósági vagy bírósági vizsgálata során a szempontoknak azonosaknak vagy legalábbis részben egymással átfedésben kell lenniük.

1.5. ‘Hatalmi’ cenzúra vs. magán- és öncenzúra

Vizsgálódásunk szempontjából nem tekinthetőek „előzetes korlátozásnak” az úgynevezett magán- vagy öncenzúra megnyilvánulásai sem. A cenzúra fogalma törvénytelenül valamely állami szervhez (hatósághoz, bírósághoz) kötődött. A média azonban maga is végezhet végeredményében a cenzúrához sokban hasonlító szűrő tevékenységet. Többféle módon és helyzetben is elképzelhető ez. Egyfelől a média megtagadhatja valamely konkrét szöveg (cikk) vagy felvétel közzétételét, általános műsorpolitikájától, szerkesztési elveitől, érdekeitől függően tartózkodhat általában valamely téma tárgyalásától. Ez a média önként vállalt döntése, ami azonban bizonyos tartalmakat kirekeszt a nyilvánosság adott fórumáról. Másfelől a média a külső (jogi, politikai, társadalmi) környezet hatására dönthet úgy, hogy jobbnak látja elkerülni a konfrontációt, az esetleges jogi eljárások vagy informális politikai beavatkozási kísérlet veszélyeit, így – önkéntesség hiányában, akarata ellenére – nem foglalkozik bizonyos témákkal, ügyekkel. Öncenzúrának általában az utóbbi (közvetett kényszer hatására létrejövő) korlátozást tekintjük, holott az előbbi jelenség szinte mindennapos a médiában.

Ugyanakkor a nem kellően pontos szabályozás is előidézhethet öncenzúrát. A *Lakewood*-ügyben²⁴ az Egyesült Államok Legfelső Bírósága leszögezte, hogy az (újságok értékesítésére szolgáló dobozok közterületen való elhelyezésére vonatkozó) engedélyek megadásának bizonytalan mércéje, azaz az engedély kiadója számára biztosított szabad mérlegelési jog öncenzúrára sarkallja az engedély kérőjét, ezért alkotmányosan nem elfogadható.

Elképzelhető az is, hogy egyes konkrét tartalmak közzétételét a jog teszi kötelezővé, például ilyen a válaszadási jog (*right of reply*) gyakorlásának eredményeképpen közzétett közlemény, vagy a közszolgálati médiaszolgáltatóknak a választási időszakban a politikai hirdetések közzétételére vonatkozó kötelezettsége. Általános hozzáférési jog azonban nem létezik a médiával szemben, így, amennyiben a működését szabályozó előírásoknak egyébként megfelel, a média nem perelhető sikerrel azért, mert megtagadta bizonyos tartalmak közzétételét.²⁵

²⁴ *City of Lakewood v. Plain Dealer Publishing Co.* 486 US 750 (1988).

²⁵ Monroe E. PRICE: An Access Taxonomy. In: András SAJÓ – Monroe E. PRICE (szerk.): *Rights of Access to the Media*. Boston, Kluwer Law International, 1996. 5.

Ahogy megállapítottuk, a média szabadságába való beavatkozás nemcsak kívülről, hanem belülről is eredhet. Alapvető igazság, hogy a médiát, amely igen költségigényes multság, nem elsősorban az olvasók, nézők és hallgatók tartják el, hanem annak hirdetői. Logikai úton levonható ebből a következtetés: a vállalkozás üzleti jellege felől közelítve nem a média által készített újságcikkek és műsorok az eladásra kínált 'árúk'. Amennyiben így lenne, a média – legalábbis jelenlegi formájában és mértékében – nem lenne képes eltartani önmagát. Az áru valójában a néző, a hallgató és az olvasó, akiket a hirdetők számára kínálnak fel, minél nagyobb számban, annál magasabb hirdetési összeg ellenértékeképpen. Azért kell tehát a népszerű terméket, újságot, műsort felkínálni, hogy sok jövőbeni vásárlót vonzzon, és tegyen a médiumok – ezáltal a reklámok – fogyasztóivá. A hirdetők az egész folyamat első számú irányítói, még ha hatásuk általában közvetett, és észrevétlen is marad. A piacon pedig, ahol sok pénz forog kockán, kökemény szabályok uralkodnak: a hirdetők szeretik reklámjaikat a megfelelőnek ítélt médiakörnyezetben viszontlátni, lehetőleg olyan műsorok szomszédságában, amelyek népszerűek, ellentmondásmentesek, szórakoztatóak, békét és nyugalmat árasztanak, vagy éppen – valós tét nélküli – izgalmat és feszültséget gerjesztenek. A show-műsorok, sorozatok, vetélkedők, magazinműsorok, akciófilmek tökéletesen megfelelnek e célra, a valós társadalmi problémákat feszegető, tényfeltáró, az igényesebb kultúrát közvetítő vagy a jelentős vásárlóerővel bíró társadalmi réteg csupán kisebb részének érdeklődését felkeltő műsorok kevésbé.²⁶ Ebből a nagy, *mainstream* médiumok (országos televíziós szolgáltatások) szintjén az egymással vetélkedő műsorfolyamok kínálatának homogenizálódása következik. A szabad verseny, ami több egymással vetélkedő médium működésére ad lehetőséget, elsősorban a mennyiséget, de nem feltétlenül a választékot növeli. A hirdetők potenciális vásárlóikat (a célcsoportot) azok anyagi helyzete (vásárlóereje), meggyőzőhetősége és egyéb olyan körülmények alapján kategorizálják, amelyek aligha illeszthetők bele az „egy ember – egy szavazat” demokratikus alapelvébe.²⁷

A nyereség maximalizálásának való alárendeltség okán alkalmazott magáncenzúrát – ami persze éppúgy fakadhat a média tulajdonosainak vagy a benne dolgozóknak a személyes érdekeiből vagy éppen politikai meggyőződéséből, mint a hirdetők igényeiből – mégsem lehet a külső, 'hatalmi' cenzúrával azonosítani. Az előbbi esetben nincsen szó állami önkényről, de még törvényi garanciákkal szűk mederbe terelt, egyébként indokolható külső beavatkozásról sem. A cenzúra a jogállamokban már egyébként is réges-régen eltűnt. Új formája, a hirdetéseket megrendelő gazdasági érdekcsoportok által közvetve kikényszerített magáncenzúra

---

²⁶ Robert W. McCHESNEY – Ben SCOTT (szerk.): *Our Unfree Press: 100 Years of Radical Media Criticism*. New York, New Press, 2004. 119–176; Edwin C. BAKER: *Advertising and a Democratic Press*. Princeton, Princeton University Press, 1994.

²⁷ Owen M. FISS: *The Irony of Free Speech*. Cambridge, Harvard University Press, 1996. 54.

azonban hasonló hatást ér el, mint a valaha létezett eredeti, kifejezett, külső kényszer útján megvalósuló ‘mostohatestvére’: jelentősen megnehezítheti, akár el is lehetetlenítheti a média közérdekű feladatainak teljesítését. Jürgen Habermas szerint:

„[A]mint az újság kapitalista vállalkozássá fejlődik, üzemen kívüli érdekeknek is hatókörébe kerül, s ezek igyekeznek befolyást gyakorolni rá. A nagy napilapok története a XIX. század második felében bizonyítja, hogy a sajtó kommercializálódásának mértékében maga is manipulálhatóvá válik. Mióta a szerkesztőségi rész eladása kölcsönhatásban áll a hirdetési rész eladásával, a sajtó, mely eddig a magánembereknek mint közönségnek az intézménye volt, a közönség meghatározott tagjainak mint magánembereknek az intézményévé válik – azzá a kapuvá, melyen a privilegizált magánérdekek behatolhatnak a nyilvánosságba.”²⁸

Az EJEB következetes gyakorlata, valamint az Egyezmény 10. cikkének szövege szerint is a médiára hárul a közérdekű információk és közérdekű témákhoz kapcsolódó vélemények közzétételének feladata, sőt az kötelezettsége és felelőssége.²⁹ Ugyanakkor nehezen lenne elképzelhető az, hogy valamely médiummal szemben, e kötelessége elmulasztása miatt, a 10. cikk alapján a sajtószabadság megsértését lehetne megállapítani.

Némely amerikai szerző szerint a sajtószabadság nem elsősorban egyéni, individuális jogosultság, hanem a médiát mint intézményt illeti meg.³⁰ A jog tehát eszerint intézményes jog, nem elsősorban a médiában dolgozó újságírót, szerkesztőt, hanem az intézményt védi, így a sajtószabadsághoz kapcsolódó többletjogok és -kötelességek is az intézményt terhelik. E felfogás szerint a sajtószabadság egyértelműen eszköz, instrumentális jog, célja pedig a közérdek előmozdítása az információ- és gondolatcsere megvalósításával, a kormányzat ellenőrzésével, a nyilvános fórumok működtetésével.³¹ William Brennan bíró a sajtószabadságot nem tekintette a szólásszabadsághoz hasonlóan széles körben korlátozhatatlannak. Mint mondta, a médiának tudomásul kell vennie, hogy olyan munkát végez, amelyben többféle, egymásnak akár ellentmondó érdekre is tekintettel kell lennie, és meg

---

²⁸ Jürgen HABERMAS: *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása*. Budapest, Osiris, (3. kiadás) 1999. 270–271.

²⁹ L. pl. *Observer and Guardian v. the United Kingdom*, application no. 13585/88, 1991. november 26-i ítélet; *Sunday Times v. the United Kingdom (No. 2.)*, application no. 13166/87, 1991. november 26-i ítélet; *Thorgeir Thorgeirsson v. Iceland*, application no. 13778/88, 1992. június 25-i ítélet; *MGN Ltd. v. the United Kingdom* application no. 39401/04, 2011. január 18-i ítélet; *Uj v. Hungary*, application no. 23954/10, 2011. július 19-i ítélet.

³⁰ Potter STEWART: *Or of the Press*. 26 *Hastings Law Journal* (1974–1975) 631.

³¹ L. pl. Randall P. BEZANSON: *Institutional Speech*. 80 *Iowa Law Review* 4 (1995) 823; Eric BARENDT: *Inaugural Lecture – Press and Broadcasting Freedom: Does Anyone Have Any Rights to Free Speech?* 44 *Current Legal Problems* 1 (1991) 79; Frederick SCHAUER: *Egy intézményi Első Alkotmánykiegészítés felé*. In Frederick SCHAUER i. m. (15. lj.).

kell felelnie bizonyos – a közösség által rárótt – kötelezettségeknek. Warren Burger pedig, az amerikai Legfelső Bíróság elnöke, így írta le a sajtó fiduciáris köteleseégeit: „a különleges védelem, amelyet az Első Alkotmánykiegészítés képvisel, magában hordoz valamit a fiduciáris köteleességek azon jellegéből, hogy a védett jogokat felelősen alkalmazzuk – ez a kötelesség, bár széles körben elismert, mégsem mindig valósul meg a szerkesztők és kiadók részéről.”³²

A sajtószabadság az újságírókat és a szerkesztőket is megilleti, bizonyos esetekben a sajtótermék vagy médiaszolgáltatás tulajdonosával szemben is; ez az ún. belső sajtószabadság. Az 1914. évi XIV. törvénycikk már rendelkezett a kiadó és az újságíró közötti jogviszonyról, és az újságíró számára bizonyos jogosultságokat biztosított arra az esetre, ha a kiadó „közlemény megírását követeli tőle” (57–60. §). De hogyan lehetne a mai médiakörnyezetben biztosítani az újságírók és a szerkesztők függetlenségét a tulajdonos befolyásától és nyomásgyakorlásától?

Az Egyesült Királyságban az 1977-es, a nyomtatott sajtó működését vizsgáló Royal Commission on the Press felvetette a szerkesztői függetlenség garanciáinak kérdését, és megfogalmazott olyan elveket, amelyek egy leendő – végül meg nem született – jogi szabályozás alapjául szolgálhatnak. A szerkesztők alapvető jogaként határozta meg például azt, hogy visszautasíthatják bármely, a tulajdonostól érkező anyag közlését, szabadon határozhatják meg a lap tartalmát, a költségvetésben rendelkezésre álló összegek felhasználásáról megkötésektől mentesen dönthessenek, elutasíthatnak bármely, a szerkesztési politikára vonatkozó tanácsot stb.

Herdís Thorgeirsdóttir szerint a média öncenzúrája a sajtószabadság megsértésének minősül; a média azon kötelezettsége, hogy a közérdekű kérdésekről, vitákról megfelelően tájékoztatnia kell, nem pusztán elvi deklaráció. Ugyanakkor Thorgeirsdóttir is érzékeli az esetleges jogérvényesítés nehézségeit e problémakör tekintetében.³³

2. Az előzetes korlátozás néhány állam jogrendszerében

2.1. Anglia

Az angol jogban régóta létezik lehetőség a jogsértőnek vélt tartalmak megjelenésének előzetes korlátozására, mégpedig ideiglenes bírósági végzés (*interim injunction*) révén. A szólásszabadságot korlátozó – a megjelenést átmenetileg megtiltó –

³² *Nebraska Press Association v. Stuart* 427 US 539 (1976).

³³ Herdís THORGEIRSDÓTTIR: Self-Censorship among Journalists: A (Moral) Wrong or a Violation of ECHR Law? 4 *European Human Rights Law Review* (2004) 383–399.

végzés csak ideiglenes lehet, addig tarthat, amíg a bíróság rendes eljárásban döntést hoz az érintett tartalom jogszerűségéről vagy jogellenességéről. Ez utóbbi esetben a tartalom később sem kerülhet nyilvánosságra. A Lexis® Library szerint

„az *injunction* olyan rendelkezés, mely által a bíróság a vádlottat egy bizonyos dolog megtételére, vagy az attól való tartózkodásra kötelezi. Ez egy meghatározott magatartásra kötelezés iránti kereseti kérelem (*equitable remedy*), mely lehet akár átmeneti, míg a kereset elbírálásra vár, vagy végső megoldás. A *super-injunction* (vagy *superinjunction*) olyan végzés, mely azt is tiltja, hogy saját létét nyilvánosságra hozzák – a szó első használata a *Guardian* egyik 2002-es lapszámából származik. A nagy, brit *injunction*-botrány 2011-ben robbant ki, mikor is a bulvársajtó névtelen hírességekről kezdett publikálni, akik magánszférájuk megvédése érdekében a bírósághoz fordultak *super-injunction*ért.³⁴

Az *interim injunction* kiadásának kereteit már a régi *common law* is meglehetősen szűkre szabta: arra az esetre korlátozódott, ha a jogsértés bekövetkezte – megjelenés esetén – nyilvánvaló volna.³⁵ Rágalmazási ügyekben szinte alig ítelt a bíróság a korlátozás mellett (abból a megfontolásból, hogy a vitatott állítás megérdemel egy esélyt, és elegendő lesz majd utólag a bizonyításra vagy az egyéb módon történő kimentésre kötelezni a közvétevet. A kártérítés pedig egyébként is megfelelő eszköz a csorbult reputáció helyreállítására – más esetekben, például a magánszfé-
ra megsértésekor vagy a bírósági eljárás megzavarásakor azonban az utólagos felelősségre vonás nem alkalmas az okozott sérelem kiküszöbölésére).³⁶

A Human Rights Act 1998 érinti az előzetes korlátozás egyébként továbbra is a *common law*-n alapuló szabályozását. A rendelkezés alapján, mielőtt előzetes korlátozásra kerülne sor, mindkét félnek képviseltetnie kell magát a bíróság előtt. Ennek hiányában a kérelmezőnek igazolnia kell, hogy minden elvárható lépést megtett a másik fél értesítésére, vagy azt megfelelően nyomós ok zárja ki. Akkor ítélt meg előzetes korlátozás, ha a bíróság meggyőződött arról, hogy a kérelmező a rendes tárgyaláson is „feltehetően bizonyítani tudná” a tervezett publikáció tartalmának jogellenességét.³⁷ A feltevés azonban nem jelent teljes bizonyosságot, még csak valószínűséget sem feltétlenül, egyszerűen csak annyit, hogy a kérelmező jó eséllyel képes lenne igazra bizonyítására.³⁸ Az angol bíróságok továbbra sem

---

³⁴ A *super-injunction* problémájával részletekbe menően foglalkozik a Master of the Rolls által felkért bizottság 2011-es jelentése (Report of the Committee on Super-Injunctions: Super-Injunctions, Anonymised Injunctions and Open Justice), <http://www.judiciary.gov.uk/Resources/JCO/Documents/Reports/super-injunction-report-20052011.pdf>

³⁵ *Bonnard v. Perryman* [1891] 2 Ch 269, CA.

³⁶ *Fraser v. Evans* [1969] 1 QB 349, CA.

³⁷ Human Rights Act 1998, 12. szakasz (3) bekezdés.

³⁸ Eric BARENDT: *Freedom of Speech*. Oxford, Oxford University Press, (2. kiadás.) 2005. 127.

engedélyezik az előzetes korlátozást rágalmozási ügyekben,³⁹ kizárólag a magán-szférát és a bírósági eljárásokat érintő közlések esetében járhat sikerrel a kérelmező.

De korántsem a végzés az egyetlen olyan eszköz a jogrendszerben, amely előzetes korlátozáshoz vezet. A médiaszolgáltatások esetében – amikre a fent tárgyalt *common law* szabályok ugyanúgy vonatkoznak – a médiatörvények és a BBC működését szabályozó megállapodások lehetővé tették a kormány számára, hogy cenzurális eszközökkel beavatkozzon a médiumok működésébe. A hatályos törvény – a Communications Act 2003 – 336. szakasza felhatalmazza a kulturális minisztert vagy a kormány bármely más tagját, hogy az általa megfogalmazott közlemény közzétételére utasítsa a médiumokat. A rendelkezés alapján a kormánynak arra is joga van, hogy kizárja bármely téma megtárgyalását a médiumokból. A kettős kötelezettség egyedül a törvényen alapuló műsorszolgáltatási engedéllyel rendelkezőket (Channel 3 és 5) terheli. A BBC esetében a kormány e joga a 2006-os megállapodás (2006 Agreement) 81. pontján alapul, de ott szerepel a megkötés, hogy a kormány csak vész helyzetben vagy állambiztonsági céllal veheti igénybe ezt a lehetőséget.

Bár a Communications Act 2003 ezt nem mondja ki, a kormányzati cenzúra alkalmazása csak rendkívül nyomós okból, a társadalom érdekében történhet. A műsorszórás megkezdése óta mindössze hat alkalommal élt a kormány ezzel az eszközzel, az utolsó esetet leszámítva minden esetben főként általános tartalmú utasításokat adva a BBC-nek (például a kiegyensúlyozottság megőrzésére).⁴⁰ Utoljára 1988-ban utasította e rendelkezés (illetve annak elődje) alapján a kormány a BBC-t és az akkori, a kereskedelmi műsorszolgáltatókat felügyelő médiahatóságot, mégpedig arra, hogy tartózkodjanak bizonyos északir politikai szervezetek álláspontjának bemutatásától. Az akkor éppen ismét elmérgesedett politikai helyzetben a Belügyminisztérium úgy ítélte meg, hogy a terroristák, illetve támogatóik publicitástól való részbeni megfosztásának lépése szükséges, és a nemzetbiztonság érdekét szolgálja. Érdekesség, hogy a tiltás szó szerint csak a közvetlen bemutatásra terjedt ki, annak némi kijátszásával – a beszédhang eltorzítása után a televíziók bárki szavait közvetíthették, és szintén nem terjedt ki a választási kampányok során elhangzó beszédekre. A minisztérium döntésével szemben a National Union of Journalists bírósághoz fordult, amely azonban elutasította a panaszt (a törvényi rendelkezés figyelembevételével nem is tehetett mást).⁴¹ A bíróság kiemelte, hogy csak a konkrét tényállással foglalkozott, annak ismeretében pedig megállapította, hogy a kormányzat szándéka (tudniillik a terrorizmus visszaszorítása) tökéletesen legitim célra irányult. Az angol jogrendszer és jogfelfogás szerint a bírák feladata

---

³⁹ *Cream Holdings v. Banerjee* [2004] 4 All ER 617; *Greene v. Associated Newspapers* [2005] 1 All ER 30.

⁴⁰ Eric BARENDT: *Broadcasting Law: A Comparative Study*. Oxford, Clarendon, 1993. 36.

⁴¹ *R. v. Home Secretary, ex parte Brind* [1991] 1 AC 696.

nem is terjedhetett ki ennél többre, és nem irányulhatott a rendelkezés alkotmányosságának vizsgálatára. A törvény előírását a legfelsőbb szintű igazságszolgáltatás is evidensen kötelező erejűnek fogadja el.

Angliában működik a mozi- és videofilmek előzetes kategorizálási rendszere, amely gyakorlatilag cenzurális tevékenységet is végezhet (a színházi darabok tartalmi ellenőrzésének elvi lehetőségét csak az 1968-as Theatres Act törölte el). A Cinemas Act 1985 értelmében a British Board of Film Classification (BBFC) feladata, hogy a forgalmazott filmeket valamely életkor szerinti kategóriába besorolja aszerint, hogy melyik korosztály számára engedélyezett a megtekintésük. A törvény a végső döntést a helyi önkormányzatok kezébe helyezi, de azok csak ritkán térnek el a BBFC döntésétől.⁴² A BBFC a nyilvános konzultáció után megalkotott Classification Guidelines alapján dönt a besorolásról, és csak igen ritkán tiltja meg teljes egészében a film forgalmazását. Az alacsonyabb korcsoportba történő besorolás érdekében a gyártótól egyes részek kivágását is kérheti, ennek hiányában – a gyártó döntése alapján – a film marad eredeti kategóriájában. A testület az Obscene Publications Act 1959 alapján tiltja a törvénybe ütköző tartalmú filmek forgalmazását, például azokat, amelyek obszcénnak minősülnek. A rendszer a lehetséges elméleti ellenvetések dacára jól működik, a filmforgalmazók értékelik kiszámíthatóságát, és azt, hogy általa megmenekülnek az esetleges utólagos felelőségre vonástól.

A videokazetták és DVD-k kapcsán a BBFC a mozifilmek esetében alkalmazott mércénél szigorúbb feltételeket szab a besoroláshoz, tekintettel arra, hogy az azokon található filmeket az otthoni lejátszón szabadon lehet előre-hátra tekerni, fókuszálva az erőszakos, erotikus jelenetekre, illetve, hogy azokhoz kiskorúak is könnyebben hozzáférhetnek. A mozikban vetített filmekkel ellentétben azonban a videóknál létezik egy úgynevezett R18 kategória, amely besorolás kifejezetten a pornográf filmalkotásokat jelöli – ezek a filmek csak engedéllyel rendelkező, efféle igényeket kiszolgáló üzletekben kaphatók.

2.2. Egyesült Államok

Az előzetes korlátozás kategóriáját az Egyesült Államokban a jogirodalom és a jogalkalmazás tágan értelmezi, és beleérti nemcsak a konkrét tartalomra vonatkozó végzés kiadásának lehetőségét, hanem a különféle engedélyezési rendszereket is.⁴³ Az Egyesült Államok jogrendszere sem zárja ki teljes mértékben a végzés mint előzetes korlátozás kiadásának lehetőségét, de azt rendkívül szűkre szabja.

---

⁴² Az ellenőrzési rendszerről I. Geoffrey ROBERTSON – Andrew NICOL: *Media Law*. London, Penguin, (4. kiadás) 2002. 727–767.

⁴³ Geoffrey R. STONE et al. (szerk.): *The First Amendment*. New York, Aspen, (3. kiadás) 2008. 119–133.

A *Near v. Minnesota* ügyben⁴⁴ 1931-ben a Legfelső Bíróság alkotmányellenesnek talált egy állami törvényt, amely tiltotta a rosszindulatú, rágalmozó, botránykeltő tartalmak újságokban történő megjelentetését, illetve lehetővé tette a megjelenés előzetes korlátozását, kivéve, ha a közzétevő bizonyította az állítások igazát és azt, hogy a publikáció jó szándékkal és igazolható célból történt. A döntés szerint az előzetes korlátozás lehetősége általában véve nem, de az igazság bizonyításának előzetes megkövetelése a bíróság szerint sértette a sajtó szabadságát:

„A jogszabály érvénye és hatálya értelmében a közhatóságok beperelhetik újságok és folyóiratok kiadóit botránykeltő és lejárató anyagok közzétételének vádjával, [...] és, ha csak a kiadó nem képes bebizonyítani a bírónak, hogy a vádjai jogosak, és jó szándéktól vezérelve, helyes cél érdekében tette közzé, az újság vagy folyóirat betiltásra kerül, és további megjelentetése bíróságnak való engedetlenségnek minősül és büntethető. Ez a cenzúra lényege.”
[*Near v. Minnesota* 283 US 697 (1931) 698]

Az előzetes korlátozás tehát elvben megengedett az Egyesült Államokban is, és nem feltétlenül sérti az Első Alkotmánykiegészítés által a szólásszabadság számára biztosított védelmet. Azonban nem elég, ha az eljárás a fent említett, a *Freedman*-ügyben meghatározott garanciáknak megfelelően zajlik le: a szólásszabadság amerikai felfogásának megfelelő jogalkalmazás még az angol bíróságoknál is szűkebbre szabja az előzetes beavatkozás lehetőségét.

Az amerikai bírák a *Bantam Books v. Sullivan* ügyben⁴⁵ még egy egyébként semmiféle jogi hatással nem bíró, a rendőrségtől érkező „figyelmeztetést” (amelyben a hatóság arra hívta fel a figyelmet, hogy a kiadott könyvek elképzelhetően megsértették az obszcén kiadványokról szóló törvényt) is megengedhetetlen előzetes korlátozásnak minősítettek.

A híres *New York Times v. the United States* ügyben⁴⁶ a Legfelső Bíróságnak arról kellett döntenie, hogy megakadályozza-e olyan bizalmas iratok közzétételét, amelyek nyilvánosságra kerülése a kormány szerint az állam biztonságát veszélyeztetnék. A testület végzésével először ideiglenesen megtiltotta a publikációt, majd a felek álláspontjának részletes megismerését követően, négy nap gondolkodás után 6:3 arányban elutasította a kormányzat kérését, mondván, az nem volt képes a bíróságot meggyőzni arról, hogy az általa feltételezett veszély mértéke valóban igazolja az előzetes korlátozás szükségességét. Ez a döntés is megerősítette, hogy általában véve nagyon erős vélelem szól az előzetes korlátozás megengedhetősége (alkotmányossága) ellen. A különvéleményt író bírák kiemelték, hogy a közzétevőt védő eljárási garanciák a kérelmező tekintetében nem feltétlenül érvé-

⁴⁴ *Near v. Minnesota* 283 US 697 (1931).

⁴⁵ *Bantam Books v. Sullivan* 372 US 58 (1963).

⁴⁶ *New York Times v. the United States* 403 US 713 (1971).

nyesülnek – állításuk szerint az adott ügyben a kormányzat nem kapta meg a megfelelő időt és lehetőséget igazának bizonyítására. A közzététel ideiglenes megtiltása akár arra is szolgálhatna, hogy a bíróságok időt nyerjenek a végleges tiltás elrendelése előtt a szembenálló érvek megfelelő mérlegelésére.

A *Pittsburgh Press v. Pittsburgh Commission on Human Relations* ügyben⁴⁷ a bíróság fenntartotta azt a döntést, mely a továbbiakban betiltotta a hirdetések nemek szerinti bontásban való megjelentetését az újságban:

„[Jelen bíróság] sosem állította, hogy minden végzés megengedhetetlen. Az előzetes korlátozás jellemző velejárója a kommunikáció elfojtása, akár közvetlenül történik, akár annak hatására a beszélőben létrejövő túlzott elővigyázatosság által, azelőtt, hogy elbírálnák, jogosult-e az Első Alkotmánykiegészítés nyújtotta védelemre. Jelen végzés nem veszélyezteti a valószínűsíthetően védelmet élvező megnyilvánulásokat. Mivel az ítéletnek sorozatosan ismétlődő jogsértések szolgáltatnak alapot, ebben az esetben a bíróságnak nem feladata, hogy a kiadás lehetséges következményeit figyelembe vegye. [... Mivel] nem hoztak ideiglenes intézkedést, a végzés nem lép érvénybe azon jogerős döntés megszületése előtt, amely szerint a Pittsburgh Press tevékenysége védelmet nem élvez.”

Martin Redish szavai pontosan összefoglalják az amerikai jogrendszer idegenkedésének okait a *prior restraint* vonatkozásában:

„[A végzések] jogosan népszerűtlenek a teljes védeltséget élvező közlésekben okozott, nem szándékolt károk miatt, amelyek akkor jönnek létre, mikor egy előzetes korlátozás azelőtt lép életbe, hogy a végleges betiltás jogosságáról döntés születne. Az ilyen előzetes cenzúra veszélyezteti az Első Alkotmánykiegészítés által biztosított jogokat, nem úgy, mint az utólagos büntetékiszabás – [fennáll] a veszély[e], hogy visszatartják a közlést, ha csak rövid időre is, mielőtt egy alapos és pártatlan meghallgatásra sor kerülhetne egy független bíróság előtt, amely eldönti a beszélő alkotmányos jogának mértékét. [... A] doktrína le kell hogy csapjon [azokra a végzésekre], amiket az alapos és pártatlan bírói meghallgatás *előtt* léptetnek életbe.”⁴⁸

Az amerikai Legfelső Bíróság ugyan soha nem zárta ki kifejezetten a filmek tartalmának előzetes ellenőrzését sem, a szólásszabadság filmen keresztüli megnyilvánulása szinte az első perctől kezdve alkotmányos védelmet élvez.⁴⁹ A *Freedman*-ügyben született döntés által megkívánt eljárási garanciák következtében az Egyesült Királyságban létező, közigazgatási jellegű ellenőrzés szinte lehetetlenné vált. Ma az Egyesült Államokban csupán egy önkéntes alapon szerveződő, a filmipar által működtetett besorolási rendszer létezik.

⁴⁷ *Pittsburgh Press v. Pittsburgh Commission on Human Relations* 413 US 376 (1973).

⁴⁸ Martin REDISH: The Proper Role of the Prior Restraint Doctrine in First Amendment Theory. 70 *Virginia Law Review* (1984) 53, 55, 58.

⁴⁹ *Burstyn v. Wilson* 343 US 495 (1952).

2.3. Magyarország

Magyarországon 1997-ig volt hatályban a 2011-ben hatályon kívül helyezett sajtótörvény (1986. évi II. törvény) előzetes korlátozást lehetővé tevő rendelkezése. A törvény 15. § (3) bekezdése alapján, amennyiben a sajtószabadság gyakorlásával bűncselekmény vagy annak elkövetésére való felhívás valósult volna meg, az a közerkölcs vagy valaki személyhez fűződő jogainak megsértésével járt volna. Illetve, amennyiben a lapot a bejelentési kötelezettség alapján történő nyilvántartásba vétel előtt terjesztették volna, ügyészi indítványra a bíróság megtilthatta volna az érintett sajtótermék „nyilvános közlését”. Az ügyésznek a bíróság döntéséig joga volt a közlés ideiglenes felfüggesztésére.

A szabályt némely szerző egyértelműen cenzurális jellegűnek tartotta,⁵⁰ de az általam eddig használt kategorizálás értelmében az valójában nem cenzúra, hanem csak előzetes korlátozás (hiszen nagyjából világos kritériumokat szabott a döntéshez, amelyet végső fokon a bíróság kezébe helyezett). Az Alkotmánybíróság elé került indítvány szerint a szabály alkotmányellenesen korlátozta a sajtó szabadságát. A testület a rendelkezésben részbeni alkotmányellenességet fedezett fel, és tekintettel arra, hogy egyazon mondatban szerepelt az alkotmányosnak ítélt és az alkotmányellenes tartalom – a testület pedig nem „írhat bele” a törvénybe – a vitatott rendelkezés egészét megsemmisítette [20/1997. (III. 19.) AB határozat].

A határozat elsősorban nem is a sajtószabadság szempontjából vizsgálta a rendelkezést, ezzel implicite elismerve, hogy az előzetes korlátozás nem összeférhetetlen az alapjoggal. A testület többsége úgy vélte, hogy a törvény azon rendelkezése, amelynek értelmében az ügyész jogosult volt mások személyhez fűződő jogainak sérelme esetén, illetve magánvádas bűncselekmények vonatkozásában a sértettek akaratától függetlenül is indítványozni a közzététel megtiltását, sérti az önrendelkezéshez való jogot. Ezzel szemben a közerkölcsre való hivatkozással, közvélemény bűncselekmények megvalósulása, illetve a bejelentési kötelezettség elmulasztása esetén alkalmazott előzetes korlátozás nem alkotmányellenes.

A határozathoz két különvélemény is társult, az első (szerzője Sólyom László és Lábady Tamás) túllépett a többségi határozaton, és a közerkölcs védelmében történő előzetes korlátozás lehetőségét is alkotmányellenesnek ítélte, mert az olyan elvont érték, amely a szólásszabadság korlátozására „alkotmányos mércével mérve a legkevésbé alkalmas javak csoportjába tartozik”,⁵¹ ezenfelül a bírák az eljárás rövid időn belül történő befejezését biztosító eljárási garanciák hiányát is felvetették. Ezzel élesen szemben állva két másik alkotmánybíró, Tersztyánszky Ödön és Zlinszky János úgy vélte, hogy a vitatott rendelkezés teljes egészében alkotmányos volt. Érvelésük szerint az előzetes korlátozást eredményező eljárás semmilyen érte-

⁵⁰ HALMAI Gábor: „Az előző vizsgálat eltöröltetvén örökre...”? *Fundamentum*, 1997/1. 58.

⁵¹ 20/1997. (III. 19.) AB határozat, Lábady Tamás és Sólyom László különvéleménye.

lemben nem tekinthető a perbeli önrendelkezési jog akadályának, mert nem áll összefüggésben a személyhez fűződő jogok megsértése miatt indítható polgári vagy büntető perekkel. A bíróságnak az ügyész indítványára csupán azt kellett eldöntenie, hogy a megjelentetni kívántak objektíve megvalósítanak-e bűncselekményt, vagy megsértenek-e valamely személyhez fűződő jogot. Ezután a sérelmet szenvedett fél szabadon dönthetett jogai érvényesítéséről, illetve a feljelentés megtételéről. Az érvelés abban sántít kissé, hogy amennyiben a bíróság az előzetes korlátozás mellett dönt, úgy nem valósulhat meg a megjelenés általi jogsértés, így bírósági eljárás sem lett volna kezdeményezhető. (Azonban aligha tiltakozhat valaki joggal az ellen, hogy a bíróság közbenjárására végül nem követtek el vele szemben jogsértést.)

A többségi döntés tehát kizárólag az önrendelkezési jog sérelme miatt állapított meg alkotmányellenességet. Halmai Gábor már említett írásában élesen támadta az Alkotmánybíróság döntését.⁵² Nem fogadta el a határozat azon – hallgatólagos – megállapítását, hogy a személyhez fűződő jogok védelmében a sérelmet szenvedett fél elviekben alkotmányosan megengedett módon kérheti a közzététel megtiltását. Ami az eljárási garanciákat illeti, a törvény valóban hiányos volt némely ponton, de a szóban forgó eljárás bírói útra terelése és az ezzel járó biztosítékok legalább a „cenzúra” címke alkalmazását indokolatlanná teszik. Az ügyész ideiglenes felfüggesztési joga a szólásszabadság szempontjából valóban aggályos lehet, mert ellentmond az előzetes korlátozások alkotmányos voltát biztosító, a fentiekben vizsgált feltételeknek. Az is igaz, hogy az eljárás gyors lefolytatását önmagában még nem szavatolta az, hogy annak ‘soron kívül’ kellett történnie.

Halmai vitatta annak helyességét is, hogy a testület többsége alkotmányosnak ítélte meg a közerkölcsbe ütközés címén, illetve a nyilvántartásba vétel elmaradása miatt alkalmazható előzetes korlátozás lehetőségét. Nos, maga az intézmény, a célját és a létét igazoló megalapozásra tekintettel, talán valóban nem elsősorban e jogsértések esetén alkalmazandó, bár az is tény, hogy a gyakorlatban e szabályt a magyar ügyészség és a bíróságok nem alkalmazták.

Az elítéltek sajtó útján történő nyilatkozattételének törvényi korlátozása a közársasági elnök indítványa szerint szintén cenzúrának minősült.⁵³ E kérdésről a 13/2001. (IV. 14.) AB határozat indokolása a következő elvi jelentőségű állásfoglalást tartalmazta:

„A fogvatartást végrehajtó szervezetnek a feladatai által meghatározott intézményi, működési és biztonsági érdekei megkívánják és szükségessé teszik a fogvatartott és a média közötti kapcsolat bizonyos fokú ellenőrzését, aminek menetében a büntetés-végrehajtási

⁵² HALMAI i. m. (50. lj.)

⁵³ UDVÁRY Sándor: A cenzúra tilalma, az előzetes korlátozás lehetőségei. In: KOLTAY András – NYAKAS Levente (szerk.): *Magyar és európai médiajog*. Budapest, CompLex, 2012. 219.

szervezet tagja megismeri a nyilvánosságnak szánt közlés, információ tartalmát. A véleménynyilvánítási szabadságnak és a sajtószabadságnak magas alkotmányos értékéből azonban az következik, hogy az így megismert tartalmú közlés csak akkor legyen visszatartható, amikor annak a nyilvánosságra kerülése súlyos következményre vezetne.” [13/2001. (IV. 14.) AB határozat, Indokolás, IV. 1.3. pont]

A többségi indokolás szerint fontos, „hogy a törvényalkotó ne csupán e szabadság előzetes korlátozhatóságának okait, hanem a korlátozás hatálya alá tartozó közlések körét is pontosan jelölje ki a törvényben”.⁵⁴ Mindezekből levezethető, hogy a fogvatartottak és a média kapcsolata korlátozható, mi több, előzetes korlátozás alá is eshet abban az esetben, ha a korlátozás pontosan meghatározott, arányos, és a szólásszabadságon túli más alapvető jog vagy alkotmányos érték védelme érdekében szükséges.

A 34/2009. (III. 27.) AB határozat a korábbi sajtótörvénynek (1986. évi I. törvény) azon rendelkezését nyilvánította alkotmányellenesnek, amelyik megtiltotta annak a sajtóterméknek a nyilvántartásba vételét (ami 2011-ig a sajtótermék terjesztésének szükséges előfeltétele volt), amelyik vélhetően bűncselekményt valósít meg, a közérkölcst sérti, vagy személyiségi jogi sérelmet fog megvalósítani, illetve elrendelte az ezek valamelyikét megvalósító időszaki lapnak a nyilvántartásból való mérlegelés nélküli törlését (14–15. §).⁵⁵ Az Alkotmánybíróság szerint

„[a]zzal, hogy a jogalkotó nem csupán az időszaki lapok címének és céljának bejelentését írja elő, hanem a bejelentett cél vizsgálatát – tehát az előzetes tartalmi ellenőrzést – is, lényegében az információk hozzáférhetőségének és terjesztésének a felügyeletéről rendelkezik. A nyilvántartásba vételt végző hatóság döntési jogosultsága így magában foglalja a sajtótermék útján közölni szánt gondolatok tartalmának előzetes közhatalmi ellenőrzését, értékelését és minősítését abból a szempontból, hogy azok sajtótermékként forgalomba hozhatók-e. Ez pedig cenzúrának minősül. Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint az elérni kívánt cél – a közlés szabadságával való esetleges visszaélés megakadályozása, tehát egy absztrakt jövőbeni jogsérelem veszélye – és az ennek érdekében okozott alapjogsérelem súlya nem egyeztethető össze egymással. Az, hogy a regisztrációról döntő hatóság álláspontja szerint a sajtótermék bejelentett célja alapján személyiségi jogok jövőbeni megsértése valószínűsíthető, nem indokolhatja a sajtótermék regisztrációjának a megtagadását, különös tekintettel arra, hogy a személyiségi jogok az ember szubjektumából erednek, és hogy e jogok – főszabály szerint – csak személyesen érvényesíthetők.”⁵⁶

A reklám, az üzleti célú kommunikáció (*commercial communication*) szintén élvezi a szólásszabadság védelmét, bár korlátozására részben más szempontok irányadók. A 23/2010. (III. 4.) AB határozatával az Alkotmánybíróság a reklám-

⁵⁴ 13/2001. (IV. 14.) AB határozat, Indokolás, IV. 3.1. pont.

⁵⁵ UDVÁRY i. m. (53. lj.) 220.

⁵⁶ 34/2009. (III. 27.) AB határozat, Indokolás, III. 3.2. pont.

törvény (2008. évi XLVIII. törvény) azon rendelkezését semmisítette meg, amely az eljáró hatóság vagy a bíróság számára lehetővé tette a törvényt sértő reklám nyilvánosságra hozatalának megtiltását, még annak közzétételét megelőzően. A testület e szabályt nem tekintette cenzurális jellegűnek, mert a reklámtörvény vonatkozó, 27. §-a nem tette kötelezővé az előzetes vizsgálatot. Mindazonáltal a szabályozás alkotmányellenesnek, a szólásszabadság aránytalan korlátozásának minősült. Az Alkotmánybíróság szerint

„[az] egyéni jogsértés megelőzésére irányuló érdek vagy konkrét közérdekű cél kivételesen szükségessé teheti az előzetes közlési korlátozást. De ez csak akkor érvényesíthető alkotmányosan a sajtószabadsággal szemben, ha határozott biztosítékok állnak rendelkezésre az indokolatlan alapjog-korlátozás elkerülésére. [...] [A]z Alkotmány 61. §-a az egyébként gyengébb alkotmányos védelemben részesülő kereskedelmi közlések esetén is megköveteli az indokolt korlátozással érintett közlések körének pontos körülírását, a kiszámítható hatósági döntéshozatalt, valamint a korlátozás indokaihoz mérten arányos jogkövetkezmények előírását.”⁵⁷

Megemlítenéd, hogy a honvédelemről szóló 2011. évi CXIII. törvény felhatalmazása alapján a média rendkívüli állapot, szükségállapot, veszélyhelyzet, illetve védelmi helyzet esetén különleges korlátozások alá vethető, többek között a sajtótermékek, közlemények előzetes ellenőrzése, illetve közzétételük engedélyhez kötése is elrendelhető (68. §).

A mozgóképről szóló 2004. évi II. törvény alapján a filmalkotásoknak a forgalmazás feltételeként besorolást kell nyerniük valamely, a jogszabályban meghatározott kategóriába (19–24. §). A Korhatár Bizottság javaslata alapján a „mozgóképszakmai hatóság” dönt a besorolásról. A hatóságnak nincsen joga változtatásokat, vágásokat javasolni, eszközölni, és a besorolást megtagadni sincsen joga, így tehát az utolsó, legszűkebb kategóriába („csak felnőttek számára ajánlott”) minden alkotás belefér; ez a szabályozás – az angol megoldással ellentétben – tehát valójában nem is tekinthető előzetes korlátozásnak.

A 2010. évi CIV. számú törvény (a sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól) igyekszik biztosítani a korábban említett ún. belső sajtószabadságot az újságírók és a szerkesztők számára, megelőzve az öncenzúra bizonyos formáit, szabadságot adva a médiában dolgozóknak a tulajdonostól, illetve a reklámozóktól, szponzoroktól való függetlenségre. A törvény 7. §-a kimondja, hogy

„[a] médiatartalom-szolgáltató munkavállalója vagy a médiatartalom-szolgáltatóval munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban álló személy jogosult a médiatartalom-szolgáltató tulajdonosától, valamint a médiatartalom-szolgáltatót támogató, illetve a médiatartalomban

---

⁵⁷ 23/2010. (III. 4.) AB határozat.

kereskedelmi közleményt elhelyező természetes vagy jogi személytől, illetve jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaságtól való szakmai függetlenségre és a médiatartal-
mak befolyásolására irányuló tulajdonosi vagy támogatói nyomásgyakorlással szembeni
védelemre (szerkesztői és újságírói szabadság). Nem alkalmazható a munkajogi jogsza-
bályokban meghatározott, illetve a munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyból eredő
joghátrány a médiatartalom-szolgáltató munkavállalójával, illetve vele munkavégzésre irá-
nyuló egyéb jogviszonyban álló személlyel szemben amiatt, mert megtagadta a szerkesztői
és újságírói szabadságát csorbító utasítás végrehajtását.”

E szabály a szakmai függetlenség biztosítását célozza, és abból a felismerésből
fakad, hogy a média függetlenségére, közérdekű feladatainak ellátására nem pusz-
tán az állam, hanem a különböző magánérdekek is veszélyesek lehetnek. A tulaj-
donos természetesen továbbra is meghatározhatja a tulajdonában álló médium
alapvető irányultságát, jellegét, de a függetlenséget sértő közvetlen utasítást az
újságíróknak, szerkesztőknek nem adhat. A törvény szerint nem alkalmazható
munkajogi vagy polgári jogi jogviszonyból eredő joghátrány az újságíróval és a
szerkesztővel szemben amiatt, mert megtagadta a szabadságát csorbító utasítás
végrehajtását (ugyanakkor alkalmazásuk megkezdéséről a tulajdonos természetese-
sen továbbra is teljesen szabadon hozhat döntést).

2.4. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata

Az EJEB sem zárja ki az előzetes korlátozás elvi lehetőségét. A bíróság korábbi
gyakorlata is ezt támasztja alá,⁵⁸ a *Sunday Times v. the United Kingdom (No. 2.)*
ügy⁵⁹ és az *Observer and Guardian v. the United Kingdom* ügy⁶⁰ kapcsán született
ítéletében pedig kifejezetten ki is mondta. Ahhoz azonban, hogy a korlátozás ne
sértse meg az Egyezmény 10. cikke által biztosított szólás- és sajtószabadságot,
a bíróságnak a lehető legalaposabb vizsgálatot kell lefolytatnia a felmerülő ügyek-
ben.

A *Sunday Times v. the United Kingdom* ügy⁶¹ előzményeként, 1958–1961 között
Nagy-Britanniában egy Thalidomide nevű gyógyszert forgalmaztak, amely súlyos
mellékhatásokat, születési rendellenességet idézett elő várandós nők és megszü-

---

⁵⁸ *Sunday Times v. the United Kingdom*, application no. 6538/74, 1979. április 26-i ítélet; *Markt Intern Verlag and Klaus Beerman v. Germany*, application no. 3/1988/147/201, 1989. október 25-i ítélet.

⁵⁹ *Sunday Times v. the United Kingdom (No. 2.)*, application no. 13166/87. 1991. november 26-i ítélet.

⁶⁰ *Observer and Guardian v. the United Kingdom*, application no. 13585/88. 1991. november 26-i ítélet.

⁶¹ *Sunday Times* (58. lj.).

letett gyermekeik esetében. A *Sunday Times* egy cikket kívánt megjelentetni a tragikus eseményekről, azonban a bíróságok eltiltották ettől, mondván, az a folyamatban lévő bírósági eljárást veszélyeztetné. Az EJEB úgy vélte, hogy a sajtó szabadsága fokozottabban védendő ebben az ügyben, mint a bírósági eljárások pártatlansága és külső hatásoktól való mentessége. A strasbourgi bíróság figyelembe vette, hogy a botrány és annak jogi vonatkozásai korábban már tíz éven át sajtónyilvánosságot élveztek, másrészt a brit bíróságok függetlenségét egy ilyen cikk a bíróság szerint nem lett volna képes veszélyeztetni.

A *Sunday Times v. the United Kingdom (No. 2.)* és az *Observer and Guardian v. the United Kingdom* ügyekben az angol bíróságok ideiglenes végzéssel meggátolták, hogy a sajtóban megjelenhessenek egy korábbi, az MI5 kötelékébe tartozó hírszerző tollából származó cikkek, amelyek a szerző *Spycatcher* c. memoárkötetéből származtak, így az ügyek is ezen a néven híresültek el. Az előzetes korlátozással érintett szövegek egyébként a korlátozás idején más államokban már megjelentek, de az angol bíróságok szerint ennek ellenére is nemzetbiztonsági kockázatot jelentettek. Az EJEB megállapítása szerint

„az Egyezmény nem tiltja konkrétan a kiadás előzetes korlátozásának alkalmazását, mint olyat. [...] Másrészt viszont az előzetes korlátozással járó veszélyek megkívánják a legalaposabb vizsgálódást a bíróság részéről. Ez különösen igaz a sajtó esetében, mivel a hírek élévülő termékek, és megjelenésük elodázása, bármilyen rövid időről van is szó, értékük és a velük kapcsolatos érdeklődés elenyészéséhez vezethet.”⁶²

Az elvi lehetőség ellenére a konkrét ügyben alkalmazott ideiglenes végzés Strasbourg szerint sértette a 10. cikket, tekintettel arra, hogy a kérdéses információk az Egyesült Államokban és Ausztráliában már korábban nyilvánosságra kerültek, így az előzetes korlátozást a nemzetbiztonság már nem, legfeljebb a nemzetbiztonsági szolgálatok hatékonysága és hírnevének védelme indokolta.

„Az, hogy a *Spycatcher* anyag további megjelentetése ellentétben állt volna a legfőbb ügyész végleges végzés iránti követelésének tárgyalásával, egyértelmű, hogy – a bírák tekintélyének megőrzésével összhangban – releváns érvnek számított a kérdéses korlátozások fenntartásához. A bíróság viszont úgy találja, hogy adott körülmények között ez nem elégséges indok a 10. cikk ellenében. [...] [A]z anyag bizalmas kezelésének fenntartását célzó szándék az Egyezmény vonatkozásában 1987. július 30-ával megszűnt.”⁶³

⁶² *Sunday Times (No. 2.)* (59. lj.) 51. bekezdés; *Observer and Guardian* (60. lj.) 60. bekezdés.

⁶³ *Sunday Times (No. 2.)* (59. lj.) 54. bekezdés; *Observer and Guardian* (60. lj.) 68. bekezdés.

Az *RT BF v. Belgium* ügyben⁶⁴ egy televíziós szolgáltató kívánt bemutatni egy orvos tevékenységével kapcsolatban felmerült panaszokat. Az orvos ideiglenes intézkedésként a műsorszám adásba kerülése előtt előzetes korlátozást kért, amit a bíróság meg is ítelt a számára a hírnevének védelmében. Az ügyben az EJEB eljárásjogi hibák miatt megállapította az Egyezmény 6. cikkének sérelmét, a 10. cikk vonatkozásában pedig úgy vélte, hogy az előzetes korlátozást elrendelő végzésnek is meg kell felelnie az Egyezmény által megkövetelt előírásoknak, azaz alkalmazásának törvényben előírtnak és előre láthatónak kell lennie. Pontos és részletes előírások nélkül bizonytalan mércék alakulhatnak ki a joggyakorlatban, és a bíróságok eltérő tesztet alkalmaznának a nyomtatott és az audiovizuális médiumokra, és széles körben tennék lehetővé a média általi támadástól tartó személyek számára a hírek időleges blokkolását. Mivel a belga jog ilyen bizonytalan helyzetet teremtett, az EJEB megállapította a 10. cikk megsértését is.

Szélesebb ellenben az Egyezményben részes államok mozgástere a nemzetbiztonságot, a közkerölcsöt és a vallási toleranciát érintő kérdésekben. A *Purcell v. Ireland* ügyben⁶⁵ az Emberi Jogok Európai Bizottsága elutasította a panaszt, amelyet az ír médiaszolgáltatások felett gyakorolt hivatalos állami cenzúra miatt nyújtottak be. Az ügy tényállása hasonlatos volt a fentiekben tárgyalt, a brit kormány által 1988-ban végrehajtott beavatkozáshoz, ami szintén az állambiztonság érdekében, az északír terrorizmus elleni fellépésként történt. A *Wingrove v. the United Kingdom* ügyben⁶⁶ a strasbourgi testület nem ítélte egyezményesértőnek az angol döntést, amely alapján az országban nem engedték forgalmazni a *Visions of Ecstasy* című filmet, amely avilai Szent Teréz erotikus fantáziálását ábrázolta. Az angol hatóságok és bíróság szerint a film közzététele megvalósította volna az Angliában akkor még létező blaszfémia bűncselekményét, ezért nem sorolták be egyetlen kategóriába sem, így az előírásoknak megfelelően forgalmazása nem volt lehetséges. A strasbourgi bíróság – alkalmazva a tagállami mozgástér (*margin of appreciation*) elvét – ebben az esetben sem látott okot az Egyezmény megsértésének megállapítására. Az *Editions Plon v. France*⁶⁷ és a *Stoll v. Switzerland*⁶⁸ ügyekből az is nyilvánvalóvá válik, hogy a közzétételt vagy a terjesztést korlátozó végzés folyamatos vagy állandó alkalmazását „szigorú ellenőrzésnek kell alávetni a »meggyőző« felülkerekedő érdekek létezése tekintetében”.⁶⁹

⁶⁴ *RT BF v. Belgium*, application no. 50084/06, 2011. március 29-i ítélet.

⁶⁵ *Purcell v. Ireland*, application no. 15404/89, admissibility decision.

⁶⁶ *Wingrove v. the United Kingdom*, case no. 19/1995/525/611, 1996. október 22-i ítélet.

⁶⁷ *Editions Plon v. France*, application no. 58148/00, 2004. augusztus 18-i ítélet.

⁶⁸ *Stoll v. Switzerland*, application no. 69698/01, 2007. december 10-i ítélet.

⁶⁹ David HARRIS et al.: *Law of the European Convention on Human Rights*. Oxford, Oxford University Press, (2. kiadás) 2009. 466.

3. Összegzés

Konklúzióként leszögezhető, hogy a cenzúra régi, történelmi intézménye ma már, a modern sajtószabadság-felfogás szerint sehol nem engedhető meg. Ha azonban valamely állam mégis megkísérli nemkívánatos eszközökkel befolyásolni a média tartalmát, akkor ezen kísérletet célszerű elválasztani az alkotmányosan egyébként megengedett, más típusú korlátozásoktól. Ha mindig, mindenhol cenzúrát kiáltunk, ahol ez első ránézésre indokoltnak tűnhet, akkor ezzel akaratlanul is a valós vészhelyzetekben történő riasztások erejét csökkentjük. Ezen cikkben egy olyan cenzúra-fogalom elfogadása mellett érveltem, amely a történelmi tapasztalatokból táplálkozik, és nem terjed ki sem a – törvényi alapokon nyugvó, független hatóságok és bíróságok által felügyelt – utólagos korlátozásokra (jóhírnév megsértését, gyűlöletbeszédet érintő jogszabályok stb.), sem pedig a hasonló garanciák mellett működő előzetes korlátozásokra. Amellett is igyekeztem érvelni, hogy az így leszűkített cenzúra-fogalom szintén többfelé bontható, és meg kell különböztetni az állam (a hatalom) oldaláról érkező, nyilvánvalóan megengedhetetlen cenzúrát, valamint a médián belülről érkező magán- vagy öncenzúrát. Az utóbbi jogi kezelése, megelőzése nehézkes feladat, amelyre egy sajátos magyar kísérletet mutattam be; ugyanakkor azt is el kell mondani – és ez árulkodó jel –, hogy a hatálybalépése óta eltelt három év alatt még egyetlen újságíró vagy szerkesztő sem kísérelte meg a szabály alkalmazását.

Az újmédia kapuőreinek hatása a médiaszabályozásra

1. Bevezetés

Az internetet mint a nyilvános kommunikáció új terepét a múlt század kilencvenes éveiben sokan hasonlították a *frontier*hez, azaz a 19. század amerikai határvidékéhez, ahol a központi kormányzat jelenléte nemigen volt érzékelhető, így a különböző szerveződések, intézmények, közösségek szabadon növekedhettek és virágozhattak fel, állami gyámkodás nélkül.¹ Az internet mint *frontier* e felfogás szerint jobbára mentes az állami beavatkozástól és szabályozástól, az érdekeltek (tartalom- és infrastruktúra-szolgáltatók, valamint a felhasználók) maguk alakítják ki a tevékenységükre alkalmazott szabályokat, így a szólásszabadság határait is a jogi szabályoktól elvonatkoztatva kell meghatározni. Ebből pedig – állami beavatkozás híján – szükségszerűen a szólásszabadság erőteljesebb érvényesülése következik.²

Ez a megközelítés azonban – bár a szakirodalomban továbbra is elő-előbukkan³ – ma már tünékeny ábrándnak tekinthető; az elmúlt két évtizedben nyilvánvalóvá vált, hogy az államok nem mondanak le az internet szabályozásáról, az internetes vállalkozások pedig maguk is készséggel korlátozzák a vélemények szabad áramlását, ha különböző (elsősorban gazdasági) érdekeik így kívánják.⁴ Az offline világban alkalmazott szóláskorlátozások általában véve alkalmazhatók online környezetben is, a hagyományos médiavilágban megszületett szabályok érvénye – akár külön jogalkotói lépés nélkül is – kiterjed az interneten keresztül tanúsított tényállászerű magatartásokra, ideértve a büntetőjog és a magánjog normáit is.⁵

---

¹ William C. DAVIS: *American Frontier: Pioneers, Settlers, and Cowboys 1800–1899*. New York, Smithmark, 1995.

² Thomas G. KRATTENMAKER – L. A. POWE, Jr.: *Converging First Amendment Principles for Converging Communications Media*. 104(7) *Yale Law Journal* (1995) 1719; Eugene VOLOKH: *Cheap Speech and what It will Do*. 104(7) *Yale Law Journal* (1995) 1805.

³ Andrew TUTT: *The New Speech*. 41(2) *Hastings Constitutional Law Quarterly* (2014) 237.

⁴ L. pl. James CURRAN – Neil FENTON – Des FREEDMAN (szerk.): *Misunderstanding the Internet*. London, Routledge, 2016; Jacob ROWBOTTOM: *Democracy Distorted. Wealth, Influence and Democratic Politics*. Cambridge, Cambridge University Press, 2010; Evgeny MOROZOV: *The Net Delusion. The Dark Side of Internet Freedom*. New York, Public Affairs, 2011.

⁵ Perry KELLER: *Európai és nemzetközi médiajog. Liberális demokrácia, kereskedelem és az új média*. Budapest, CompLex, 2014. 319–499. L. továbbá az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatából az obszcén vélemények korlátozását: *Perrin v. the United Kingdom*, application no.

Az internetes kommunikáció folyamatában nemcsak azon szolgáltatások bírnak meghatározó jelentőséggel, amelyek tartalmat állítanak elő (és amelyeket így hagyományosan a média gyűjtőfogalma alá szorítunk be), hanem azok is, amik a tartalmakat a közönséghez eljuttatják (internetes közvetítők vagy kapuőrök, *intermediaries* vagy *gatekeepers*). Nem volt ez egészen másként korábban sem, hiszen a médium és a közönség között mindig volt közvetítő (újságárus, postás, műsorterjesztő), de az internetes környezetben ezek szerepe jócskán megnő elődeikéhez képest. E kapuőrök nemcsak megkerülhetetlenek a kommunikáció folyamatában, hanem képesek a nyilvános szféra alapvető befolyásolására is, arra, hogy bizonyos tartalmakat elérhetetlenné, vagy csak nagy nehézségek árán elérhetővé tegyenek, más tartalmakat pedig tömegekhez juttassanak el; az újságárushoz vagy a nyomdászhoz képest pedig sokszor érdekeltek a kommunikáció folyamatába való beavatkozásban.⁶ Emily Laidlaw különbséget tesz nagy befolyású „makrokapuőrök” (akik kikerülhetetlenek, mint az internetszolgáltatók vagy a keresőmotor-szolgáltatók), „hatalom-kapuőrök”, azaz *authority gatekeepers* (olyan weboldalak szolgáltatói, amelyek jelentős forgalmat bonyolítanak le, és döntést hozhatnak a megjelenő tartalomról, mint a *social media site*-ok) és „mikrokapuőrök” között (blogszoolgáltatók, vagy olyan weboldalak moderátorai, amelyek forgalma csekélyebb, a weboldal a demokratikus nyilvánosságban részt vevő véleményeknek biztosít felületet, és a megjelenő tartalom a tartalomszolgáltató által kontrollálható).⁷

A kapuőrök szerepe tehát nem csupán passzív: tevékeny részesei a kommunikáció folyamatának, naponta döntéseket hoznak arról, hogy mi kerül felhasználók elé, és mi az, amit azok nem, vagy csak jelentős nehézségek árán érhetnek el. A kapuőrök tevékenységét (részben) szabályozó európai uniós irányelv a tartalomhoz való viszonyuk alapján teszi lehetővé a jogsértésért való felelősségre vonásukat:⁸ ha nem működnek közre aktívan a jogsértő tartalom közönséghez való eljuttatásában, illetve ha nincs tudomásuk a jogsértő jellegről, akkor nem felelnek érte.⁹

5446/03, 2005 október 18-i döntés; a jóhírnév megsértését: *Times Newspapers Ltd. v. the United Kingdom* (No. 1 és 2), application no. 3002/03 és 23676/03, 2009. március 10-i ítélet; *Mosley v. the United Kingdom*, application no. 48009/08, 2011. május 10-i ítélet; *Editorial Board of Pravoye Delo and Shtekel v. Ukraine*, application no. 33014/05, 2011. május 5-i ítélet; a magánélet megsértését: *K.U. v. Finland*, application no. 2872/02, 2008 december 2-i ítélet; vagy a szerzői jogok védelmét: *Ashby Donald and Others v. France*, application no. 36769/08, 2013. január 10-i ítélet.

⁶ Emily LAIDLAW: *Regulating Speech in Cyberspace. Gatekeepers, Human Rights and Corporate Responsibility*. Cambridge, Cambridge University Press, 2015. 40–44.

⁷ Uo., 53–54.

⁸ Az Európai Parlament és a Tanács 2000/31/EK irányelve (2000. június 8.) a belső piacon az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások, különösen az elektronikus kereskedelem egyes jogi vonatkozásairól („az elektronikus kereskedelemről szóló irányelv”), <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32000L0031>

⁹ Uo., 12–15. cikk.

A kapuőrök a jogrendszer jelenlegi megközelítése szerint nem minősülnek médiának, ebből következően tevékenységüket nem korlátozzák azon jogi garanciák, amelyek az egyén médiához való hozzáférési jogait biztosítják,¹⁰ illetve nem tekintünk rájuk olyan kötelezettségek alanyaként, amelyek teljesítését a médiától mint alkotmányos rangra emelt magánintézménytől¹¹ elvárjuk.¹² A sajtószabadság alanyainak ma már nem csak az államtól kell tartaniuk. Dawn Nunziato példák sokaságát hozza fel annak illusztrálására, hogy milyen módon avatkoznak be az internetes közvetítők a vélemények szabad áramlásába. A szerző szerint a legnagyobb amerikai internetes vállalkozások – a közhiedellel ellentétben – nem csupán gazdasági érdekeik védelmében teszik mindezt, hanem a politikai véleményeket is korlátozhatják, egyfajta (a jogrendszer által jobbra nem tiltott) magáncenzúrát alkalmazva. Igaz ez az internetszolgáltatókra is, amelyek korlátozhatják az e-mailek küldését vagy egyes tartalmak közönséghez való eljutását, a híraggregátorokra, amelyek negligálhatnak bizonyos, egyébként fontos híreket, és a keresőmotorokra, amelyek korlátozhatják bizonyos tartalmak hozzáférhetőségét.¹³

Jelen tanulmány az internetes kapuőrök által felvetett kérdések vázlatos áttekintésére tesz kísérletet a nyilvánosság működését befolyásoló szabályozás (elsősorban: a médiaszabályozás) elvi alapvetései és jelenlegi állapota szempontjából.

2. Alapvetések

2.1. A sajtószabadság negatív és pozitív jellege

Az Emberi Jogok Európai Egyezményének 10. cikke a véleménynyilvánítási szabadságot „kötelezettségekkel és felelősséggel együtt járó szabadságokként” említi. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának (a továbbiakban: EJEB) következetes gyakorlata szerint a médiára hárul a közérdekű információk és közérdekű témákhoz kapcsolódó vélemények közzétételének feladata, sőt kötelezettsége.¹⁴

---

¹⁰ SAJÓ András – Monroe PRICE (szerk.): *Rights of Access to The Media*. Alphen aan der Rijn, Kluwer Law International, 1995.

¹¹ William J. BRENNAN: Address. 32 *Rutgers Law Review* (1979) 173.

¹² Commission on Freedom of the Press: *A Free and Responsible Press. A General Report on Mass Communication: Newspapers, Radio, Motion Pictures, Magazines, and Books*. Chicago, University of Chicago Press, 1947; John C. NERONE: *Last Rites: Revisiting Four Theories of the Press*. Champaign, University of Illinois Press, 1995. 77–100.

¹³ Dawn C. NUNZIATO: *Virtual Freedom. Net Neutrality and Free Speech in the Internet Age*. Stanford, Stanford University Press, 2009. 5–17., 110–114.

¹⁴ *Observer and Guardian v. the United Kingdom*, application no. 13585/88, 1991. november 26-i döntés; *Sunday Times v. the United Kingdom*, application no. 13166/87, 1991. november 26-i döntés; *Thorgeir Thorgeirsson v. Iceland*, application no. 13778/88, 1992. június 25-i döntés.

A sajtószabadság új, demokratikus fogalmának megalkotásában élenjáró Alkotmánybíróság is igyekezett 1989 után markáns, önálló tartalmat adni a sajtószabadság jogának. A 37/1992. (VI. 10.) AB határozat már három évvel a rendszerváltás után rögzítette, hogy a „sajtó nemcsak a szabad véleménynyilvánítás eszköze, hanem a tájékoztatásé is, azaz alapvető szerepe van a véleményalkotás feltételét képező tájékozódásban.” A sajtó (média) tehát nem pusztán jogosított, és az állam által békén hagyott intézmény, hanem feladata, felelőssége van a társadalom irányába is, amely jogi úton támogatandó, elvégzése elősegíthető és adott esetben kikényszeríthető.

Az alapjogok jellemzően negatív jellegűek, azaz az államot kötelezik e jogok tiszteletben tartására polgáraival szemben, és védelmére polgárai javára. De a sajtószabadság negatív jellege önmagában nem alkalmas arra, hogy a demokratikus nyilvánosság működésével kapcsolatos fontos érdekeket teljes egészében magában foglalja, megjelenítse. A sajtószabadság vonatkozásában a negatív jelleg a médián keresztüli kommunikáció külső beavatkozástól való mentességét jelenti, míg a pozitív jelleg azon érdek védelmét, hogy a média tartalmihoz bárki szabadon hozzáférhessen, illetve a média tartalmi plurálisak, sokszínűek legyenek, azaz sokféle véleményt mutassanak be, hozzájáruljanak a szabad véleménycsere folyamatának fenntartásához (ezt nevezhetjük tájékozódáshoz való „jognak”).

A sajtószabadság pozitív jellegének – a közönség érdekeinek – elismerése a média demokratikus feladatainak felismeréséből fakad. Thomas Gibbons kiemeli, hogy a média vonatkozásában a magánvállalkozásoknak is lehet közfunkciójuk, magánérdekű tevékenységükön túl.¹⁵ A médiához való hozzáférés érdekében a magántulajdonú médiavállalkozásoknak is tekintettel kell lenniük közönségük érdekeire, illetve eltérő véleményeket is közzé kell tennie (nem szelektálhat teljes egészében szabadon tulajdonosa vagy szerkesztője ízlése, felfogása alapján).¹⁶

Eric Barendt leszögezi, hogy a szólásszabadság szabályozás tárgya lehet „annak érdekében, hogy gyakorlása hatékonyabb legyen”.¹⁷ Gibbons pedig úgy véli, hogy az állam nem kerülheti ki a felelősséget, amely a szólásszabadság védelmével kapcsolatban terheli, kiváltképpen a nyilvános vitában való tisztességes részvétel és a véleményekhez való hozzáférés tekintetében.¹⁸ Andrew Kenyon azt állítja a sajtószabadság pozitív jellegét áttekintő jogirodalom elemzését követően, hogy azokból

---

¹⁵ Thomas GIBBONS: *Free Speech, Communication and the State*. In Merris AMOS – Jackie HARRISON – Lorna WOODS (szerk.): *Freedom of Expression and the Media*. Leiden, Martinus Nijhoff, 2012. 33.

¹⁶ Uo., 39.

¹⁷ Eric BARENDT: *Freedom of Speech*. Oxford, Oxford University Press, 2005. 69.

¹⁸ GIBBONS i. m. (15. lj.) 42.

levezethetően a vitának és a gondolatok sokszínűségének támogatása nem várható el a piacközpontú médiától, azokhoz a piacokon túli támogatásra van szükség.¹⁹ Azaz, míg a negatív jelleg (elsősorban az állam általi ‘békén hagyatás’) a média *joga*, addig a pozitív jelleg (a vélemények hozzáférése az egyes platformokhoz, médiumokhoz) elismerése a média közönségének, tágabb értelemben pedig a teljes társadalomnak az érdeke. Ezen érdek elismeréséből pedig az a következmény fakad, hogy a médiaszabályozás a médiára ró bizonyos olyan közérdekű kötelezettségeket, amelyek a szabad tájékozódás érdekét szolgálják ki.

2.2. A cenzúra tilalma, a szigorú garanciák melletti utólagos tartalomkorlátozás lehetősége

A médiát így tehát megilleti az általános véleményszabadság (és az annak korlátait képező szabályozás hatálya kiterjed rá), de azt csak a médiára vonatkozó ágazati szabályozás keretei között gyakorolhatja. A média demokratikus feladataira tekintettel többletkötelezettségek terhelik, de többletvédelem is megilleti. Ilyen jogosultság például az információforrások védelme, a szerkesztőségek házkutatások alóli részbeni mentessége, a különleges belépési és hozzáférési jogosultságok (például egyébként zárt körű vagy korlátozott nyilvánosságú események helyszínére), az újságírókat a média tulajdonosaival és hirdetőivel szemben megillető védelem, az oknyomozó újságírás védelme, vagy a médiát megillető bizonyos adózási kedvezmények. Ezzel párhuzamosan a média külön tartalmi szabályozás alá esik (gyűlöletbeszéd tilalma, gyermekekre káros tartalom korlátozása, emberi méltóság védelme, kereskedelmi kommunikáció korlátozása stb.), fokozott szerephez jut a szerzői jogi szabályozás, a piacra lépés és a túlzott piaci befolyás megelőzése érdekében korlátozott a tulajdonlás, léteznek *must-carry* és *must-offer* szabályok, a műsorkvótaszabályok értelmében meghatározott mennyiségű európai (és egyes államokban külön nemzeti) gyártású tartalmat kell közzétenni, és szintén számos állam előírja a kiegyensúlyozott tájékoztatás kötelezettségét, valamint elismeri a választási (sajtó-helyreigazítási) jogot. Ezenfelül Európában minden állam továbbra is fenntartja és működteti, finanszírozza a közszolgálati médiaszolgáltatás rendszerét, aminek – egyebek mellett – két fontos funkciója az, hogy a piac által kielégítetlen közönségigényekre is figyelemmel legyen, valamint hiteles és alapos hírszolgáltatást nyújtson.

E jogok és kötelezettségek léte, indokoltsága még az internet kora előtti média-rendszerben alapozódott meg. Ugyanakkor az EU audiovizuális médiaszolgáltatá-

---

¹⁹ Andrew T. KENYON: Assuming Free Speech. 77(3) *The Modern Law Review* (2014) 398.

sokól szóló (AVMS) irányelve már 2007-ben európai szintű szabályozás alá vonta az online szolgáltatások egy részét (a lekérhető médiaszolgáltatásokat – *video-on-demand* –,²⁰ amik elsősorban az interneten keresztül érhetőek el). Az Európai Bizottság által a médiaszabadság és -pluralizmus európai helyzetének áttekintésével megbízott magas szintű munkacsoport 2013. januári jelentésében azt írta,²¹ hogy az internetes szolgáltatások terjedésével jogbizonytalanság keletkezett, mert nehéz megállapítani, hogy mely szolgáltatásra milyen szabályok vonatkoznak, illetve mely államnak van felelősége. A jelentés szerint az újságírókat megillető jogok és az őket terhelő kötelezettségek az új médiakörnyezetben is tovább élnek, de ez feltétlenül újraszabályozást igényel.²² A médiaszabályozás tárgyi hatálya folyamatosan bővül: az Európai Unió (EU) elképzelései szerint az AVMS irányelv módosítását követően a jövőben például a videómegosztó portálok is alá tartoznának.²³

2.3. Vélemény- és médiapluralizmus

A pluralizmus követelménye értelmében a médiapiac egészének biztosítania kell a bemutatott nézetek, vélemények és általában a tartalomkínálat sokféleségét, illetve meg kell teremtenie azok egyensúlyát. Az EJEB több döntésében is kifejezetten említést tett a médiapluralizmus fontosságáról.²⁴ A médiapluralizmus lényegében olyan érték, amelynek elérését több, a sajtószabadság pozitív jellegéhez kapcsolódó, azaz a vélemények médiához való hozzáférését célzó szabály szolgálja [ilyenek tekinthető például a kiegyensúlyozott tájékoztatás kötelezettsége, a válaszjog

---

²⁰ Az Európai Parlament és a Tanács 2010/13/EU irányelve (2010. március 10.) a tagállamok audiovizuális médiaszolgáltatások nyújtására vonatkozó egyes törvényi, rendeleti vagy közigazgatási rendelkezéseinek összehangolásáról („az audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló irányelv”), <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32010L0013>

²¹ High-Level Group on Media Freedom and Pluralism (2013), <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/high-level-group-media-freedom-and-pluralism>

²² A médiaszabadsággal és -pluralizmussal foglalkozó magas szintű munkacsoport jelentése (a továbbiakban: Magas szintű munkacsoport) (2013), http://ec.europa.eu/information_society/media_taskforce/doc/pluralism/hlg/hlg_final_report.pdf, 33.

²³ Revision of the Audiovisual Media Services Directive (AVMSD), <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/revision-audiovisual-media-services-directive-avmsd>

²⁴ *Informationsverein Lentia v. Austria*, application no. 13914/88, 15041/89, 15717/89, 15779/89, 17207/90, 1993. november 24-i döntés; *Tele 1 Privatfernsehgesellschaft mbH v. Austria*, application no. 32240/96, 2000. szeptember 21-i döntés; *Centro Europa 7 s.r.l. and Di Stefano v. Italy*, application no. 38433/09, 2012. június 7-i döntés; *Manole v. Moldova*, application no. 13936/02, 2009. szeptember 17-i döntés.

(sajtó-helyreigazítás), a *must-carry* és a *must-offer* szabály, a műsorkvóták előírása, a tulajdoni koncentrációkkal szembeni fellépés stb.]. A pluralizmus követelménye alapján tehát nemcsak tartalmi kötelezettségek, hanem a médiapiac rendszerét befolyásoló strukturális korlátozások is előírhatók, valamint korlátozható a lehetséges piaci viselkedés is.²⁵

A pluralizmus szerepel ellenben az EU Alapjogi Chartájának véleményszabadságra vonatkozó 11. cikk (2) bekezdésében („a tömegtájékoztatás szabadságát és sokszínűségét tiszteletben kell tartani”),²⁶ valamint az AVMS irányelv preambulumban is.²⁷ A média pluralizmusa az EU állásfoglalása szerint annak szabadságával egyenértékű, kiemelt fontosságú érdek.

2.4. A média differenciált szabályozása

Az egyes médiumtípusok hagyományosan eltérő szintű szabályozás alá esnek. Mikközben a nagy jogági kódexek – a Büntető törvénykönyv és a Polgári törvénykönyv – egyaránt vonatkoznak tevékenységükre, ágazati szabályozás is keretek közé szorítja azokat. A nyomtatott és internetes sajtótermékekre így kiterjed a sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól szóló 2010. évi CIV. törvény (a továbbiakban: Smtv.) hatálya, illetve a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvény (a továbbiakban: Mttv.) szerint regisztrációs kötelezettség alá esnek, valamint más Mttv.-beli szabályok is vonatkoznak rájuk. A lineáris és lekérhető médiaszolgáltatások mind az Smtv., mind az Mttv. hatálya alatt vannak. A médiaszolgáltatásnak vagy sajtóterméknek nem minősülő online szolgáltatásokat pedig részben az elektronikus kereskedelmi szolgáltatások, valamint az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások egyes kérdéseiről szóló 2001. évi CVIII. törvény (a továbbiakban: Ekertv.) szabályozza. A differenciált szabályozás eltérő súlyú kötelezettségek előírását jelenti. Az újmédia szolgáltatásai (*social media*, keresőmotorok, webshopok, blogszolgáltatók stb.) jellemzően kizárólag az Ekertv. egyes szabályai alá tartoznak, feltéve hogy adott esetben a magyar joghatóság egyáltalán megállapítható.

---

²⁵ Peggy VALCKE et al.: The European Media Pluralism Monitor: Bridging Law, Economics and Media Studies as a First Step towards Risk-Based Regulation in Media Markets. 2(1) *Journal of Media Law* (2010) 85.

²⁶ A „sokszínűség” helyett a hivatalos angol szövegben „*pluralism*”, a tömegtájékoztatás helyett pedig „*media*” szerepel.

²⁷ L. (5), (8), (12), (34), (48) és (94) preambulumbekendések.

2.5. Az állam és a magánszféra korlátozó hatásáról

Hagyományosan az államot (ideértve az egyes kormányzati szerveket, hatóságokat stb.) szokás a sajtószabadságra veszélyes entitásként érzékelni. Az alapjogok dogmatikai rendje is ennek megfelelően alakul, az egyes jogok az állampolgárt jogosítják és az államot kötelezik – mint láttuk, a sajtószabadság esetében ez elsősorban a beavatkozástól való tartózkodás kötelezettségében, másodsorban pedig a plurális, sokszínű véleménypiac feltételeinek biztosításában jelentkezik.

Ugyanakkor a vélemények sokszínűségére ma már egyáltalán nem az állam a leginkább veszélyes. Ha egyes magánvállalkozások olyan piaci befolyásra képesek szert tenni, amely piaci koncentrációt idéz elő, akkor ezzel károsíthatják a szabad véleménycserét. Ez a fajta koncentráció gyakori jelenség az offline médiában, de az előzetes várakozásokkal ellentétben az online világban sem sikerült meghaladni. Sőt, éppen ellenkezőleg, egyes típusú szolgáltatások egyfajta természetes monopóliumot élveznek, így szinte teljesen kiszorítják versenytársaikat; ilyen a keresőmotorok és a *social media* piaca is. Ez pedig számukra (illetve konkrétan a Google és a Facebook számára) jelenleg olyan vélemény- és piacbefolyásoló erőt jelent, amellyel egyetlen állam sem rendelkezett soha a történelemben. A Facebook kétmilliárd felhasználót ér el, és potenciálisan ennyi ember irányába képes befolyásolni az általuk a nyilvános térben elért információk körét. A magánvállalkozások elsősorban a profitszerzésben érdekeltek, és ez az érdek képes ütközni a demokratikus nyilvánosság fenntartásának érdekével. Ez utóbbi olyan fontos szempont, amely nemcsak az államoktól vár el önkorlátozást (a véleménycsere folyamatába való beavatkozás tilalmán keresztül), hanem a magánvállalkozások szabadságát, mozgásterét is csökkentheti. Ugyanakkor az államok és jogrendszereik, illetve regionális államközi vagy szupranacionális szerveződések, mint az EU, még nem találták meg annak a módját, hogy ezen online szolgáltatókat a nyilvánosság működésével kapcsolatos felelősségeik tiszteletben tartására szorítsa rá.

3. Az internet mint média

3.1. A média jogi fogalma

A média fogalma hosszú ideig nem volt bizonytalan körvonalú. A nyomtatott sajtó, a televízió és a rádió besorolása a média fogalma alá nem lehetett vita tárgya. A médiakonvergencia jelensége folytán ellenben az egyes tartalmak immáron nem kötődnek szorosan az őket hordozó médiumok megjelenési formájához; az újonnan létrejövő kommunikációs formák (blogok, kommentek, privát weboldalak, *social media*) pedig nem sorolhatók be nehézségek és következetlenségek nélkül a korábbi médiumtípusok valamelyikébe.

Útmutatást ad a média fogalma tekintetében az AVMS irányelv „audiovizuális médiaszolgáltatásra” vonatkozó definíciója,²⁸ aminek alapján az irányelv azon szolgáltatásokra terjed ki, amelyeket:

- gazdasági szolgáltatásként,
- a szolgáltatás nyújtójának szerkesztői felelőssége mellett,
- tájékoztatási, szórakoztatási vagy oktatási céllal,
- a nyilvánossághoz történő eljuttatás céljával nyújtanak.

A fogalom – bár az irányelv ezt nem teszi meg – elvben kiterjeszthető más, hagyományos médiumokra, így a rádióra és a sajtóra is. Mivel az EU elsődleges célja az irányelvvel az egységes piac szabályozása, ezért csak a gazdasági (üzletszerűen, az anyagi haszonszerzés reményében, anyagi kockázatvállalás mellett nyújtott) szolgáltatásokkal foglalkozik, ez pedig komoly megszorítást jelent. A magyar médiaszabályozás az irányelv fogalmát kiterjeszti a rádiókra és a nyomtatott, illetve online sajtótermékekre is.²⁹

Karol Jakubowicz az Európa Tanács számára készített tanulmányában a média új fogalmának lehetséges elemeit járta körül. Felhívta a figyelmet arra, hogy valamennyi ‘rég’i média (sajtó, televízió, rádió) egyben ‘új’ média is, amint online elérhetővé válik. Ezen túlmenően különbséget tett a felhasználók által előállított, de az intézményes médiában megjelenő (*user generated content*), valamint a felhasználók által előállított, de az intézményes médián kívül megjelenő (*user created content*) között.³⁰ A médiaszabadsággal és -pluralizmussal foglalkozó magas szintű munkacsoport jelentése pedig rögzíti, hogy annak érdekében, hogy az újságírók jogait hatékonyan lehessen védeni, és ezzel párhuzamosan kötelezettségeik és felelősségeik körét meg lehessen határozni, azonosítani kell őket.³¹

Az Európa Tanács 2011-es ajánlása is a média új fogalmának meghatározására ösztökél.³² Az ajánlás abból indul ki, hogy „a média új ökoszisztémája” magában foglalja mindazon új szereplőket, akik a tartalom-előállítás és -terjesztés folyamatában részt vesznek, potenciálisan nagyszámú emberhez eljuttatva a tartalmakat (tartalomaggregátorok, alkalmazáskészítők, felhasználók, akik tartalmat állítanak

²⁸ AVMS irányelv 1. cikk (1) bekezdés a) pontja.

²⁹ Smtv. 1. §.

³⁰ Karol JAKUBOWICZ: A New Notion of Media? Media and Media-like Content and Activities on New Communication Services (Background text). Strasbourg, Council of Europe, 2009, http://providus.lv/article_files/2119/original/Jakubowicz_-_New_Notion_Media.pdf?1343212306

³¹ Magas szintű munkacsoport i. m. (22. lj.) 4.3. pont, 34.

³² Recommendation CM/Rec(2011)7 of the Committee of Ministers to member states on a new notion of media (2011), https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805cc2c0

elő, az infrastruktúra működtetését ellátó vállalkozások), amennyiben rendelkeznek szerkesztői befolyással, vagy felügyelik az adott tartalmat.³³ A döntő elem tehát a szerkesztői felelősség megléte.

Az ajánlás melléklete hat kritériumot rögzít,³⁴ amelyek együttes megléte esetén a szolgáltatás médiaként azonosítható. Ezek:

1. a médiaként való viselkedés szándéka;
2. a média céljai és szándékai szerinti működés, azaz médiatartalom előállítás, gyűjtése és terjesztése;
3. szerkesztői kontroll;
4. szakmai (professzionális) mércék szerinti működés;
5. a sokakhoz való eljuttatás, a terjesztés szándéka;
6. a közönség felőli elvárásoknak való megfelelés, például hozzáférhetőség, sokszínűség, megbízhatóság, átláthatóság stb.

A médiaszabadsággal és -pluralizmussal foglalkozó magas szintű munkacsoport jelentése szintén ezt támasztja alá, amikor hangsúlyozza a „források minőségének” fontosságát, a média feladataként pedig a hiteles újságírás „rendelkezésre bocsátását” határozza meg.³⁵ Ettől függetlenül a kérdés a jogi szabályozás számára is fontos, hiszen értelemszerűen a médiaszabályozás csak a médiára terjed ki, a szabad, nyílt, sokszínű, de felelősen eljáró média léte csak pontos azonosítást követően segíthető elő szabályozási eszközökkel.

3.2. Internet és demokrácia

A széles körben elterjedt nézet szerint az internet a demokratikus társadalmi berendezkedést is képes megújítani, mi több, képes hozzásegíteni autoriter államok társadalmait a demokrácia alulról jövő kikényszerítéséhez (legjellemzőbb példaként lásd az arab tavasz eseményeinek és a Twitter-használat összefüggéseit).³⁶ Egyes szerzők arra hívják fel a figyelmet, hogy a demokratizálódni kívánó társadalmakban nem az internet, illetve az azokon keresztül elért közösségi oldalak idézték elő e társadalmi változásokat, hanem csak a már amúgy is elindult folya-

---

³³ Uo., 6–7. bekezdés.

³⁴ Appendix to Recommendation CM/Rec(2011)7 – Criteria for identifying media and guidance for a graduated and differentiated response.

³⁵ Magas szintű munkacsoport i. m. (22. lj.) 3. fejezet, 26., 29.

³⁶ Jessi HEMPEL: Social Media Made the Arab Spring, But Couldn't Save It. *Wired*, 2016. január 16., <https://www.wired.com/2016/01/social-media-made-the-arab-spring-but-couldnt-save-it/>

matokat gyorsították fel.³⁷ Az internet kétségtelenül hatásos eszköz az aktivisták összekapcsolására, a vélemények cseréjére, a különböző események szervezésére. De a kommunikációra való megnövekedett képességet nem szabad összekeverni annak tényleges hatásával.³⁸ A nyugati államokban az internethasználat hozzájárulása a demokrácia fejlődéséhez legalábbis kérdéses.³⁹ Az offline világban érzékelhető politikai viszonyok jobbra reprodukálódnak az interneten is. Az interneten elérhető legerősebb hangok az offline világ *mainstream* médiumainak megkettőzött hangjai, a független véleményformálók pedig háttérbe szorulnak.⁴⁰

Azt sem állíthatjuk, hogy a véleményszabadsággal szemben fellépni kívánó államok eszköztelenek lennének az internettel szemben. Az olyan államok, mint Irán vagy Kína, sikerrel védik meg politikai berendezkedésüket, mi több, az internet által segítséget kaptak a magánszféra további korlátozásához, polgáraik folyamatos megfigyeléséhez. Egyáltalán nem evidens tehát, hogy az internet nem képes ártani a demokratizálódási igényeknek, azt célul tűző, elnyomott mozgalmaknak.⁴¹

Az internethez fűzött korai remények szerint az új médium egy más jellegű demokratizálódási folyamat katalizátora is lehetett volna, amely a *mainstream* médiában elfoglalt 'piaci hadállások' megingatásában öltött volna testet. Mivel az internetet szabadon, különösebb költség nélkül lehet használni a vélemények kifejezésére, és a tartalom tárolásának kapacitása elvileg korlátlan, jóval több hang és többféle vélemény tud ott megjelenni, mint a nyomtatott sajtóban, rádióban, televízióban: a súlyos költségek formájában megjelenő „belépési küszöb” – ami a független véleményformálást eddig sokak számára ellehetetlenítette – eltűnik, vagy legalábbis marginálisra csökken. Ezzel pedig a demokratikus nyilvánosság egésze jól jár, hiszen a többféle véleményhez való hozzáférést nem korlátozza az állam vagy más külső szereplő, illetve a hozzáférésnek sincsen jelentős költsége.

A gazdasági különbségek ugyanakkor az interneten egyáltalán nem tűntek el. A sikeres internetes tartalomszolgáltatás költsége szintén óriási, így a piaci szűkösség – már ami a tömegek által figyelemmel kísért tartalmakat illeti – megmarad.⁴² Mindenki más – a számos blogger, egyéni véleményközlő, független fórum – a nagyközönség számára gyakorlatilag láthatatlan; tartalmaikat kevesen keresik, nézik vagy olvassák. Az internet sem mentes a nagyvállalati dominanciától, a piaci

---

³⁷ James CURRAN: Rethinking Internet History. In: James CURRAN – Natalie FENTON – Des FREEDMAN (szerk.): *Misunderstanding the Internet*. London, Routledge, 2012. 45.

³⁸ James CURRAN: Reinterpreting the Internet. In CURRAN–FENTON–FREEDMAN i. m. (37. l.) 7.

³⁹ Jacob ROWBOTTOM: *Democracy Distorted. Wealth, Influence and Democratic Politics*. Cambridge, Cambridge University Press, 2010. 243.

⁴⁰ Jacob ROWBOTTOM: Sajtószabadság és politikai vita a digitális korban. *Fundamentum*, 2007/2.

⁴¹ MOROZOV i. m. (4. l.).

⁴² KENYON i. m. (19. l.) 403.

koncentrációtól, a tartalmat ellenőrző kapuőröktől, a gazdasági alapú kirekesztéstől.⁴³ Eli Noam kijelentése szerint „az internet alapvető gazdasági jellegzetességei” azt sugallják, hogy „ha a médiapluralizmusra gondolunk, az internet nem a megoldás, hanem éppenséggel maga válik a problémává.”⁴⁴ Az internet nem hozott létre kiegyenlítettebb játékteretet a kicsi és a nagy vállalkozások között.⁴⁵ A nagy internetes cégek szinte kolonizálták a kiberteret.⁴⁶ A leglátogatottabb weboldalak kivétel nélkül azon vállalatok kezében vannak, amelyek az offline világban is erős piaci pozícióval rendelkeznek, és amelyek az üzleti sikerben, kevésbé a demokratikus nyilvánosság kiszolgálásában érdekeltek.

Ennek ellenére nem állítható, hogy az internet ne növelte volna ténylegesen a demokratikus nyilvánosság mozgásterét, illetve hogy ez a fajta kommercializálódás ne járult volna hozzá az internet gyors elterjedéséhez és népszerűségéhez, a technológia folyamatos fejlődéséhez, de a kezdeti remények valóra váltására már jóval kevésbé alkalmas.

3.3. Az internet mint média

Az interneten nyújtott elérhető tartalom egy részét bizonyosan médiának tekintjük. Korábban egy-egy új médium elterjedését követően rövidebb-hosszabb idő elteltével megjelent az adott médiumra vonatkozó önálló szabályozás (sajtótörvények, rádiójog, később az elektronikus média szabályozása), míg az internetre vonatkozóan ilyen, speciális szabályrendszer a nyugati világban még nem született. A múlt század nyolcvanas éveitől kezdve terjedt el egy tudományos nézet, amely szerint a (média)technológia jellege meghatározza a jogi szabályozást is, azaz a jog adaptálódik a technológiához.⁴⁷ Ebből a felfogásból az következik, hogy mivel az internetet igen nehézkesen lehet csak szabályozni (joghatósági, végrehajtási, azonosítási, felelősségtelepítési problémák miatt), azt nem is szükséges szabályozás alá vonni.

Az internet azonban meglepően kevésbé új abban az értelemben, hogy a ‘hagyományos’ média számos problémáját megörökölte, pontosabban megújította, olykor még mértékét is megnövelve reprodukálta az új környezetben, beleértve az önkényes állami beavatkozás lehetőségét, a véleményközlés hatékonyságában és a véleményekhez való hozzáférés esélyeiben mutatkozó egyenlőtlenségeket, valamint

---

⁴³ James CURRAN – Natalie FENTON – Des FREEDMAN: Conclusion. In: CURRAN–FENTON–FREEDMAN i. m. (37. l.j.) 180.

⁴⁴ Philip M. NAPOLI – Kari KARPPINEN: Translating Diversity to Internet Governance. *First Monday*, 2013. december 2., <http://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/view/4307/3799>

⁴⁵ CURRAN i. m. (38. l.j.) 14.

⁴⁶ CURRAN i. m. (37. l.j.) 54.

⁴⁷ Ithiel DE SOLA POOL: *Technologies of Freedom*. Cambridge, Harvard University Press, 1983.

a kommercializálódást. Ezeken túlmenően az internet új, nem várt problémákat is generált, a vélemények sokszínűségét veszélyeztető magánkorlátozások új módzataival, a magánszféra megsértésének kibővült lehetőségeivel és a minőségi újságírás gazdasági alapjainak ellehetetlenítésével. Ezek pedig már – ha elfogadjuk őket – kellő súlyú érvek lehetnek a jogi beavatkozás mellett.

Az internet egyébként már most sem jogmentes terület, az általános hatályú jogszabályok (polgári jog, büntetőjog stb.) vonatkoznak az ott elérhető tartalmakra, és számos internetspecifikus részkérdés is jogilag – jórészt Európai Unió szinten – rendezett (elektronikus kereskedelem, elektronikus hírközlés, lekérhető médiaszolgáltatások, válaszig, szerzői jogi kérdések stb.), de önálló internetszabályozás nem létezik, és a hatályos jogszabályok alkalmazásának hatékonysága sem lehet – a fent említett azonosítási, végrehajtási, joghatósági problémák miatt – olyan mértékű, mint az offline médiavilágban.

3.4. A kapuőrök szerepe

Az internetes kommunikációban nemcsak azon szolgáltatások bírnak meghatározó jelentőséggel, amelyek tartalmat állítanak elő, hanem azok is, amelyek a tartalmakat a közönséghez eljuttatják. Az internethozzáférés-szolgáltatás, webáruházak, blogszolgáltatók, keresőmotorok és *social media* stb. (összefoglalóan: kapuőrök vagy közvetítők) megkerülhetetlenek e rendszerben, és képesek a nyilvános szféra alapvető befolyásolására. Képesek arra, hogy bizonyos tartalmakat elérhetetlenné, vagy csak nagy nehézségek árán elérhetővé tegyenek, más tartalmakat pedig tömeghez juttassanak el. Túl azon, hogy számos szempontból feszegetik a jogrendszer meglévő kereteit (adatvédelem, magánszféra-védelem, gyermekvédelem, rágalmazási jog, gyűlöletbeszéd), a nyilvánosság meghatározó szereplőivé váltak.⁴⁸

Mindeközben működésüket nem korlátozzák azon garanciák, amely az államot kötelezi a nyilvánosság, a plurális véleménypiac biztosítása tekintetében (mint például a cenzúra kizártsága, illetve aktív, tevőleges lépések a sokszínű vélemények közönséghez való eljutása érdekében). A Google és a Facebook például szabályzataik által, amelyeket a felhasználókkal kötött szerződés részévé tesznek, saját, önálló kvázijogrendszert alakítottak ki, amely gyorsaság és hatékonyság tekintetében erősebb, mint bármely valódi (állami) jogrendszer, ugyanakkor a benne megszületett döntések nem átláthatók, és mentesek minden jogállami eljárási garanciától. E szolgáltatások képesek meghatározni, de legalábbis jelentősen befolyásolni a politikai agendát, tulajdonosaik (részvényeseik) érdeke mentén alakítani a közéleti vitákat és az egyes, eltérő véleményekhez való hozzáférés folyamatát.

---

⁴⁸ LAIDLAW i. m. (6. lj.) 40–57.

3.5. A kapuőrök mint médiumok

A legtöbb kapuőr/közvetítő előszeretettel állítja magáról, hogy nem tekinthető médiának, elsősorban azért, mert jellemzően nem állít elő saját tartalmat. A már emlegetett ET-ajánlás hat feltételének a kapuőrök egy része hiánytalanul megfelel. Ami az 1) kritériumnak való megfelelést illeti – a mások által előállított tartalmak összerendezése, gyűjtése, válogatása, történjék akár algoritmusok segítségével, és az így kezelt tartalmak másokhoz való eljuttatása is a „médiaként való viselkedés szándékát” jelzi.⁴⁹ Hasonlóképpen, a 2) kritérium is teljesülhet pusztán azáltal, hogy a szolgáltató elrendez, gyűjt, válogat a tartalmak között.⁵⁰ A 3) feltétel, a szerkesztői kontroll – sajátos értelemben – megtalálható a közvetítők többségénél, sőt ez a tevékenységük veleje: a keresőmotor-szolgáltatás lényege a szelekció, amivel az online tartalmakban való eligazodást megkönnyíti, a *social media* platformok többsége pedig – mindenekelőtt a Facebook – különböző szempontok szerint válogatja ki a felhasználók elé kerülő tartalmakat, illetve hoz döntést azok esetleges eltávolításáról. Ha pedig a jog kötelezi őket egy tartalom eltávolítására, akkor ez a kötelezettség az online közvetítők esetében minőségében más, mint a korábbiak esetében (a postát senki nem perelte a jogsértő tartalmú újságok kiszállítása miatt, a másorderjesztő főszabályként nem kötelezhető, ha az általa terjesztett televíziós szolgáltatásban jogsértő tartalom szerepel).⁵¹ A 4) és 5) feltétel is teljesül, legalábbis a tömegek által használt szolgáltatások esetében, tekintettel például a Facebook és a Google által alkalmazott nagy létszámú munkavállalóra, akik a moderálást és panaszkezelést végzik, valamint ezen eljárások (belső) szabályozottságára, illetve a szolgáltatások fő céljára, ami nem más, mint bizonyos online tartalmak közönséghez való eljuttatása. Mindez együtt pedig szükségszerűen vezet el az e szolgáltatásokkal szemben megfogalmazódó felhasználói elvárásokhoz 6), amelyeknek e szolgáltatások nyújtói egyelőre vonakodnak eleget tenni.

Nincs tehát okunk rá, hogy elutasítsuk a média korábbi fogalmának már-már radikális kiterjesztését a tartalmat főtevékenységüként elő nem állító, de a tartalmak közvetítésében megkerülhetetlen szolgáltatásokra. Ennek hiányában fennma-

---

⁴⁹ Uo., Appendix, 20–21. pontok. Az algoritmusok általi, jogilag szabályozás alá vonható ‘szerkesztői döntésekről’ l. Stuart Minor BENJAMIN: Algorithms and Speech. 161(6) *University of Pennsylvania Law Review* (2013) 1445.

⁵⁰ Uo., Appendix, 26. pont.

⁵¹ Az ilyen, sajátos, a jog által kikényszerített ‘szerkesztői’ döntések köre folyamatosan bővül. A német parlament 2017 júniusában fogadta el a gyűlöletbeszéd és az álhírek elleni platformszolgáltatói fellépést célzó (kifejezetten a Facebookra szabott) új törvényt. L. Geoffrey SMITH: Germany’s New Law Is a Milestone for Social Media Regulation in Europe. *Fortune*, 2017. június 30., <http://fortune.com/2017/06/30/germany-law-social-media-hate/>. Az EU audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló irányelvének módosításakor annak hatályát ki kívánja terjeszteni a *social media* és a videomegosztó portálok audiovizuális tartalmaira is, l. 23. lj.

rad a kapuőrök működésére vonatkozó szabályozásban a jelenlegi féloldalasság: miközben tevékenységük szabadságát a jogrendszer biztosítja, azaz csak igen kivételes esetben felelnek (az Ekertv. alapján) a rendszerükön elhelyezett jogsértő tartalmakért, a demokratikus nyilvánosság felé fennálló felelősségük elismerésétől (főleg annak jogi kötelezettségek formájában való rögzítésétől) ódzkodnak.

4. Keresőmotor-szolgáltatások

4.1. Szerepük a vélemény szabadság gyakorlásában

A Google szolgáltatásai közül csak az egyik, de kétségtelenül a legszélesebb körben használt szolgáltatás a keresőmotor, amely nélkülözhetetlen az internet használatához, és amelyet kimagaslóan nagyobb mennyiségű felhasználó használ, mint versenytársait összesen. A Google keresőmotor-szolgáltatása nem állít elő tartalmat, hanem azokat egy, a vállalkozás által kialakított sorrendben közzéteszi.⁵² Ugyanakkor a keresőmotor 'szerkeszt', hiszen tartalmakat rangsorol, ami jogsértés alapja vagy felerősítője lehet. A Google azon algoritmusai, amely alapján a keresési eredményeket listázza, nem nyilvános. Annyi tudható, hogy a keresési eredményeket a Google gazdasági érdekei befolyásolják, azaz cégek azért fizetnek a számára, hogy weboldaluk a lista elején szerepeljen (elvben ez csak a Google AdWords szolgáltatása tekintetében, az első három kiadott találatra igaz, de a listázás rendszere egészében nem átlátható).

Az Európában szinte monopolhelyzetet élvező Google-lal kapcsolatban számos jogi kérdés merült fel az elmúlt években. Ezek közül több olyan található, amelyek köze van a Google – illetve általában a keresőmotorok – sajátos szerkesztői szerepéhez, és több olyan is, amely versenyjogi fókuszú, például a trösztellenes szabályoknak a Google általi vélelmezett megsértésének kérdése és a vonatkozó EU-s eljárás.⁵³

Jakubowicz szerint a keresőmotorok „információs szolgáltatások”, azaz nem tekinthetők médiának, de „különleges kihívásokat és jelentékeny kockázatokat jelentenek” egy sor, a sajtószabadság szempontjából fontos érték, illetve szabályozás hatékony alkalmazása, úgy mint a jogsértő tartalmakhoz való hozzáférés, a tartal-

---

⁵² Eric SCHMIDT: How Google Works. *Slideshare*, 2014. október 12., <https://www.slideshare.net/ericsschmidt/how-google-works-final-1>

⁵³ Sally HUBBARD: Seven Reasons Why Europe's Antitrust Cases Against Google Are A Big Deal. *Forbes*, 2017. március 16., <https://www.forbes.com/sites/washingtonbytes/2017/03/16/7-reasons-why-europes-antitrust-cases-against-google-are-a-big-deal/#eadf83d1498f>; European Commission: Antitrust/Cartel Cases. Google Search (Shopping), http://ec.europa.eu/competition/elojade/isef/case_details.cfm?proc_code=1_39740

mak közötti diszkrimináció és a véleménynyilvánítás gyakorlóira való ráhatás kizárása, a közélet fragmentálódásának megelőzése és a piaci verseny torzításának megakadályozása szempontjából.⁵⁴

4.2. A keresési találatok manipulálása

Matthew Hindman arra a következtetésre jutott, hogy a keresőmotorok egyáltalán nem demokratikusan működnek, az elérhető tartalmaknak csak egy kisebb részére irányítják rá a figyelmet. Ez persze minden listázás, rangsorolás fogalmi velejárója, ugyanakkor a listázás szempontjainak nyilvánossága, átláthatósága, abban a demokratikus szempontok – sokszínűség, eltérő vélemények legalább hasonló esélye a közönséghez való eljutásra – figyelembevételére észszerűen felmerülő érdekek lehetnek. Ezt felerősíti az a tipikus felhasználói magatartás, amely szerint az információt keresők jobbra melegek a keresőmotor által preferált tartalmakkal. Így a mérhető látogatottságú, közéleti tartalmú weboldalak száma meglepően alacsony, a piac az interneten is erősen koncentrált, a leghatékonyabb véleményformálók pedig az interneten is az offline világban meghatározó erejű nagy média-vállalkozások, vagy azok a bloggerek, akik kvalifikáltságuk, előéletük, társadalmi pozíciójuk folytán amúgy sem lennének kizorítva a médiából.⁵⁵

A keresőmotor-szolgáltatás nemcsak gazdasági érdekeket szolgálhat, hanem a politikai vélemények korlátozására is alkalmas. A legkedveltebb, állami tulajdonban lévő kínai keresőmotor például nem listázta ki azon weboldalakat, amelyek a kínai demokrácia megteremtéséért állnak ki. Az Egyesült Államok manhattanbéli kerületi bírósága szerint pedig ezzel az alkotmányban védett jogát gyakorolta, azaz az efféle sajátos 'szerkesztés' a sajtószabadság védelmét élvezzi.⁵⁶ Egyes tudományos álláspontok szerint a keresőmotorok tevékenysége a lapkiadókéhoz hasonló szerkesztői döntéshozatalt feltételez.⁵⁷ De nem csak represszív kormányok által tulajdonolt online cégek képesek a cenzúrára. A Google például évekig követte a kínai kormány előírásait, és tett elérhetetlenné politikai tartalmakat annak érdekében, hogy beléphessen a kínai piacra.⁵⁸ A Google piaci érdekeinek védelmét egy

---

⁵⁴ JAKUBOWICZ i. m. (30. l.) 3., 34–35.

⁵⁵ Matthew HINDMAN: *The Myth of Digital Democracy*. Princeton, Princeton University Press, 2008.

⁵⁶ *Jian Zhang et al. v. Baidu.com, Inc.* 11 Civ 3388 (US DC SDNY, 2014. március 27.).

⁵⁷ Eugene VOLOKH – Donald M. FALK: *First Amendment Protection for Search Engine Search Results* (2012), <http://volokh.com/wp-content/uploads/2012/05/SearchEngineFirstAmendment.pdf>

⁵⁸ Kaveh WADDELL: *Why Google Quit China – and Why It's Heading Back*. *The Atlantic*, 2016. január 19., <https://www.theatlantic.com/technology/archive/2016/01/why-google-quit-china-and-why-its-heading-back/424482/>

amerikai bírósági ítélet is elismerte, ami szerint a piaci versenytársának (a konkrét ügyben egy másik kereső-szolgáltatásnak) a Google keresési találatában való hátrásorolása, és így számára jelentős gazdasági kár okozása nem volt jogellenes.⁵⁹

A Google tevékenysége alapvetően képes befolyásolni a nyilvánosság működését. Az online médiavállalkozások közönsége, olvasói jelentős számban a Google-ön keresztül jutnak el az adott szolgáltatáshoz. A keresési találatok sorrendje tehát jelentős hatást gyakorol arra, hogy milyen információk, tartalmak válnak a nyilvánosság számára széles körben elérhetővé.

A hálózat- vagy netsemlegesség mintájára létezik a keresősemlegesség fogalma is. Ennek elvei közé tartozik a weboldalak közötti egyenlőség, a keresésnek objektíve megfelelő eredmény produkálása, a nyilvánosság torzításától való tartózkodás, a keresőmotor-szolgáltató érdekeinek háttérbe szorítása, a keresések alapjául szolgáló algoritmus átláthatósága, a válaszadási jog lehetőségének biztosítása linkek útján stb.⁶⁰ A teljes keresősemlegesség látszólag a tartalmak közötti egyenlőséget célozza, valójában az – anyagi, technikai, egyéb különbségek okozta – amúgy is létező egyenlőtlenségek fenntartásához járulna hozzá, azaz bár a Google módszerei torzítják a nyilvánosságot, az arra adható elvi válasz sem segíti elő kellőképp annak torzulásmentességét.⁶¹

4.3. Személyiségi jogi kérdések

A keresőmotor-szolgáltatás működése a személyiségi jogi jogsértések új módjait teszi lehetővé. Felmerült már a joggyakorlatban a találati lista eredményeinek jóhírnévsértő jellege,⁶² illetve a gyakori kereséseket rögzítő és javaslatként kiadó szóösszetételek (*autocomplete suggestions*) személyiségi jogot sértő jellege is.⁶³ Az ún. feledtetéshez való jog (*right to be forgotten*) esetében pedig már közvetlen szerkesztői tevékenységet lát el a vállalkozás, amely akár a közéleti-politikai vélemény-

---

⁵⁹ *Search King, Inc. v. Google Technology, Inc.* Civ-02-1457-M (WD Okla., 2003. január 13.).

⁶⁰ James GRIMMELMANN: Some Skepticism About Search Neutrality. In: Berin SZOKA – Adam MARCUS (szerk.): *The Next Digital Decade: Essays on the Future of the Internet. Is Search Now an „Essential Facility”?* Washington, TechFreedom, 2010. 438.

⁶¹ Uo., 459–459.

⁶² Don REISINGER: Google hit with \$208K fine over alleged defamation. *C|Net*, 2012. november 12., <https://www.cnet.com/news/google-hit-with-208k-fine-over-alleged-defamation/>

⁶³ Gervase DE WILDE: Defamation claims and Google’s autocomplete. *Inform*, 2012. szeptember 21., <https://inform.wordpress.com/2012/09/21/defamation-claims-and-googles-autocomplete-gervase-de-wilde/>

nyekre is kiterjedhet.⁶⁴ Az EU Bíróságának 2014-es ítélete szerint bizonyos, a kérelmezőre nézve sérelmes (nem releváns, elavult stb.), a közérdeket nem szolgáló adatokat a Google-nek el kell távolítania a keresési találatok közül. A Google e döntéssel egyértelműen, a korábbi tevékenységén túlmenően is szerkesztővé vált, tevékenysége pedig tovább hasonult a hagyományos médiavállalatokéhoz.

A személyiségi jogsértésekkel szemben az uniós tagállamok saját törvényeik alapján léphetnek fel. A magánjogi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló Brüsszel Ia. rendelet meghatározza, hogy a fogyasztó mely tagállam bíróságai előtt jogosult pert indítani a vele szerződő másik fél ellen. A rendelet joghatósági kikötés esetén (a Facebook és a Google is él ilyen kikötéssel általános szerződési feltételeiben) is védelmet nyújt a fogyasztó számára a tisztességtelen joghatósági kikötéssel szemben.

5. Social media szolgáltatások

5.1. Szerepük a véleményszabadság gyakorlásában

A *social media* szolgáltatások terjedésének egyik következménye az lett, hogy a szolgáltatások széles körben történő használata tovább rontotta a nyomtatott sajtó és az internetes sajtótermékek piaci pozícióit, átalakítva az olvasási (hírfogyasztási, tájékozódási) szokásokat.⁶⁵

Az újabb generációk nem hogy nyomtatott sajtót nem vesznek már a kezükbe, de az interneten is a gyors, rövid (néhány soros), figyelemfelkeltő címmel ellátott tartalmakat keresik, nem kattintva rá az adott online újság honlapjára. Azaz a Facebook vagy a Google News például úgy tud jelentős bevételt generálni a maga számára, hogy nem állít elő saját online tartalmat, hanem mások tartalmait gyűjti össze. Ez a rendkívül drága műfajnak számító oknyomozó, tényfeltáró újságírás visszaszorulását vetíti előre.⁶⁶

---

⁶⁴ *Google Spain SL, Google Inc. v. Agencia Espanola de Proteccion Datos Mario Costeja Gonzalez*, C-131/12, 2014. május 13-i ítélet.

⁶⁵ Lili LEVI: Social Media and the Press. 90(5) *North Carolina Law Review* (2012) 1531, 1537–1539; Emily BELL: What's the Right Relationship Between Technology Companies and Journalism? *The Guardian*, 2014. november 23., <http://www.theguardian.com/media/media-blog/2014/nov/23/silicon-valley-companies-journalism-news>

⁶⁶ *Az online aggregátorok működésének hatása a hazai tartalomszolgáltatás iparági folyamataira* (a Magyarországi Tartalomszolgáltatók Egyesülete által készített tanulmány), http://mte.hu/dokumentumok/PwC-MTE_TANULMANY_vegso_valtozat_2013.12.09.pdf

A *social media* jogi értelemben ma nem média, az ilyen típusú szolgáltatások nem tekinthetők sajtóterméknek vagy médiaszolgáltatásnak, nem tartoznak a médiaszabályozás hatálya alá. Ugyan valóban nem állítanak elő saját tartalmat, amit viszont tesznek – a felhasználói tartalmak összerendezése, az egyes felhasználók számára azok egyedi válogatása –, az nagyban hasonlít a média szerkesztői tevékenységére.

2016 májusában először az terjedt el a nyilvánosság körében, hogy a Facebook szerkesztői az Egyesült Államokban a konzervatív véleményeket háttérbe szorítják,⁶⁷ majd pedig, hogy Donald Trump győzelme a Facebook nem eléggé szigorú szerkesztői döntéshozatalának volt köszönhető, amennyiben nem szűrték ki az ún. hamis híreket (*fake news*) a hírfolyamból, és így hozzájárultak a rivális jelölt lejáratásához.⁶⁸ Függetlenül e vélekedések megalapozottságától, ma már tagadhatatlan, hogy a Facebook szerkeszt.

A *social media* maga nem tekinthető – a jogi szabályozás szempontjából – médiának, mert nem végez a hagyományos értelemben vett szerkesztői tevékenységet, azaz nem válogat úgy az instrukciói szerint dolgozó újságírók által előkészített tartalmak között, mint egy újság főszerkesztője, hanem meghatározott algoritmusok szerint tartalmakat kínál, sorba rendez a felhasználóinak, de e tartalmakat tőle függetlenül állítják elő (például a Facebook). Az algoritmus persze nem egy önállóan létező rendszer, emberek hozták létre és módosítják, ezért végső soron emberi beavatkozás áll a Facebook szerkesztési tevékenysége mögött. Ezzel együtt jelentős mértékben a felhasználó döntése – barátai, kedvencei, a követett tartalmak meghatározásán keresztül – alakítja az elé kerülő tartalmak körét, a ‘szerkesztő’ algoritmusok nélkül működő *social media* szolgáltatások (Instagram, Twitter) pedig inkább a felhasználó döntése szerint működnek.

5.2. Tartalomszabályozási kérdések

A Facebookon elérhető tartalmakra alkalmazhatók az általános hatályú jogszabályok. A Facebook felhasználói perelhetők a személyiségi jogokat sértő tartalmakért, mi több, a profil gazdája perelhető a mások által írt jogsértő kommentért.⁶⁹

---

⁶⁷ Amy TENNERY: Report Claiming Bias in Facebook ‘Trending’ Topics Sparks Social Media Outcry. *Reuters*, 2016. május 9., <http://www.reuters.com/article/us-socialmedia-facebook-idUSKCNOY02EY>

⁶⁸ James CARSON: What is Fake News? Its Origins and how it Grew in 2016. *Telegraph*, 2017. március 16., <http://www.telegraph.co.uk/technology/0/fake-news-origins-grew-2016/>

⁶⁹ BH2016. 330 – „A Facebook-profil fenntartója is felelősséggel tartozik a profiloldalán megjelenő jogsértő tartalmú közlésekért.”

A Brüsszel Ia. rendelet alapján maga a Facebook is perelhető személyiségi jogi perekben, magyar bíróság előtt is. Úgyszintén kiterjed például a gyűlöletbeszéd tilalmára vonatkozó büntetőjogi szabályozás a szolgáltatásra.

5.3. Magáncenzúra

A Facebook saját szabályrendszere alapján hoz döntést a felhasználók által kihelyezett tartalmakra vonatkozóan.⁷⁰ Ha úgy látja helyesnek, valamely, a szabályzatban foglalt rendelkezésre hivatkozva (például gyermekvédelem, gyűlöletbeszéd tilalma) eltávolítja az adott bejegyzést, súlyosabb esetben szankcionálja a felhasználót, felfüggesztve vagy törölve felhasználói fiókját.⁷¹

A közelmúltban számos visszás döntésre derült fény, például amikor a vietnami háború ikonikus képét távolította el a szolgáltató (mert egy, a bombázás elől menekülő meztelen kislányt is ábrázolt),⁷² vagy amikor Gustave Courbet egyik, amúgy a Musée d'Orsay-ban kiállított festményét cenzúrázták (amely egy női nemi szervet ábrázol).⁷³

A Facebook ezen túlmenően kevésbé látható eszközökkel is befolyásolja a véleményekhez való hozzáférést: az, hogy mi kerül az egyes felhasználók hírfolyamába, elsősorban a szolgáltatás által használt algoritmuson múlik. Az egyes felhasználók által ténylegesen elért tartalom az összes ismerősük vagy az általuk kedvelt oldal tartalmainak csak 10-15%-a – az algoritmus szerkesztői szerepe tehát meghatározó.⁷⁴

Olykor maguk a kormányok kerülnek meg saját jogrendszerüket, és igyekeznek megállapodni a Facebookkal bizonyos tartalmak korlátozásáról. Erre példa a német kormány és a szolgáltató egyezsége a bevándorlókkal szembeni gyűlöletet kifejező tartalmak törléséről.⁷⁵ Más kérdés, hogy ha a kormány nem elégedett az

⁷⁰ A Facebook Közösségi alapelveit I. <https://www.facebook.com/communitystandards>

⁷¹ HAJDÚ Péter: Letiltotta a 888-at a Facebook. *Magyar Nemzet Online*, 2017. április 2., <https://mno.hu/media/eltunt-a-888hu-a-facebookrol-2392978>

⁷² Sam LEVIN – Julia Carrie WONG – Luke HARDING: Facebook Backs Down from 'Napalm Girl' Censorship and Reinstates Photo. *The Guardian*, 2016. szeptember 9., <https://www.theguardian.com/technology/2016/sep/09/facebook-reinstates-napalm-girl-photo>

⁷³ Nude Painting Furore: Court Rules Facebook can Be Sued in France. *The Guardian*, 2016. február 12., <https://www.theguardian.com/world/2016/feb/12/nude-painting-furore-court-rules-facebook-can-be-sued-in-france>

⁷⁴ Everything You Need To Know About Facebook's News Feed Algorithm. *Singlegrain*, <https://www.singlegrain.com/social-media-news/facebook-news-feed-algorithm/>

⁷⁵ Timothy GEIGNER: Zuckerberg Tells Angela Merkel Facebook Is on the Hate Speech Censorship Case. *Techdirt*, 2015. szeptember 30., <https://www.techdirt.com/articles/20150928/13481932386/zuckerberg-tells-angela-merkel-facebook-is-hate-speech-censorship-case.shtml>

eredménnyel, akkor keményebb eszközöket is alkalmazhat (például büntetőfeljelentés a szolgáltató vezetőivel szemben),⁷⁶ illetve eljátszhat a szabályozás szigorításának gondolatával is.⁷⁷

5.4. Vélemény- és médiapiaci hatás

Bár a *social media* nem állít elő professzionális médiatartalmat, és az online sajtó saját tartalmait széles körben tudja népszerűsíteni, megosztani rajta keresztül, a felhasználók sokszor megelégednek az egyes cikkeknek a *social mediából* közvetlenül elérhető bevezető soraival (*lead*), vagy a cikket megosztó barátaik által azokhoz fűzött rövid kommentárokkal, és nem kattintanak rá magára a sajtóteremék weboldalára. A *social medián* keresztüli médiafogyasztás hatással van a sajtó reklámbevételeire is. Így, bár a *social media* egyfajta sajátos terjesztőként, közvetítőként elvben segíthet is a sajtónak a közönséghez való eljutásban, a gyakorlatban a *social media* és online sajtó kapcsolatának az utóbbi számára jelentős hátulütői is vannak.

Az elemzők szerint a *social media* drasztikusan alakítja át nemcsak a piaci környezetet, hanem az újságírói tevékenységet is. (Ez persze nemcsak ennek a szolgáltatásnak, hanem az internet más típusú szolgáltatásainak is köszönhető, mint a hírgyűjtés folyamatát átalakító keresőmotorok, a lapok tartalmát kiegészítő újságírói blogok, a blogszerű újságok, a híraggregáló oldalak népszerűsége.)

Lili Levi szerint a *social media* a gazdasági háttér átformálásán túl átalakítja:

- a hírgyűjtési folyamatot;
- a felhasználókra (korábban: olvasókra, közönségre) gyakorolt hatást;
- a hírfogyasztási szokásokat;
- az újságírói teljesítmény jellegét, azaz magát a tartalmat, annak pontosságát, megbízhatóságát, tehát az azzal kapcsolatban megkövetelt szakmai kritériumokat.⁷⁸

---

⁷⁶ Emily TAMKIN: Mark Zuckerberg Is Being Investigated By German Prosecutors for Hate Speech on Facebook. *Foreign Policy*, 2016. november 4., <http://foreignpolicy.com/2016/11/04/mark-zuckerberg-is-being-investigated-by-german-prosecutors-for-hate-speech-on-facebook/>

⁷⁷ Merkel Ally Threatens Facebook with Fines over Online Hate Speech. *Reuters*, 2016. december 7., <http://www.reuters.com/article/us-germany-facebook-hatespeech-idUSKBN13W1NL>; Social Media Sites Face Heavy Hate Speech Fines under German Proposal. *The Guardian*, 2017. március 14., <https://www.theguardian.com/media/2017/mar/14/social-media-hate-speech-fines-germany-heiko-maas-facebook>

⁷⁸ LEVI i. m. (65. l.) 1547–1572.

Nagy kérdés, hogy a *mainstream* média hogyan tudja majd követni ezeket a jelenségeket, és hogyan fogja a jövőben ellátni feladatait. A régi vágású és az oknyomozó újságírás halálát vizionálóknál kevésbé pesszimisták is jelzik a számos problémát, amit az internet terjedése okozott. Robin Foster egy tanulmányában a hírek sokszínűségének lehetőségeit vizsgálta a digitális világban. Abból indult ki, hogy bár az internet látszólag jelentős mértékben hozzájárul a hírek terjedéséhez és sokszínűségük (a források számának) növekedéséhez, mindez új kockázatokat is teremtett. E kockázatok a „digitális közvetítők” tevékenységében rejlik. Foster szerint ezen közvetítők (híraggregátorok, mint a Yahoo, keresőmotorok, mint a Google, közösségi médiumok, mint a Facebook, és online üzletek/készülékek, mint az Apple) jelentős mértékben képesek kontrollálni az interneten elérhető híreket: 1) szűk keresztmetszetet jelentenek, amelyeken keresztül a felhasználó a hírekhez jut; 2) szerkesztői jellegű döntéseket hoznak arról, mely híreket továbbítsák vagy tegyék elérhetővé; 3) formálják a hírszolgáltatás jövőbeni üzleti modelljeit és 4) hajlamosak és képesek a politikai agenda befolyásolására.⁷⁹ Ennek megfelelően e közvetítők tevékenységét szabályozni szükséges a demokratikus nyilvánosság, pontosabban a hírekhez való hozzáférés érdekében.

Az internet elkezdte lebontani az akadályokat a professzionális újságírók és a független véleményformálók között, és hozzájárult az újságírás demokratizálódásához, legalábbis abban az értelemben, hogy több hang megjelenését tette lehetővé a nyilvános térben. Másik oldalról legalábbis kérdéses, hogy az internet hogyan befolyásolja az újságírás jövőjét. Egyrészt az internetes hírszolgáltatások, közösségi oldalak nagymértékben átalakították a korábbi olvasói-felhasználói szokásokat, tömegeket fordítottak el a professzionális médiatermékektől, aláásva azok gazdasági alapját.⁸⁰ Másrészt a híraggregátor- és közösségi oldalak valódi teljesítmény (tartalom-előállítás) nélkül húznak hasznot a profi újságírók által előállított tartalmakból (is), szintén megbillentve a korábbi üzleti modelleket.⁸¹ Harmadrészt a felhasználói szokások változása nem érinti a korábbi piaci *status quo* egyes, kiemelten fontos jellegzetességeit: a médiapiacokon még ma is a televízió a legfontosabb (legtöbb reklámbevételt generáló) médium, a hírek elsőszámú forrása,⁸² a független fórumoknak tekintett blogok pedig egyáltalán nem vonzanak tömegeket,⁸³ és túlnyomórészt az interneten is az offline világban meghatározó médiumok online

---

⁷⁹ Robin FOSTER: *News Plurality in a Digital World*. Oxford, Reuters Institute for the Study of Journalism – University of Oxford, 2012. 25–42.

⁸⁰ Uo., 16–24.

⁸¹ Az online aggregátorok működésének hatása i. m. (66. lj.).

⁸² CURRAN i. m. (38. lj.).

⁸³ HINDMAN i. m. (55. lj.).

változatai, weboldalai a legerősebbek, legnépszerűbbek – a piaci viszonyok az internet elterjedésével e tekintetben tehát egyáltalán nem rendeződtek át drasztikus mértékben.⁸⁴

A hírszolgáltatás világa tehát változik, de nem feltétlenül úgy, ahogyan azt remélni lehetett. A piaci átrendeződés legnagyobb vesztese a komoly újságírás elsőszámú 'otthona', a nyomtatott sajtó, a helyébe lépő új hangok pedig valóban nagy számban léteznek, de hangerejük csekély, és funkciójuk sem azonos a professzionális újságírással: az oknyomozásra anyagi lehetőségeiknél fogva is már eleve képtelen, szabadidős tevékenységként űzött, vagy éppen ellenkezőleg, a „független blogger” köntösébe bújtatott elit véleményformálók és az internetre adaptált *mainstream* médiatermékek különösebben nem járulnak hozzá a tartalmak, vélemények sokszínűségének növeléséhez.

6. A szabályozás jövőjének kérdőjelei

6.1. Magánszabályozás vs. állami szabályozás

A kapuőrök által meghatározott tartalmú általános szerződési feltételek és az ahhoz kapcsolódó, részben (például a Facebook esetében) nyilvános szabályzatok, máskor (például Google) nem megismerhető tartalmú elvárások eredményeképpen lényegében e szolgáltatók egy pszeudojogrendszert hoznak létre, ahol a felhasználóikkal szembeni döntések – amik minden esetben kihatással vannak a szolgáltatáson keresztül elérhető tartalmakra, így nemcsak szerződéses partnereik, hanem a teljes nyilvánosság számára is jelentőséggel bírnak – 'pszeudobírószági' döntésnek feleltethetők meg, amelyekkel szemben legtöbbször valódi bírósági jogorvoslat lehetősége sem áll rendelkezésre. A szolgáltatások elsöprő népszerűsége pedig oda vezet, hogy ezek a döntések, amelyek semmiféle jogállami garanciát nem hordozó eljárásban születnek meg (nincs megismerhető, pontos szabályrendszer, közzétett, indokolt döntés, részvételi jog az eljárásban, sem a döntéssel szemben jogorvoslat), jóval nagyobb hatást képesek gyakorolni a nyilvános szférára, mint a valódi hatóságok és bíróságok döntései. Ez lényegében a demokratikus nyilvánosság szabályozásának kiszervezését jelenti a nemzetállami (és a regionális nemzetközi) keretek közül.

Ebben a rendszerben óhatatlanul a magánjog értékelődik fel a szolgáltató és a felhasználó között kötött szerződésen keresztül. Fogyasztóvédelmi eszközök elvben alkalmazhatók még az EU-n kívüli vállalkozásokkal szemben is, de ezek arra nem alkalmasak, hogy a nyilvánosság működésére általános értelemben has-
sanak ki.

---

⁸⁴ CURRAN i. m. (38. l.j.) 19.

6.2. A „közfórumdoktrína”

Egyes szerzők a fenti probléma ismeretében annak szükségét vetik fel, hogy az internetre is alkalmazni kelljen az alkotmányjogból ismert közfórum (*public forum*) doktrínát, amely szerint a közösségi terek (parkok, utcák stb.) a véleménynyilvánítás legitim színterei, amelyeket csak alapos indokkal lehet korlátozni.⁸⁵ A nyilvános terek rendelkezésre állnak a véleménynyilvánítás céljára (is). Közterületen a törvényben meghatározott rend szerint szervezhetünk nyilvános gyülekezést. Vajon elképzelhető-e olyan helyzet, amikor hasonlóra van jogunk magánterületen? A kérdés azért releváns, mert a legtöbb internetes közvetítőszolgáltatás és maga az internet eléréséhez szükséges infrastruktúra is magántulajdonban van, ezért a közfórum doktrínája az első benyomás szerint nem alkalmazandó rájuk nézve.

A releváns EJEB-döntés e kérdésben az *Appleby v. the United Kingdom* ügyben hozott ítélet.⁸⁶ Az ügyben a kérelmező arra hivatkozott, hogy egy magántulajdonú bevásárlóközpont tulajdonosa megsértette az Egyezményben foglalt jogait, amikor nem járult hozzá az épületben egy asztal és egy emelvény felállításához, hogy ott gyűjtösek aláírásokat, és osztogasson szórólapokat; tiltakozása egy városbéli park beépítése ellen irányult volna. Az EJEB nem állapította meg a 10. cikk megsértését, mert az adott körülmények között a tulajdonos rendelkezési jogát helyezte előtérbe, és megjegyezte, hogy a tulajdonosi döntés egyébként sem lehetetlenítette el teljes egészében a véleménynyilvánítást (a szórólapozás az egyes üzletekben és az épületen kívül, a bejáratoknál lehetséges lett volna). Az EJEB ugyanakkor megjegyezte, hogy bár a demográfiai, társadalmi, gazdasági és technológiai fejlődés megváltoztatja az emberek mozgásának és egymással való kapcsolatteremtésének módjait, ez a változás nem teremt automatikusan jogot a magánterületre való belépésre.

Ugyanakkor, ha a magánterülethez való hozzáférés mércéje olyan magas, hogy a véleményszabadság hatékony gyakorlásának akadályozásával vagy a jog lényegének megsemmisülésével jár, az EJEB nem zárja ki annak lehetőségét, hogy ebből az állam számára tevőleges kötelezettség keletkezzék, ami az Egyezményben foglalt jog gyakorlásának védelme érdekében a tulajdonjog korlátozásához vezethet. Nunziato amellet érvel, hogy az internetet annak ellenére ilyen közfórumnak kellene tekintetni, hogy ma már az infrastruktúráját működtető eszközök főként magántulajdonban vannak.⁸⁷ A doktrína alapján egyébként a véleménynyilvánítás bizonyos megszorításokkal a magántulajdonú, de a nagyközönség számára nyitva álló intézményekben is szabadon gyakorolható.⁸⁸

---

⁸⁵ Az Egyesült Államok Legfelső Birósága gyakorlatában elsőként l. *Hague v. CIO* 307 US 494 (1939).

⁸⁶ *Appleby v. the United Kingdom*, application no. 44306/98, 2003. május 6-i ítélet.

⁸⁷ NUNZIATO i. m. (13. lj.) 42–48., 70–87.

⁸⁸ *Pruneyard Shopping Center v. Robins* 447 US 74 (1980); *International Society for Krishna Consciousness v. Lee* 505 US 672 (1992).

Cass Sunstein⁸⁹ és Tim Berners-Lee⁹⁰ is tettek javaslatokat arra, hogyan tudná a Google és a Facebook megfelelőbben ellátni a nyilvánosság kiszolgálását, de ezek jobbára olyan felvetések voltak, amelyek önkéntes alapon vállalhatók a szolgáltatók által, törvényi eszközökkel nem kényszeríthető rájuk. Mások nem tartják elképzelhetetlennek az európai szintű jogi szabályozás megszületését sem.⁹¹ Magyarország e kérdésben – tekintettel kicsi médiapiacára, nyelvi különállására – még kiszolgáltatottabb, mint más európai államok. A magyar nyelvű, a nagy online vállalkozásoktól független tartalomszolgáltatás piaci alapon még nehezebben tartható fenn, mint például a német vagy az angol nyelvterületen, ezért a regionális szintű szabályozás Magyarország érdekeit szolgálná. Ebbe az irányba tett egy jelentős lépést az Európai Bizottság 2016-ban, amikor az AVMS irányelv módosítására irányuló javaslatában a médiaszabályozás hatálya alá vonta a videómegosztó portálokat is, szándékai szerint kiterjesztve rájuk is a gyűlöletbeszéd tilalmára és a gyermekvédelemre vonatkozó szabályok alkalmazhatóságát. Ettől még igen távolinak tűnik az olyan szabályozás megalkotása, amely nemcsak közvetlenül a jogsértő tartalmakkal szembeni fellépést teszi lehetővé, hanem általában véve a nyilvánosság megfelelő működésének fenntartását célozza.

7. Zárszó

Világos, hogy a sajtószabadság jogához kapcsolódó korábbi dogmatikai alapvetések nem maradhatnak örökké változatlanok. Nehezen azonosíthatóvá vált például a jogosult személye, és elkerülhetetlen, hogy az kiterjedjen olyan szolgáltatókra is, amelyek nem állítanak elő tartalmakat (illetve olyan tartalmak közvetítőire, amelyeket nem ez utóbbiak állítanak elő). Korábban sem volt másként, de e közvetítők szerepe alapvetően megváltozott, beavatkozási lehetőségeik mértéke és tömeges, legtöbbször szükségyszerű beavatkozásuk a kommunikáció folyamatába új fejezetet nyit a nyilvánosság jogi megítélésében: ők a szólásszabadság fontos alanyai, közvetlenül érzékelhető vélemény nélkül.

Ezzel párhuzamosan a tartalom-előállítók hozzáférése e közvetítő szolgáltatókhoz – és így a közönséghez való eljutás lehetősége az érintett platformokon – kulcskérdéssé vált; ugyanakkor ennek jogi megalapozása a korábbi doktrínák alap-

---

⁸⁹ Cass R. SUNSTEIN: *#Republic: Divided Democracy in the Age of Social Media*. Princeton, Princeton University Press, 2017.

⁹⁰ World Wide Web Creator Tim Berners-Lee Targets Fake News. *BBC*, 2017. március 12., <http://www.bbc.com/news/technology-39246810>

⁹¹ We Need European Regulation of Facebook and Google. *LSE Media Policy Project Blog*, 2016. december 13., <http://blogs.lse.ac.uk/mediapolicyproject/2016/12/13/we-need-european-regulation-of-facebook-and-google/>

ján nehézkes, hiszen a közvetítők jellemzően magántulajdonban álló vállalkozások, így a jog csak kivételes esetben tudja őket a hozzáférés biztosítására kötelezni – egyelőre csak a hálózatsemlegesség ügyében lehet erre alapot találni.

A média hagyományos fogalma az online kapuőrök korában nem alkalmazható; a kommunikáció folyamatába és tartalmába immáron olyanok is elkerülhetetlenül beavatkoznak, akik nem vettek részt a tartalom előállításában. Ez más típusú szerkesztés, mint amit a történelemből hagyományosan ismerünk, de sok tekintetben hasonlít ahhoz. A média és a szólásszabadság szabályozásának e jelenséghez igazítása a jövőben aligha lesz elkerülhető.

Az internetes kapuőrök és az Emberi Jogok Európai Egyezményének 10. cikke

A sajtószabadság új alanyai

Az internetes kommunikáció folyamatában nemcsak azok a szolgáltatások meghatározó jelentőségűek, amelyek tartalmat állítanak elő, hanem azok is, amelyek a tartalmakat a közönséghez eljuttatják (internetes kapuőrök – *gatekeepers*, vagy közvetítők – *intermediaries*). Ezek az internetes közvetítőszolgáltatók (az online tartalmakat a közönséghez ‘engedő’ kapuőrök) egyfajta szerkesztési tevékenységet látnak el, amely hasonlóná teszi őket a ‘hagyományos’ médiához. A szólás- és sajtószabadság jogi szabályozásának szereplői, ezáltal – az Emberi Jogok Európai Egyezménye 10. cikkének alkalmazásakor – az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) azzal a kérdéssel szembesül, hogy miként lehet a szólásszabadság évszázadok alatt formálódó elveit megőrizni és továbbörökíteni, és hogyan lehet a nagy hatalmú internetes kapuőrök tevékenységét összehangolni a szólásszabadság jogi doktrínáival. Az EJEB eddig viszonylag kevés e témába vágó ügyel foglalkozott, ezek áttekintése mégis hordoz tanulságokat.

1. Bevezetés és problémafelvetés

Az emberi jogok regionális védelmét biztosító különféle rendszerek közül kétségtelenül az európai működik a leghatékonyabban. Az Egyezmény 10. cikke védi a szólás (a hivatalos angol szöveg szerint *expression*, azaz kifejezés) szabadságát; az e cikkhez kapcsolódó gyakorlat nem csupán azért fontos, mert az államok jogrendszerén túli többletvédelmet nyújt az egyes emberi jogoknak, hanem azért is, mert az EJEB gyakorlata „jogi kultúrát közvetít”. „A bíróság esetjoga jogi kincs, közös érték. Egy korszak fejlődését, változását tükrözi.”¹ Az EJEB döntései nem csupán az általános európai alapjogi mércék formálódásához, a nemzeti jogok egymáshoz

---

¹ JAVORNICZKY István – KARDOS Gábor: „Írányt mutatunk, de nem avatkozunk be durván a nemzeti jogokba” – beszélgetés Baka Andrással. *Fundamentum*, 2000/4. 39.

hasonulásához járulnak hozzá, hanem hosszú időre előre kijelölik az alapjogok korlátozásának határait, még ha ez nem is közvetlenül kötelezi az Egyezmény részes államait.

A szólásszabadság a nyugati civilizáció és a demokratikus társadalmi rend alapköve. Elvei, doktrínái évszázadok alatt formálódtak, és csak lassan változnak. Az internet megjelenésével – mint ahogyan korábban is, valamennyi új médium megjelenésekor² – ezek az alaptételek új kihívásokkal szembesültek. Kezdetben, alig két évtizeddel ezelőtt, még vad, romantikus elképzelések és remények fogalmazódtak meg az internettel kapcsolatban, olyan új médium felemelkedését vizionálva, amely jogi beavatkozás nélkül, a technológiai sajátosságaiból adódóan fogja demokratizálni a nyilvánosságot.³ Ezek a várakozások mára visszaszorultak, észlelve, hogy az internetre ugyanúgy jellemző az offline médiavilág számos problémája (lásd például a tulajdoni koncentráció jelenségét vagy a szólásszabadság gyakorlásával elkövetett jogsértéseket), illetve hogy időközben új, internetspecifikus problémák is jelentkeztek, amelyek gátolják a demokratikus nyilvánosság működését.⁴ Mindeközben természetesen nem szabad elvitatni azt, hogy az internetes kommunikáció valóban számos tekintetben robbanásszerű fejlődést, így a nyilvánosság terepének a kiszélesítését is magával hozta.

Az internetes kommunikáció folyamatában nemcsak azok a szolgáltatások meghatározó jelentőségűek, amelyek tartalmat állítanak elő (és így hagyományosan a „média” gyűjtőfogalma alá szorítunk be), hanem azok is, amelyek a tartalmakat a közönséghez eljuttatják (internetes kapuőrök vagy közvetítők). Nem volt ez egészen másként korábban sem, hiszen a médium és a közönség között mindig volt közvetítő (újságáru, posta, műsorterjesztő), de az internetes környezetben ezek szerepe jócskán megnő elődeikéhez képest. Az internetszolgáltatók, a keresőmotorok (Google) és a *social media* (magyarul: közösségi média, azaz a Facebook, Twitter stb.) például nemcsak megkerülhetetlenek a kommunikáció folyamatában, hanem képesek a nyilvános szféra alapvető befolyásolására is, arra, hogy bizonyos tartalmakat elérhetetlenné, vagy csak nagy nehézségek árán elérhetővé tegyenek, más tartalmakat pedig tömegekhez juttassanak el. Szerepük nem csupán passzív,

---

² L. pl. Ithiel DE SOLA POOL: *Technologies of Freedom*. Cambridge, Harvard University Press, 1983.

³ L. pl. Thomas G. KRATTENMAKER – L. A. POWE, Jr.: *Converging First Amendment Principles for Converging Communications Media*. 104 *Yale Law Journal* (1994–1995) 1719; Eugene VOLOKH: *Cheap Speech and what It will Do*. 104 *Yale Law Journal* (1994–1995) 1805.

⁴ L. pl. James CURRAN – Natalie FENTON – Des FREEDMAN (szerk.): *Misunderstanding the Internet*. London, Routledge, 2016; Jacob ROWBOTTOM: *Democracy Distorted. Wealth, Influence and Democratic Politics*. Cambridge, Cambridge University Press, 2010; Evgeny MOROZOV: *The Net Delusion. The Dark Side of Internet Freedom*. New York, Public Affairs, 2011.

mint a korábbi közvetítők tevékenységének legtöbb aspektusa, hanem tevékeny részesei a kommunikáció folyamatának, naponta döntéseket hoznak arról, hogy mi kerül felhasználók elé, és mi az, amit azok nem, vagy csak jelentős nehézségek árán érhetnek el.⁵

Kiindulópontom, hogy ezek az internetes közvetítőszolgáltatók (az online tartalmakat a közönséghez engedő kapuőrök)⁶ egyfajta szerkesztési tevékenységet látnak el, ami hasonlóná teszi őket a 'hagyományos' médiához.⁷ Abban az értelemben szerkesztők, hogy jogukban áll döntést hozni tartalmak elérhetővé tétele vagy elérhetőségének fennmaradása tárgyában, sőt az ilyen döntések meghozatala tevékenységük mindennapos részét képezi, olykor pedig szükségszerűen tevékenységükkel jár. Akkor is így van ez, ha saját akaratukból 'szerkesztenek', és akkor is, ha a jog kötelezi őket arra. Az effajta sajátos szerkesztői tevékenységüket – ha azt szabad akaratukból, a szolgáltatásuk nyújtása körében végzik – nem korlátozzák azok a jogi garanciák, amelyek az egyén szólásszabadságát vagy a média mint alkotmányos rangra emelt magánintézmény szabadságát védik,⁸ és az államot kötelezik a nyilvánosság védelme, a sokszínű véleménypiac biztosítása tekintetében (mint például a cenzúra tilalma, illetve az állam aktív, tevőleges lépéseinek megkövetelése az egyes vélemények közönséghez való eljutása érdekében).

A Google és a Facebook ehelyett saját, önálló privát szabályozást (egyfajta, saját szolgáltatásában érvényesülő, a vele szerződésben álló felhasználóival szemben ez utóbbiakra a szerződés által kötelezővé tett kvázijogrendszert) alakított ki,⁹ amelynek gyorsasága és hatékonysága jelentősen meghaladja bármely valódi (állami) jogrendszer hasonló paramétereit (sokévi pereskedés helyett egy pillanat alatt el-tüntethető a nem kívánt tartalom), ugyanakkor a benne megszületett, a szólásszabadságot érintő döntések (egyes tartalmak levétele, mások 'elrejtése', megint mások exponálása a közönség felé) nem átláthatók, és mentesek minden jogállami anyagi jogi és eljárási garanciától. E szolgáltatások képesek meghatározni, de legalábbis jelentősen befolyásolni a politikai agendát, tulajdonosaik és vezetőik érde-

---

⁵ A *Guardian* által megszerzett és 2017 májusában részben publikált dokumentumok tanúsága szerint a Facebook részletes szabályrendszerrel rendelkezik, amely alapján a moderátorai döntést tudnak hozni egy-egy tartalom törléséről, ill. a felhasználó szankcionálásáról. L. a „Facebook Files” c. gyűjteményt a lap weboldalán: theguardian.com/news/series/facebook-files

⁶ Emily LAIDLAW: *Regulating Speech in Cyberspace. Gatekeepers, Human Rights and Corporate Responsibility*. Cambridge, Cambridge University Press, 2015. 40–44.

⁷ Philip M. NAPOLI – Robyn CAPLAN: Miért ragaszkodnak a médiavállalkozások ahhoz, hogy valójában nem is médiavállalkozások, miért nincs igazuk, és miért fontos kérdés ez? *In Medias Res*, 2018/1. 60–79.

⁸ William J. BRENNAN: Address. 32 *Rutgers Law Review* (1979) 173.

⁹ Jacqueline E. FRADETTE: Online Terms of Service: A Shield for First Amendment Scrutiny of Government Action. 89(2) *Notre Dame Law Review* (2014) 974.

ke mentén alakítani a közéleti vitákat és az egyes, eltérő véleményekhez való hozzáférés folyamatát.¹⁰ A legtöbb közvetítőszolgáltatás ráadásul egyfajta természetes monopóliumot élvez, megkerülhetetlen a mindennapi internethasználat során, így anélkül válik a médiapiac befolyásos szereplőjévé, hogy bármiféle tartalmat előállítana.

A szólás- és sajtószabadság jogi szabályozásának szereplői, ezáltal – az Egyezmény 10. cikkének alkalmazásakor – az EJEB azzal a kérdéssel szembesül, hogy miként lehet a szólásszabadság évszázadok alatt formálódó elveit megőrizni és továbbörökíteni, és hogyan lehet a nagyhatalmú internetes kapuőrök tevékenységét összehangolni a szólásszabadság jogi doktrínáival. Az EJEB eddig viszonylag kevés e témába vágó ügygel foglalkozott, ezek áttekintése mégis hordoz tanulságokat, mert ha pontszerűen is, de kezd kirajzolódni belőlük egyfajta olyan, a szólásszabadság hagyományos kérdéseit az új médiakörnyezetre adaptáló elvi alap, amelyre a testület a jövőbeni kérdések eldöntésekor támaszkodhat, így végső soron döntésein keresztül a teljes európai nyilvánosság szabályozását befolyásolni fogja.

2. Az internetes kapuőrök az emberi jogok európai bíróságának gyakorlatában

A következőkben az internetes kapuőrök és a 10. cikk viszonyának megítéléséhez relevánsnak tekintett EJEB-gyakorlatot tekintjük át, öt szétválasztható problémakör mentén. A kérdések külön-külön is a szólásszabadság legfontosabb problémáit érintik, amelyek online környezetben – és különös tekintettel az internetes közvetítők tevékenységének jellemzőire – sajátos kezelést igényelnek, és amelyekkel kapcsolatban többnyire csak a közelmúltban indult el az EJEB gyakorlatának formálódása.

---

¹⁰ 2016 májusában először az terjedt el a nyilvánosság körében, hogy a Facebook szerkesztői az Egyesült Államokban a konzervatív véleményeket háttérbe szorítják (l. Sam THIELMANN: Facebook's News Selection is in Hands of Editors, not Algorithms, Documents Show. *The Guardian*, 2016. május 12.), majd pedig, hogy Donald Trump győzelme a Facebook nem eléggé szigorú szerkesztői döntéshozatalának volt köszönhető, amennyiben nem szűrték ki az ún. hamis híreket a hírfolyamból, és így hozzájárultak a rivális jelölt lejáratásához (l. Olivia SOLON: Facebook's Failure: Did Fake News and Polarized Politics Get Trump Elected? *The Guardian*, 2016. november 10.). Függetlenül e vélekedések megalapozottságától, ma már tagadhatatlan, hogy a Facebook 'szerkeszt', azaz e tekintetben egyre inkább hasonul a hagyományos médiához.

2.1. Ki a szólás- és sajtószabadság jogosultja?

Az Egyezmény 10. cikke értelemszerűen védi a véleményét kinyilvánító egyént éppúgy, mint a tartalmat előállító médiumokat. Utaltunk rá, hogy a (2) bekezdés említést tesz a szabadsággal együtt járó „kötelességekről és felelősségről”, ami az EJEB gyakorlatában elsősorban a médiára vonatkozatható, így – az Egyezmény szövegében történő konkrét nevesítés nélkül is – a testület önálló jelentést ad a sajtószabadság alapjogának. A szövegben szereplő „kifejezés szabadsága” a média területén az evidens jelölteken kívül (az újságíró, a kiadó, a médiaszolgáltató stb.) mindenkit megillet, akinek szerepe elengedhetetlen a vélemények, tartalmak közönséghez való eljuttatásában, még akkor is, ha az Egyezmény 10. cikke róluk nem tesz külön említést. Az *Autronic*-ügyben ezt meglehetősen hamar világossá is tette az EJEB.¹¹ Az ítélet indokolása szerint „a 10. cikk védelme nem csupán az információ tartalmára, hanem az átvitel eszközére is kiterjed, mert bármely, az eszközt érintő korlátozás szükségszerűen gátolja az információk megszerzéséhez és átadásához fűződő jogot”.¹² A műsorterjesztők (kábel- és műholdszolgáltatók) éppúgy a szólás- és sajtószabadság alanyai lehetnek, mint az internetes közvetítők, anélkül, hogy saját tartalmat állítanának elő vagy rendelnének meg.¹³

2.2. Alkalmazhatók-e az offline világban kialakult szóláskorlátozások internetes környezetben is?

Az EJEB gyakorlata szerint az interneten kívüli világban alkalmazott szóláskorlátozások általában véve alkalmazhatók online környezetben is. A hagyományos médiavilágban kialakult szabályok érvénye, illetve a vonatkozó jogszabályok (elsősorban: polgári és büntető törvénykönyvek) hatálya általában véve kiterjed az interneten keresztül megvalósított tényállászerű magatartásokra (rágalmazás, becsületsértés, magánszféra megsértése stb.).¹⁴ Az internetes közvetítőkre nézve ez

---

¹¹ *Autronic AG v. Switzerland*, application case no. 15/1989/175/231, 1990. április 24-i ítélet.

¹² Uo., 47. bekezdés.

¹³ Jan OSTER: *Media Freedom as a Fundamental Right*. Cambridge, Cambridge University Press, 2015. 77–78. A később említendő *Delfi v. Estonia* ügyben [application no. 64569/09, 2015. június 15-i döntés (Nagykamara)] az EJEB ezt az internetes közvetítőkre vonatkozóan egyértelművé tette.

¹⁴ L. pl. az obszcén vélemények korlátozását *Perrin v. the United Kingdom*, application no. 5446/03, 2005. október 18-i döntés; a jóhírnév megsértését *Times Newspapers Ltd. v. the United Kingdom (No. 1 és 2)*, application no. 3002/03, 23676/03, 2009. március 10-i döntés; *Mosley v. the United Kingdom*, application no. 48009/08, 2011. május 10-i döntés; a szerzői jogok védelmét *Ashby Donald and Others v. France*, application no. 36769/08, 2013. január 10-i döntés, internetes környezetben.

önmagában még nem jár következménnyel, hiszen a jogsértő tartalomért valós felelősség elsősorban a tartalom közzétevőjét terheli, azonban ha közvetett felelősségük megállapítható, akkor e szóláskorlátozások a közvetítők tevékenységére is szükségszerűen kihatnak.¹⁵

2.3. Figyelembe kell-e venni a sajtószabadság tartalmának meghatározásakor a közönség/társadalom érdekeit?

A sajtószabadság alapvetően negatív jellegű jogosultság, azaz a médián keresztül kommunikáció külső (elsősorban: állami) beavatkozástól való mentességét jelenti. Az európai jogi felfogás azonban ezt kiegészíti azzal az elvárással, hogy a média lássa el a demokratikus társadalmi berendezkedésben ráruházott feladatot, a megfelelő tájékoztatást, tartalmi legyenek sokszínűek, azaz sokféle eltérő véleményt mutassanak be. Mindezt nevezhetnénk a közönség tájékozódáshoz való 'jogának', azonban önálló alapjogként ez az érdek nem értelmezhető. Thomas Gibbons szerint a média vonatkozásában a magánvállalkozásoknak is lehet közfunkciójuk, túl magánérdekű tevékenységükön.¹⁶ A médiához való hozzáférés érdekében a magántulajdonú médiavállalkozásoknak is tekintettel kell lenniük közönségük érdekeire, illetve eltérő véleményeket is közzé kell tenniük (nem szelektálhatnak teljes egészében szabadon tulajdonosuk vagy szerkesztőjük ízlése, felfogása alapján).¹⁷ Gibbons úgy véli, hogy az állam nem kerülheti el a felelősséget, amely a szólásszabadság védelmével kapcsolatban terheli, kiváltképpen a nyilvános vitában való tisztességes részvétel és a véleményekhez való hozzáférést illetően.¹⁸ Andrew Kenyon szerint pedig a nyilvános vitának és a gondolatok sokszínűségének támogatása nem várható el a piacközpontú médiától, azokhoz a piacokon túli támogatásra van szükség.¹⁹ E nézetek az általánosan érvényesülő európai jogfelfogás alapvetéseit foglalják össze.

---

¹⁵ Egyes európai bíróságok pl. megállapították a Facebook felelősségét a magántitok megsértését (*tort of misuse of private information*) megvalósító felhasználói tartalmak közzétételében, olyan esetekben, amikor a jogsértésről való tudomásszerzés ellenére sem távolították el az érintett tartalmat. L. az északi fellebbviteli bíróság döntését a *CG v. Facebook* ügyben [(2016) NICA 54]. A döntés elemzését l. Lorna Woods: When is Facebook Liable for Illegal Content under the E-commerce Directive? *CG v. Facebook* in the Northern Ireland Courts. *EU Law Analysis*, 2017. január 19., eulawanalysis.blogspot.hu/2017/01/when-is-facebook-liable-for-illegal.html

¹⁶ Thomas GIBBONS: Free Speech, Communication and the State. In: Merris AMOS – Jackie HARRISON – Lorna WOODS (szerk.): *Freedom of Expression and the Media*. Leiden–Boston, Nijhoff, 2012. 33.

¹⁷ GIBBONS (16. lj.) 39.

¹⁸ Uo., 42.

¹⁹ Andrew T. KENYON: Assuming Free Speech. 77(3) *The Modern Law Review* (2014) 398.

A média demokratikus feladatainak, illetve a közönség ehhez kapcsolódó érdekeinek a felismeréséből az következik, hogy a médiaszabályozás a médiára bizonyos közérdekű kötelezettségeket is ró a megfelelő tájékozódás érdekében. Az állam ezzel saját magát terheli meg bizonyos olyan kötelezettségekkel, amelyek a médiához való minél szélesebb körű – de a sajtószabadság negatív jellegét még tiszteletben tartó – hozzáférés lehetőségeinek megteremtését célozzák (a sokszínűséget, médiapluralizmust támogató szabályozás, a tulajdoni koncentrációk megakadályozása, a közszolgálati médiarendszer fenntartása, esetleg a médiapiac egyes, fontos közérdekű feladatot ellátó szereplőinek anyagi támogatása). A magántulajdonú médiapiaci vállalkozások pedig az állami szabályozásból rájuk háruló kötelezettségek teljesítésére kötelesek (például a kiegyensúlyozott tájékoztatás közügyekben, sajtó-helyreigazítás valótlan tényállítások esetén, politikai reklámok egyenlő feltételekkel való közzététele választási kampányok idején, helyi hírek közzététele, magyar és európai tartalom szükséges aránya). E kötelezettségek csak igen szűk körben biztosítanak alanyi jogot konkrét személyeknek arra, hogy a médiában megjelenhessenek, és akkor is csak egyes érintettek számára és tartalmilag is szűk körben mozogva: a sajtó-helyreigazítási jog²⁰ és a politikai reklámok közzététele²¹ lehet erre példa.

A műsorterjesztők azonban kötelezettek bizonyos tartalmak közönséghez való eljuttatására (helyi és közszolgálati televíziós csatornák), az efféle *must carry* szabályok Európa-szerte általánosan léteznek, és a sajtószabadság szükséges korlátainak tekinthetők.²² Az internetes közvetítők azonban – mint említettük – a műsorterjesztőkhöz (vagy éppen az újságárusokhoz, és a postához) képest jóval aktívabban vesznek részt a tartalom közönséghez való eljuttatásának folyamatában. Az internet közvetítői a korábbi kapuőrökhöz képest sokkal könnyebben, tömegesebb mértékben, kevésbé észrevehetően és átláthatóan képesek a tartalmak közönséghez való eljutását korlátozni, illetve akadályozni, ilyen módon – összhangban a formálódó szerkesztői szereppel – a tájékoztatás, az információcsere folyamatának kiemelkedő fontosságú résztvevőjévé váltak. A *social media*, a keresőmotor-szolgáltató vagy az internetszolgáltató bizonyos esetekben szükségszerűen nemcsak aktív szereplője a folyamatnak, hanem a tartalom feletti döntéshozatalt magában foglaló szerkesztői szerepbe kerül, ez pedig – hasonlóan a 'hagyományos' médiához – felveti a hozzáférési jogok kérdését. Lehet-e ezeket a magántulajdon-

---

²⁰ *Ediciones Tiempo S. A. v. Spain*, application no. 13010/87, 1989. július 12-i döntés; *Melnychuk v. Ukraine*, application no. 28743/03, 2005. július 5-i döntés; *Kaperzynski v. Poland*, application no. 43206/07, 2012. április 3-i döntés.

²¹ L. pl. *Animal Defenders International v. the United Kingdom*, application no. 48876/08, 2013. április 22-i döntés; *TV Vest & Rogaland Pensjonistparti v. Norway*, application no. 21132/05, 2008. december 11-i döntés.

²² Jan OSTER: *European and International Media Law*. Cambridge, Cambridge University Press, 2016. 194–198.

ban álló vállalkozásokat kötelezni arra, hogy olyan tartalmakat is eljuttassanak a közönséghez, amelyeket nem akarnak (például, hogy a Facebook moderátorai ne töröljenek egy tartalmat, amely nem jogsértő, de moderálási elveikkel nem fér össze, vagy hogy a Google a felhasználó számára könnyen érzékelhető módon listázzon ki egy olyan oldalt, amelyet amúgy hátrасorolt volna)?

Az internet – kezdeti ideológiája szerint²³ – egyfajta nyilvános tér, amellet, hogy főbb fórumai és maga az infrastruktúrája is magántulajdonban áll. A nyilvános terek az offline világban rendelkezésre állnak a véleménynyilvánítás céljára (is). Közterületen a törvényben meghatározott rend szerint szervezhetünk nyilvános gyülekezést. Vajon elképzelhető-e olyan helyzet, amikor hasonlóra van jogunk magánterületen? A kérdés azért releváns, mert a legtöbb internetes közvetítőszolgáltatás és maga az internet eléréséhez szükséges infrastruktúra is magántulajdonban van, ezért a közfórum (*public forum*) doktrínája alapvetően nem alkalmazandó azokra nézve.²⁴

A releváns EJEБ-döntés e kérdésben – offline kontextusban – az *Appleby v. the United Kingdom* ítélet.²⁵ Az ügyben a kérelmező arra hivatkozott, hogy egy magántulajdonú bevásárlóközpont tulajdonosa megsértette az Egyezményben foglalt jogait, amikor nem járult hozzá az épületben egy asztal és egy emelvény felállításához, hogy ott gyűjtsön aláírásokat és osztogasson szórólapokat; tiltakozása egy városbéli park beépítése ellen irányult volna. Az EJEБ nem állapította meg a 10. cikk megsértését, mert az adott körülmények között a tulajdonos rendelkezési jogát helyezte előtérbe, és megjegyezte, hogy a tulajdonosi döntés egyébként sem lehetetlenítette el teljes egészében a véleménynyilvánítást (a szórólapozás az egyes üzletekben és az épületen kívül, a bejáratoknál lehetséges lett volna).²⁶ Az EJEБ ugyanakkor megjegyezte, hogy bár a demográfiai, társadalmi, gazdasági és technológiai fejlődés megváltoztatja az emberek mozgásának és egymással való kapcsolatteremtésének módjait, ez a változás nem teremt automatikusan jogot a magánterületre való belépésre.²⁷ Ugyanakkor, ha a magánterülethez való hozzáférés mércéje olyan magas, hogy a szólásszabadság hatékony gyakorlásának akadályozásával vagy a jog lényegének megsemmisülésével jár, az EJEБ nem zárja ki annak lehetőségét, hogy ebből az állam számára tevőleges kötelezettség keletkezzék, ami az Egyezményben foglalt jog gyakorlásának védelme érdekében a tulajdonjog korlátozásához vezethet.²⁸

---

²³ John Perry BARLOW: A Declaration of the Independence of Cyberspace (1996. február 8.). *Electronic Frontier Foundation*, www.eff.org/cyberspace-independence

²⁴ Jennifer CHANDLER: A Right to Reach an Audience: An Approach to Intermediary Bias on the Internet. 35(3) *Hofstra Law Review* (2007) 1095, 1125.

²⁵ *Appleby v. the United Kingdom*, application no. 44306/98, 2003. május 6-i döntés.

²⁶ Uo., 48. bekezdés.

²⁷ Uo., 47. bekezdés.

²⁸ *Appleby* (25. lj.).

2.4. Milyen módon formálják a szólásszabadság korlátozásának elveit az internetes kommunikáció sajátosságai?

Az EJEB, ha alkalma nyílik rá, reagál az internetes kommunikáció sajátosságaira; két török ügyben például kinyilvánította, hogy egy népszerű online szolgáltatás (a Google Sites és a YouTube) teljes blokkolása annak okán, hogy azok közvetítőként teret adtak egy állítólagosan bűncselekményt megvalósító felhasználói tartalomnak is, nem megengedett. Az ítéletek szerint az állami lépés a többi felhasználó szólásszabadsághoz fűződő jogát sértette meg, akiknek e jogukból következik az érintett internetes közvetítők használatának lehetősége.²⁹

Az EJEB megítélése szerint az államoknak kötelességük megfelelő jogi környezetet biztosítani az online szolgáltatások megfelelő igénybevételéhez. Az *Editorial Board of Pravoye Delo and Shtekel v. Ukraine* ügyben³⁰ a kérelmezőnek (egy lap szerkesztőségének) a rágalmazást megvalósító, de harmadik személytől származó tartalom közzététele miatti felelősségre vonása az Egyezmény 10. cikkét sértőnek minősült. Az EJEB leszögezte, hogy az internetről szerzett tartalmak felhasználását és az azok esetleges jogsértő jellege miatt fennálló felelősség szabályait világos rendelkezésekkel kell a jogrendszernek meghatározni; ilyenek hiányában a kérelmezők nem láthatták tisztán előre tettük következményeit, ez pedig sértette a 10. cikk (2) bekezdés szerinti „jog által meghatározott” korlátozás követelményét.³¹

A *K. U. v. Finland* ügy³² előzményeként egy ismeretlen személy egy hirdetést tett közzé egy internetes társkereső oldalon a kérelmező nevével és adataival, annak tudta nélkül. A kérelmező – egy akkor 12 éves fiú – nevében keresett hozzá „hasonló korú vagy idősebb” fiúkat intim viszony céljából. Az ezt követő büntető-eljárásban a finn törvényeknek megfelelően, az ismeretlen felhasználó és a szolgáltató közötti bizalmi (szerződéses) viszonyra tekintettel, nem tették lehetővé az elkövető azonosítását. Az EJEB pedig a hozzá érkező kérelmet elbírálva megállapította, hogy sérült a magánélethez való jog (Egyezmény 8. cikk) az eredménytelenül zárult finn eljárás nyomán. A sérelmet az okozta, hogy a finn jog nem volt képes törvényi úton megteremteni a bizalmas információk védelméhez, valamint a bűncselekmények megelőzéséhez és mások jogainak megóvásához fűződő érdekek ütközése esetén a megfelelő mérlegelés lehetőségét annak érdekében, hogy az utóbbiak egy ilyen helyzetben ne maradjanak védelem nélkül.³³

---

²⁹ *Ahmet Yildirim v. Turkey*, application no. 3111/10, 2012. december 18-i döntés; *Cengiz and Others v. Turkey*, application no. 48226/10, 14027/11, 2015. december 1-i döntés.

³⁰ *Shtekel v. Ukraine*, application no. 33014/05, 2011. május 5-i döntés.

³¹ Uo., 66. bekezdés.

³² *K. U. v. Finland*, application no. 2872/02, 2008. december 2-i döntés.

³³ Uo., 49. bekezdés.

Mind az ukrán, mind a finn ügyből az derült ki, hogy az államoknak az online jogsértések megelőzése és megfelelő kezelése érdekében tevőleges kötelezettségük van a szükséges jogi háttér megalkotására, mert az internet bizonyos, korábban is ismert veszélyeket tömegessé tesz, bekövetkezésük veszélyét felnagyítja:

„Igaz, hogy az internet a nyomtatott sajtótól merőben különböző tájékoztatói és kommunikációs eszköz, különösen azt a képességét tekintve, hogy információt tárol és továbbít. A világszerte felhasználók milliárdjait kiszolgáló elektronikus hálózat nem, és potenciálisan nem is lehet ugyanannak a szabályozásnak és felügyeletnek alávetett, mint a sajtó. Az internetes tartalom és érintkezés által az emberi jogok és szabadságjogok – főként a magánélet védelméhez fűződő jog – gyakorlásának és élvezetének okozott sérelem veszélye bizonyosan nagyobb, mint amit a sajtó kelt. Ezért a nyomtatott médiából és az internetről származó anyag sokszorosítását vezérlő elvek különbözhetnek. Az utóbbit kétségtelenül a technológia sajátos tulajdonságaihoz kell igazítani, biztosítandó a vonatkozó jogok és szabadságjogok védelmét és támogatását.”³⁴

2.5. Felelhet-e a közvetítő a más által előállított tartalomért?

Felelőssé tehető-e az online szolgáltató olyan tartalomért, amely ugyan a szolgáltatásban jelenik meg, de nem ő maga tette azt közzé? A blogszolgáltató és a blogger, a tartalomszolgáltató és a kommentelő, a *social media* profil gazdája és az oda megjegyzést író viszonyrendszerét, valamint a párosok tagjai közül az utóbbiak jogsértő tartalmi miatti felelősség alanyának azonosítását érintő kérdéseknél járunk. Nagy internetes közvetítőt (*social mediát* vagy keresőmotort) érintő ügyet még nem tárgyalt az EJEB, de a három, anonim kommentekkel kapcsolatos EJEB-döntés több általános tanulságot is hordoz.³⁵

A számos kritikával illetett³⁶ *Delfi v. Estonia* ügyben az EJEB megállapította,³⁷ hogy az internetes felület tartalomszolgáltatója felelőssé tehető az olvasói által írt,

³⁴ Uo., 63. bekezdés.

³⁵ L. *Delfi* (13. lj.), valamint *Magyar Tartalomszolgáltatók Egyesülete and Index.hu Zrt. v. Hungary*, application no. 22947/13, 2016. február 6-i döntés; *Pihl v. Sweden*, application no. 4742/14, 2017. március 9-i döntés

³⁶ Dirk VOORHOOF: ‘Qualification of News Portal as Publisher of Users’ Comment may have Far-reaching Consequences for Online Freedom of Expression: *Delfi AS v. Estonia*. *Strasbourg Observers Blog*, 2013. október 25, strasbourgobservers.com/2013/10/25/qualification-of-news-portal-as-publisher-of-users-comment-may-have-far-reaching-consequences-for-online-freedom-of-expression-delfi-as-v-estonia/; NÁDORI Péter: Anonymous Mass Speech on the Internet and the Balancing of Fundamental Rights. In: KOLTAY András (szerk.): *Comparative Perspectives on the Fundamental Freedom of Expression*. Budapest, Wolters Kluwer, 2015. 217–252.

³⁷ *Delfi* (13. lj.).

személyiségi jogot sértő (az EJEB által utóbb gyűlöletbeszédnek minősített)³⁸ jogsértő kommentek miatt. A tartalomszolgáltató itt tehát közvetítői szerepben találta magát, és felelhetett mások jogsértő tartalmaiért. A számukra leginkább megen­gedő megközelítés szerint, az elektronikus kereskedelmi szolgáltatásokra alkotott szabályok alkalmazása esetén, ha a tartalomszolgáltatót – kifejezetten a kommentek vonatkozásában – tárhelyszolgáltatónak (*host*) tekintjük, akkor elegendő a jogsértő jellegéről való tudomásszerzését követően törölnie a kommentet.³⁹ A *Delfi*-ügyben az EJEB azonban nem emelt kifogást a szigorúbb értelmezés ellen sem, amely szerint a tartalomszolgáltató ebben az esetben nem tárhelyszolgáltató, hanem az általános polgári jogi felelősségi szabályok szerint felelhet, rágalmozó állítások esetén az állítás közzétevőjéhez hasonlóan.⁴⁰

A három komment-ügy legfőbb tanulsága, hogy az EJEB álláspontja szerint a 10. cikk (2) bekezdése értelmében az online tartalomszolgáltató rendelkezik „kötelezettségekkel és felelősségekkel” mások tartalmi vonatkozásában.⁴¹ A felelősség megállapítása természetesen nem automatikus, ahogyan az a három EJEB-döntésből is látszik, hiszen mind az *MTE*-, mind pedig a *Pihl*-ügyben a tartalomszolgáltató javára döntött a testület, tekintettel arra, hogy a kommentek tartalmát, illetve jogsértő jellegét nem ítélte eléggé súlyosnak.⁴² De ha a tartalom súlyosan jogsértő, és a közvetítő szolgáltató azt nem távolítja el, akkor nagy valószínűséggel továbbra is felelőssé tehető a jogsértésért. Az EJEB döntéseiből kirajzolódik egy folyamatos monitorozási kötelezettség is, amely alapján nem elég csupán panaszra vagy bejelentésre eljárni, a tartalomszolgáltatóknak folyamatosan, proaktívan figyelniük kell a kommentekre, és cselekedniük, ha súlyos jogsértést tapasztalnak.⁴³

A tartalomszolgáltató a kommentek vonatkozásában eszerint nem lenne közvetítő szolgáltatónak tekinthető, amelynek csak a jogsértő tartalomra való figyelemfelhívás után keletkezik kötelezettsége a tartalom eltávolítására. Bizonyos, hogy azok a jogrendszerek, amelyek ennél többet, azaz egyfajta sajátos szerkesztői tevékenységet (még ha az a megjelenés utáni utólagos monitorozásban ölt is testet) várnak el a tartalomszolgáltatótól, ezzel önmagában nem lépnek az Egyezmény 10. cikkével kapcsolatos gyakorlattal ellentétes útra. A három döntés ismeretében még korai megállapítani, hogy az EJEB el is várja-e azt, hogy a jogrendszerek a súlyosan jogsértő tartalmak automatikus (külön jelzés nélkül is megvalósuló) moderálá-

---

³⁸ Uo., 117. bekezdés.

³⁹ Az Európai Parlament és a Tanács 2000/31/EK irányelve (2000. június 8.) a belső piacon az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások, különösen az elektronikus kereskedelem egyes jogi vonatkozásairól („Elektronikus kereskedelemről szóló irányelv”), 12–15. cikk.

⁴⁰ *Delfi* (13. lj.) 21–43. bekezdés.

⁴¹ Uo., 115. bekezdés.

⁴² *MTE* (35. lj.) 76., 91. bekezdés; *Pihl* (35. lj.) 25. bekezdés.

⁴³ *Delfi* (13. lj.) 141. bekezdés.

sát elvégezzék, azaz e kötelezettségnek az állami jogrendszer általi előírása híján nyíllhat-e tér az Egyezmény 8. cikke (a magánélethez való jog, az EJEB gyakorlatában ideértve a rágalmazással szembeni fellépést is) megsértésének megállapítására, vagy ez csak egy, a testület által a 10. cikkel összeférőnek ítélt lehetőség.

Az EJEB a *Delfi*-ügyben kifejezetten leszögezte, hogy a döntés az internet egyéb, harmadik személyek kommentjeinek közzétételét engedő fórumaira (például a *social mediára*) nem vonatkozik,⁴⁴ de ez nem jelenti azt, hogy a döntések érvelése ne lenne később, más szolgáltatások ügyeiben is felhasználható. Figyelemre méltó az is, hogy az ügyekben nem volt vitás az, hogy a felhasználói kommentek közzétételének pusztán lehetővé tétele – valós ellenőrzés és jóváhagyási aktus hiányában is – a szólásszabadság, azaz a 10. cikkben foglalt jog gyakorlásának minősült. Ha a tartalomszolgáltatók ezt vitatták volna, eleve nem is fordulhattak volna az EJEB-hez. Azaz újfent azt tapasztaljuk, hogy egy közvetítő – hiszen a tartalomszolgáltató ebben a viszonyrendszerben azzá vált – saját ‘vélemény’ nélkül is gyakorolhatja a szólásszabadsághoz fűződő jogát. A közvetítők szerepe tehát nem merül ki pusztán a mások szólásszabadságának gyakorlásához szükséges technikai segítségnyújtásban: az észtl. „Legfelső Bíróság kellően megalapozta, hogy a fellebbező cég szerepe a hírekhez írt kommentek közzétételében a Delfi hírportálon több volt a passzív, tisztán technikai szolgáltatóénál. A Bíróság [EJEB] ezért úgy találja, hogy a Legfelső Bíróság indoklását e kérdésben az Egyezmény 10. cikkének céljai szempontjából lényeges alapokra fektette.”⁴⁵

3. Következtetések

Az internetes közvetítők sokféle, különböző jellegű tevékenységet látnak el, egységes kezelésük ezért nem indokolt, ugyanakkor működésük hasonló vonásaira figyelemmel felvázolhatók egy általános jogi megközelítés körvonalai. A rendelkezésre álló, csekély mennyiségű EJEB-döntés még nem elegendő a kontúrok pontos megrajzolására, de bizonyos következtetések levonhatók belőlük.

Az EJEB álláspontja szerint a szólásszabadság általános korlátai az internetes kommunikációban is érvényesülnek, azzal a kiegészítéssel, hogy az online környezet sajátosságai természetesen figyelembe veendőek a korlátozás megfelelőségének vizsgálatakor. Az államoknak tevételesen kötelezettségük van a médiával kapcsolatban a közönség (tágabb értelemben: a társadalom) érdekeinek védelmére, ami magában foglalja a szükséges jogi háttér megalkotását is az online jogsértések

⁴⁴ Uo., 116. bekezdés.

⁴⁵ Uo., 146. bekezdés.

megelőzése és megfelelő kezelése érdekében. Az internetes kapuőrök a szólás- és sajtószabadság jogosultjai, e jogból azonban számukra terhes kötelezettségek is fakadhatnak. Hogy mit jelent ez majdan a médiaszabályozás szintjén, az ma még biztonsággal nem megjósolható. Világosan látszik azonban, hogy a közvetítő szolgáltatók nem passzívan viszonyulnak a mások által készített tartalmakhoz, hanem annak egyfajta szerkesztői részben saját akaratukból (például a Facebook moderálási elvei és a tartalmakat a felhasználó elé juttató algoritmusok beállítása), részben a jog által kötelezetten (jogsértő tartalmak törlésére kötelezés). Az állami és a magán-szabályozás működésükben egyszerre van jelen: a szólásszabadság külső, jog által meghatározott korlátait tiszteletben kell tartaniuk, de maguk is hozzátehetnek azokhoz, törölve vagy csak nehezen elérhetővé téve olyan tartalmakat, amelyek jogsértést egyébként nem valósítanak meg. Ez utóbbi – miközben a szolgáltatások a magántulajdon védelme miatt ezt szabadon megtehetik – a szólásszabadság és a vélemények pluralizmusa szempontjából már erősen aggályos. A közvetítők ma tehát saját territóriumuk urai, azt engedik szólni és úgy, ahogyan nekik tetszik; ez pedig a tömegek által naponta használt, külsőre közfórumnak látszó szolgáltatások esetében alapvető kérdéseket vet fel, amelyekre a jogrendszerek, illetve az EJEB még nem találja a megfelelő válaszokat.

Világos, hogy a sajtószabadság jogához kapcsolódó korábbi dogmatikai alapvetések nem maradhatnak változatlanok. A közvetítők szerepe az internetes környezetben alapvetően megváltozott, beavatkozási lehetőségeik mértéke és tömeges, legtöbbször szükségszerű beavatkozásuk a kommunikáció folyamatába új fejezetet nyit a nyilvánosság jogi megítélésében: a szólásszabadság fontos alanyai lettek, egyúttal köteleességek és felelősségek alanyai is, saját közzétett vélemény (tartalom) nélkül.

Ezzel párhuzamosan a tartalom-előállítók hozzáférése e közvetítőszolgáltatókhoz – és a közönséghez való eljutás lehetősége az érintett platformokon – kulcskérdéssé vált; ennek jogi megalapozása a korábbi doktrínák alapján nehézkes, hiszen a közvetítők jellemzően magántulajdonban álló vállalkozások, így a jog csak kivételes esetben tudja őket kötelezni a médiaszabályozásból ismert hozzáférési jogok (például sajtó-helyreigazítás) biztosítására vagy más közérdekű kötelezettségek (például közügyekkel kapcsolatos tájékoztatás) teljesítésére – egyelőre csak az internetszolgáltatók hálózatsemlegessége ügyében lehet hasonlóra (az egyenlő hozzáférés biztosítására) jogi alapot találni.⁴⁶ Változtatna ezen, ha a jogi felfogás közfórumnak tekintené a legfontosabb online platformokat, ahol mindenkinek joga van véleményét alkotmányos keretek között kifejezni, és amelyekhez a hozzáférés

---

⁴⁶ L. Declaration of the Committee of Ministers on network neutrality (Adopted by the Committee of Ministers on 29 September 2010 at the 1094th meeting of the Ministers' Deputies).

maga is alkotmányosan védett jog, de az EJEB egyelőre – a megfelelő alkalom, azaz a jogi doktrína kialakítására alkalmas ügyek hiányában – nem tehetett érdemi lépéseket ebbe az irányba. Bármilyen történjék is, fokozott óvatossággal kell eljárni, hiszen az erőteljes állami beavatkozás csak akkor indokolt, ha valóban a vélemények sokszínűségét és a szabad közviták gazdagodását szolgálja; a médiaszabályozásból ismert, hasonló célt szolgáló megoldások (például a kiegyensúlyozott hírszolgáltatás előírása) az online környezetben aligha alkalmazhatók.

A tanulmányok eredeti megjelenési helyei

- Szólásszabadság az alkotmányokban – amerikai, angol, magyar áttekintés. In CSINK Lóránt – SCHANDA Balázs (szerk.): *Összehasonlító módszer az alkotmányjogban*. Budapest, Pázmány Press, 2017. 383–407.
- Az „általános személyiségi jog” azonosítása felé. Alkotmányjogi, magánjogi és büntetőjogi vizsgálódás. In KOLTAY András – TÖRÖK Bernát (szerk.): *Sajtószabadság és médiajog a 21. század elején 4*. Budapest, Wolters Kluwer, 2017. 267–296.
- A nagy magyar gyűlöletbeszéd-vita: a „gyűlöletre uszítás” alkotmányos mércéjének azonosítása felé. *Állam- és Jogtudomány*, 2013/1–2. 91–123.
- A gyűlölet magánjogi korlátozása. A Ptk. és a gyakorlat kezdeti tapasztalatai. In MOLNÁR GÁBOR Miklós – KOLTAY András (szerk.): *Bonus Iudex. Ünnepi tanulmányok Varga Zoltán 70. születésnapja alkalmából*. Budapest, Kúria – PPKE JÁK, 2018. 197–225.
- Az emberi méltóság védelmének kérdései a médiaszabályozásban és a joggyakorlatban. In MENYHÁRD Attila – GÁRDOS-OROSZ Fruzsina (szerk.): *Személy és személyiség a jogban*. Budapest, Wolters Kluwer, 2016. 193–246.
- Dorian Gray képmásához való jog: a művészet szabadságának önálló alapjogi jellegéről. In KOLTAY András – TÖRÖK Bernát (szerk.): *Sajtószabadság és médiajog a 21. század elején 3*. Budapest, Wolters Kluwer, 2016. 53–99.
- Opponensi vélemény Cseporán Zsolt: A művészeti élet alkotmányjogi keretei Magyarországon c. disszertációjához. *Jura*, 2018/1. 479–488.
- A médiatartalmak közzététel előtti korlátozásának lehetőségei: engedélyezés, regisztráció, cenzúra, végzések. *Iustum Aequum Salutare*, 2014/1. 71–95.
- Az újmédia kapuőreinek hatása a médiaszabályozásra. In GELLÉN Klára (szerk.): *Jog, innováció, versenyképesség*. Budapest, Wolters Kluwer, 2017. 99–124.
- Az internetes kapuőrök és az Emberi Jogok Európai Egyezményének 10. cikke – a sajtószabadság új alanyai. *Állam- és Jogtudomány*, 2017/4. 129–140.

A sorozatban korábban megjelent kötetek

Koltay András – Lapsánszky András (szerk.): *A médiaszabályozás kommentárja* (2011)

Koltay András – Nyakas Levente (szerk.): *Magyar és európai médiajog* (2012)

Koltay András (szerk.): *Hungarian Media Law* (2012)

Ben H. Bagdikian: *Az új médiamonopólium* (2012)

Cass R. Sunstein: *Republic.com 2.0* (2013)

Paál Vince (szerk.): *A magyarországi médiaháború története. Média és politika 1989–2010* (2013)

Robert W. McChesney: *Mi a baj a médiával? Az Egyesült Államok médiapolitikája a 21. században* (2013)

Koltay András (szerk.): *A gyűlöletbeszéd korlátozása Magyarországon. Alkotmányos és jogalkalmazói megközelítések, európai kitekintéssel* (2013)

Koltay András: *Freedom of Speech: The Unreachable Mirage* (2013)

Klestenitz Tibor: *A katolikus sajtómozgalom Magyarországon 1896–1932* (2013)

Owen M. Fiss: *Megosztott liberalizmus. A szólásszabadság és az államhatalom sokféle arca* (2013)

David Croteau – William Hoynes: *A média mint üzlet. Nagyvállalati média és közérdek* (2013)

Lányi András – László Miklós (szerk.): *Se vele, se nélküle? Tanulmányok a médiáról* (2014)

Perry Keller: *Európai és nemzetközi médiajog. Liberális demokrácia, kereskedelem és az új média* (2014)

Koltay András (szerk.): *Media Freedom and Regulation in the New Media World* (2014)

Koltay András – Török Bernát (szerk.): *Sajtószabadság és médiajog a 21. század elején* (2014)

- Csehi Zoltán – Koltay András – Navratyil Zoltán (szerk.): *A személyiség és a média a polgári és a büntetőjogban – az új Polgári Törvénykönyvre és az új Büntető Törvénykönyvre tekintettel* (2014)
- Lee C. Bollinger: *A toleráns társadalom. Korlátlan, erőteljes és szélesre nyitott* (2014)
- Frederick Schauer: *A demokrácia és a szólásszabadság határai. Válogatott tanulmányok* [szerk.: Koltay András] (2014)
- Koltay András – Nyakas Levente (szerk.): *Magyar és európai médiajog* (új, átdolgozott kiadás, 2015)
- James Curran – Jean Seaton: *Hatalom felelősség nélkül. A sajtó, a műsorszolgáltatás és az internet Nagy-Britanniában* (2015)
- Koltay András – Török Bernát (szerk.): *Sajtószabadság és médiajog a 21. század elején 2.* (2015)
- Denis McQuail: *A tömegkommunikáció elmélete* (2015)
- Koltay András (szerk.): *Comparative Perspectives on the Fundamental Freedom of Expression* (2015)
- Paál Vince (szerk.): *A sajtószabadság története Magyarországon 1914–1989* (2015)
- John Durham Peters: *A mélység tornácán. Szólásszabadság és liberális hagyomány* (2015)
- Menyhárd Attila – Gárdos-Orosz Fruzsina (szerk.): *Személy és személyiség a jogban* (2016)
- Buzinkay Géza: *A magyar sajtó és újságírás története a kezdetektől a rendszerváltásig* (2016)
- Koltay András – Török Bernát (szerk.): *Sajtószabadság és médiajog a 21. század elején 3.* (2016)
- Robert A. Kahn: *A gyűlölet szabadsága – amerikai és európai perspektívák* (2016)
- Paul Kearns: *A művészet szabadsága. Esszék a jogi cenzúra és a kultúra kapcsolatáról* (2016)
- James Curran: *Média és demokrácia* (2016)
- Koltay András – Török Bernát (szerk.): *Sajtószabadság és médiajog a 21. század elején 4.* (2017)
- Eric Barendt: *A tudomány szabadsága és a jog* (2017)
- Reményi Édua – Koltay András (szerk.): *A szólásszabadság káprázata. A szólásszabadság brit, amerikai és francia klasszikusainak szöveggyűjteménye* (2017)
- Robert C. Post: *A szólásszabadság amerikai hagyományának magyarázata. Joggyakorlat alkotmányos értékek és a társadalmi kontextus ölelésében* (2017)

- Koltay András (szerk.): *Balás P. Elemér emlékkönyv. Tisztelgés és antológia sajtójogi, szerzői jogi és személyiségi jogi műveiből, halálának 70. évfordulóján* (2018)
- Lábady Tamás: *Megtartott szó. Válogatott jogi tanulmányok* (2018)
- Paál Vince: *A politika és a publicisztika vonzásában – Gratz Gusztáv pályafutása* (2018)

